EDMUND BURKE

# Úvahy o revoluci ve Francii

AUDIOKNIHY CZ · AUDIOKNIHYCZ.CZ

*Edmund Burke*

# Předmluva autora

Nebude snad od věci sdělit čtenáři, že následující *Úvahy* vyrostly z dopisní výměny mezi autorem a velmi mladým pánem v Paříži, který mu prokázal čest tím, že si vyžádal jeho mínění o oněch významných událostech, jež tenkrát zaměstnávaly, a od té doby bez ustání zaměstnávají, pozornost všech lidí. Odpověď byla napsána někdy v říjnu roku tisíc sedm set osmdesát devět, ale z opatrnosti nebyla odeslána. Na onen dopis se v úvodu následujících stránek naráží. Mezitím už byl adresátovi odeslán; důvody onoho zdržení byly témuž pánovi vyloženy v krátkém dopise. To ho na druhé straně přimělo k novému a naléhavému dožadování se autorova stanoviska.

Autor začal druhé, obšírnější pojednání o věci. Zamýšlel je zveřejnit v časném jaru letošního roku; předmět ale začal přerůstat vlastnímu plánu, až autor shledal, že to, co si předsevzal, nejen daleko přesahuje míru dopisu, ale samo o sobě vyžaduje mnohem podrobnějšího zpracování, než na jaké tenkrát měl kdy. Když však první myšlenky vrhl na papír ve tvaru dopisu – a pokud má být přesný, když si sedal psát, zamýšlel skutečně dopis soukromý – jen stěží mohl formu adresy změnit, když se mezitím jeho mínění rozrostlo a zamířilo jiným směrem. Jiný rozvrh, uznává, by byl příznivější pohodlnějšímu rozdělení a uspořádání látky.

# Dopis

Vážený pane, znovu, a s jistou naléhavostí, se dožadujete mých úvah o nedávných událostech ve Francii. Nedám vám důvod, abyste se domníval, že svému mínění přisuzuji takovou cenu, abych si přál, aby o ně někdo musel žádat. Jeho vážnost je příliš malá, než aby je bylo třeba úzkostlivě sdělovat či úzkostlivě tajit. Jen pozornost k vám, a výhradně k vám, mě zdržela tenkrát, když jste mé mínění chtěl slyšet poprvé. V prvním dopise, který jsem měl tu čest vám napsat, a který vám konečně posílám, jsem nepsal ani pro, ani ze jména žádné skupiny lidí; ani nyní tak psát nebudu. Mýlím-li se v něčem, mýlím se sám. Za mé mínění ručí jen má pověst.

Z onoho dlouhého dopisu, který jsem vám poslal, pane, vidíte, že si z celého srdce přeji, aby Francii oživil duch rozumné svobody, a že vás pokládám za zavázána poctivou politikou k tomu, abyste zřídil stálý orgán, v němž by onen duch přebýval, a účinný nástroj, jímž by mohl jednat; mým neštěstím však je, že chovám velké pochybnosti o několika zásadních bodech vašeho nedávného počínání.

Když jste mi psal naposledy, pomýšlel jste, že snad budu počítán mezi ty, kdo některé francouzské počiny schvalují, protože se jim dostalo slavnostního veřejného schválení od dvou klubů gentlemanů v Londýně, totiž od Společnosti ústavní a od Společnosti revoluční.

Patřím ovšem mezi členy nejednoho klubu, v němž se k ústavě tohoto království a k zásadám Slavné revoluce chová hluboká úcta; a sám sebe počítám k nejpřednějším ve své horlivosti za to, aby ona ústava i ony zásady byly uchovány v nejvyšší ryzosti a síle. Právě proto

pokládám za nutné, aby nedošlo k žádnému omylu. Ti, kdo pěstují památku naší Revoluce, i ti, kdo lnou k ústavě tohoto království, budou obezřelí, s kým se mají spojovat; neboť osoby, které se pod záminkou horlivosti za Revoluci a za ústavu příliš často vzdalují od jejích pravých zásad, bývají ochotny při každé příležitosti opustit onoho pevného, ale rozvážného a uváženého ducha, jenž ji zrodil a jenž v ní vládne. Dříve než přistoupím k podstatnějším bodům vašeho dopisu, dovolte mi, abych vám sdělil to málo, co jsem mohl o oněch dvou klubech, které si usmyslily zasahovat do francouzských záležitostí jako sbor, získat – přičemž vás nejprve ujišťuji, že nejsem a nikdy jsem nebyl členem žádné z obou společností.

První z nich, nazývající se Ústavní společnost či Společnost pro ústavní osvětu, případně nějak podobně, existuje, pokud se nemýlím, sedm nebo osm let. Založení té společnosti se jeví jako věc dobročinná a potud chvályhodná: jejím účelem bylo šířit na náklady členů mnohé knihy, které by si málokdo jiný koupil, a jež by mohly ležet knihkupcům na krku, k velké škodě potřebného stavu. Zda ty knihy, tak dobročinně rozšiřované, byly rovněž tak dobročinně čteny, to nevím. Je možné, že některé z nich byly vyvezeny do Francie a tam, jako zboží, po němž u nás není sháňka, u vás snad našly odbyt. Mnoho jsem naslechl o světle, které z knih odesílaných odtud mají čtenáři nabývat. Jakého zlepšení se jim na cestě dostalo – jako prý se některé nápoje zlepšují tím, že se vezou přes moře – nedovedu říci; nikdy jsem ale neslyšel člověka obyčejného úsudku či nějaké vzdělanosti, aby řekl pochvalné slovo o většině toho, co ona společnost vydává; a její počínání se, s výjimkou několika jejích vlastních členů, také nepokládá za cokoli vážného.

Vaše Národní shromáždění je, zdá se, o tomto chudém dobročinném klubu stejného mínění jako já. Jako národ jste si celou zásobu výmluvných díků schovali pro Společnost revoluční, zatímco jejich spolubratrům ve Společnosti ústavní by po právu náležel také nějaký po-

díl. Jelikož jste si tedy jako hlavní předmět národních díků a chval zvolili Společnost revoluční, uznáte snad, že je omluvitelné, dělám-li z jejího nedávného chování předmět svých poznámek. Francouzské Národní shromáždění dalo oněm gentlemanům důležitost tím, že si je osvojilo; a oni oplácejí tutéž službu tím, že v Anglii působí jako výbor k rozšiřování zásad Národního shromáždění. Od této chvíle je musíme pokládat za jakési privilegované osoby, za nikterak nevýznamné členy diplomatického sboru. Je to jedna z oněch revolucí, které propůjčují lesk neznámosti a vyznamenání nerozpoznaným zásluhám. Donedávna si na onen klub ani nevzpomínám. Jsem si zcela jist, že nikdy nezaměstnal ani okamžik mých myšlenek – a nejspíš, troufám si říci, ani myšlenek žádné osoby mimo jejich vlastní okruh. Ze svého pátrání jsem zjistil, že klub nonkonformistů – jakého vyznání, nevím – má odedávna ve zvyku na výročí Revoluce z roku tisíc šest set osmdesát osm vyslechnout v některém ze svých modlitebních domů kázání a potom se, jako jiné kluby, vesele pobavit v hospodě. Nikdy jsem ale neslyšel, že by jakékoli veřejné opatření nebo politický systém, natož přednosti ústavy nějakého cizího národa, byly předmětem formálního jednání na jejich svátcích, až jsem je – k svému nevyslovitelnému překvapení – zastihl v jakési veřejné funkci, kterak gratulační adresou dávají svrchované požehnání počínání francouzského Národního shromáždění.

Na pradávných zásadách a chování klubu, pokud jsou veřejně známy, nevidím nic, čemu bych mohl namítat. Pokládám za velmi pravděpodobné, že k nějakému účelu snad přistoupili noví členové – a že jacísi vpravdě křesťanští politikové, kteří rádi rozdávají dobrodiní, ale pečlivě skrývají ruku, jež almužnu rozděluje, si z nich snad udělali nástroje svých zbožných záměrů. Ať mám jakékoli důvody k podezření ohledně vnitřního chodu, promluvím jako o jisté věci jen o tom, co je veřejné.

Co se mne týče, bylo by mi líto, kdybych byl pokládán za přímo nebo nepřímo zúčastněného na jejich počínání. Vedle zbytku světa mám samozřejmě svůj plný podíl – ve své osobní, soukromé funkci – na uvažování o tom, co bylo nebo se právě koná na veřejném jevišti, v jakémkoli místě, starém či novém – v republice římské nebo v republice pařížské; ježto však nemám žádné všeobecné apoštolské poslání, jsem občanem určitého státu a jsem v nemalé míře vázán jeho veřejnou vůlí, pokládal bych přinejmenším za nevhodné a nenáležité, abych bez výslovného zmocnění vlády, pod níž žiji, zahajoval formální veřejnou korespondenci se skutečnou vládou cizího národa.

Ještě méně ochotně bych do takové korespondence vstoupil pod čímkoli, co se podobá dvojsmyslnému označení – a co by mnoha lidem, neseznámeným s našimi zvyklostmi, mohlo adresu, k níž bych se připojil, předvést jako akt osob, které mají jakousi sborovou povahu, zákony tohoto království uznávanou a oprávněnou mluvit za jeho část. Právě pro onu neurčitost a nejistotu nezmocněných všeobecných označení, a pro podvod, jaký lze pod nimi provést – ne tedy z pouhé formálnosti – by Dolní sněmovna odmítla nejplaziavější petici o nejnepatrnější věc, byla-li by podepsána takovým způsobem, jakému jste vy otevřeli dokořán křídlové dveře své přijímací síně a jaký jste do svého Národního shromáždění uvedli s tak velkou obřadností a parádou, s tak mohutným potleskem, jako by vás byla navštívila veškerá reprezentační důstojnost celého anglického národa. Kdyby to, co ona společnost pokládala za vhodné odeslat, bylo kusem argumentu, bylo by lhostejné, čí argument to je. Nebyl by o nic přesvědčivější ani o nic méně přesvědčivý podle strany, odkud přichází. Toto je však jen hlasování a usnesení. Stojí výhradně na autoritě; a v tomto případě na pouhé autoritě jednotlivců, z nichž se jen málokdo ukazuje. Jejich podpisy, dle mého mínění, měly být připojeny k onomu dokumentu. Svět by pak měl prostředek, jak se dozvědět, kolik jich je, kdo jsou, a jakou cenu mohou mít jejich mínění vzhledem k jejich osobním

schopnostem, vzhledem k jejich znalostem, zkušenostem či vedoucímu postavení a autoritě v tomto státě. Mně, který jsem pouhý prostý muž, se celé to počínání jeví trochu příliš uhlazené a vymyšlené; má až příliš nádech politické lsti, pořízené k tomu, aby se pod velkolepě znějícím jménem dala veřejným prohlášením toho klubu důležitost, kterou si, když se věc podívá pořádně do očí, zdaleka nezaslouží. Je to politika, jež velmi silně hraničí s podvodem.

Lichotím si, že miluji mužnou, mravnou a uspořádanou svobodu stejně jako kterýkoli gentleman oné společnosti, ať je to kdo chce; a snad jsem i podal nejméně stejně dobré důkazy svého lnutí k té věci během celého svého veřejného působení. Myslím, že svobodu žádnému jinému národu nezávidím stejně málo, jako ji nezávidí oni. Nemohu však předstoupit a udílet chválu nebo hanu čemukoli, co se týká lidských činů a lidských záležitostí, na základě pouhého pohledu na předmět, jak stojí obnažený ode všech vztahů, v celé nahotě a osamělosti metafyzické abstrakce. Okolnosti – jež některým gentlemanům za nic nestojí – ve skutečnosti dávají každé politické zásadě její rozlišovací barvu a odlišující účinek. Právě okolnosti činí každé občanské i politické uspořádání pro lidstvo prospěšným, nebo škodlivým. Abstraktně vzato je vláda stejně jako svoboda dobrou věcí; ale mohl bych snad já, podle zdravého rozumu, před deseti lety blahopřát Francii k tomu, že se těší vládě – (vždyť tenkrát vládu měla) – aniž bych se ptal, jaká ta vláda je a jak se spravuje? Mohu teď blahopřát témuž národu k jeho svobodě? Mám snad, protože svoboda v abstraktní podobě patří mezi dary lidstvu, vážně blahopřát šílenci, jenž utekl z ochranného zajetí a blahodárné temnoty své cely, k tomu, že se zase těší světlu a svobodě? Mám blahopřát loupežnému vrahovi, jenž prolomil vězení, k nabytí jeho přirozených práv? To by znamenalo opakovat výjev oněch odsouzenců hnaných na galeje a jejich hrdinského osvoboditele, metafyzického rytíře smutné postavy.

Když vidím ducha svobody v akci, vidím při díle silný princip; a to je, aspoň na nějakou chvíli, všechno, co o něm vím. Divoký plyn, pevný vzduch je zřejmě na svobodě: máme ale pozdržet svůj soud, dokud první kypění trochu nedoutne, dokud se tekutina nevyčistí a dokud neuvidíme něco hlubšího než rozbouření zpěněné hladiny. Dřív než se veřejně odvážím blahopřát lidem k nějakému dobrodiní, musím mít přijatelnou jistotu, že nějaké dobrodiní skutečně obdrželi. Lichocení kazí dárce i obdarovaného; a pochlebenství neprospívá lidu o nic víc než králům. Své blahopřání k nové svobodě Francie bych tedy pozdržel, dokud bych nebyl zpraven, jak byla spojena s vládou, s veřejnou silou, s kázní a poslušností armád, s výběrem účinného a dobře rozděleného výnosu daní, s mravností a náboženstvím, s pevností a vlastnictvím, s mírem a pořádkem, s občanskými a společenskými mravy. To všechno jsou (ve svém druhu) dobré věci; a bez nich svoboda není dobrodiním, zatímco trvá, a jen tak dlouho ani neutrvá. Účinek svobody na jednotlivce je, že si mohou dělat, co se jim zlíbí: musíme ale vidět, co se jim zlíbí dělat, dřív než budeme riskovat blahopřání, která se brzy mohou obrátit ve stížnosti. V případě jednotlivých, osamocených, soukromých lidí by to velela opatrnost. Avšak svoboda, když lidé jednají sborově, je *moc*. Rozvážní lidé si napřed, dřív než se vyslovují, všimnou, k čemu se *moc* užívá – a zvláště taková zkušební věc, jako je *nová* moc v *nových* osobách, o jejichž zásadách, povaze a sklonech mají málo nebo nic zkušeností, a v situacích, kde ti, kdo se na scéně nejvíce hýbou, snad vůbec nejsou skutečnými hybateli.

To všechno však bylo pod transcendentální důstojnost Revoluční společnosti. Dokud jsem pobýval na venkově, odkud jsem měl tu čest vám psát, měl jsem o jejich počínání jen nedokonalou představu. Po příjezdu do města jsem si poslal pro zprávu o jejich jednáních, kterou vydali vlastním oprávněním, obsahující kázání doktora Price, s připojeným dopisem vévody de Rochefoucault a arcibiskupa z Aix a několika dalších listin. Celá ta publikace, s nápadným úmyslem svázat fran-

couzské záležitosti s anglickými tím, že nás strhne k napodobování jednání Národního shromáždění, mi způsobila nemalou nevolnost. Účinek onoho jednání na moc, úvěr, blahobyt a klid Francie se den ze dne stával zjevnějším. Podoba ústavy, která se má pro její budoucí uspořádání ustavit, se jasnila. Jsme teď v postavení, kdy můžeme s přijatelnou přesností rozeznat pravou povahu předmětu, jenž je nám předložen k napodobení. Káže-li za jistých okolností rozvážnost zdrženlivost a slušnost mlčení, za jiných nás rozvážnost vyššího řádu může ospravedlnit, mluvíme-li své myšlenky. Počátky zmatku u nás v Anglii jsou dnes dost chabé; u vás jsme ale viděli, jak ještě chabější útlé dětství roste co chvíli v sílu, jež vrší hory na hory a válčí se samým Nebem. Hoří-li sousedův dům, nebude od věci, aby stříkačky trochu pracovaly i na tom našem. Lépe být opovrhován pro úzkostlivé obavy, než zahynout v nadmíru důvěřivém bezpečí.

Starostlivý především o mír své vlastní země, ale naprosto ne lhostejný k vaší, přeji si šířeji sdělit to, co bylo původně určeno jen pro vaše soukromé uspokojení. Vaše záležitosti budu dále sledovat a budu se obracet k vám. Dovolte si, abych si popřál svobody dopisní rozmluvy a vrhal myšlenky i vyjadřoval pocity tak, jak mi v mysli vyvstávají, s malým ohledem na formální metodu. Vycházím od počínání Revoluční společnosti; nebudu se ale omezovat pouze na ně. Je to vůbec možné? Jeví se mi, že jsem uprostřed veliké krize, nejen záležitostí francouzských, ale celé Evropy, snad víc než Evropy. Vezmou-li se všechny okolnosti dohromady, je francouzská revoluce tím nejpozoruhodnějším, co se dosud ve světě přihodilo. Nejpodivuhodnější věci jsou v mnoha případech přinášeny prostředky nejabsurdnějšími a nejsměšnějšími, způsoby nejsměšnějšími a zdánlivě nástroji nejopovrženíhodnějšími. Vše se jeví jako proti přirozenosti v tomto podivném chaosu lehkomyslnosti a divokosti, všelikých zločinů promíchaných se všelikými pošetilostmi. Při pohledu na tuto obludnou tragikomickou scénu nutně nastupují v mysli nejprotikladnější vášně a někdy

se spolu mísí: střídavé opovržení a rozhořčení, střídavý smích a slzy, střídavý výsměch a hrůza.

Nelze však popřít, že některým se ten podivný výjev jevil ve zcela jiném světle. V nich nevyvolal žádný jiný cit než jásot a vytržení. Neviděli v tom, co se ve Francii událo, nic jiného než pevné a uměřené uplatnění svobody – svobody, která se jim na celku jeví natolik v souladu s mravy a zbožností, že si zaslouží nejen světský potlesk švarných machiavelistických politiků, ale je i vhodným námětem pro všechny zbožné výlevy posvátné výmluvnosti.

* * *

Dopoledne čtvrtého listopadu minulého roku kázal doktor Richard Price, přední nonkonformní duchovní, v nonkonformistickém shromažďovacím domě v Old Jewry svému klubu či společnosti velmi pozoruhodné smíšené kázání, v němž se nachází několik dobrých mravních a náboženských myšlenek, nikterak špatně vyjádřených, promíchaných s jakousi kaší politických názorů a úvah různého druhu: hlavní přísadou v tom kotli však je revoluce ve Francii. Adresu, kterou Revoluční společnost odeslala Národnímu shromáždění prostřednictvím hraběte Stanhopea, pokládám za vycházející ze zásad onoho kázání a jeho důsledek. Byla navržena kazatelem oné rozpravy. Byla přijata těmi, kdo přišli ještě horcí z účinku kázání, bez jakékoli výtky či výhrady, vyjádřené nebo mlčky dané. Pokud by si však některý ze zúčastněných gentlemanů přál oddělit kázání od usnesení, umí si přiznat jedno a popřít druhé. Oni to mohou udělat; já ne.

Já osobně jsem na ono kázání hleděl jako na veřejné prohlášení muže, který je úzce spjat s literárními kabalisty a intrikujícími filozofy, s politickými teology a teologickými politiky, doma i v cizině. Vím, že z něj dělají jakousi věštírnu; neboť s nejlepšími úmysly na světě

přirozeně *filipizuje* a svou prorockou píseň pěje v přesné souhře s jejich záměry.

Ono kázání se nese v tónu, který, jak myslím, v tomto království nebyl slyšet z žádné kazatelny, jež je zde trpěna nebo podporována, od roku tisíc šest set čtyřicet osm – kdy předchůdce doktora Price, ctihodný Hugh Peters, nechal klenbu královské vlastní kaple u svatého Jakuba znít chválou cti a výsady svatých, kteří měli „s *velikou chválou Boží* v ústech a *dvojsečným* mečem v rukou vykonávat soud nad pohany a tresty nad *lidem*; svázat jejich *krále* řetězy a jejich *šlechtu* okovy železnými“. Málo kazatelských výlevů – snad kromě dnů vaší francouzské Ligy či dnů naší anglické Slavnostní ligy a smlouvy – kdy méně dýchalo duchem umírněnosti než tato přednáška v Old Jewry. Dejme tomu však, že by v tomto politickém kázání cosi jako umírněnost bylo přece jen vidět; politika a kazatelna jsou však pojmy, které mezi sebou mají pramálo společného. V kostele by neměl zaznívat žádný tón krom hojivého hlasu křesťanské lásky. Věc občanské svobody a občanské vlády získává tímto míšením povinností stejně málo jako věc náboženství. Ti, kdo opouštějí svůj vlastní charakter, aby na sebe brali to, co jim nenáleží, bývají z větší části neznalí jak charakteru, který opouštějí, tak charakteru, který na sebe berou. Zcela neznalí světa, do něhož se tak rádi vměšují, a nezkušení ve všech jeho záležitostech, o nichž rozhodují s takovou sebejistotou, nemají z politiky nic než vášně, které vzbuzují. Jistě je kostel místem, kde by sváry a nepřátelství lidstva měly jednoho dne dostat příměří.

Tento kazatelský styl, oživený po tak dlouhé přestávce, působil na mě dojmem novoty, a to novoty nikoli zcela bez nebezpečí. Nepřipisuji toto nebezpečí stejnou měrou každé části té rozpravy. Pokyn daný urozenému a ctihodnému laickému teologovi, který prý má vysoký úřad na jedné z našich univerzit, a jiným laickým teologům „*stavu* a vzdělanosti“, snad může být vhodný a včasný, byť poněkud nový. Když urození *Hledači* nenaleznou v starém zboží národní církve nic,

co by uspokojilo jejich zbožné představy – ani ve vší té bohaté rozmanitosti, kterou lze najít v dobře zařízených skladištích nonkonformistických sborů – doktor Price jim radí, aby překonali nonkonformitu a aby si každý z nich zřídil zvláštní modlitebnu podle svých vlastních, osobních zásad. Je poněkud pozoruhodné, že ctihodný teolog tak horlivě naléhá na zakládání nových kostelů, a přitom je zcela lhostejný k tomu, jaké učení se v nich bude hlásat. Jeho horlivost má zvláštní povahu. Není pro šíření jeho vlastních názorů, nýbrž pro šíření libovolných názorů. Není pro rozšiřování pravdy, nýbrž pro rozšiřování rozporu. Jen ať urození učitelé disentují – nezáleží na tom, od koho nebo od čeho. Jakmile je tento velký bod zajištěn, bere se za samozřejmé, že jejich náboženství bude rozumné a mužné. Pochybuji, že by náboženství sklidilo všechny ty výhody, které vypočítavý teolog od této „velké družiny velkých kazatelů“ počítá. Byla by to jistě cenná sbírka blíže neurčitelných druhů k onomu bohatému souboru známých tříd, rodů a druhů, který dnes zdobí *hortus siccus* nonkonformity. Kázání od urozeného vévody, urozeného markýze, urozeného hraběte či smělého barona by jistě zvětšilo a zpestřilo zábavy tohoto města, jež začíná být přesyceno jednotvárným kolotočem svých mdlých rozptýlení. Vymínil bych si jen jediné: aby tito noví *páteři-messjohnové* v talárech a s korunkami udržovali nějaké meze v demokratických a nivelizujících zásadách, které se od jejich urozených kazatelen čekají. Noví evangelisté, troufám si říci, zklamou naděje, které jsou do nich vkládány. Nestanou se – doslova stejně jako obrazně – polemickými teology, ani nebudou nakloněni cvičit své sbory tak, aby, jako v dřívějších blažených časech, mohli své nauky kázat regimentům dragounů a sborům pěchoty a dělostřelectva. Takové uspořádání, jakkoli příznivé věci vynucené svobody, občanské i náboženské, by pro národní klid snad nebylo stejně prospěšné. Těchto několik omezení, doufám, nejsou žádné veliké projevy nesnášenlivosti, žádná příliš prudká uplatnění despotismu.

O našem kazateli však mohu říci: „*Utinam nugis tota illa dedisset et tempora sævitiæ*“ – kéž by celou tu dobu zuřivosti byl býval věnoval hříčkám. Ne všechno v této jeho hromové bule je stejně neškodné povahy. Jeho nauky zasahují naši ústavu v jejích životních částech. Revoluční společnosti v tomto politickém kázání říká, že Jeho Veličenstvo „je skoro *jediným* zákonným králem na světě, protože je *jediný*, kdo svou korunu dluží *volbě svého lidu*“. Co se králů *světa* týká, které všechny (až na jednoho) tento arcivelekněz *práv člověka* se vší plností a s větší smělostí, než jakou míval papežský odstavňující nárok ve svém poledním zápalu ve dvanáctém století, uvrhuje do jediné kleticí a prokletí a vyhlašuje je po kružnicích zeměpisné délky a šířky po celé zeměkouli za uchvatitele – těm, pravda, patří, aby zvážili, jak si na své území pouštějí tyto apoštolské misionáře, kteří jejich poddaným mají říkat, že nejsou zákonnými králi. To je jejich věc. Naše věc je, jako věc domácí a nemalé váhy, vážně se zamyslet nad pevností onoho *jediného* principu, na jehož základě tito gentlemani uznávají, že král Velké Británie si zaslouží jejich poddanství.

Tato nauka, vztažená na vládce, který nyní sedí na britském trůně, buď nedává smysl – a není tedy ani pravdivá, ani nepravdivá – anebo tvrdí tezi naprosto neopodstatněnou, nebezpečnou, nezákonnou a protiústavní. Podle tohoto duchovního doktora politiky, nedluží-li Jeho Veličenstvo svou korunu volbě lidu, není *zákonným* králem. Nic však nemůže být vzdálenější pravdě, než že by Jeho Veličenstvo drželo korunu tohoto království tímto způsobem. Tudíž, jde-li se jejich pravidlem, král Velké Británie, který s největší jistotou svůj vysoký úřad žádnému způsobu lidového volení nedluží, není v ničem lepší než zbytek lupičské bandy uchvatitelů, kteří panují, či spíše loupí, po celé tváři tohoto našeho ubohého světa, bez jakéhokoli práva či nároku na poddanství svého lidu. Záměr této všeobecné nauky, takto upravené, je zřejmý dost. Šiřitelé tohoto politického evangelia doufají, že jejich abstraktní princip (totiž princip, že lidová volba je nezbytná k zákonné

existenci svrchovaného úřadu) bude přehlížen, dokud se nebude týkat krále Velké Británie. Mezitím by si uši jejich sborů na tuto zásadu postupně zvykly, jako by to bylo prvotní, nesporné pravidlo. Pro přítomnou chvíli by to působilo jen jako teorie naložená v konzervačních šťávách kazatelské výmluvnosti a uložená k budoucímu použití. *Condo et compono quæ mox depromere passim* – „ukládám a chystám to, co brzy začnu rozdávat kdekoli". Touto politikou se zatímco naše vláda uchlácholuje výhradou v její prospěch, na niž nemá nárok, oslabuje bezpečí, které má společně se všemi vládami, pokud je mínění zárukou bezpečí.

Takto si tito politikové počínají, dokud se jejich naukám věnuje malá pozornost; když je však dojde na zkoušku prostého významu jejich slov a přímé tendence jejich nauk, pak nastupují obraty a kluzká výklady. Když říkají, že král dluží korunu volbě svého lidu a je tedy jediným zákonným vladařem na světě, snad nám sdělí, že chtějí říci jen tolik, že někteří z královských předchůdců byli na trůn povoláni nějakým druhem volby, a že proto on svou korunu dluží volbě svého lidu. Takto, chatrným úskokem, doufají učinit svou tezi bezpečnou tím, že z ní udělají nicotnost. Jsou vítáni v útočišti, které si pro svůj přečin hledají, protože se uchylují do své pošetilosti. Vždyť přijmete-li tento výklad, čím se jejich pojem volby liší od našeho pojmu dědičnosti? A jak to, že ustanovení koruny v brunšvické linii, odvozené od Jakuba Prvního, legalizuje naši monarchii spíše než monarchii některé z okolních zemí? V nějakém okamžiku byli jistě všichni zakladatelé dynastií zvoleni těmi, kdo je povolali k vládě. Je dost půdy pro mínění, že všechna království Evropy byla v dávné době volitelná, s více či méně omezeními v okruhu volitelných osob. Ať tu či jinde byli králové před tisíci lety jacíkoli, nebo ať vládnoucí dynastie Anglie či Francie začaly jakkoli, král Velké Británie je dnes králem na základě pevného pravidla posloupnosti, podle zákonů své země; a dokud jsou plněny zákonné podmínky úmluvy o vrchnosti (jak jsou plněny), drží korunu

bez ohledu na volbu Revoluční společnosti, která nemá mezi sebou jediného hlasu pro krále, ani jednotlivě, ani sborově – ačkoli nepochybuji, že by se brzy sama ustavila do volební koleje, kdyby okolnosti dozrály k uplatnění jejího nároku. Dědicové a nástupci Jeho Veličenstva, každý ve svém čase a pořadí, dojdou ke koruně se stejným opovržením k jejich volbě, s jakým Jeho Veličenstvo nastoupilo tu, kterou nosí.

Ať je úspěch úniku při vysvětlování hrubého faktického omylu – který předpokládá, že Jeho Veličenstvo (ač jej drží v souhlasu s přáními svého lidu) dluží korunu jeho volbě – jakýkoli, nic nemůže uhnout jejich úplnému, výslovnému prohlášení o zásadě práva lidu volit – práva, které se tu přímo tvrdí a vytrvale drží. Všechna nepřímá naznačování ohledně volby mají dno v této tezi a lze je k ní vztáhnout. Aby základ královského výlučného zákonného titulu neprošel za pouhé blábolení lichotivé svobody, politický teolog pokračuje dogmaticky a tvrdí, že na základě zásad Revoluce získal anglický lid tři základní práva, jež všechna u něj skládají jeden systém a vejdou se do jediné krátké věty: totiž že jsme získali právo

1. „Volit si vlastní vládce."
2. „Sesadit je pro špatné chování."
3. „Zřídit si vládu sami pro sebe."

Tento nový, dosud neslýchaný bill práv, ač je sepsán jménem celého lidu, patří jen oněm gentlemanům a jejich frakci. Vlastní lid Anglie v něm nemá podíl. Zcela se k němu nehlásí. Jeho praktickému uplatňování bude vzdorovat svými životy a svým jměním. Jsou k tomu vázáni zákony své země, přijatými právě v době oné Revoluce, k níž se dovolávají ve prospěch smyšlených práv nárokovaných společností, která zneužívá její jméno.

Tito gentlemani z Old Jewry mají ve všech svých úvahách o Revoluci z roku tisíc šest set osmdesát osm před očima a v srdci revoluci, která

se v Anglii udála asi čtyřicet let předtím, i nedávnou revoluci francouzskou – do té míry, že všechny tři ustavičně mísí v jedno. Je nutné, abychom to, co oni směšují, oddělili. Musíme jejich bloudivé představy vrátit k *činům* té Revoluce, kterou ctíme, abychom objevili její pravé *zásady*. Pokud se *zásady* Revoluce z roku tisíc šest set osmdesát osm mají někde najít, pak je to ve statutu zvaném *Prohlášení práv*. V onom nanejvýš moudrém, střízlivém a uváženém prohlášení, sepsaném velkými právníky a velkými státníky, a ne nerozvážnými a nezkušenými horlivci, není řečeno jediné slovo, není naznačen jediný náznak nějakého všeobecného práva „volit si vlastní *vládce*, sesadit je pro špatné chování a *zřídit* si vládu sami pro *sebe*".

Toto Prohlášení práv (1. zákon Viléma a Marie, zasedání 2, kapitola 2) je úhelným kamenem naší ústavy, posíleným, vysvětleným, zdokonaleným a ve svých základních zásadách navždy ustaveným. Jeho název zní: „Zákon o prohlášení práv a svobod poddaných a o *ustanovení posloupnosti* koruny." Všimnete si, že tato práva a tato posloupnost jsou vyhlášeny v jedněch ústech, nerozlučně svázány dohromady.

Několik let po tomto datu se naskytla druhá příležitost prosadit právo volit krále. Vzhledem k vyhlídce na úplné vyhasnutí potomstva krále Viléma a princezny, pozdější královny Anny, předstoupila znovu před zákonodárce otázka ustanovení koruny a dalšího zajištění svobod lidu. Učinili podruhé opatření, jež by korunu legalizovalo na podvržených revolučních zásadách z Old Jewry? Ne. Následovali zásady, které vítězily v Prohlášení práv, a určili s větší přesností osoby, které měly dědit v protestantské linii. Tento zákon rovněž, touž politikou, spojil naše svobody a dědičnou posloupnost v jednom aktu. Namísto práva volit si vlastní vládce vyhlásili, že *posloupnost* v této linii (v protestantské linii odvozené od Jakuba Prvního) je naprosto nezbytná „pro mír, klid a bezpečnost říše", a že je stejně naléhavé „zachovávat *jistotu posloupnosti* v této linii, k níž se poddaní mohou bezpečně utíkat o ochranu". Oba tyto akty, v nichž zaznívají neomylná a nedvojsmyslná

rčení revoluční politiky, místo aby schvalovaly klamné cikánské předpovědi o „právu volit si vlastní vládce“, dokazují jako doklad, jak zcela cizí byla moudrosti národa myšlenka proměnit nouzový případ v pravidlo zákona.

Nepochybně došlo při Revoluci, v osobě krále Viléma, k malé a dočasné odchylce od přísného pořadí pravidelné dědičné posloupnosti; proti všem skutečným zásadám právní vědy by však bylo vyvozovat zásadu ze zákona vydaného ve zvláštním případě a týkajícího se jednotlivé osoby. *Privilegium non transit in exemplum*. Jestliže kdy nějaká doba byla příhodná pro ustavení zásady, že král z lidové volby je jediným zákonným králem, pak to bez pochyby byla doba Revoluce. To, že se tak tenkrát nestalo, je důkazem, že národ byl toho mínění, že se tak nemá stát nikdy. Není osoby tak zcela neznalé naší historie, aby nevěděla, že většina parlamentu, obou stran, byla tak málo nakloněna čemukoli, co by té zásadě podobalo, že nejprve byla rozhodnuta vložit uprázdněnou korunu nikoli na hlavu prince Oranžského, nýbrž na hlavu jeho manželky Marie, dcery krále Jakuba, prvorozené z potomstva onoho krále, které bez pochyby uznávali za jeho. Bylo by opakováním velmi omšelého příběhu připomínat vám všechny ty okolnosti, které prokazovaly, že jejich přijetí krále Viléma nebylo vlastně *volbou*; pro všechny ty, kdo si ve skutečnosti nepřáli znovu přivolat krále Jakuba nebo utopit svou zemi v krvi a znovu vystavit své náboženství, zákony a svobody onomu nebezpečí, kterému právě unikly, to byl akt *nezbytnosti* v nejpřísnějším mravním smyslu, v jakém lze nezbytnost brát.

Právě v onom aktu, v němž na dočasnou dobu a v jediném případě parlament odstoupil od přísného pořadí dědictví ve prospěch prince, který, byť nebyl nejbližší, byl přece velmi blízký v linii posloupnosti, je zajímavé pozorovat, jak si lord Somers, který napsal zákon zvaný Prohlášení práv, při této choulostivé příležitosti počínal. Je zajímavé si všimnout, s jakou obratností se dočasné přerušení kontinuity drží

mimo zrak; zatímco všechno, co v tomto nouzovém aktu bylo možné nalézt na podporu myšlenky dědičné posloupnosti, je tímto velkým mužem i zákonodárci, kteří jej následovali, zdůrazněno, pěstováno a plně zužitkováno. Opouštěje suchý, panovačný styl parlamentního aktu, nechává Pány a Obce propuknout v zbožný zákonodárný vzlyk a prohlásit, že to pokládají „za podivuhodnou prozřetelnost a milosrdnou dobrotu Boží k tomuto národu, že jejich *královské* osoby zachoval, aby nejšťastněji panovaly nad námi *na trůnu svých předků*, za což z hloubi svých srdcí vzdávají nejponíženější díky a chvály". Zákonodárci měli zřejmě na mysli *Akt o uznání* z 1. roku královny Alžběty, kapitola třetí, a Jakuba Prvního, kapitola první, oba akty silně prohlašující dědičnou povahu koruny; a v mnoha místech sledují, s téměř doslovnou přesností, slova, ba i formu děkování, která se v těchto starých deklaratorních statutech nachází.

Obě sněmovny v aktu krále Viléma neděkovaly Bohu za to, že nalezly příhodnou příležitost prosadit právo volit si vlastní vládce, tím méně učinit volbu *jediným zákonným* titulem koruny. Skutečnost, že byly v postavení, kdy mohly i pouhý zdání volby co nejvíc utajit, pokládaly za prozřetelný únik. Vhodili obratně utkaný politický závoj přes každou okolnost, která směřovala k oslabení práv, jež v zdokonaleném pořádku posloupnosti měly v úmyslu zvěčnit, nebo která by mohla být precedentem pro budoucí odchýlení od toho, co tenkrát ustanovily navždy. Aby tedy nerozvolnili nervy své monarchie a aby zachovali těsnou shodu s praxí svých předků, jak se jevila v deklaratorních statutech královny Marie a královny Alžběty, v další klauzuli uznávají – a tím vkládají – do jejich Veličenstev *všechny* zákonné výsady koruny, prohlašujíce, „že v nich jsou nejúplněji, právem a *zcela* vloženy, včleněny, sjednoceny a připojeny". V klauzuli, jež následuje, kvůli zabránění otázkám z důvodu jakýchkoli předstíraných nároků na korunu, prohlašují (dodržujíce i v tom tradiční jazyk spolu s tradiční politikou národa a opakujíce, jakoby z rubriky, jazyk předcházejících aktů Alž-

běty a Jakuba): „zachování *jistoty* v její POSLOUPNOSTI je, pod Bohem, zcela závislé jednota, mír a klid tohoto národa."

Věděli, že pochybný titul posloupnosti by se příliš podobal volbě, a že volba by zcela zničila „jednotu, mír a klid tohoto národa", které si vážili. K zabezpečení těchto cílů, a k vyloučení onoho názoru z Old Jewry o „právu volit si vlastní vládce" navždy, navazují klauzulí obsahující nejslavnostnější závazek, převzatý z předcházejícího aktu královny Alžběty – závazek tak slavnostní, jaký kdy byl nebo může být dán ve prospěch dědičné posloupnosti, a tak slavnostní odřeknutí se zásad, které jim tato společnost přisuzuje, jaké lze učinit: „Lordi duchovní a světští i Obce jménem veškerého lidu výše řečeného se nejponíženěji a věrně podrobují *sami sebe, své dědice i své potomky navždy*; a věrně slibují, že budou stát při Jejich Veličenstvech, hájit je i *omezení koruny*, zde určená a obsažená, až do nejzazších svých sil," a tak dále.

Je proto zcela nepravdivé, že bychom Revolucí získali právo volit si krále; kdybychom je byli měli předtím, anglický národ se jej tenkrát nejslavnostněji zřekl a navždy jej opustil, za sebe i za všechno své potomstvo. Tito gentlemani se mohou chlubit svými whigovskými zásadami, jak jim libo; já si nikdy nepřeji být pokládán za lepšího whiga, než byl lord Somers, ani znát zásady Revoluce lépe než ti, kdo ji provedli, ani v Prohlášení práv vyčíst jakékoli záhady neznámé těm, jejichž pronikavý sloh vryl do našich zákonů i do našich srdcí slova i ducha onoho nesmrtelného zákona.

Je pravda, že národ, podepřený mocí odvozenou ze síly a příhody, byl tenkrát v jistém smyslu volný vzít si pro naplnění trůnu takový směr, jaký se mu zlíbí – ale volný tak jen z téhož důvodu, z něhož by býval mohl zrušit celou svou monarchii i každou další část své ústavy. Nicméně tak smělé změny nepokládal za součást svého pověření. Je skutečně obtížné, snad nemožné, dát meze pouhé *abstraktní* způsobilosti nejvyšší moci, jaká byla tenkrát parlamentem vykonávána; ale

meze *morální* způsobilosti, které i v mocech bezespornější vrchnostenských podrobují okamžitou vůli trvalému rozumu a ustáleným zásadám víry, spravedlnosti a pevné základní politiky, jsou zcela srozumitelné a zcela závazné pro všechny, kdo ve státě vykonávají jakoukoli pravomoc pod jakýmkoli jménem nebo titulem. Horní sněmovna například nemá morální způsobilost rozpustit Dolní sněmovnu – ba ani rozpustit sebe samu, ani se, i kdyby chtěla, zříci svého podílu na zákonodárství království. Byť se král může za svou osobu zříci trůnu, nemůže se zříci za monarchii. Z téhož nebo silnějšího důvodu se Dolní sněmovna nemůže zříci svého podílu na pravomoci. Závazek a úmluva společnosti, jíž se obecně říká ústava, zakazuje takové vpády i takové vzdávání. Součásti státu jsou povinny dodržovat svou veřejnou věrnost navzájem i vůči všem, kdo z jejich závazků odvozují jakýkoli vážný zájem, stejně jako celý stát je povinen zachovávat věrnost jednotlivým společenstvím: jinak by způsobilost a moc byly brzy zmateny a nezůstal by žádný zákon kromě vůle převládající síly. Z této zásady byla posloupnost koruny vždy tím, čím je i teď: dědičnou posloupností ze zákona. Ve staré linii to byla posloupnost obecného práva; v nové posloupnost statutárního zákona, působícího na zásadách obecného práva – neměnícího podstatu, ale upravujícího způsob a určujícího osoby. Oba tyto druhy zákona mají stejnou sílu a odvozují se z rovné autority, vycházející ze společné dohody a prvotní smlouvy státu, *communi sponsione reipublicæ*; a jako takové jsou stejně závazné pro krále i pro lid, dokud jsou podmínky dodržovány a dokud zůstávají týmž politickým tělesem.

Není ani zdaleka nemožné sladit – pokud se nedáme zaplést do bludišť metafyzické sofistiky – používání jak pevného pravidla, tak příležitostné odchylky od něj; posvátnost dědičné zásady posloupnosti v naší vládě s mocí ji ve svém uplatnění měnit v případech krajní nouze. Dokonce i v této krajnosti (bereme-li míru svých práv podle toho, jak jsme je uplatnili při Revoluci) má být změna omezena jen na

nemocnou část – na část, která nutnou odchylku vyvolala; a i tehdy má být provedena bez rozkladu celé občanské a politické hmoty, bez snahy odvodit nový občanský řád z prvních prvků společnosti.

Stát, který nemá prostředky k nějaké změně, nemá ani prostředky, jak zůstat sám sebou. Bez takových prostředků by mohl riskovat i ztrátu té části ústavy, kterou by chtěl co nejnábožněji zachovat. Obě zásady – zachování a opravy – silně působily ve dvou kritických obdobích Restaurace a Revoluce, kdy se Anglie ocitla bez krále. V obou těch obdobích národ ztratil pouto jednoty ve své starobylé budově: nerozložil však celou stavbu. Naopak, v obou případech obnovil vadnou část staré ústavy prostřednictvím těch částí, které poškozeny nebyly. Zachoval staré části přesně tak, jak byly, aby obnovená část jim byla přizpůsobena. Jednal prostřednictvím starých zorganizovaných stavů ve tvaru staré organizace, a ne prostřednictvím organických *molekul* rozpuštěného lidu. Snad nikdy neprojevil svrchovaný zákonodárce něžnější ohled na onu základní zásadu britské ústavní politiky než v době Revoluce, kdy se odchýlil od přímé linie dědičné posloupnosti. Koruna byla poněkud vyvedena z linie, v níž se dříve pohybovala; nová linie se však odvozovala z téhož kmene. Byla to stále linie dědičného sestupu; stále dědičný sestup v téže krvi, i když dědičný sestup s podmínkou protestantismu. Když zákonodárce změnil směr, ale zachoval zásadu, ukázal, že ji pokládá za nedotknutelnou.

Z této zásady doznal zákon dědictví některých oprav už v dávné době, dávno před érou Revoluce. Nějaký čas po Dobytí vyvstaly veliké otázky ohledně právních zásad dědičného sestupu. Stalo se pochybnou věcí, zda má nastoupit dědic *per capita*, nebo dědic *per stirpes*; ať však dědic *per capita* ustoupil, když nastoupilo dědictví *per stirpes*, nebo dědic katolický, když byl dán přednost protestantskému, zásada dědičnosti přežila s jakousi nesmrtelností všemi těmi proměnami –

Multosque per annos
Stat fortuna domûs, et avi numerantur avorum.
(A po mnohá léta trvá štěstí rodu a předci předků se počítají.)

To je duch naší ústavy, nejen v jejím ustáleném běhu, ale ve všech jejích převratech. Ať nastoupil kdokoli, ať nastoupil jakkoli, ať získal korunu zákonem či silou, dědičná posloupnost byla buď zachována, nebo přijata.

Gentlemani ze Společnosti revoluční v Revoluci z roku tisíc šest set osmdesát osm nevidí nic než odchylku od ústavy; a odchylku od zásady berou za zásadu samu. Málo dbají zjevných důsledků své nauky, i když musejí vidět, že tato nauka ponechává kladnou autoritu ve velmi málo kladných institucích této země. Jakmile se jednou prosadí ta nestvůrná maxima, že žádný trůn není zákonný, než volený, žádný akt vladařů, kteří tomuto letopočtu smyšlené volby předcházeli, nemůže být platný. Chtějí snad tito teoretikové napodobit některé své předchůdce, kteří vyvlékli těla našich dávných vladařů z klidu jejich hrobů? Chtějí snad zrušit a zpětně prohlásit za nezpůsobilé všechny krále, kteří panovali před Revolucí – a tedy pošpinit anglický trůn skvrnou nepřetržitého uchvatitelství? Chtějí snad spolu s tituly celé řady našich králů znehodnotit, zrušit či zpochybnit onu velkou soubornou vrstvu zákonů našeho statutárního práva, které byly vydány za těch, které oni pokládají za uchvatitele? Zrušit zákony nedocenitelné pro naše svobody – zákony nejméně stejně cenné jako kterékoli vydané v době Revoluce či po ní? Jestliže králové, kteří svou korunu nedlužili volbě svého lidu, neměli právo vydávat zákony, co se stane se statutem *De tallagio non concedendo*? S *Peticí práv*? Se zákonem o *Habeas Corpus*? Troufají si tito noví doktoři práv člověka tvrdit, že král Jakub Druhý, který dosedl na trůn jako nejbližší pokrevní příbuzný podle tehdy neomezené posloupnosti, nebyl ve všech ohledech zákonným anglickým králem, dřív než spáchal cokoli z toho, co bylo oprávněně vykládáno

jako zřeknutí se koruny? Pokud nebyl, mnoho rozruchu v parlamentu v době, kterou tito gentlemani oslavují, se mohlo ušetřit. Král Jakub však byl špatný král s dobrým titulem, ne uchvatitel. Vladaři, kteří následovali podle parlamentního zákona ustanovujícího korunu v linii kurfiřtky Žofie a jejích potomků, pokud byli protestanté, nastoupili stejně z titulu dědictví jako Jakub. Nastoupil podle zákona, jak zněl v době jeho nástupu na trůn; a knížata z brunšvického domu nastoupili na dědictví koruny ne volbou, nýbrž zákonem, jak zněl v době jejich jednotlivých nástupů, po protestantském původu a dědictví, jak jsem, doufám, dostatečně ukázal.

Zákon, kterým je tato královská rodina výslovně určena k posloupnosti, je zákon z dvanáctého a třináctého roku krále Viléma. Znění tohoto zákona váže „nás, naše *dědice* a naše *potomstvo* k nim, jejich *dědicům* a jejich *potomkům*“, pokud jsou protestanté, až na konec času – týmiž slovy, jimiž nás Prohlášení práv zavazovalo k dědicům krále Viléma a královny Marie. Zajišťuje tedy jak dědičnou korunu, tak dědičnou věrnost. Z jakého jiného důvodu než z ústavní zásady vytvořit uspořádání, které natrvalo vyloučí volbu lidu, by zákonodárce mohl vybíravě odmítnout spravedlivou a hojnou volbu, kterou mu předložila jeho vlastní země, a pátrat v cizích krajích po zahraniční kněžně, z jejíhož lůna měla linie našich budoucích vládců odvozovat svůj titul vládnout milionům lidí po celá staletí?

Princezna Žofie byla v zákoně o ustanovení z dvanáctého a třináctého roku krále Viléma uvedena jako *kořen* a *východisko dědictví* našich králů, nikoli pro své zásluhy coby dočasné správkyně moci, kterou sama vykonávat nemusela a ve skutečnosti nikdy nevykonávala. Byla přijata z jednoho a jen z jednoho důvodu – protože, jak říká zákon, „nejvznešenější princezna Žofie, kurfiřtka a vévodkyně-vdova hannoverská, je *dcerou* nejvznešenější princezny Alžběty, zesnulé královny české, *dcery* našeho zesnulého *vrchního pána* krále Jakuba Prvního, blahé paměti, a je tímto prohlášena za nejbližší v *posloupnosti* v prote-

stantské linii," a tak dále; „a koruna má přejít na *dědice* jejího těla, pokud budou protestanté". Toto omezení bylo parlamentem učiněno proto, aby skrze princeznu Žofii byla do budoucna nejen zachována linie dědičná, ale (což pokládal za velmi podstatné) aby skrze ni byla spojena se starým kmenem dědictví v králi Jakubu Prvním; aby si monarchie uchovala nepřerušenou jednotu po všechny věky a aby byla (bez újmy našeho náboženství) zachována starým osvědčeným způsobem posloupnosti po pokrvi, v němž, byly-li naše svobody kdy ohroženy, byly přesto v průběhu všech bouří a střetnutí výsady a prerogativu zachovávány. Udělali dobře. Žádná zkušenost nás nenaučila, že by naše svobody byly jiným způsobem než způsobem *dědičné koruny* mohly být pravidelně zvěčňovány a zachovávány stejně svatými jako naše *dědičné právo*. Nepravidelný, křečovitý pohyb snad může být nezbytný k odvrhnutí nepravidelné, křečovité nemoci. Avšak běh posloupnosti je zdravým zvykem britské ústavy. Chyběl snad zákonodárci v době zákona o omezení koruny v hannoverské linii, vedené přes dcery Jakuba Prvního, náležitý pocit nevýhod, že by Británie měla mít dva, tři či snad víc cizinců v posloupnosti na trůnu? Nikoli! Měli jaký náležitý pocit zel, která mohla z takové cizí vlády plynout, ba víc než jen náležitý pocit. Avšak pádnějšího důkazu plného přesvědčení britského národa, že zásady Revoluce jim neumožňovaly volit krále podle libosti a bez jakéhokoli ohledu na dávné základní zásady naší vlády, nelze podat než to, že pokračovali v přijímání plánu dědičné protestantské posloupnosti ve staré linii – se všemi nebezpečími a nevýhodami její cizí povahy před očima, a to v plné síle působícími na jejich mysl.

Před několika lety bych se styděl zatěžovat věc tak schopnou sama se nést, dodatečnou tehdy nepotřebnou oporou nějakého argumentu; tato pobuřující a protiústavní nauka se však dnes veřejně vyučuje, hlásá i tiskne. Nelibost, kterou chovám k revolucím – jejichž znamení tak často přicházela z kazatelen – duch změny, který se rozšířil – naprosté opovržení, které u vás převládá a snad i u nás převládnout může,

vůči všem starobylým institucím, postaveným do protikladu k přítomnému pocitu pohodlí nebo k ohybu přítomného sklonu – všechny tyto úvahy činí, dle mého názoru, radno, abychom svou pozornost přivolali zpět k pravým zásadám našich vlastních domácích zákonů, abyste je vy, můj francouzský příteli, začal poznávat, a my abychom je nadále ctili. Nesmíme se, na žádné straně moře, nechat ošálit padělaným zbožím, jež se – dvojím podvodem – vyváží k vám v pokoutních lodích jako suroviny britského původu, ač je naší půdě zcela cizí, aby pak bylo propašováno zpátky k nám, zpracované podle nejnovější pařížské módy zdokonalené svobody.

Lid Anglie nebude opičit módy, které nikdy nezkoušel, ani se nevrátí k těm, které shledal po zkoušce zhoubnými. Hledí na zákonnou dědičnou posloupnost své koruny jako na jedno ze svých práv, nikoli jako na křivdu – jako na dobrodiní, nikoli jako na stížnost – jako na záruku své svobody, nikoli jako na odznak otroctví. Hledí na rám svého společenství *tak, jak stojí*, jako na věc nedocenitelné ceny; a nenarušenou posloupnost koruny chápe jako záruku stability a trvalosti všech ostatních údů naší ústavy.

Prosím o dovolení, než půjdu dál, abych upozornil na některé lacino lsti, které jsou pomocníci volby jakožto jediného zákonného titulu koruny ochotni použít, aby obhajobu spravedlivých zásad naší ústavy učinili úkolem poněkud nenáviděným. Tito sofistové podstrkávají smyšlenou věc a smyšlené osoby, v jejichž prospěch předpokládají, že jste zavázán, kdykoli hájíte dědičnou povahu koruny. Je u nich obvyklé polemizovat, jako by vedli spor s některými vyvanutými fanatiky otroctví, kteří dříve udržovali to, co dnes, troufám si tvrdit, neudržuje žádná bytost: „koruna se drží z božského, dědičného a nezcizitelného práva“. Tito staří fanatici jediné svévolné moci dogmaticky prohlašovali, jako by dědičná monarchie byla jedinou zákonnou vládou na světě – stejně jako naši noví fanatici lidové svévolné moci tvrdí, že lidová volba je jediným zákonným zdrojem autority. Staří nadšenci výsady,

pravda, spekulovali hloupě, snad i bezbožně, jako by měla monarchie více božského schválení než kterákoli jiná forma vlády – a jako by právo vládnout dědictvím bylo v přísném smyslu *nezcizitelné* v každé osobě, která se nachází v posloupnosti k trůnu, a za jakýchkoli okolností, což žádné občanské ani politické právo být nemůže. Avšak nesmyslné mínění o dědičném právu krále ke koruně nijak nenarušuje mínění rozumné, založené na pevných zásadách zákona a politiky. Kdyby všechny nesmyslné teorie právníků a teologů znehodnocovaly předměty, jichž se dotýkají, nezůstal by nám na světě ani zákon, ani náboženství. Nesmyslná teorie na jedné straně otázky však nijak neospravedlňuje tvrzení nepravdivého faktu nebo šíření škodlivých maxim na straně druhé.

* * *

Druhým nárokem Revoluční společnosti je „právo sesadit vládce pro *špatné chování*“. Snad to byla obava našich předků, aby nevytvořili precedent typu „sesadit pro špatné chování“, co způsobilo, že prohlášení zákona, které vyvodilo abdikaci krále Jakuba, bylo – mělo-li vůbec vadu – spíš příliš obezřelé a příliš podrobné. Ale všechna ta obezřelost, všechen ten výčet okolností slouží k tomu, aby ukázal ducha opatrnosti, který převládal v národních radách – v situaci, v níž lidé rozohnění útlakem a povznesení vítězstvím nad ním mají sklon oddat se násilnému a krajnímu kurzu; ukazuje úzkostlivost velkých mužů, kteří ovlivňovali vedení věcí v této velké události, aby Revoluce byla rodičem usazení, nikoli pěstírnou budoucích revolucí.

Žádná vláda by nestála ani okamžik, kdyby ji bylo možno smést čímsi tak volným a neurčitým jako je mínění o „*špatném chování*“. Ti, kdo vedli Revoluci, nezaložili svou faktickou abdikaci krále Jakuba na takto lehkém a nejistém principu. Obvinili ho z ničeho menšího než ze záměru – potvrzeného množstvím nezákonných zjevných činů – *roz-*

*vrátit protestantskou církev a stát* a jejich *základní*, nespornné zákony a svobody: obvinili ho z toho, že přetrhl *původní smlouvu* mezi králem a lidem. To bylo více než *špatné chování*. Vážná a nedoléhající nezbytnost je přiměla učinit krok, který učinili – a učinili s nekonečnou neochotou, pod oním nejpřísnějším ze všech zákonů. Jejich důvěra v budoucí zachování ústavy nespočívala v budoucích revolucích. Hlavní politikou všech jejich úprav bylo učinit pro kteréhokoli budoucího vládce téměř neproveditelné, aby stavy království musely znovu užívat těchto násilných léků. Nechali korunu takovou, jakou v očích a odhadu zákona vždy byla – zcela neodpovědnou. Aby ještě víc odlehčili koruně, zatížili odpovědnost na ministry státu. Statutem z prvního roku krále Viléma, zasedání druhé, zvaným „zákon o prohlášení práv a svobod poddaných a o ustanovení posloupnosti koruny", ustanovili, že ministři slouží koruně za podmínek onoho prohlášení. Krátce poté zajistili *časté zasedání parlamentu*, čímž celá vláda měla být pod stálým dohledem a činnou kontrolou lidového zastoupení a magnátů království. V dalším velkém ústavním aktu, aktu z dvanáctého a třináctého roku krále Viléma, k dalšímu omezení koruny a k *lepšímu* zajištění práv a svobod poddaných, ustanovili, „že žádné prominutí pod velkou pečetí Anglie nemá být uplatnitelné proti obžalobě vznesené Dolní sněmovnou v parlamentu". Pravidlo stanovené pro vládu v Prohlášení práv, stálý dohled parlamentu, praktický nárok obžaloby – to pokládali za nekonečně lepší zajištění nejen pro svou ústavní svobodu, ale i proti neřestem správy, než výhradu práva v praxi tak obtížného, ve svém výsledku tak nejistého a ve svých důsledcích často tak zhoubného, jaké je „sesazování vládců".

Doktor Price ve svém kázání velmi oprávněně odsuzuje praxi hrubých adulatorních adres králům. Namísto tohoto přemrštěného stylu navrhuje, aby bylo Jeho Veličenstvo při blahopřáních informováno, že „se má pokládat spíše za sluhu svého lidu než za vládce". Jako kompliment se tato nová forma adresy nejeví příliš lichotivou. Ti, kdo jsou

služebníky jménem i v účinku, nemívají rádi, když se jim o jejich postavení, povinnosti a závazcích připomíná. Otrok ve staré hře říká svému pánu: *Hæc commemoratio est quasi exprobratio* – „toto připomenutí je skoro jako výtka". Jako kompliment to není příjemné; jako poučení to není zdravé. Konec konců, kdyby se král uvolil ozvat tuto novou podobu adresy, přijmout ji v slovech a dokonce i brát si označení Sluha lidu jako svůj královský titul, jak by nás nebo jeho to zlepšilo, nedovedu si představit. Viděl jsem velmi domýšlivé dopisy podepsané „váš nejposlušnější, nejpokornější služebník". Nejpyšnější panství, které kdy bylo na zemi snášeno, si vzalo titul ještě pokornější než ten, jenž je nyní navrhován pro vládce apoštolem svobody. Králové a národy byli pošlapáváni nohou toho, kdo si říkal „Služebník služebníků"; a mandáty k sesazování vládců se pečetily pečetí „Rybáře".

Všechno toto bych pokládal za nic víc než za jakousi lehkomyslnou, planou řeč, v níž, jako v jakémsi nelibě pachnoucím výparu, několik osob nechává ducha svobody vyvanout, kdyby to zjevně nebylo na podporu myšlenky a součást plánu „sesazování králů pro špatné chování". V tomto světle to stojí za nějakou pozornost.

Králové jsou v jistém smyslu nepochybně služebníky lidu, protože jejich moc nemá žádný jiný rozumný cíl než obecné dobro; není však pravda, že jsou v obvyklém smyslu (přinejmenším podle naší ústavy) jakýmikoli služebníky – jejichž podstatou je poslouchat příkazy někoho jiného a být odstranitelní dle libosti. Král Velké Británie však neposlouchá nikoho jiného; všechny ostatní osoby jsou jednotlivě i společně pod ním a dluží mu zákonnou poslušnost. Zákon, který nedovede ani lichotit, ani urážet, nenazývá tohoto nejvyššího úředníka naším sluhou, jak to dělá tento skromný teolog, nýbrž „*naším vrchním pánem králem*"; a my jsme se zase naučili mluvit jen prvotním jazykem zákona, a ne zmateným žargonem jejich babylonských kazatelen.

Jelikož on nemá poslouchat nás, ale my máme poslouchat zákon v něm, naše ústava neučinila žádné opatření, aby ho učinila jako slu-

žebníka v jakékoli míře odpovědným. Naše ústava nezná žádného úředníka takového, jako byl aragonský *Justicia*, ani žádný soud zákonně zřízený, ani žádný zákonně stanovený proces k podrobení krále odpovědnosti, která přísluší všem služebníkům. V tom není odlišen od obcí a lordů, kteří ve svých různých veřejných funkcích nikdy nemohou být voláni k zodpovědnosti za své chování; ačkoli Revoluční společnost volí tvrdit, v přímém rozporu s jednou z nejmoudřejších a nejkrásnějších částí naší ústavy, že „král není víc než první služebník veřejnosti, jí vytvořený *a jí odpovědný*".

Špatně by naši předci v době Revoluce zasloužili pověst moudrých, kdyby pro svou svobodu nenašli jiné zabezpečení než učinit svou vládu slabou ve svých úkonech a nejistou ve svém trvání – kdyby nedokázali vymyslet proti svévolné moci lepší lék než občanský zmatek. Nechť tito gentlemani řeknou, kdo je ta *zastupitelská* veřejnost, jíž se chtějí zavázat, že král je jakožto služebník odpovědný. Pak bude dost času, abych jim předložil kladný zákon, který tvrdí, že odpovědný není.

Obřad sesazování králů, o kterém tito gentlemani tak kavalírsky mluví, lze zřídka, snad vůbec ne, provést bez síly. Pak se to stává věcí války, ne ústavy. Zákonům je mezi zbraněmi nařízeno mlčet; a tribunály se hroutí spolu s mírem, který už nejsou schopny udržet. Revoluce z roku tisíc šest set osmdesát osm byla získána spravedlivou válkou, v jediném případě, v němž jakákoli válka, a tím spíše válka občanská, může být spravedlivá. „*Justa bella quibus* NECESSARIA" – „spravedlivé jsou války, které jsou nutné". Otázka sesazení z trůnu, nebo – pokud tito gentlemani raději používají tento obrat – „sesazení králů", vždy bude, jak vždy byla, mimořádnou státní otázkou, zcela mimo zákon: otázkou (jako každá jiná státní otázka) sklonů, prostředků a pravděpodobných následků, spíše než kladných práv. Jak nebyla stvořena pro běžná zneužití, tak se jí nemohou zabývat obyčejné mysli. Spekulativní čára, kde má poslušnost skončit a odpor musí začít, je mdlá,

temná a nesnadno určitelná. Není to jediný čin ani jediná událost, co ji určuje. Vlády musejí být opravdu zneužívány a rozvráceny, než se o ní vůbec může uvažovat; a vyhlídka do budoucna musí být stejně špatná jako zkušenost minulosti. Když věci dospějí do tohoto žalostného stavu, povaha nemoci sama ukáže lék těm, které Příroda uschopnila k tomu, aby ve krajních případech podávali tento kritický, nejednoznačný, hořký lektvar rozvrácenému státu. Časy, příležitosti a provokace sami naučí svým lekcím. Moudří rozhodnou podle vážnosti případu; vznětliví podle citlivosti na útlak; vysocí duchové podle opovržení a rozhořčení nad zneužívanou mocí v nehodných rukou; stateční a smělí z lásky k čestnému nebezpečí ve ušlechtilé věci; s právem či bez práva však bude revoluce poslední utočištěm myslícího a dobrého člověka.

* * *

Třetí hlava práva, kterou prohlašuje kazatelna z Old Jewry, totiž „právo zřídit si vládu sami pro sebe“, má podporu v tom, co bylo provedeno při Revoluci – ať v precedentu, nebo v zásadě – nejméně tak velikou jako první dva její nároky. Revoluce byla učiněna k zachování našich *dávných* nesporných zákonů a svobod a oné *dávné* ústavy vlády, která je naším jediným zabezpečením zákona a svobody. Jestliže se chcete seznámit s duchem naší ústavy a s politikou, která v onom velkém období, jež nám ji zajistilo až po tuto hodinu, převládala, hledejte je prosím v našich dějinách, v našich záznamech, v našich parlamentních aktech a parlamentních žurnálech, a ne v kázáních v Old Jewry a v přípitcích po večeři u Revoluční společnosti. V prvních naleznete jiné myšlenky a jiný jazyk. Takový nárok neodpovídá ani našemu naladění a přáním, ani se nedá podepřít žádným zdáním autority. Pouhá myšlenka na vyrábění nové vlády stačí, aby nás naplnila odporem a hrůzou. V době Revoluce jsme si přáli, a dnes si přejeme, odvodit

vše, co máme, jako *dědictví po svých předcích*. Na onen kmen a kořen dědictví jsme byli opatrní neočkovat žádnou větev cizí povaze původní rostliny. Všechny reformy, které jsme dosud učinili, postupovaly podle zásady odkazu k starobylosti; a doufám, ba jsem přesvědčen, že všechny ty, které snad budou v budoucnu provedeny, budou pečlivě utvářeny podle analogického precedentu, autority a příkladu.

Naší nejstarší reformou je Magna Charta. Uvidíte, že sir Edward Coke, ten velký věštec našeho práva, a vskutku všichni velcí mužové, kteří ho následují až po Blackstona, pilně dokazují rodokmen našich svobod. Snaží se dokázat, že starobylá listina, Magna Charta krále Jana, byla spojena s další kladnou listinou od Jindřicha Prvního, a že obě dvě nebyly ničím víc než novým potvrzením ještě starobylejšího platného zákona království. V tom faktu, z větší části, se tito autoři jeví v právu; ne snad vždy: ale jestli se právníci v některých podrobnostech mýlí, dokazuje to mou tezi tím silněji; neboť to prokazuje mocné zaujetí pro starobylost, jímž byly mysli všech našich právníků a zákonodárců, i všech lidí, které si přáli ovlivnit, vždy naplněny, a stálou politiku tohoto království pokládat svá nejsvětější práva a výsady za *dědictví*.

V proslulém zákoně z třetího roku Karla Prvního, zvaném *Petice práv*, říká parlament králi: „Vaši poddaní *zdědili* tuto svobodu“ – nárokuje si své výsady ne na abstraktních zásadách, „jako práva člověka“, nýbrž jako práva Angličanů a jako otcovský majetek odvozený od jejich předků. Selden a jiní hluboce učení muži, kteří psali tuto Petici práv, byli se všemi obecnými teoriemi o „právech člověka“ seznámeni přinejmenším tak dobře jako kterýkoli z řečníků našich kazatelen nebo vaší tribuny: právě tak dobře jako doktor Price nebo abbé Sièyes. Ale z důvodů hodných oné praktické moudrosti, jež odsunula jejich teoretickou vědu, dali přednost tomuto kladnému, zapsanému, *dědičnému* titulu ke všemu, co člověku a občanovi může být drahé, před oním neurčitým, spekulativním právem, které by jejich jisté dědictví vystavilo

tomu, aby je rozchvátil a rozerval na kusy každý divoký, pletichářský duch.

Táž politika proniká všemi zákony, jež byly od té doby vydány k zachování našich svobod. V 1. roce Viléma a Marie, v proslulém zákoně zvaném Prohlášení práv, obě sněmovny nepronesou ani slabiku o „právu zřídit si vládu sami pro sebe“. Uvidíte, že celou jejich snahou bylo zajistit náboženství, zákony a svobody, které byly po dlouhou dobu drženy a nedávno ohroženy. „Vzavše do své nejzávažnější úvahy *nejlepší* prostředky k takovému uspořádání, aby jejich náboženství, zákony a svobody nemohly být znovu ohroženy rozvratem,“ zahajují všechna svá jednání tím, že jako jeden z těchto *nejlepších* prostředků uvedou „*na prvním místě*“ učinit „to, co *jejich předci v podobných případech obvykle* činili pro obhájení svých *dávných* práv a svobod – *prohlásit*“; a potom žádají krále a královnu, „aby bylo *prohlášeno a uzákoněno*, že *všechna i jednotlivá* práva a svobody *tvrzené a prohlášené* jsou pravými *dávnými* a nesporornými právy a svobodami lidu tohoto království“.

Všimněte si, že od Magny Charty až po Prohlášení práv bylo stálou politikou naší ústavy nárokovat a tvrdit naše svobody jako *svěřené dědictví* získané od našich předků a odkázané našim potomkům – jako majetek zvláště náležející lidu tohoto království, bez jakéhokoli odkazu na jakékoli jiné obecnější či dřívější právo. Tímto způsobem naše ústava zachovává jednotu v tak veliké rozmanitosti svých částí. Máme dědičnou korunu, dědičný peerstvo, Dolní sněmovnu a lid, který dědí výsady, oprávnění a svobody po dlouhé řadě předků.

Tato politika se mi jeví jako výsledek hlubokého uvážení – či spíše jako šťastný účinek následování Přírody, která je moudrostí bez uvažování a nad ním. Duch novotářství bývá obecně výsledkem sobecké povahy a úzkých názorů. Kdo nikdy nehledí zpět ke svým předkům, nehledí ani vpřed ke svým potomkům. Lid Anglie navíc dobře ví, že myšlenka dědictví poskytuje spolehlivou zásadu zachování a spolehli-

vou zásadu přenosu, aniž by jakkoli vylučovala zásadu zdokonalování. Nechává nabývání volné, ale co nabude, zajišťuje. Ať jsou výhody získané státem postupujícím podle těchto maxim jakékoli, jsou pevně uzamčeny jako v jakémsi rodinném ustanovení, drženy jako v jakési mortmain navždy. Ústavní politikou, pracující podle vzoru Přírody, přijímáme, držíme a předáváme svou vládu a své výsady týmž způsobem, jakým se těšíme svému majetku a svým životům a předáváme je. Zařízení politiky, dary štěstí, obdarování Prozřetelnosti jsou nám předávány a od nás předávány týmž během a týmž řádem. Náš politický řád je uveden ve spravedlivý soulad a souměrnost s řádem světa a se způsobem bytí, jenž je určen trvalému tělesu složenému z pomíjivých částí – kde, dík uspořádání ohromné moudrosti, která v jedno hněte veliké tajemné spojení lidského rodu, celek v jednu chvíli nikdy není starý ani ve středních letech, ani mladý, ale v stavu neměnné stálosti postupuje různými odstíny trvalého úpadku, pádu, obnovy a pokroku. Takto, zachováním metody Přírody v řízení státu, v tom, co zdokonalujeme, nejsme nikdy zcela noví, a v tom, co podržujeme, nejsme nikdy zcela zastaralí. Tím, že se tímto způsobem a na těchto zásadách přidržujeme svých předků, nás nevede pověra starožitníků, nýbrž duch filozofické analogie. V této volbě dědictví jsme dali svému uspořádání politiky obraz pokrevního vztahu: svázali jsme ústavu své země s našimi nejdražšími domácími pouty; přijali jsme své základní zákony do náručí rodinných citů; udržujeme neoddělitelné, a vřelostí všech jejich spojených a vzájemně se zrcadlících lásek chováme: svůj stát, svá ohniště, své hroby a své oltáře.

Tímž plánem shody s Přírodou v našich umělých institucích, a tím, že si přibíráme pomoc jejích neomylných a mocných pudů k posílení omylných a slabých výmyslů našeho rozumu, získali jsme ještě několik dalších, a to nemalých, výhod z toho, že své svobody pokládáme ve světle dědictví. Vždy jednajíce, jako bychom byli v přítomnosti kanonizovaných předků, duch svobody, který sám o sobě vede k zlořádu

a výstřelku, je zmírněn posvátnou vážností. Tato myšlenka ušlechtilého původu nás naplňuje smyslem pro zvykem získanou vrozenou důstojnost, který předchází té parvenuovské drzosti, jež téměř nevyhnutelně lne k těm, kdo jsou prvními nabyvateli nějakého vyznamenání, a znectívá je. Tím se naše svoboda stává svobodou urozenou. Nese imposantní a majestátní tvář. Má svůj rodokmen a své slavné předky. Má své erbovní znaky a znamení. Má svou galerii portrétů, své náhrobní nápisy, své záznamy, důkazy a tituly. Získáváme úctu pro naše občanské instituce na téže zásadě, podle níž nás Příroda učí ctít jednotlivé lidi: pro jejich stáří a pro ty, od nichž pocházejí. Všichni vaši sofistové nedovedou poskytnout nic lépe přizpůsobené k zachování rozumné a mužné svobody, než je kurz, kterého jsme se drželi my, kteří jsme si vybrali svou přirozenost spíše než své spekulace, svá nitra spíše než své výmysly jako velké konzervatoře a sklady svých práv a výsad.

* * *

Mohli jste, kdybyste chtěli, těžit z našeho příkladu a dát své znovunabyté svobodě odpovídající důstojnost. Vaše výsady, byť přerušené, nebyly ztraceny z paměti. Vaše ústava, pravda, v době, kdy jste nebyli v jejím držení, trpěla pustotou a chátráním; ale v některých místech jste měli zdi a všude základy ušlechtilého a ctihodného hradu. Mohli jste ty zdi opravit; mohli jste na těch starých základech stavět. Vaše ústava byla pozastavena, než dospěla k dokonalosti; měli jste však prvky ústavy skoro tak dobré, jak bylo možné si přát. Ve svých starých stavech jste měli onu rozmanitost částí, odpovídající různým druhům, z nichž bylo vaše společenství šťastně složeno; měli jste onu kombinaci i oponenci zájmů, ono působení a protipůsobení, které v přirozeném i politickém světě ze vzájemného zápasu nesouzvučných sil vyvozují harmonii vesmíru. Tyto protichůdné a soupeřící zájmy, které jste pokládali za tak velikou skvrnu ve své staré a v naší současné ústavě,

nasazují spásnou brzdu všem překotným rozhodnutím. Činí rokování věcí ne volby, nýbrž nutnosti; činí všechnu změnu předmětem *kompromisu*, jenž přirozeně plodí umírněnost; vytvářejí *mírnící opatření*, předcházející trpkému zlu drsných, hrubých a neupravených reforem a činí všechny překotné projevy svévolné moci – u několika nebo u mnoha – navždy neuskutečnitelnými. Skrze onu rozmanitost členů a zájmů měla obecná svoboda tolik zajištění, kolik bylo zvláštních pohledů v různých stavech; zatímco tím, že se celek zatěžkával váhou skutečné monarchie, bylo oněm oddělným částem bráněno, aby se vychylovaly a vyrážely ze svých přidělených míst.

Všechny tyto výhody jste měli ve svých dávných stavech; zvolili jste si však jednat, jako byste nebyli nikdy ulity do občanské společnosti a jako byste museli všechno začínat znovu. Začali jste špatně, protože jste začali tím, že jste pohrdli vším, co vám patřilo. Zřídili jste si živnost bez kapitálu. Jestliže poslední generace vaší země se vašim očím nejevily v příliš velkém lesku, mohli jste je přeskočit a své nároky odvozovat od ranější pokolení předků. Pod zbožnou náklonností k těmto předkům by si vaše představivost v nich zrealizovala míru ctnosti a moudrosti nad obecnou praxí hodiny; a vy byste s příkladem, k jehož napodobení jste usilovali, povstali. Ctíce své předky, byli byste naučeni ctít sami sebe. Nebyli byste si zvolili pokládat Francouze za lid včerejška, za národ nízko zrozených, servilních ubožáků až do emancipujícího roku tisíc sedm set osmdesát devět. Abyste – na úkor své cti – dodali vašim zdejším omlouvatelům omluvu za několik vašich nepravostí, nebyli byste si vybrali, aby vás představovali jako bandu uprchlých otroků, náhle propuštěných z domu otroctví, a tedy omluvitelných za zneužití svobody, na niž nejste zvyklí a pro niž jste špatně vybaveni. Nebylo by moudřejší, můj vážený příteli, abyste byli pokládáni za to, čím jsem vás já alespoň vždy pokládal: za národ velkorysý a galantní, dlouho ke své škodě sváděný svými vznešenými a romantickými city věrnosti, cti a oddanosti; že události vám byly nepříznivé,

ale že nejste zotročeni žádnou neurozenou nebo služebnou povahou; že jste ve své nejoddanější poslušnosti byli vedeni zásadou veřejného ducha; a že jste v osobě svého krále zbožňovali svou zemi? Kdybyste byli dali najevo, že v klamu této roztomilé chyby jste zašli dál než vaši moudří předkové – že jste pevně rozhodnuti obnovit své dávné výsady, ale při tom zachovat ducha své dávné a své nedávné věrnosti a cti; nebo kdybyste – nedůvěřujíce si a ne zcela rozeznávajíce téměř setřelou ústavu svých předků – pohlédli k svým sousedům v této zemi, kteří udrželi při životě dávné zásady a vzory starého obecného práva Evropy, zdokonaleného a přizpůsobeného jeho dnešnímu stavu – následováním moudrých příkladů byste byli dali světu nové příklady moudrosti. Učinili byste věc svobody ctihodnou v očích každé hodné mysli v každém národě. Zahanbili byste despotismus se země, ukazujíce, že svoboda je nejen slučitelná se zákonem, ale – jak tomu je, je-li dobře ukázněna – zákonu i pomocná. Měli byste útlakuprostý, přesto však produktivní výnos daní. Měli byste kvetoucí obchod, který by jej živil. Měli byste svobodnou ústavu, mocnou monarchii, ukázněnou armádu, reformované a ctěné duchovenstvo – zmírněnou, ale živou šlechtu, která by vedla vaši ctnost, ne ji přečněla; měli byste svobodomyslný stav obcí, který by s onou šlechtou soutěžil a doplňoval ji; měli byste chráněný, uspokojený, pracovitý a poslušný lid, naučený hledat a rozeznávat štěstí, jež se dá nalézt ctností ve všech postaveních – v čemž tkví pravá morální rovnost lidstva, a ne v oné zrůdné fikci, která tím, že vdechuje falešné představy a plané naděje do lidí určených k putování temnou cestou pracovitého života, slouží jen k zostření a zahořčení oné skutečné nerovnosti, kterou nikdy nemůže odstranit a kterou řád občanského života zavádí stejně ve prospěch těch, které musí ponechat v nízkém stavu, jako ve prospěch těch, které dokáže povznést do postavení skvělejšího, ale ne šťastnějšího. Měli jste před sebou otevřenou hladkou a snadnou dráhu blaženosti a slávy, nad niž

není v dějinách světa zaznamenáno nic; vy jste však ukázali, že nesnáz je pro člověka dobrá.

Spočtěte své zisky; podívejte se, co se získalo těmi výstředními a drzými spekulacemi, které naučily vaše vůdce opovrhovat všemi svými předchůdci a všemi svými současníky – a dokonce opovrhovat sebou samými, až do okamžiku, kdy se stali vskutku opovrženíhodnými. Následováním těchto falešných světel koupila Francie nezastřené pohromy za cenu vyšší, než za jakou kterýkoli národ koupil nejzjevnější dobrodiní. Francie koupila chudobu zločinem. Francie neobětovala svou ctnost svému zájmu; nýbrž opustila svůj zájem, aby mohla prodávat svou ctnost. Všechny ostatní národy začínaly stavbu nové vlády nebo reformu staré tím, že původně ustavily nebo s větší přesností vynucovaly nějaké náboženské obřady. Všechny ostatní národy položily základy občanské svobody v přísnějších mravech a systému přísnější a mužnější mravnosti. Francie, když povolila otěže královské autority, zdvojnásobila zvůli zběsilé rozvolněnosti v mravech a drzé bezbožnosti v názorech a praxi – a rozšířila ve všech vrstvách života, jako by sdílela nějakou výsadu nebo otevírala nějaké tajné dobrodiní, všechny nešťastné zkaženosti, které obvykle bývaly nemocí bohatství a moci. To je jedna z nových zásad rovnosti ve Francii.

Francie zradou svých vůdců naprosto zhanobila tón mírného poradenství v kabinetech vladařů a odzbrojila jej jeho nejmocnějších témat. Posvětila temné, podezřívavé maximy tyranské nedůvěry a naučila krále chvět se před (jak to budou příště nazývat) klamnými pravděpodobnostmi mravních politiků. Vládcové budou pokládat ty, kdo jim radí vložit neomezenou důvěru v svůj lid, za podvratníky svých trůnů – za zrádce, kteří směřují k jejich zničení tím, že se pod líbivými záminkami svedou k dobrácké povolnosti a přijmou spolky smělých a věrolomných mužů k podílu na své moci. Jen toto (kdyby nic jiného nebylo) je neopravitelnou pohromou pro vás a pro lidstvo. Pamatujte, že vám pařížský parlament říkal, aby se váš král, svolávaje stavy do-

hromady, bál pouze marnotratného výstřelku jejich horlivosti v zabezpečování trůnu. Je správné, aby tito muži svěsili hlavu. Je správné, aby nesli svůj podíl na pohromě, kterou jejich rada přinesla jejich vládci i jejich zemi. Taková sangvinická prohlášení vedou k tomu, aby autorita usnula – aby se pouštěla překotně do nebezpečných dobrodružství nevyzkoušené politiky – aby zanedbávala ta opatření, přípravy a předběžná opatření, která odlišují dobrotivost od pošetilosti a bez nichž nikdo nemůže zaručit spásný účinek jakéhokoli abstraktního plánu vlády nebo svobody. Z nedostatku toho viděli, jak se státní lék zkazil v jed. Viděli, jak Francouzi povstávají proti mírnému a zákonnému monarchovi s větším vztekem, výtržnictvím a urážkou, než kdy jaký lid povstal proti nejvíc nezákonnému uchvatiteli nebo krvelačnějšímu tyranovi. Jejich odpor vznikl proti ústupkům; jejich vzpoura byla proti ochraně; jejich úder byl veden ruce nabízející milosti, přízně a imunity.

To bylo proti přirozenosti. Zbytek je už v řádu. Nalezli svůj trest ve svém úspěchu. Zákony převrácené, tribunály rozvrácené, průmysl bez síly, obchod umírající, výnosy nezaplacené, a přesto lid ochuzený; církev vydrancovaná, a stát nevysvobozený; občanská i vojenská anarchie se stala ústavou království; vše lidské i božské bylo obětováno modle veřejného úvěru, a národní bankrot je důsledkem; a aby bylo všeho dovršeno, papírové cennosti nové, nejisté, kolísající moci, zdiskreditované papírové cennosti ochuzeného podvodu a žebrácké kořisti, se nabízejí jako měna k opoře říše – namísto obou velkých uznaných druhů, které představují trvalý, obvyklý úvěr lidstva a které zmizely a schovaly se zpátky do země, odkud přišly, když byla zásada vlastnictví, jejichž tvory a reprezentanty jsou, systematicky rozvracena.

Byly všechny ty hrozné věci nutné? Byly nevyhnutelnými výsledky zoufalého zápasu rozhodnutých vlastenců, kteří museli brodit krví a zmatkem k tichému břehu klidné a prosperující svobody? Nikoli! Nic takového. Čerstvé zříceniny Francie, které otřásají našimi city, kam-

koli obrátíme oči, nejsou zpustošením občanské války: jsou smutnými, ale poučnými pomníky nerozvážné a nevědomé rady v době hlubokého míru. Jsou projevem bezohledné a drzé, protože nevzdorované a nezastavitelné autority. Osoby, které takto rozházely drahocenný poklad svých zločinů, osoby, které provedly tento marnotratný a divoký rozhoz veřejných zel (poslední sázku vyhrazenou pro poslední výkupné státu), narazily při svém postupu na malý nebo spíše vůbec žádný odpor. Celý jejich pochod se podobal spíše triumfálnímu průvodu než postupu války. Jejich sapéři kráčeli před nimi a všechno srovnali k jejich nohám. Nevyronili ani kapku *své* krve pro věc země, kterou zničili. Nepřinesli svým plánům oběti větší hodnoty než své přezky u střevíců, zatímco věznili svého krále, vraždili své spoluobčany a vrhali v slzách a bídě a tísni tisíce vážených mužů a vážených rodin. Jejich krutost nebyla ani sprostým výsledkem strachu. Byla účinkem jejich pocitu dokonalého bezpečí, s nímž napříč sužovanou zemí autorizovali zrady, loupeže, znásilnění, vraždy, jatka a požáry. Ale příčina toho všeho byla od začátku zřejmá.

* * *

Tato nevynucená volba, tato bláznivá volba zla, by se zdála naprosto nevysvětlitelnou, kdybychom neuvážili složení Národního shromáždění: nemyslím jeho formální ústavu, která, jak dnes stojí, je dost napadnutelná, nýbrž materiál, z něhož je z velké části složeno a který má desettisíckrát větší význam než všechny formality světa. Kdybychom o tomto shromáždění nevěděli nic kromě jeho názvu a funkce, nedokázaly by žádné barvy představivosti vymalovat nic ctihodnějšího. V tomto světle by se mysl badatele, přemožená tak slavnostním obrazem, jakým je ctnost a moudrost celého lidu soustředěné v jediném ohnisku, zarazila a váhala i při odsuzování věcí byť nejhorší povahy. Místo za hodné hany by se jevily jen tajemné. Ale žádné jméno,

žádná moc, žádná funkce, žádné umělé zřízení nedovede učinit lidi, z nichž je jakýkoli systém autority složen, jinými než jakými je učinili Bůh, Příroda, výchova a jejich životní návyky. Víc schopností než tolik lid dát nemůže. Ctnost a moudrost mohou být předměty jeho volby; jeho volba však neuděluje ani jedno, ani druhé tomu, na jehož hlavu klade své ordinační ruce. Nemá k tomu zavázanou Přírodu, ani slíbenou Zjevení.

Když jsem si přečetl seznam osob a popisů zvolených do *Třetího stavu*, nic z toho, co potom udělali, mi nemohlo připadat podivuhodné. Mezi nimi jsem sice viděl některé osoby známého postavení, některé zářivé talenty; ale ani jediný muž s nějakou praktickou zkušeností se státem se tam nenašel. Nejlepší z nich byli pouzí teoretikové. Ať se však mezi oněmi vynikajícími jedinci skrývali kdokoli, charakter tělesa a jeho směr nakonec určuje jeho podstata a množství. Ve všech sborech ti, kdo chtějí vést, musejí v nemalé míře také následovat. Své návrhy musejí přizpůsobit vkusu, talentu a sklonu těch, které chtějí vést: proto, je-li shromáždění v převážné části špatně nebo chabě složeno, nic kromě tak svrchovaného stupně ctnosti, jaký se v světě objevuje jen velmi zřídka a jehož proto nelze brát v úvahu, nezabrání lidem talentu rozptýleným v něm, aby se stali pouhými obratnými nástroji nesmyslných plánů. Jestliže – což je mnohem pravděpodobnější událost – namísto onoho neobvyklého stupně ctnosti budou poháněni zlovolnou ctižádostí a žádostí po nevkusné slávě, pak se chatrná část shromáždění, k níž se zpočátku přizpůsobovali, zase stane obětí a nástrojem jejich záměrů. V tomto politickém kupčení se vůdci budou muset sklonit před neznalostí svých následovníků a následovníci budou muset sloužit nejhorším záměrům svých vůdců.

Mají-li si v jakémkoli veřejném shromáždění zajistit návrhy vůdců jakoukoli míru střízlivosti, musejí v jisté míře, snad až se bát, ctít ty, které vedou. Má-li být následováno jinak než slepě, musejí být následovníci způsobilí, ne-li k hraní, aspoň k posuzování; a musejí být

soudci přirozené váhy a autority. Nic nemůže v takových shromážděních zajistit stálý a umírněný postup, než aby jejich těleso bylo úctyhodně složeno co do životního stavu, co do trvalého majetku, co do vzdělání a co do takových návyků, které rozšiřují a liberalizují rozum.

Při svolávání Generálních stavů Francie mě první věcí, která mě překvapila, byl veliký odklon od dávného kurzu. Zjistil jsem, že zastoupení pro třetí stav se skládá z šesti set osob. Co do počtu se rovnali zástupcům obou ostatních stavů dohromady. Měly-li stavy jednat odděleně, počet by, mimo úvahu o nákladech, nebyl příliš podstatný. Ale když se stalo zřejmým, že tři stavy mají být slity v jeden, jevil se účel a nezbytný účinek tohoto početného zastoupení v plné nahotě. Jen velmi malé odpadnutí z některého z ostatních dvou stavů mělo vrhnout moc obou do rukou třetího. Vskutku byla veškerá státní moc brzy soustředěna v tomto tělese. Jeho patřičné složení se tedy stalo nekonečně důležitějším.

Posuďte, pane, mé překvapení, když jsem zjistil, že velmi velká část shromáždění (podle mě většina těch, kdo se účastnili) byla složena z právních zřízenců. Nebyla složena z vynikajících soudců, kteří dali své zemi záruku své vědy, obezřelosti a bezúhonnosti – ani z vedoucích advokátů, slávy advokacie – ani ze slovutných profesorů univerzit – nýbrž, jak to v takovém počtu musí být, většinou z podřadných, neučených, mechanických, pouze pomocných členů této profese. Byly tam vynikající výjimky; obecné složení však tvořili bezejmenní venkovští advokáti, správci drobných místních jurisdikcí, venkovští advokáti, notáři a celý průvod zřízenců obecní pře, podněcovatelů a vedoucích drobné války vesnického zbytečného trápení. Od okamžiku, co jsem seznam četl, jsem jasně a téměř tak, jak se to stalo, viděl všechno, co mělo přijít.

Míra úcty, v níž je některá profese držena, se stává měřítkem úcty, v níž se zřízenci drží sami. Ať byly osobní zásluhy mnoha jednotlivých právníků jakékoli (a u mnoha byly bezpochyby velmi značné), v onom

vojenském království nebyla žádná část profese příliš ctěna, krom té nejvyšší, která často spojovala se svými profesními úřady i velký rodinný lesk a byla obdařena velkou mocí a autoritou. Ti byli jistě hluboce ctěni, a dokonce s nemalým stupněm bázně. Další stupeň nebyl příliš vážen; mechanická část byla ve velmi nízkém stupni pověsti.

Kdykoli je svrchovaná autorita vložena do tělesa takto složeného, musí to zjevně plodit důsledky svrchované autority svěřené do rukou lidí, kteří nebyli zvykově vedeni k tomu, aby ctili sebe sama – kteří neměli předem co ztratit v charakteru – u nichž nebylo možno očekávat, že budou s umírněností snášet nebo s rozvahou vést moc, kterou oni sami, víc než kdokoli jiný, museli najít překvapivě ve svých rukou. Kdo by si mohl lichotit, že tito muži, náhle a jaksi kouzlem vytržení z nejnižší vrstvy podřízenosti, nebudou opojeni svou nepřipravenou velikostí? Kdo by si mohl představit, že lidé, kteří jsou zvykově vměšující, smělí, lstiví, činní, pletichářsky laděných povah a neklidných myslí, snadno upadnou zpět do své staré poměrů nevýrazného zápasu a plahočivé, nízké a nevýnosné intriky? Kdo by mohl pochybovat, že za jakoukoli cenu pro stát, o němž nic nevěděli, musejí sledovat své soukromé zájmy, které znali příliš dobře? Nebyla to událost závisející na náhodě či okolnostech. Byla nevyhnutelná; byla nutná; byla zasazena v povaze věcí. Musejí se *přidat* (jestliže jim schopnost nedovoluje *vést*) k jakémukoli projektu, který jim mohl obstarat *soudničkovou ústavu* – který jim mohl otevřít ty nespočetné výnosné kořisti, které následují za všemi velkými otřesy a revolucemi ve státě, a zvláště za všemi velkými a násilnými převraty vlastnictví. Dalo se čekat, že budou dbát na stabilitu vlastnictví ti, jejichž existence vždy závisela na tom, co činilo vlastnictví sporným, dvojsmyslným a nejistým? Jejich cíle se jim s povznesením rozšíří; ale jejich sklon, návyky a způsob dosahování jejich záměrů musí zůstat týž.

Dobrá! Ale tito mužové měli být zmírňováni a brzděni jinými druhy, střízlivějších myslí a rozšířenějšího chápání. Měli snad být zastrašová-

ni nejvyšší autoritou a slavnostní důstojností hrstky venkovských křupanů, kteří mají v onom shromáždění místa, z nichž někteří prý ani neumějí číst a psát – a nikoli větším počtem obchodníků, kteří, byť poněkud vzdělanější a v řádu společnosti nápadnější, nikdy nepoznali nic nad svůj účetní pult? Ne! Oba tyto druhy byly spíše určeny k tomu, aby byly přemoženy a strženy intrikami a lstmi právníků, než aby se staly jejich protiváhou. Při takové nebezpečné nerovnoměrnosti musel celek nutně být jimi ovládán.

K právnické fakultě byla připojena dost značná část fakulty lékařské. Tato fakulta neměla, stejně jako právnická, ve Francii své spravedlivé úcty. Její zřízenci tedy museli mít vlastnosti lidí nezvyklých citům důstojnosti. Ale kdyby i byli ceněni tak, jak by měli být – a jak u nás skutečně jsou – strany nemocničních lůžek nejsou akademiemi pro utváření státníků a zákonodárců. Pak přišli obchodníci s akciemi a fondy, kteří musejí být za každou cenu dychtiví vyměnit své iluzorní papírové bohatství za pevnější látku půdy. K těm se přidali lidé jiných druhů, od nichž bylo možno očekávat málo znalosti zájmů velikého státu nebo pozornosti k nim, a stejně málo ohledu na stabilitu kterékoli instituce – lidé stvoření k tomu, aby byli nástroji, ne kontrolou. – Takové, obecně, bylo složení *Třetího stavu* v Národním shromáždění; v němž sotva bylo možno zahlédnout stopy toho, co nazýváme přirozeným pozemkovým zájmem země.

Víme, že britská Dolní sněmovna, aniž by zavírala dveře před jakoukoli zásluhou v jakékoli třídě, je spolehlivým působením přiměřených příčin naplněna vším výborným v postavení, v původu, v dědičném i získaném bohatství, v pěstěných talentech, ve vojenském, občanském, námořním a politickém vyznamenání, které země může poskytnout. Ale kdyby – což sotva lze předpokládat jako případ – byla Dolní sněmovna složena stejným způsobem jako *Třetí stav* ve Francii, dalo by se toto panství úskoků snášet s trpělivostí, nebo se o něm vůbec dalo pomyslit bez hrůzy? Chraň Bůh, abych naznačoval cokoli sni-

žujícího vůči profesi, která je jiným kněžstvím a vykonává obřady posvátné spravedlnosti! Ale ačkoli ctím lidi ve funkcích, které jim patří, a udělal bych pro to, aby nebyli vyloučeni z žádné, co jediný člověk může udělat, nemohu, abych jim lichotil, lhát Přírodě. Jsou dobří a užiteční ve složení; musejí být zhoubní, převládnou-li tak, že se virtuálně stanou celkem. Jejich samá výtečnost ve zvláštních funkcích může být dost daleko od způsobilosti pro jiné. Nemůže uniknout pozornosti, že lidé, kteří jsou příliš omezeni na profesní a fakultní návyky a jsou jaksi zažraní v opakovaném zaměstnávání v onom úzkém kruhu, jsou spíše nezpůsobilí než způsobilí pro vše, co závisí na znalosti lidstva, na zkušenosti ve smíšených záležitostech, na obsáhlém, souvislém pohledu na různé, složité, vnější i vnitřní zájmy, které se podílejí na utváření té mnohotvárné věci zvané stát.

Konec konců, kdyby i Dolní sněmovna měla zcela profesní a fakultní složení, co znamená moc Dolní sněmovny, obemknutá a uzavřená nehybnými zábranami zákonů, zvyklostí, kladných pravidel nauky a praxe, vyvážená Horní sněmovnou, a jíž je každý okamžik její existence ponechán na uvážení koruny, zda nás ponechá, odročí nebo rozpustí? Moc Dolní sněmovny, přímá i nepřímá, je ovšem veliká: a kéž je dlouho s to zachovat svou velikost a ducha, který ke skutečné velikosti patří, v plnosti! – a dokáže to, dokud dokáže zabránit tomu, aby se porušovatelé zákona v Indii stali tvůrci zákona pro Anglii. Moc Dolní sněmovny, i když nejméně zmenšená, je však jako kapka vody v oceánu ve srovnání s mocí usazenou v stále většině vašeho Národního shromáždění. Toto shromáždění od zrušení stavů nemá žádný základní zákon, žádnou přísnou úmluvu, žádnou ctěnou zvyklost, která by je držela. Namísto toho, aby se cítilo zavázáno přizpůsobit se pevné ústavě, má moc vytvořit ústavu, která se přizpůsobí jeho záměrům. Nic na nebi ani na zemi mu nemůže sloužit jako brzda. Jaké by měly být hlavy, srdce a sklony, které jsou způsobilé – nebo si troufají – nejen vydávat zákony pod pevnou ústavou, ale v jednom tahu vytepat

zcela novou ústavu pro veliké království a v každé jeho části, od monarchy na trůně až po radu farní? Avšak

> „Blázni se vrhají tam, kde se andělé bojí vkročit."

V takovém stavu neomezené moci pro nejasné a neurčitelné účely musí být zlo mravní a téměř fyzické nezpůsobilosti člověka pro danou funkci největším, jaké si můžeme představit, že by se vyskytlo v řízení lidských záležitostí.

Když jsem probral složení třetího stavu, jak stál ve svém původním rámu, podíval jsem se na zástupce duchovenstva. I tam se jevilo, že úplně stejně malý ohled byl brán na obecné zabezpečení majetku nebo na způsobilost poslanců pro jejich veřejné účely v zásadách jejich volby. Ta volba byla vymyšlena tak, aby poslala velmi velký podíl pouhých venkovských farářů k veliké a nesnadné práci přetváření státu: lidé, kteří stát nikdy neviděli ani na obrázku; lidé, kteří nevěděli o světě nic kromě hranic nějaké neznámé vesnice; kteří, pohrouženi do beznadějné chudoby, mohli na všechno vlastnictví, ať světské, ať církevní, hledět jen okem závisti; mezi nimiž jistě bylo mnoho těch, kteří by se za nejmenší naději na nejmenší podíl na kořisti ochotně připojili k jakýmkoli pokusům o bohatství, na kterém by sotva mohli očekávat podíl kromě všeobecné rvačky. Namísto aby vyvážili moc činných pletichářů v druhém shromáždění, tito faráři se nutně museli stát činnými pomocníky, nebo přinejlepším trpnými nástroji těch, od nichž byli zvykově vedeni ve svých drobných vesnických záležitostech. Oni také sotva mohli být nejsvědomitějšími svého druhu, kteří, spoléhajíce na své nezpůsobilé chápání, intrikovali o pověření, které je vedlo z jejich přirozeného vztahu k jejich stádům a z jejich přirozených sfér působnosti, aby se podujali na obrodu království. Tato převažující váha, přidaná k síle tělesa úskoků v *Třetím stavu*, dokonala onen im-

puls neznalosti, překotnosti, drzosti a žádosti po kořisti, kterému nic nedokázalo odolat.

Pozornému pozorovateli muselo být od začátku jasné, že většina třetího stavu, ve spojení s deputací duchovenstva, jakou jsem popsal, bude, zatímco bude usilovat o zničení šlechty, nevyhnutelně podřízena nejhorším záměrům jednotlivců v této třídě. V rabování a ponižování svého vlastního stavu by tito jednotlivci získali spolehlivý fond pro plat svých nových následovníků. Rozházet předměty, které činily štěstí jejich druhů, by pro ně nebylo žádnou obětí. Bouřliví, nespokojení lidé stavu, úměrně své osobní pýše a arogantosti, obvykle pohrdají svým vlastním stavem. Jedním z prvních příznaků, které objevují u sebeklamné a zhoubné ctižádosti, je nestoudná lhostejnost k důstojnosti, kterou mají společně s jinými. Lnout k podrozdělení, milovat malý oddíl, k němuž ve společnosti patříme, je první zásadou (zárodkem, chtělo by se říci) veřejných citů. Je to první článek řetězu, jímž postupujeme k lásce ke své zemi a k lidstvu. Zájem oné části společenského uspořádání je důvěrou v rukou všech, kdo ji skládají; a jako jen zlí lidé by ji ospravedlňovali ve zneužití, tak jen zrádci by ji vyměnili za vlastní osobní prospěch.

V dobách našich občanských zmatků v Anglii (nevím, zda ve svém francouzském shromáždění máte někoho takového) bylo několik osob, jako tehdejší hrabě z Hollandu, kteří sami nebo svými rodinami navalili na trůn nevoli marnotratným rozdáváním jeho darů jim samým a kteří se potom připojili k vzpourám vznikajícím z nespokojeností, jejichž příčinou byli oni sami: muži, kteří pomáhali rozvracet onen trůn, jemuž někteří z nich dlužili svou existenci a jiní vše tu moc, které použili k zničení svého dobrodince. Jsou-li žádostivosti takových lidí stanoveny jakékoli meze, nebo jsou-li jiní připuštěni k podílu na předmětech, které by si rádi přivlastnili, pak pomsta a závist brzy vyplní žíznivé prázdno, které v jejich chamtivosti zbývá. Zmateni spletí chorobných vášní je jim narušen rozum; jejich pohledy se stávají ob-

rovskými a zmatenými – pro jiné nevysvětlitelnými, pro ně samé nejistými. Nacházejí na všech stranách meze své bezzásadové ctižádosti v jakémkoli pevném řádu věcí; v mlze a kouři zmatku se však vše zvětšuje a jeví se bez meze.

Když lidé stavu obětují všechny představy o důstojnosti ctižádosti bez zřejmého cíle a pracují s nízkými nástroji a pro nízké cíle, celé složení se stává nízké a hanebné. Nejeví se nyní něco podobného ve Francii? Neplodí to něco nízkého a neslavného: jakousi podlost ve vší převládající politice; sklon ve všem, co se děje, snižovat spolu s jednotlivci veškerou důstojnost a důležitost státu? Jiné revoluce byly vedeny osobami, které, byť se pokoušely nebo vznášely nárok na změny v obci, posvěcovaly svou ctižádost tím, že povznášely důstojnost lidu, jehož mír narušovaly. Měly dlouhé pohledy. Mířily na vládu, ne na zničení své země. Byli to muži velkých občanských a velkých vojenských nadání, a jestliže postrachem, tak ozdobou svého věku. Nebyli jako židovští směnárníci, kteří mezi sebou soutěžili, kdo z nich může podvodnou cirkulací a znehodnoceným papírem lépe napravit bídu a zkázu, kterou své zemi přinesly jejich zrůdné rady. Kompliment, jenž přednesl jednomu z velikých zlých mužů starého stylu (Cromwellovi) jeho příbuzný, oblíbený básník oné doby, ukazuje, co bylo tím, co si předsevzal, a čeho vskutku do velké míry ve svém ctižádostivém úspěchu dosáhl: –

> „Jak *ty* stoupáš, *stát*, povznesen rovněž,
> žádnou chorobu neshledává, mění-li ho *tvá* ruka;
> mění se jako velký výjev světa, když beze zvuku
> ranní slunce *obyčejná* světla noci ničí.“

Tito rušitelé se spíše než lidem uchvacujícím moc podobali těm, kdo si nárokují své přirozené místo ve společnosti. Jejich povstání bylo k osvětlení a okrášlení světa. Vítězství nad svými soupeři vybojovali tím, že je přezářili. Ruka, která zemi, jako anděl zkázy, zasahovala,

předávala jí také sílu a energii, pod nimiž trpěla. Neříkám (Bůh chraň!), neříkám, že by se ctnosti takových lidí měly brát jako protiváha jejich zločinů; byly však jakousi nápravou jejich účinků. Takový, jak jsem řekl, byl náš Cromwell. Takové byly celé vaše rody Guisů, Condéů a Colignyů. Takoví byli Richelieuové, kteří v klidnějších dobách jednali v duchu občanské války. Takoví, jako lepší lidé a v méně pochybné věci, byli váš Jindřich Čtvrtý a váš Sully, byť vyrůstali v občanských zmatcích a nebyli zcela bez jejich poskvrny. Je věcí hodnou obdivu, jak velmi brzy se Francie, když měla okamžik vydechnout, zotavila a vyvázla z nejdelší a nejstrašnější občanské války, jaká kdy byla v nějakém národě známa. Proč? Protože při všech svých jatkách nezabila *rozum* ve své zemi. Uvědomělá důstojnost, ušlechtilá pýcha, velkorysý smysl pro slávu a soupeření nevyhasly. Naopak, byly zažehnuty a rozdmýchány. Také orgány státu, byť otřesené, přetrvávaly. Všechny ceny cti a ctnosti, všechny odměny, všechna vyznamenání zůstaly. Avšak váš nynější zmatek, jako obrna, zasáhl samý pramen života. Každá osoba ve vaší zemi, která je v postavení, aby ji poháněla zásada cti, je zneuctěna a snížena a nemůže mít žádný pocit života kromě umrtveného a poníženého rozhořčení. Ale tato generace rychle pomine. Příští generace šlechty se bude podobat řemeslníkům, křupanům, penězoměncům, lichvářům a židům, kteří budou vždy jejími druhy, někdy jejími pány. Věřte mi, pane, kdo se pokouší nivelizovat, nikdy nevyrovnává. Ve všech společnostech skládajících se z různých druhů občanů musí být nějaký druh nejvýše. Nivelizátoři tedy pouze převracejí a znetvořují přirozený řád věcí: zatěžují budovu společnosti tím, že do vzduchu vysazují to, co pevnost stavby vyžaduje mít na zemi. Spolky krejčích a tesařů, z nichž se skládá republika (třeba pařížská), nemohou být rovné postavení, do něhož je nejhorším uchvatitelstvím, uchvatitelstvím na výsadách Přírody, nutíte.

Francouzský kancléř při zahájení Stavů řekl v tónu řečnické ozdoby, že všechna povolání jsou čestná. Mínil-li jen, že žádné poctivé za-

městnání není potupné, byl by nepřekročil pravdu. Když však tvrdíme, že něco je čestné, naznačujeme nějaký rozdíl v jeho prospěch. Povolání kadeřníka nebo pracujícího svíčkaře nemůže být pro žádnou osobu věcí cti – nemluvě o několika dalších, ještě podřadnějších zaměstnáních. Takové druhy lidí by neměly trpět útlakem státu; ale stát trpí útlakem, jestliže se takovým lidem, jednotlivě či společně, dovolí vládnout. V tomto se domníváte, že potíráte předsudek – ale válčíte s Přírodou.

Nemyslím o vás, drahý pane, že jste onoho sofistického, úskočného ducha nebo oné neupřímné otupělosti, abyste si pro každou obecnou poznámku nebo cit vyžadoval výslovný výčet nápravných doplnění a výjimek, které rozum předpokládá u všech obecných tvrzení pocházejících od rozumných lidí. Nepředstavujete si, že si přeji svázat moc, autoritu a vyznamenání s krví, jmény a tituly. Ne, pane. Pro vládu není jiné způsobilosti než ctnost a moudrost, skutečná nebo předpokládaná. Kdekoli jsou skutečně nalezeny, mají v jakémkoli stavu, poměru, povolání či řemesle propustku z nebe k lidskému místu a cti. Běda zemi, která by šíleně a bezbožně odmítla službu talentů a ctností, občanských, vojenských nebo náboženských, které jí byly dány k ozdobě a k službě; a která by odsoudila do neznáma vše, co bylo stvořeno k šíření lesku a slávy kolem státu! Běda však i té zemi, která, upadajíc do opačného extrému, pokládá nízkou výchovu, prostoupený, úzký pohled na věci, podřadné, zištné povolání za přednostní titul k velení! Vše by mělo být otevřené – ale ne bez rozdílu každému. Žádná rotace, žádné přidělení losem, žádný způsob volby působící v duchu sortice nebo rotace nemůže být obecně dobrý ve vládě obstarávající rozsáhlé předměty; nemají totiž tendenci, přímou ani nepřímou, vybrat muže se zřetelem na povinnost nebo přizpůsobit jednoho druhému. Neváhám říci, že by cesta ke vznešenosti a moci z neznámých poměrů neměla být činěna příliš snadnou, ani věcí příliš samozřejmou. Jestliže vzácná zásluha je nejvzácnější ze všech vzácných věcí, měla by projít

nějakým druhem zkoušky. Chrám cti má stát na výšině. Je-li otevřen skrze ctnost, nechť se také pamatuje, že ctnost se nikdy neprokáže než nějakou obtíží a nějakým zápasem.

Nic není náležitou a přiměřenou reprezentací státu, co nepředstavuje jeho schopnost stejně jako jeho vlastnictví. Ale jelikož schopnost je silný a činný princip a vlastnictví je lenivé, nehybné a bojácné, nemůže být nikdy před vpády schopnosti bezpečné, pokud nebude, zcela mimo úměrnost, převažující v reprezentaci. Musí být také zastoupeno ve velkých zásobách nahromadění, jinak není náležitě chráněno. Příznačnou podstatou vlastnictví, utvořeného ze spojených zásad jeho nabývání a zachování, je být *nerovné*. Velké hromady, které tedy budí závist a lákají dravost, musejí být vzaty mimo možnost nebezpečí. Pak tvoří přirozený val kolem menších majetků ve všech jejich odstupněních. Totéž množství majetku, které je přirozeným během věcí rozděleno mezi mnohé, nemá tentýž účinek. Jeho obranná síla se rozšířením oslabuje. Při tomto rozšíření je podíl každého muže menší než ten, který si ve dychtivosti svých tužeb může namlouvat, že získá rozházením nahromaděných majetků jiných. Ve skutečnosti by loupež několika dala v rozdělení mnoha pouhý nepředstavitelně malý podíl. Mnozí však nejsou schopni tohoto výpočtu; a ti, kdo je vedou k loupeži, nikdy toto rozdělení nezamýšlejí.

Moc zvěčňovat svůj majetek v svých rodinách je jednou z nejcennějších a nejzajímavějších okolností, které k němu patří, a tím, co nejvíce směřuje k zvěčnění společnosti samé. Činí naši slabost služebnou naší ctnosti; roubuje dobrotivost dokonce i na chamtivost. Majitelé rodinného bohatství a vyznamenání, které dědičné vlastnictví doprovází, (jako na něm nejvíce zainteresovaní,) jsou přirozenými zárukami tohoto přenosu. U nás je Sněmovna peerů utvořena na této zásadě. Je zcela složena z dědičného vlastnictví a dědičného vyznamenání a je tedy učiněna třetinou zákonodárství a v posledku jediným soudcem veškerého vlastnictví ve všech jeho podrozdělení. I Dolní sněmovna,

byť ne nutně, přece ve skutečnosti vždy takto složena, z větší části, jest. Ať jsou tito velcí majitelé jací chtějí (a mají šanci být mezi nejlepšími), jsou přinejhorším přítěží v loďi obce. Ačkoli jsou dědičné bohatství a hodnost, která s ním souvisí, příliš zbožňovány plazícími se pochlebovači a slepými, nízkými obdivovateli moci, jsou příliš překotně shazovány v mělkých spekulacích urážlivých, domýšlivých, krátkozrakých frajerů filozofie. Nějaká slušná, upravená přednost, nějaké přednostní zacházení (ne výlučné přivlastňování) dané rodu není ani proti přírodě, ani nespravedlivé, ani nemoudré.

Říká se, že dvacet čtyři milionů má převládat nad dvěma sty tisíci. Pravda; pokud ústava království je úloha z aritmetiky. Takový druh řeči se dobře hodí k lucerně jako sekundantovi: lidem, kteří *mohou* chladně uvažovat, je směšný. Vůle mnohých a jejich zájem se musejí často rozcházet; a veliký bude rozdíl, když udělají zlou volbu. Vláda pěti set venkovských advokátů a bezejmenných farářů není dobrá pro dvacet čtyři milionů lidí, byť byla zvolena osmačtyřiceti miliony; ani není lepší, protože je vedena tuctem osob stavu, kteří zradili svou důvěru, aby onu moc získali. V současnosti se zdá, že jste ve všem zabloudili z vyznačené cesty Přírody. Vlastnictví Francii nespravuje. Ovšemže je vlastnictví ničeno a rozumná svoboda neexistuje. Vše, co jste získali pro tuto chvíli, je papírová cirkulace a burzovní ústava: a co se budoucnosti týká, myslíte vážně, že by území Francie, podle republikánského systému osmdesáti tří nezávislých municipalit, (nemluvě o částech, které je skládají,) kdy mohlo být vládnuto jako jediným tělesem, nebo kdy mohlo být uvedeno do pohybu podnětem jediné mysli? Když Národní shromáždění dokončí své dílo, dovrší svou zkázu. Tato společenství dlouho nesnesou stav podřízenosti vůči republice pařížské. Nesnesou, aby toto jediné těleso monopolizovalo zajetí krále i panství nad shromážděním, které si říká národní. Každé si pro sebe uchová svůj podíl na kořisti z Církve; a nestrpí, aby buď ta kořist, nebo spravedlivější plody jeho práce, nebo přirozený výnos

jeho půdy byly posílány k nafouknutí drzosti nebo rozmazlování luxusu pařížských řemeslníků. V tom nespatří žádnou z té rovnosti, pod jejíž záminkou byli svedeni setřást poddanost svému vládci i dávnou ústavu své země. V takové ústavě, jakou nedávno utvořili, nemůže být žádné hlavní město. Zapomněli, že když utvořili demokratické vlády, virtuálně svou zemi rozkouskovali. Osobě, kterou vytrvale nazývají králem, nezůstala moc ani ve stosetině dostatečná k tomu, aby tuto sbírku republik držela pohromadě. Republika pařížská ovšem bude usilovat o dovršení zkaženosti armády a o nezákonné zvěčnění Shromáždění bez návratu k voličům, jako o prostředek pokračování své despotie. Pokusí se, stane-li se srdcem bezbřehé papírové cirkulace, přitáhnout vše k sobě: ale marně. Všechna tato politika se nakonec ukáže stejně slabou, jak je nyní násilná.

* * *

Je-li tohle vaše skutečné postavení, srovnané s postavením, k němuž jste byli povoláni, jakoby hlasem Boha i člověka, nemohu z celého srdce vám blahopřát k volbě, kterou jste učinili, ani k úspěchu, jenž vaše snahy provází. Stejně málo mohu doporučovat jinému národu chování založené na takových zásadách a plodící takové účinky. To musím ponechat těm, kdo do vašich záležitostí vidí dál, než jsem schopen já, a kdo nejlépe vědí, do jaké míry jsou vaše činy příznivé jejich záměrům. Gentlemani ze Revoluční společnosti, kteří tak brzy pospíšili s blahopřáními, zjevně silně míní, že existuje nějaký politický plán ve vztahu k této zemi, při kterém mohou být vaše počiny nějak užitečné. Neboť váš doktor Price, který se nad touto věcí zjevně vyspekuloval do nemalého stupně zápalu, oslovuje své posluchače v těchto velmi pozoruhodných slovech: „Nemohu uzavřít, aniž bych *zvláště* nepřipomněl vaší vzpomínce úvahu, na kterou jsem *více než jednou narazil* a kterou vaše myšlenky *celou dobu předjímaly*; úvahu, kterou *mé mysli*

*je víc, než mohu vyjádřit*: myslím úvahu o *příznivosti současné doby pro všechna úsilí ve věci svobody*."

Je zřejmé, že mysl tohoto *politického* kazatele byla v té době plná nějakého mimořádného záměru; a je velmi pravděpodobné, že myšlenky jeho posluchačů, kteří mu rozuměli lépe než já, mu po celou dobu předjímaly jeho úvahu a celý řetězec důsledků, k nimž vedla.

Před přečtením onoho kázání jsem se vskutku domníval, že žiji ve svobodné zemi; byl to omyl, k němuž jsem lnul, protože mi vzbudil větší oblibu k zemi, v níž jsem žil. Byl jsem si ovšem vědom, že žárlivá, vždy bdělá ostražitost k ochraně pokladu naší svobody, nejen před vpádem, ale před úpadkem a zkažeností, byla naší nejlepší moudrostí a naší první povinností. Nicméně jsem onen poklad pokládal spíše za majetek, který je třeba zajistit, než za cenu, o kterou je třeba se přít. Nerozeznal jsem, jak se stalo, že se nynější doba stala tak velmi příznivou všem *úsilím* ve věci svobody. Nynější doba se od kterékoli jiné liší pouze okolností toho, co se děje ve Francii. Má-li příklad onoho národa mít vliv na tento, snadno pochopím, proč jsou některé z jejich počinů, které mají nepříjemnou tvář a nejsou zcela slučitelné s lidskostí, štědrostí, dobrou vírou a spravedlností, zahlazeny tak mnoha mléčnou dobrotivostí vůči aktérům a snášeny s takovou hrdinskou vytrvalostí vůči trpitelům. Není jistě obezřelé zbavovat autority příklad, který hodláme následovat. Dovolíme-li si to však, dostáváme se k velmi přirozené otázce: Co je ta věc svobody, a co jsou ta úsilí v její prospěch, pro která je příklad Francie tak jedinečně příznivý? Má být naše monarchie zrušena, se všemi zákony, všemi tribunály a všemi dávnými korporacemi království? Má být každý mezník země odstraněn ve prospěch geometrické a aritmetické ústavy? Má se odhlasovat zbytečnost Horní sněmovny? Má se zrušit biskupské zřízení? Mají být církevní statky prodány židům a šibalům, nebo rozdány, aby podplatily nově vymyšlené municipální republiky k účasti na svatokrádeži? Mají se všechny daně odhlasovat jako křivdy a výnos snížen na vlastenec-

kou kontribuci nebo vlastenecké dary? Mají se stříbrné přezky od střevíců nahradit pozemkovou daní a daní ze sladu k podpoře námořní síly tohoto království? Mají být všechny stavy, hodnosti a vyznamenání smíseny, aby z univerzální anarchie, spojené s národním bankrotem, byly tři nebo čtyři tisíce demokracií utvořeny do osmdesáti tří, a aby mohly být nějakým druhem neznámé přitažlivé síly uspořádány do jedné? Má být za tímto velkým účelem armáda svedena od své kázně a věrnosti, nejprve každým druhem zkaženosti, a pak strašným precedentem zvýšeného žoldu? Mají být faráři sváděni od svých biskupů tím, že se jim nabízí klamná naděje podílu na kořisti z jejich vlastního stavu? Mají být občané Londýna přetaženi ze své věrnosti tím, že budou krmeni na úkor svých spolupoddaných? Má být nucená papírová měna dosazena na místo zákonné mince tohoto království? Má být to, co zbylo z rozloupeného fondu veřejného výnosu, použito na divoký projekt vydržování dvou armád, aby se vzájemně sledovaly a bojovaly spolu? Jsou-li toto cíle a prostředky Revoluční společnosti, uznávám, že jsou dobře sladěné; a Francie je může obstarat s příslušnými precedenty jak pro jedno, tak pro druhé.

Vidím, že se váš příklad drží nad námi k naší hanbě. Vím, že se o nás soudí, že jsme otupělé, lenivé plemeno, učiněné nečinným tím, že své postavení shledává snesitelným, a bráněné průměrností svobody v dosažení její plné dokonalosti. Vaši vůdcové ve Francii začali tím, že budili zdání, že obdivují, téměř zbožňují, britskou ústavu; jak však postupovali, přišli na to, že na ni budou hledět se svrchovaným opovržením. Přátelé vašeho Národního shromáždění mezi námi mají úplně tak nízké mínění o tom, co bylo kdysi pokládáno za slávu jejich země. Revoluční společnost objevila, že anglický národ není svobodný. Jsou přesvědčeni, že nerovnost v naší reprezentaci je „vada naší ústavy *tak hrubá a hmatatelná*, že činí tuto ústavu výtečnou hlavně ve *formě* a *teorii*“; – že reprezentace v zákonodárství království je nejen základem veškeré ústavní svobody v něm, ale „*veškeré legitimní vlády*; že bez ní

není *vláda* ničím než *uchvatitelstvím*“; – že „je-li reprezentace *částečná*, vlastní království svobodu jen *částečně*; a je-li krajně částečná, dává jen *zdání*; a není-li jen krajně částečná, ale zároveň zkorumpovaně volená, stává se *obtíží*“. Doktor Price pokládá tuto nedostatečnost reprezentace za naši *základní stížnost*; a byť doufá, co se zkaženosti tohoto zdání reprezentace týká, že ještě nedospěla k své plné dokonalosti zkaženosti, obává se, že „nic nebude učiněno k získání tohoto *podstatného dobrodiní* pro nás, dokud nějaké *veliké zneužití moci* znovu nevyvolá naši nelibost, nebo nějaká *velká pohroma* znovu nerozpoutá naše obavy, nebo snad dokud nabytí *čisté a rovné reprezentace jinými zeměmi*, zatímco nás *vysmívá* její *stín*, nerozpálí naši hanbu“. K tomu připojuje poznámku v těchto slovech: – „Reprezentace volená hlavně Pokladnou a *několika* tisíci *spodiny* lidu, kteří jsou obecně za své hlasy placeni.“

Zde se budete usmívat na konzistenci oněch demokratistů, kteří, nejsou-li ve střehu, zacházejí s pokornější částí obce s největším opovržením, zatímco předstírají, že z ní činí uložiště veškeré moci. Vyžadovalo by to dlouhou řeč poukázat na mnoho klamů, které se skrývají v obecnosti a dvojsmyslné povaze termínů „nedostatečná reprezentace“. Řeknu zde jen, ve spravedlnosti k té staromódní ústavě, pod níž jsme dlouho prosperovali, že se naše reprezentace shledala zcela dostatečnou pro všechny účely, pro něž lze reprezentaci lidu žádat či vymýšlet. Vyzývám nepřátele naší ústavy, aby dokázali opak. Vyložit podrobnosti, v nichž se shledává, že své cíle tak dobře prosazuje, by vyžadovalo pojednání o naší praktické ústavě. Uvádím zde nauku revolucionářů jen proto, abyste vy i jiní viděli, jaké mínění tito gentlemani chovají o ústavě své země, a proč se jim zdá, že nějaké velké zneužití moci nebo nějaká velká pohroma – jakožto naděje na dobrodiní ústavy podle jejich představ – by byla jejich citům mnoho usnadněna; vidíte, *proč jsou* tak zamilováni do vaší spravedlivé a rovné reprezentace, jejíž získání by, jakmile by k ní došlo, mohlo přinést tytéž účinky. Vidíte, že

pokládají naši Dolní sněmovnu pouze za „zdání“, „formu“, „teorii“, „stín“, „posměch“, snad „obtíž“.

Tito gentlemani se chlubí tím, že jsou systematičtí, a to ne bez důvodu. Musejí tedy pokládat tuto hrubou a hmatatelnou vadu reprezentace, tuto základní stížnost, (jak ji nazývají,) za věc nejen o sobě vadnou, nýbrž činící celou naši vládu zcela *nelegitimní* a vůbec ne lepší než naprosté *uchvatitelství*. Další revoluce, jíž by se tato nelegitimní a uchvácená vláda odstranila, by samozřejmě byla zcela ospravedlnitelná, ne-li nutná. Vskutku, jejich zásada, pokud ji sledujete s pozorností, jde mnohem dál než ke změně ve volbě Dolní sněmovny; neboť je-li lidová reprezentace nebo volba nutná pro *legitimnost* veškeré vlády, pak Horní sněmovna je jedním úderem zbastardována a zkažena v krvi. Ona sněmovna není vůbec žádnou reprezentací lidu, ani v „zdání“, ani v „formě“. Případ koruny je ještě horší. Marně se bude koruna snažit krýt se před těmito gentlemany autoritou uspořádání učiněného při Revoluci. Revoluce, k níž se jako k titulu uchylují, podle jejich systému sama potřebuje titul. Revoluce je, podle jejich teorie, postavena na základě ne pevnějším než naše dnešní formality, protože byla učiněna Horní sněmovnou nereprezentující nikoho než sebe samu, a Dolní sněmovnou přesně takovou jako dnešní, totiž, jak to nazývají, pouhým „stínem a posměchem“ reprezentace.

Něco musejí ničit, jinak si připadají, že existují bez účelu. Jedna skupina chce ničit občanskou moc skrze církevní; druhá bourat církevní skrze občanskou. Jsou si vědomi, že by veřejnosti mohly z dovršení této dvojí zkázy Církve a Státu nastat nejhorší následky; ale jsou tak rozpálení svými teoriemi, že nad hintou dávají najevo, že by tato zkáza, se všemi zly, jež k ní musejí vést a jež ji doprovázejí, a která se jim samým jeví jako naprosto jistá, pro ně nebyla nepřijatelná ani příliš vzdálená jejich přáním. Jeden z nich, muž velké autority a zajisté velkých talentů, mluvě o předpokládaném spojenectví mezi Církví a Státem, říká: „Snad *musíme čekat na pád občanských mocí*, než se toto

nanejvýš nepřirozené spojenectví rozlomí. Pohromou, bez pochyby, bude ta doba. Ale který převrat v politickém světě by měl být předmětem nářku, je-li provázen tak žádoucím účinkem?“ Vidíte, s jakým pevným okem jsou tito gentlemani připraveni pohlížet na největší pohromy, jaké jejich zemi mohou potkat!

Není tedy divu, že s těmito představami o všem, co je v jejich ústavě a vládě doma, ať v Církvi, ať v Státě, jako o nelegitimním a uchvácením, nebo přinejlepším jako o planém posměchu, hledí do ciziny s dychtivým a vášnivým zápalem. Pokud jsou těmito představami posedlí, je marné jim mluvit o praxi jejich předků, o základních zákonech jejich země, o pevné formě ústavy, jejíž přednosti potvrzuje pevná zkouška dlouhé zkušenosti a vzrůstající veřejné síly a národního blahobytu. Opovrhují zkušeností jako moudrostí negramotných lidí; a co se zbytku týká, podkopali minu, která jedinou velkou explozí vyhodí do povětří všechny příklady starobylosti, všechny precedenty, listiny a parlamentní akty. Mají „práva člověka“. Proti nim nemůže platit žádné vydržení; proti nim není žádný argument závazný: nepřipouštějí žádný mírnící prostředek a žádný kompromis: cokoli, co se zadrží z jejich plného požadavku, je o tolik podvodu a nespravedlnosti. Proti těmto jejich právům člověka ať žádná vláda nehledá bezpečí v délce svého trvání, ani v spravedlnosti a mírnosti své správy. Námitky těchto spekulantů, pokud její formy nekvadrují s jejich teoriemi, platí stejně proti tak staré a blahodárné vládě jako proti nejnásilnější tyranii nebo nejčerstvějšímu uchvatitelství. Vždy mají s vládami spor, ne na otázce zneužití, ale na otázce způsobilosti a na otázce titulu. Nic nemám co říci k neohrabané vychytralosti jejich politické metafyziky. Nechť je to jejich zábava ve školách.

*Illa* se jactet in aula
Æolus, et clauso ventorum carcere regnet.

(„Ať se tam v té své síni holedbá Aiolos, a ve své zavřené žalářní cele větrů ať panuje.“)

Ale ať neutečou z vězení, aby jako levantský vítr smetli zemi svým uraganem a aby otevřely prameny veliké hlubiny k tomu, aby nás zaplavily!

Jsem daleko od toho, abych popíral v teorii – a stejně daleko je mé srdce od toho, aby zadržovalo v praxi, (kdybych měl moc dát nebo zadržet,) *skutečná* práva lidí. Zpochybňuji jejich falešné nároky na právo; nemyslím tím ublížit těm, která jsou skutečná a která by jejich předstíraná práva zcela zničila. Je-li občanská společnost učiněna pro prospěch člověka, všechny prospěchy, pro něž je učiněna, se stávají jeho právem. Je institucí dobrodiní; a zákon sám je pouze dobrodiní jednající podle pravidla. Lidé mají právo žít podle tohoto pravidla; mají právo na spravedlnost, mezi svými druhy, ať jsou jejich druzi v politické funkci či v obyčejném povolání. Mají právo na plody své práce a na prostředky, které činí jejich práci plodnou. Mají právo na nabytí svých rodičů, na výživu a zdokonalování svého potomstva, na poučení v životě a na útěchu ve smrti. Vše, co každý člověk může sám udělat, aniž by zasahoval do práv jiných, má právo udělat pro sebe; a má právo na spravedlivý díl ve všem, co pro něj může společnost se všemi svými kombinacemi dovednosti a síly udělat. V tomto společenství mají všichni lidé rovná práva; ale ne na rovné věci. Ten, kdo má ve společenství jen pět šilinků, má na ně stejně dobré právo jako ten, kdo má pět set liber, na svůj větší podíl; nemá však právo na rovný díl z produktu společného kapitálu. A co se podílu moci, autority a vedení, který by měl mít každý jednotlivec při správě státu, týká, musím popřít, že by to patřilo mezi přímá původní práva člověka v občanské společnosti; neboť ve svém uvažování mám občanského společenského člověka, a nikoho jiného. Je to věc, kterou je třeba stanovit úmluvou.

Je-li občanská společnost potomkem úmluvy, musí být ona úmluva jejím zákonem. Ona úmluva musí omezovat a modifikovat všechny druhy ústav, které se pod ní utvářejí. Veškerá podoba zákonodárné, soudní nebo výkonné moci je jejím tvorem. Nemůže v žádném jiném stavu věcí existovat; a jak může kterýkoli člověk nárokovat pod úmluvami občanské společnosti práva, která ani nepředpokládají její existenci – práva, která jí jsou naprosto odporující? Jedním z prvních motivů k občanské společnosti, který se stává jedním z jejích základních pravidel, je, že *žádný člověk nemá být soudcem ve své vlastní věci*. Tím se každá osoba vzdala prvního základního práva nedohodnutého člověka, totiž soudit sama za sebe a hájit vlastní věc. Zříká se veškerého práva být sama svým vládcem. V nemalé míře, implicitně, se vzdává práva sebeobrany, prvního zákona Přírody. Lidé se nemohou těšit právům necivilního a civilního státu zároveň. Aby mohl získat spravedlnost, vzdává se svého práva určovat, co jí je, v bodech pro něj nejpodstatnějších. Aby zajistil nějakou svobodu, odevzdává celou svou svobodu v důvěře.

Vláda není činěna na základě přirozených práv, která mohou existovat a existují zcela nezávisle na ní – a existují v mnohem větší jasnosti a v mnohem větším stupni abstraktní dokonalosti: ale jejich abstraktní dokonalost je jejich praktickou vadou. Mají-li právo na všechno, chybí jim všechno. Vláda je výmysl lidské moudrosti k opatření lidských *potřeb*. Lidé mají právo, aby ty potřeby byly touto moudrostí opatřeny. Mezi těmito potřebami je třeba počítat potřebu – mimo občanskou společnost – dostatečného omezení jejich vášní. Společnost vyžaduje nejen, aby byly vášně jednotlivců podrobeny, ale aby i v mase a tělese, stejně jako v jednotlivcích, byly náklonnosti lidí často marny, jejich vůle držena v šachu a jejich vášně podrobovány. Toho lze dosáhnout jen *mocí mimo ně samé*, mocí, která při výkonu své funkce není podrobena té vůli a těm vášním, které je jejím úkolem brzdit a podmanit. V tomto smyslu patří omezení kladená na lidi, stejně jako jejich

svobody, mezi jejich práva. Ale jelikož svobody a omezení se mění s dobou a okolnostmi a připouštějí nekonečné modifikace, nelze je stanovit na žádném abstraktním pravidle; a nic není tak hloupého, jako o nich diskutovat podle této zásady.

V okamžiku, kdy odebíráte cokoli z plných práv lidí – aby každý vládl sám sobě – a připustíte na ta práva jakékoli umělé, kladné omezení, od oné chvíle se celá organizace vlády stává úvahou o pohodlí. Právě to činí z ústavy státu a náležitého rozdělení jeho mocí věc nejchoulostivější a nejsložitější dovednosti. Vyžaduje to hlubokou znalost lidské přirozenosti a lidských potřeb, a věcí, jež usnadňují nebo brání různým cílům, které mechanismus občanských institucí sleduje. Stát má mít posily své síly a léky na své nemoci. Co platné je rozebírat člověkovo abstraktní právo na jídlo nebo lék? Otázka je o metodě jejich získávání a podávání. V té úvaze budu vždy radit přivolat na pomoc rolníka a lékaře, spíše než profesora metafyziky.

Věda o budování obce, o její obnově nebo reformě, je, jako každá jiná experimentální věda, taková, že se nedá učit *a priori*. Ani ne krátká zkušenost nás v této praktické vědě může poučit; neboť skutečné účinky mravních příčin nejsou vždy bezprostřední, nýbrž to, co v první chvíli škodí, může být výtečné ve svém vzdálenějším působení, a jeho výtečnost může vznikat i z zlých účinků, které zpočátku plodí. Opak se také stává; a velmi hodnověrné projekty, s velmi příjemnými počátky, mají často ostudné a žalostné konce. Ve státech často jsou nějaké nejasné a téměř skryté příčiny, věci, které se napohled jeví jako nedůležité, na nichž však může podstatně záviset velmi velká část jejich prosperity nebo nezdaru. Jelikož je tedy věda o vládě sama tak praktická a určena k tak praktickým účelům, věc, která vyžaduje zkušenost, a to více zkušenosti, než kterou kterákoli osoba může získat v celém svém životě, byť by byla jak chtěla bystrá a pozorná, je s nekonečnou opatrností, že by se kterýkoli muž měl pokoušet strhnout stavbu, která věky v jakémkoli snesitelném stupni sloužila obecným

účelům společnosti, nebo ji znovu postavit, aniž by měl před očima vzory a modely osvědčené užitečnosti.

Tato metafyzická práva, vstupující do běžného života jako paprsky světla, které pronikají do hustého prostředí, se podle zákonů Přírody lámou od své přímé čáry. Vskutku, v hrubé a složité mase lidských vášní a záležitostí se primitivní práva lidí podrobují takové rozmanitosti lomů a odrazů, že je absurdní o nich mluvit, jako by zůstávala v prostotě svého původního směru. Povaha člověka je spletitá; předměty společnosti jsou nejvyšší možné složitosti: a žádné jednoduché uspořádání nebo nasměrování moci tedy nemůže vyhovovat ani povaze člověka, ani kvalitě jeho záležitostí. Když slyším, že se v nějakých nových politických ústavách usiluje o prostotu výmyslu a chlubí se jí, nemám problém rozhodnout, že řemeslníci jsou hrubě neznalí svého řemesla nebo zcela nedbalí své povinnosti. Jednoduché vlády jsou od základu vadné, abych to neřekl hůř. Kdybyste pokládali společnost z pouze jednoho hlediska, byly by všechny tyto prosté způsoby státu nekonečně svůdné. Vskutku, každý by svůj jediný cíl plnil mnohem dokonaleji, než jak je složitější s to dosáhnout všech svých složitých účelů. Je však lépe, aby celek byl nedokonale a odchylně obsluhován, než aby byly některé části obslouženy s velkou přesností, zatímco jiné by byly zcela zanedbány nebo snad podstatně poškozeny přepečováním o oblíbenou část.

Předstíraná práva těchto teoretiků jsou samá krajnost; a úměrně tomu, nakolik jsou metafyzicky pravdivá, jsou mravně a politicky falešná. Práva lidí jsou v jakémsi *středu*, nepopsatelná definicí, ale ne nerozpoznatelná. Práva lidí ve vládách jsou jejich výhody; a ty jsou často ve váze mezi rozdíly dobrého – v kompromisech někdy mezi dobrem a zlem, a někdy mezi zlem a zlem. Politický rozum je počítavý princip: sčítá, odečítá, násobí a dělí, mravně, nikoli metafyzicky či matematicky, pravé mravní jmenovatele.

Těmito teoretiky je právo lidu téměř vždy sofisticky zaměňováno s jeho mocí. Těleso obce, kdykoli může jednat, nemůže narazit na žádný účinný odpor; ale dokud nejsou moc a právo totéž, nemá celé jejich těleso žádné právo, které by bylo neslučitelné s ctností, a první ze všech ctností, obezřelostí. Lidé nemají právo na to, co není rozumné a co není v jejich prospěch; neboť ačkoli jeden příjemný spisovatel řekl: „*Liceat perire poetis*“ – „básníkům ať je dovoleno zahynout“ – když se o jednom z nich říká, že chladnokrevně skočil do plamenů sopečné revoluce, „*ardentem frigidus Ætnam insiluit*“ – „chladný do hořící Etny skočil“ – pokládám takový žert spíše za neomluvitelnou básnickou licenci než za jednu z výsad Parnasu; a ať byl básníkem, teologem, nebo politikem, kdo si zvolil uplatnit tento druh práva, myslím, že moudřejší, protože dobrotivější myšlenky by mě nabádaly spíše toho muže zachránit, než si uchovávat jeho mosazné pantofle jako památky jeho pošetilosti.

* * *

Takový druh výročních kázání, k nimž se velká část toho, co píši, odkazuje, pokud se lidé ze svého nynějšího kurzu nedají zahanbit, oklame mnoho těch, kdo si onu událost připomínají, o zásady a připraví je o dobrodiní té Revoluce, kterou si připomínají. Přiznávám vám, pane, nikdy se mi nelíbilo toto neustálé mluvení o odporu a revoluci, ani praxe činit krajní lék ústavy denním chlebem. Činí zvyk společnosti nebezpečně chorobnětvorným; je to jako brát pravidelné dávky sublimátu rtuti a polykat opakovaná dráždidla kantarid do naší lásky ke svobodě.

Tato nemoc léku, stávající se zvykem, uvolňuje a opotřebovává, obyčejným a zneužitým používáním, péro onoho ducha, který má být uplatněn při velkých příležitostech. Právě v nejtrpělivějším období římského otroctví byla témata o tyranobití běžným cvičením školáků

– „*cum perimit sævos classis numerosa tyrannos*“ – „když četné třída krvelačné tyrany hubí“. V obyčejném stavu věcí plodí v zemi jako je naše nejhorší účinky i na věc oné svobody, kterou zneužívá s rozpustilostí přemrštěné spekulace. Téměř všichni vysoce urození republikáni mé doby se po krátké době stali nejrozhodnějšími, nejdůkladnějšími dvořany; brzy ponechali věc únavného, umírněného, ale praktického odporu nám, kterými ve své pýše a opojení svými teoriemi opovrhli jako ne o mnoho lepšími než toryové. Pokrytectví ovšem rádo nejvznešenější spekulace; neboť nemá-li nikdy v úmyslu překročit spekulaci, nestojí nic, aby ji mělo velkolepou. Ale i v případech, kdy se v těchto okázalých spekulacích měla podezírat spíše lehkomyslnost než podvod, byl výsledek dost stejný. Tito profesoři, shledávajíce, že jejich krajní zásady nejsou použitelné na případy, které volají pouze po kvalifikovaném nebo, mohu-li to tak říci, občanském a zákonném odporu, v takových případech neposkytují žádný odpor vůbec. U nich je to válka nebo revoluce, nebo nic. Shledávajíce, že jejich plány politiky nejsou přizpůsobeny stavu světa, v němž žijí, často dojdou k lehkému mínění o všech veřejných zásadách a jsou se své strany ochotni opustit pro velmi nicotný zájem to, co pokládají za velmi nicotnou hodnotu. Někteří jsou ovšem pevnější a vytrvalejší povahy; ale ti jsou dychtiví politikové mimo parlament, kteří mají málo, co by je svádělo opustit své oblíbené projekty. Mají stále před očima nějakou změnu v Církvi nebo Státu, nebo v obou. Je-li tomu tak, jsou vždy špatnými občany a zcela nespolehlivými spojenci. Neboť pokládajíce své spekulativní záměry za nekonečně cenné a skutečné uspořádání státu za bezcenné, jsou k němu přinejlepším lhostejní. Nevidí žádnou zásluhu v dobrém a žádnou vinu ve zkaženém řízení veřejných věcí; spíše se v druhém radují, jako příznivějším pro revoluci. Nevidí žádnou zásluhu ani nezásluhu v žádném muži, žádném činu, žádné politické zásadě, než pokud mohou podpořit nebo zpomalit jejich záměr změny; proto jeden den chápou nejkrutější a nejnapjatější výsadu, a jindy nej-

divočejší demokratické představy svobody, a přecházejí z jednoho ke druhému bez jakéhokoli ohledu na věc, osobu nebo stranu.

Ve Francii jste nyní v krizi revoluce a v přechodu z jedné formy vlády do druhé: nemůžete vidět tento druh lidí přesně v tomtéž postavení, v jakém ho vidíme my v naší zemi. U nás je v bojovém postavení, u vás je vítězící; a vy víte, jak dokáže jednat, když se jeho moc rovná jeho vůli. Nerad bych byl pokládán za toho, kdo omezuje tyto poznámky na nějakou skupinu lidí, nebo kdo pod ně zahrnuje všechny lidi jakékoli skupiny – ne, dalek toho! Jsem k té nespravedlnosti stejně neschopný jako k tomu, abych se smiřoval s těmi, kdo hlásají zásady krajností a kdo pod jménem náboženství učí málo jinému než divoké a nebezpečné politice. Nejhorší na této revoluční politice je toto: zocelují a zahušťují prsa, aby je připravili na ty zoufalé rány, které se v krajních případech občas užívají. Jelikož však tyto případy nikdy přijít nemusejí, dostává mysl zdarma otravu; a mravní cit nemálo trpí, když zkaženost neslouží žádnému politickému účelu. Takový druh lidí je tak zabrán do svých teorií o právech člověka, že zcela zapomněli na jeho přirozenost. Aniž by otevřeli jedinou novou cestu k rozumu, podařilo se jim zacpat ty, které vedou k srdci. Zvrátili v sobě i v těch, kdo jim naslouchají, všechny dobře uložené sympatie lidských ňader.

Toto slavné kázání z Old Jewry nedýchá v celé své politické části ničím jiným než tímto duchem. Spiknutí, jatka, vraždy se někomu zdají nicotnou cenou za revoluci. Lacinná, nekrvavá reforma, nevinná svoboda se jim na vkus jeví plochá a nijaká. Musí být velká změna scény; musí být velkolepý jevištní účinek; musí být velké představení k rozehřátí představivosti, otupělé lenivým těšením se z šedesáti let bezpečí a stále nerozehřátým klidem veřejného blahobytu. Kazatel to všechno našel ve francouzské revoluci. Tím se jeho celá kostra naplňuje mladickým žárem. Jeho zápal se zažehuje, jak postupuje; a když dospívá ke své peroraci, hoří plným plamenem. Pak, pohlížeje z pisgahu své kazatelny na svobodný, mravný, šťastný, kvetoucí a slavný stav Fran-

cie, jako na krajinu z ptačí perspektivy zaslíbené země, propukává v tento výlev vytržení: –

„Jak významné je toto období! Jsem *vděčný*, že jsem se ho dožil; mohl bych skoro říci: *Nyní propouštíš, Pane, služebníka svého v pokoji, neboť viděly oči mé spasení tvé*. – Dožil jsem se *rozšíření* vědění, které podkopalo pověru a omyl. – Dožil jsem se, že se *práva člověka* chápou lépe než kdy předtím, a že národy prahnou po svobodě, ačkoli se zdálo, že její pojem už ztratily. – Dožil jsem se, že jsem viděl *třicet milionů lidí* rozhořčených a rozhodnutých, kopajících do otroctví a požadujících svobodu nezastavitelným hlasem; *jejich král veden v triumfu, a svévolný monarcha se vzdává svým poddaným*."

Dříve než půjdu dál, musím podotknout, že doktor Price snad poněkud přeceňuje veliké nabytí světla, které v tomto věku získal a rozšířil. Minulé století mi připadá právě tak osvícené. Mělo, byť na jiném místě, triumf stejně památný jako doktora Price; a někteří velcí kazatelé onoho období se ho zúčastnili stejně dychtivě, jako doktor Price se účastní triumfu Francie. Při procesu s ctihodným Hughem Petersem pro velezradu bylo vypovězeno, že když byl král Karel přiveden do Londýna k svému procesu, apoštol svobody oné doby vedl *triumf*. „Viděl jsem," říká svědek, „Jeho Veličenstvo v kočáru se šesti koňmi a Peterse jedoucího před králem *triumfujícího*." Doktor Price, mluví-li, jako by učinil objev, následuje pouze precedent; neboť po zahájení králova procesu týž doktor Peters, uzavíraje dlouhou modlitbu v královské kapli ve Whitehallu, (velmi triumfálně si zvolil místo,) řekl: „Modlil jsem a kázal jsem těchto dvacet let; a nyní mohu říci se starým Simeonem: *Nyní propouštíš, Pane, služebníka svého v pokoji, neboť viděly oči mé spasení tvé*." Peters neměl plody své modlitby; neboť neodešel ani tak brzy, jak si přál, ani v pokoji. Stal se sám (což z celého srdce doufám, že se nestane nikomu z jeho následovníků v této zemi) obětí triumfu, který vedl jako velekněz. Při Restauraci s tímto chudým dobrým mužem snad nakládali příliš tvrdě. Jeho památce a jeho utr-

pení však dlužíme, aby bylo řečeno: měl tolik osvícení a tolik zápalu a tak účinně podkopal *všechnu tu pověru a omyl*, které mohly bránit velké věci, do níž byl zapojen, jako kdokoli, kdo ho následuje a opakuje po něm v tomto věku, který by si činil výlučný nárok na znalost práv člověka a na všechny slavné důsledky této znalosti.

Po tomto výletu kazatele z Old Jewry, který se jen místem a časem liší, ale v duchu a liteře se dokonale shoduje s vytržením z roku tisíc šest set čtyřicet osm, Revoluční společnost, vyrobitelé vlád, hrdinský oddíl *sesazovačů monarchů*, volitelů panovníků a vůdců králů v triumfu, vystupujíc s pyšnou uvědomělostí šíření vědění, z něhož každý člen obdržel tak velký podíl v daru, se honem chystali k velkorysému šíření vědění, které takto dostali zdarma. Aby tuto štědrou výměnu uskutečnili, odročili se z kostela v Old Jewry do Londýnského pohostinství, kde týž doktor Price, v němž výpary jeho věštírenského trojnožku ještě nevyvětraly úplně, navrhl a prosadil usnesení či adresu blahopřání, kterou lord Stanhope dopravil Národnímu shromáždění Francie.

Nalézám kazatele evangelia, jak zprofanovává krásné a prorocké zvolání, obvykle nazývané „*Nunc dimittis*“, pronesené při prvním uvedení našeho Spasitele do chrámu, a aplikuje je s nelidským a nepřirozeným vytržením na nejstrašnější, nejhanebnější a nejžalostnější představení, které snad kdy bylo předloženo lítosti a rozhořčení lidstva. Toto „*vedení v triumfu*“, věc i ve své nejlepší podobě nemužná a nenábožná, která našeho kazatele naplňuje takovými neposvěcenými nadšeními, musí – jak věřím – otřást mravním vkusem každé urozené mysli. Několik Angličanů bylo ohromenými a rozhořčenými svědky onoho triumfu. Byl to (nebyli-li jsme podivně oklamáni) výjev podobný spíše průvodu amerických divochů vcházejících do Onondagy po některých svých vraždách zvaných vítězství a vedoucích své zajatce, přemoženy posměškem a políčky žen tak zdivočelých, jako byli oni sami, do chýší ověšených skalpy – mnohem spíše než se podobal triumfálnímu průvodu civilizovaného bojovného národa; – kdy-

by ovšem civilizovaný národ nebo jakýkoli lidé, kteří mají pocit velkomyslnosti, byli vůbec schopni osobního triumfu nad padlými a strádajícími.

To, drahý pane, nebyl triumf Francie. Musím věřit, že jako národ vás zaplavil hanbou a hrůzou. Musím věřit, že se Národní shromáždění nachází v nejvyšším ponížení, že nedokáže potrestat autory tohoto triumfu ani jeho aktéry, a že je v postavení, v němž jakékoli vyšetřování, které by v této věci podniklo, musí postrádat i zdání svobody či nestrannosti. Omluva toho shromáždění spočívá v jeho postavení; když však schvalujeme to, co *musí* nést, je to v nás zvrhlá volba zkažené mysli.

S vynucenou tváří rozvahy hlasují pod panstvím přísné nutnosti. Sedí jakoby v srdci cizí republiky: mají své sídlo v městě, jehož ústava nevzešla ani z listiny jejich krále, ani z jejich zákonodárné moci. Tam jsou obklopeni armádou, nevybudovanou ani autoritou jejich koruny, ani jejich příkazem – armádou, která by se, dostali-li by rozkaz, aby se rozešla, okamžitě rozešla s nimi. Tam sedí poté, co banda vrahů vyhnala několik set členů; zatímco ti, kteří zastávali tytéž umírněné zásady s větší trpělivostí nebo s lepší nadějí, nadále každý den vystaveni byli pobuřujícím urážkám a vražedným výhrůžkám. Tam většina, někdy skutečná, někdy předstíraná, sama v zajetí, nutí zajatého krále, aby prostřednictvím zprostředkovatele vydával jako královské edikty znečištěné nesmysly jejich nejrozpustilejších a největrníkovatějších kavárniček. Je známo, že všechna jejich opatření jsou rozhodnuta dříve, než jsou projednávána. Je nepochybné, že pod hrozbou bajonetu a lucerny a pochodně vrhané do jejich domů jsou nuceni přijmout všechna hrubá a zoufalá opatření navržená kluby složenými ze zrůdného sběru všech postavení, jazyků a národů. Mezi nimi jsou osoby, ve srovnání s nimiž by se Catilina jevil svědomitý a Cethegus jako muž střízlivosti a umírněnosti. Není to však jen v těchto klubech, že se veřejná opatření znetvořují v nestvůry. Procházejí předchozí deformací

v akademiích, zřízených jako tolik seminářů pro tyto kluby, které jsou zřizovány ve všech místech veřejného soustřeďování. V těchto schůzkách všeho druhu je každá rada, úměrně své smělosti, násilnosti a věrolomnosti, pokládána za známku vyššího génia. Lidskost a soucit jsou vysmívány jako plody pověry a nevědomosti. Něžnost k jednotlivcům se pokládá za zradu vůči veřejnosti. Svoboda je vždy pokládána za dokonalou úměrně tomu, nakolik je vlastnictví činěno nejistým. Uprostřed vražd, jatek a konfiskací, páchaných nebo zamýšlených, utvářejí plány na dobrý řád budoucí společnosti. Objímajíce svou náručí mrtvoly nízkých zločinců a povznášejíce jejich příbuzné na titulu jejich přestupků, hnají stovky ctnostných osob k tomu samému konci tím, že je nutí žít žebrotou nebo zločinem.

Shromáždění, jejich orgán, hraje před nimi frašku rozvahy se stejně malou slušností jako svobodou. Jednají jako komedianti na jarmarku před divokým obecenstvem; jednají uprostřed bouřlivého křiku směsicí složeného davu divokých mužů a žen pozbylých hanby, kteří si podle svých drzých vrtochů poslouchají, kontrolují, aplaudují, bučí a někdy se mezi ně mísí a berou si tam místo – vládnouce nad nimi podivnou směsicí servilní drzosti a pyšné, drzé autority. Jak obrátili pořádek ve všech věcech, i galerie je na místě sněmovny. Toto shromáždění, které převrací krále a království, nemá ani fyziognomii, ani vzezření vážného zákonodárného tělesa – „*nec color imperii, nec frons erat ulla senatûs*“ – „ani barva vlády, ani čelo nebylo žádného senátu“. Mají moc jim danou, podobnou moci zlého principu, rozvracet a ničit – ale nikoli stavět, kromě takových strojů, které se hodí pro další rozvrat a další zkázu.

Kdo je ten, kdo obdivuje a z celého srdce lne k národním reprezentačním shromážděním, aby se neobrátil s hrůzou a odporem od takového profánního burleskního představení a odporného zvrácení oné posvátné instituce? Milovníci monarchie, milovníci republik ji musejí stejně nenávidět. Členové vašeho Shromáždění sami musejí sténat

pod tyranií, z níž mají veškerou hanbu, žádné vedení a málo zisku. Jsem si jist, že mnoho členů, kteří tvoří i většinu onoho tělesa, musí cítit totéž co já, přes aplaus Revoluční společnosti. Ubohý král! Ubohé shromáždění! Jak musí být toto shromáždění tajně pohoršeno těmi ze svých členů, kteří dokážou den, který jako by vymazal slunce z nebe, nazývat „*un beau jour*“ – „krásným dnem“! Jak musejí být vnitřně rozhořčeni, slyšíce jiné, kteří jim pokládali za vhodné prohlásit, „že lod státu poletí rychleji než kdy předtím vpřed po své cestě k obrodě“, díky té strnulé bouři zrady a vraždy, která předcházela triumf našeho kazatele! Co asi cítili, zatímco – s vnější trpělivostí a vnitřním rozhořčením – slyšeli o zabití nevinných gentlemanů ve svých domech, že „krev prolitá nebyla nejčistší“! Co asi cítili, když byli obléhání stížnostmi na nepořádky, které otřásly jejich zemí v samých základech, a chladnokrevně jim museli říci, že jsou pod ochranou zákona a že se obrátí na krále (zajatého krále), aby dal zákony vynucovat k jejich ochraně – zatímco zotročení ministři onoho zajatého krále jim formálně oznámili, že nezbyl ani zákon, ani autorita, ani moc je chránit! Co asi cítili, když byli nuceni, jako blahopřání k novému roku, požádat svého zajatého krále, aby zapomněl na bouřlivé období minulého roku kvůli velkému dobru, které *on* pravděpodobně svému lidu přinese – k jehož úplnému dosažení odročili praktická prokázání své věrnosti, ujišťujíce ho svou poslušností, až už nebude mít žádnou autoritu k rozkazování!

Tato adresa byla ovšem učiněna s velkou dobrotivostí a náklonností. Mezi revolucemi ve Francii je však třeba počítat i značnou revoluci v jejich představách o zdvořilosti. V Anglii se prý mravům učíme z druhé ruky z vaší strany moře a šatíme své chování do francouzských cetek. Je-li tomu tak, jsme stále ve starém střihu, a nepřizpůsobili jsme se natolik nové pařížské módě dobrého chování, abychom pokládali za vrchol vybroušeného tónu jemného komplimentu (ať v soustrasti, ať v blahopřání) říkat nejponíženějšímu tvoru, který se po

zemi plazí, že z vraždy jeho služebníků, z pokusu o vraždu jeho a jeho ženy a z pokoření, hanby a snížení, které osobně utrpěl, vyplývají velké veřejné prospěchy. Je to téma útěchy, které by náš ordinarius z Newgate byl příliš lidský, aby ho použil u zločince u paty šibenice. Byl bych se domníval, že pařížský kat, teď, když byl liberalizován hlasováním Národního shromáždění a je mu přiznána jeho hodnost a znak v heraldické koleji práv člověka, by byl příliš velkorysým, příliš galantním mužem, příliš plným pocitu své nové důstojnosti, než aby použil onu řezající útěchu u kterékoli z osob, které by *lèze-nation* přivedlo pod správu jeho *výkonných pravomocí*.

Člověk opravdu padl, když mu takto lichotí. Takto podkládaný nápoj zapomnění, zaprášený drogou, je dobře vypočítán k uchování palčivého bdění a k živení živého vředu žrající paměti. Takto podávat opiový nápoj amnestie, posypaný všemi přísadami výsměchu a opovržení, znamená držet mu u rtů, místo „balzámu zraněných myslí", pohár lidské bídy plný až po okraj a nutit ho pít do dna.

Podléhaje důvodům přinejmenším stejně mocným jako těm, které byly tak jemně předkládány v blahopřání k novému roku, bude se francouzský král pravděpodobně snažit zapomenout na tyto události a na onen kompliment. Avšak Dějiny, které vedou trvalý záznam všech našich činů a vykonávají svou hroznou cenzuru nad počínáním všech druhů vládců, nezapomenou ani na ty události, ani na dobu této liberální vybroušenosti ve styku lidstva. Dějiny zaznamenají, že ráno šestého října roku tisíc sedm set osmdesát devět ulehli král a královna Francie, po dni zmatku, poplachu, hrůzy a jatek, pod zárukou veřejné víry, aby dopřáli přírodě několik hodin oddechu a neklidného, melancholického odpočinku. Z tohoto spánku byla královna poprvé probuzena hlasem stráže u svých dveří, který na ni volal, aby se zachránila útěkem – že toto je poslední důkaz věrnosti, který jí může dát – že jsou na něm a že je mrtvý. Vzápětí byl sražen. Banda krutých rabiátů a vrahů, zalité jeho krví, vrhla se do královniny komnaty a probodla

sto údery bajonetů a dýk postel, odkud tato pronásledovaná žena měla sotva čas uprchnout téměř nahá a cestami vrahům neznámými se dostala, aby hledala útočiště u nohou krále a manžela, který sám nebyl ani okamžik jist svým životem.

Tento král, abych o něm už víc neříkal, a tato královna a jejich útlé děti, (kteří by jednou měli být pýchou a nadějí velkého a velkorysého národa,) byli pak nuceni opustit svatyni nejskvělejšího paláce na světě, který ponechali plovoucí v krvi, poskvrněný jatkami a posetý roztroušenými údy a zmrzačenými mrtvolami. Odtud byli vedeni do hlavního města svého království. Z nevyvolaného, nebráněného, neuspořádaného jatkového zabíjení, páchaného na gentlemanech původem a rodinou, kteří tvořili královskou tělesnou stráž, byli vybráni dva. Tito dva pánové, se vší parádou výkonu spravedlnosti, byli krutě a veřejně vlečeni ke špalku a sťati na velkém nádvoří paláce. Jejich hlavy byly nabodnuty na kopí a vedly průvod; zatímco královští zajatci, kteří následovali v průvodu, byli pomalu posouváni za pochodu uprostřed hrozných řevů a pronikavých skřeků a šílených tanců a hanebných potup a všech nevyslovitelných ohavností pekelných fúrií, v znesvěcené podobě nejnižších z žen. Když jim bylo dáno vychutnat, kapku po kapce, více než hořkost smrti v pomalém mučení dvanáctimílové cesty, protahované na šest hodin, byli, pod stráží složenou z právě těch vojáků, kteří je takto vedli tímto proslulým triumfem, ubytováni v jednom ze starých paláců Paříže, nyní proměněných v Bastilu pro krále.

Je tohle triumf, který má být posvěcen u oltářů, oslaven vděčným díkůvzdáním, obětován božské Humanitě vřelou modlitbou a vytrženým zvoláním? – Tyto thebánské a thrácké orgie, hrané ve Francii a tleskané pouze v Old Jewry, ujišťuji vás, rozpalují prorocký zápal v myslích jen velmi málo lidí v tomto království: ačkoli svatý a apoštol, který může mít svá vlastní zjevení a který tak dokonale přemohl všechny podřadné pověry srdce, bude snad náchylný mít za zbožné a služné srovnávat je se vstupem do světa Prince míru, prohlašovaným

v svatém chrámu ctihodným mudrcem, ne dlouho předtím oznámeným hlasem andělů tichému nevinnému pastýřskému klidu.

Zpočátku jsem si nedovedl vysvětlit tento záchvat nehlídaného vytržení. Věděl jsem ovšem, že utrpení monarchů je některým chuťovým buňkám lahodným soustem. Byly tu úvahy, které mohly tento apetit udržovat v jistých mezích střídmosti. Když jsem však vzal v úvahu jednu okolnost, musel jsem přiznat, že musí být společnosti ponechána velká shovívavost a že pokušení bylo pro obyčejnou obezřetnost příliš silné: míním okolnost „Io Paian" onoho triumfu, nabádavý výkřik volající po tom, aby „*všichni* BISKUPOVÉ byli pověšeni na lucernách", který mohl dobře vyvolat výbuch zápalu nad předpokládanými důsledky tohoto šťastného dne. Dovoluji takovému zápalu nějakou drobnou odchylku od obezřelosti. Dovoluji tomuto proroku propuknout v hymny radosti a díkůvzdání nad událostí, která se jeví jako předchůdce tisíciletí a plánovaného Páté monarchie, ve zničení všech církevních uspořádání. Uprostřed této radosti však bylo (jako je ve všech lidských záležitostech) něco, co mělo cvičit trpělivost těchto váženýchh gentlemanů a zkoušet dlouhé snášení jejich víry. Skutečná vražda krále a královny a jejich dítěte chyběla k ostatním šťastným okolnostem tohoto „*krásného dne*". Skutečná vražda biskupů, byť po ní volalo tolik svatých zvolání, také chyběla. Skupina královrahů a svatokrádežné jatečnosti sice byla smělým náčrtem skicována, ale pouze skicována. Bohužel zůstala nedokončená v tomto velkém historickém obraze vraždění neviňátek. Které smělé pero velikého mistra, ze školy práv člověka, ji dokončí, se teprve uvidí. Věk ještě nemá plný prospěch z toho rozšíření vědění, které podkopalo pověru a omyl; a francouzský král potřebuje svěřit zapomnění ještě jeden nebo dva další předměty, s ohledem na všechno to dobro, které má vzejít z jeho vlastního utrpení a z vlasteneckých zločinů osvíceného věku.

I když toto dílo našeho nového světla a vědění nedošlo do té délky, do níž bylo s největší pravděpodobností zamýšleno dojít, přesto mu-

sím myslet, že takové zacházení s jakýmikoli lidskými tvory musí být otřesné pro každého, kdo není stvořen k provádění revolucí. Nemohu se však zde zastavit. Ovlivněn vrozenými city své přirozenosti a neosvětlen ani jedním paprskem tohoto nově vyvěrajícího moderního světla, přiznávám vám, pane, že vznešené postavení trpících osob, a zvláště pohlaví, krása a milé vlastnosti potomka tolika králů a císařů, se zranitelným věkem královských útlých dětí, které jen díky dětství a nevinnosti necítily kruté urážky, jimž byli jejich rodiče vystaveni – to vše namísto toho, aby bylo předmětem jásotu, přidává nemálo k mé citlivosti při této nanejvýš melancholické příležitosti.

Slyším, že vznešená osoba, jež byla hlavním předmětem triumfu našeho kazatele, byť se držela, hodně prožila při této hanebné příležitosti. Jakožto muž mu slušelo cítit pro svou ženu a své děti a věrné stráže své osoby, které byly chladnokrevně okolo něho pobity; jakožto vladař mu slušelo cítit pro podivnou a strašnou proměnu svých civilizovaných poddaných a být za ně více zarmoucen než ustaraný o sebe. Málo to ubírá jeho statečnosti a nekonečně to přidává ke cti jeho lidskosti. Je mi velmi líto, opravdu velmi líto, že takové osobnosti jsou v postavení, v němž není nevhodné chválit ctnosti velikých.

Slyším, a raduji se, že to slyším, že vznešená dáma, druhý předmět triumfu, snášela onen den (zajímá nás, aby bytosti stvořené pro utrpení dobře trpěly) a snáší všechny dny následující, že snáší uvěznění svého manžela a vlastní zajetí, vyhnanství svých přátel i urážlivé pochlebování adres a celou tíhu svých nahromaděných křivd, s klidnou trpělivostí, způsobem odpovídajícím jejímu rodu a plemeni a slušícím potomkovi vládkyně proslulé svou zbožností a svou odvahou; že má, jako ona, vznešené city; že cítí důstojností římské matrony; že se v krajnosti sama zachrání před poslední hanbou; a že má-li padnout, nepadne žádnou neurozenou rukou.

Je tomu nyní šestnáct nebo sedmnáct let, co jsem viděl královnu Francie, tehdy dauphinku, ve Versailles; a jistě na tento svět, kterého

se sotva zdála dotýkat, nikdy nesestoupilo rozkošnější zjevení. Viděl jsem ji právě nad obzorem, jak zdobila a rozveselovala vznešenou sféru, do níž se právě začala pohybovat, – třpytíc se jako jitřní hvězda, plná života a lesku a radosti. Ach! Jaká revoluce! A jaké srdce musím mít, abych bez pohnutí uvažoval o onom povznesení a o onom pádu! Málo jsem snil, když přidávala tituly úcty k těm zápalné, vzdálené, uctivé lásky, že bude někdy nucena nosit ostrý protilék proti hanbě skrytý v onom ňadru! Málo jsem snil, že se dožiji, abych viděl takové pohromy dopadnout na ni v národě galantních mužů, v národě mužů cti a kavalírů! Myslel jsem, že by deset tisíc mečů musel vyskočit z pochev, aby pomstily i pouhý pohled, který by ji ohrozil urážkou. Avšak věk rytířství je ten tam. Nahradil ho věk sofistů, ekonomů a kalkulátorů; a sláva Evropy je navždy uhašena. Nikdy, nikdy již neuvidíme onu velkorysou věrnost ke stavu a pohlaví, onu pyšnou poslušnost, onu důstojnou podřízenost, ono podřízení srdce, které udržovalo při životě, i v samotném otroctví, ducha povznesené svobody! Nekoupený půvab života, laciná obrana národů, chůva mužného cítění a hrdinského podnikání, je ten tam! Je ta tam ta citlivost zásady, ona cudnost cti, která cítila skvrnu jako ránu, která vdechovala odvahu, zatímco mírnila divokost, která šlechtila vše, čeho se dotkla, a pod níž neřest sama ztrácela polovinu svého zla ztrátou veškeré hrubosti!

Tento smíšený systém mínění a cítění vznikl ve starém rytířství; a princip, byť se jeho zjev měnil s měnícím se stavem lidských záležitostí, trvá a působí po dlouhou řadu generací, až do doby, v níž žijeme. Pokud by měl kdy být zcela uhašen, bude ta ztráta, obávám se, veliká. To ono dalo moderní Evropě její charakter. To ono ji odlišovalo ve všech jejích formách vlády, a odlišovalo ji k její výhodě, od států Asie a snad i od těch států, které vzkvétaly v nejzářivějších obdobích antického světa. Právě to, bez míchání stavů, vytvořilo urozenou rovnost a předávalo ji skrze všechna odstupnění společenského života. Toto mínění zmírnilo krále v druhy a povzneslo soukromé muže k druhům

krále. Bez síly a bez odporu podmanilo divokost pýchy a moci; donutilo vládce poddat se měkkému jhu společenské úcty, přinutilo přísnou autoritu podrobit se eleganci a dalo panství, přemožitele zákonů, do podrobení mravům.

Nyní se však má vše změnit. Všechny ty příjemné iluze, které činily moc jemnou a poslušnost svobodomyslnou, které sladily různé odstíny života a které jemným přizpůsobením včlenily do politiky city, jež krášlí a změkčují soukromou společnost, mají být rozpuštěny tímto novým dobyvatelským impériem světla a rozumu. Všechen slušný šat života má být hrubě strhnut. Všechny přidané představy, dodané ze šatny mravní představivosti, které srdce vlastní a rozum potvrzuje, jako nutné k zakrytí nedostatků naší nahé, chvějící se přirozenosti a k pozvednutí jí k důstojnosti v našem vlastním ocenění, mají být vyhozeny jako směšná, absurdní a zastaralá móda.

Podle tohoto plánu věcí je král pouze mužem, královna pouze ženou, žena pouze zvířetem – a zvířetem ne nejvyššího řádu. Veškerá úcta prokazovaná pohlaví obecně jako takovému a bez rozlišovaných pohledů má být pokládána za románovou záležitost a pošetilost. Královraždí, otcovraždí a svatokrádež jsou pouhé smyšlenky pověry, které kazí právní vědu tím, že ničí její prostotu. Vražda krále nebo královny, biskupa či otce je pouhou obyčejnou vraždou – a je-li z toho jakoukoli náhodou nebo jakýmkoli způsobem lid v zisku, pak je to druh vraždy mnohem nejomluvitelnější, nad nímž bychom neměli konat příliš přísné vyšetřování.

Podle plánu této barbarské filozofie, která je potomkem chladných srdcí a kalných rozumů a je stejně prostá pevné moudrosti, jak postrádá veškerý vkus a eleganci, mají být zákony podporovány pouze svými vlastními hrůzami a zájmem, který v nich může každý jednotlivec najít na základě svých vlastních soukromých spekulací, nebo který na ně může uvolnit ze svých vlastních soukromých zájmů. V hájích *jejich* akademie, na konci každé stezky, nevidíte nic než šibenici. Nic ne-

zbývá, co by zapojovalo city na straně obce. Podle zásad této mechanické filozofie nemohou být naše instituce nikdy ztělesněny, mohu-li tak říci, v osobách – tak aby v nás vzbuzovaly lásku, úctu, obdiv nebo lnutí. Avšak ten druh rozumu, který vyhání city, není s to zaujmout jejich místo. Tyto veřejné city, spojené s mravy, jsou někdy třeba jako doplňky, někdy jako nápravy, vždy jako pomoc zákonu. Předpis daný moudrým mužem, stejně jako velkým kritikem, pro skládání básní, platí stejně i pro státy: „*Non satis est pulchra esse poemata, dulcia sunto*“ – „nestačí, aby básně byly krásné, musejí být sladké“. Musí být v každém národě systém mravů, který by se dobře utvořené mysli líbilo užívat. Aby nás naše země milovala, musí být naše země milovaníhodná.

Avšak nějaký druh moci přežije otřes, v němž hynou mravy a mínění; a bude si hledat jiné a horší prostředky k své podpoře. Uchvatitelství, které kvůli rozvrácení dávných institucí zničilo dávné zásady, bude držet moc uměními podobnými těm, jimiž ji získalo. Když starý feudální a rytířský duch *věrnosti*, který, zbavuje krále strachu, zbavoval krále i poddané opatření tyranie, vyhasne v myslích lidí, pak budou spiknutí a vraždy předjímány preventivní vraždou a preventivním zabavením a oním dlouhým seznamem zachmuřených a krvavých maxim, které tvoří politický kodex veškeré moci, která nestojí na své vlastní cti a na cti těch, kdo mají poslouchat. Králové budou tyrany z politiky, když poddaní budou povstalci ze zásady.

Když jsou odstraněna dávná mínění a pravidla života, ztrátu nelze nijak odhadnout. Od onoho okamžiku nemáme kompas, který by nás vedl, ani nemůžeme s určitostí vědět, k jakému přístavu směřujeme. Evropa, vzata vcelku, byla nepochybně v kvetoucím stavu v den, kdy byla vaše Revoluce dovršena. Nakolik ten blahobytný stav vděčil duchu našich starých mravů a mínění, není snadné říci; ale jelikož takové příčiny ve svém působení nemohou být lhostejné, musíme předpokládat, že jejich působení bylo vcelku prospěšné.

Jsme ovšem velmi náchylni posuzovat věci v tom stavu, v jakém je nacházíme, a nedbat dostatečně příčin, jimiž byly vytvořeny a snad udržovány. Nic není jistější než to, že naše mravy, naše civilizace a všechny ty dobré věci, které souvisejí s mravy a civilizací, závisely v tomto našem evropském světě po věky na dvou zásadách a byly vskutku výsledkem obou spojených: míním ducha gentlemana a ducha náboženství. Šlechta a duchovenstvo, jedna povoláním, druhé patronátem, udržovala učenost při životě, i uprostřed zbraní a zmatků, kdy vlády byly spíše ve svých příčinách než hotové. Učenost splácela to, co dostala, šlechtě a kněžstvu, a splácela to s úrokem tím, že rozšiřovala jejich představy a vybavovala jejich mysli. Šťastno, kdyby stále byly poznaly své nerozlučné spojení a své náležité místo! Šťastno, kdyby učenost, nezkažena ctižádostí, byla spokojená dál být vychovatelkou a neusilovala být pánem! Spolu se svými přirozenými ochránci a strážci bude učenost vržena do bláta a pošlapána pod kopyty nevzdělaného davu.

Jestli, jak podezírám, moderní písemnictví dluží dávným mravům víc, než je vždy ochotno přiznat, pak i jiné zájmy, které si vážíme stejně jako jsou cenné. I obchod, obchodní styky a výroba, bohové našich hospodářských politiků, jsou snad jen tvory, jen účinky, které jako první příčiny volíme uctívat. Rostly jistě pod stejným stínem, pod kterým vzkvétala učenost. I ony mohou upadat se svými přirozenými ochrannými zásadami. U vás, přinejmenším nyní, všechny hrozí zmizet dohromady. Kde chybějí lidu obchod a výroba, a duch šlechty a náboženství zůstává, cit obstarává, a nikoli vždy špatně obstarává, jejich místo; ale kdyby se obchod a umění ztratily v experimentu, jak dobře může stát stát bez těchto starých základních zásad, co by to byl za národ hrubých, hloupých, zuřivých a zároveň chudých a sprostých barbarů, prostých náboženství, cti či mužné pýchy, kteří by nyní neměli nic a nedoufali v nic po smrti?

Přeji si, abyste nepostupovali rychle a nejkratší cestou k onomu strašnému a odpudivému postavení. Již se zjevuje chudoba pojetí, hrubost a sprostota ve všem počínání Shromáždění a všech jejich učitelů. Jejich svoboda není svobodomyslná. Jejich věda je drzá nevědomost. Jejich lidskost je divoká a brutální.

Není jasné, zda jsme se v Anglii naučili tyto velké a slušné zásady a mravy, jichž značné stopy ještě zbývají, od vás, nebo zda jste je převzali od nás. Myslím však, že u vás jim lze nejlépe stopovat jejich původ. Zdáte se mi být „*gentis incunabula nostræ*" – „kolébkou našeho rodu". Francie vždy více či méně ovlivňovala mravy v Anglii; a je-li váš pramen ucpán a znečištěn, nebude proud u nás dlouho téct, nebo nebude téct čistě, a snad nikde u žádného národa. To dává celé Evropě, podle mého mínění, až příliš blízký a propojený zájem na tom, co se děje ve Francii. Promiňte mi tedy, pokud jsem se příliš dlouho zdržel u hrůzné podívané šestého října tisíc sedm set osmdesát devět, nebo jsem dal příliš mnoho prostoru úvahám, které v mé mysli při příležitosti nejdůležitější ze všech revolucí – kterou lze datovat od onoho dne – vyvstaly: míním revoluci v citu, mravech a mravních názorech. Jak věci dnes stojí, kdy je všechno úctyhodné zničeno mimo nás a kdy se činí pokus zničit v nás každou zásadu úcty, člověk je skoro nucen omlouvat se za to, že chová obyčejné city lidí.

* * *

Proč cítím tak odlišně od ctihodného doktora Price a od těch z jeho laického stáda, kteří se rozhodnou přijmout city jeho rozpravy? – Z této prosté příčiny: Protože je *přirozené*, že tak cítím; protože jsme stvořeni tak, abychom byli při takových podívaných pohnuti melancholickými pocity nad nestálým stavem smrtelného blahobytu a strašnou nejistotou lidské velikosti; protože v těchto přirozených citech se učíme velké lekce; protože při událostech, jako jsou tyto, naše vášně

poučují náš rozum; protože když jsou králové svrháváni ze svých trůnů Nejvyšším Režisérem tohoto velikého dramatu a stávají se předměty urážky pro nízké a lítosti pro dobré, hledíme na takové pohromy v mravním řádu jako na zázrak v řádu fyzickém. Jsme vyburcováni k úvaze; naše mysli (jak bylo dávno postřehnuto) se očišťují hrůzou a lítostí; naše slabá, bezmyšlenkovitá pýcha je pokořena pod uspořádáním tajemné moudrosti. Několik slz by ze mě vymámili, kdyby takovou podívanou předváděli na jevišti. Vskutku bych se styděl, kdybych v sobě shledal onen povrchní, divadelní cit namalované tísně, a přitom se nad ní v skutečném životě chvástal. S takto zvrácenou myslí bych se nikdy neodvážil ukázat svou tvář na tragédii. Lidé by si pomysleli, že slzy, které ze mě kdysi vymámil Garrick, nebo nedávno Siddonsová, byly slzami pokrytectví; já bych věděl, že jsou slzami pošetilosti.

Divadlo je vskutku lepší školou mravního citu než kostely, kde jsou city lidskosti takto urážena. Básníci, kteří musejí jednat s publikem, které ještě neabsolvovalo školu práv člověka a kteří se musejí obracet k mravnímu ustrojení srdce, by se neodvážili vydávat takový triumf za předmět jásotu. Tam, kde lidé následují své přirozené impulsy, nesnesli by odporné maximy machiavelistické politiky, ať použité k dosažení monarchické nebo demokratické tyranie. Odmítli by je na moderním jevišti stejně jako kdysi na antickém, kde nesnesli ani hypotetický výrok takové zločinnosti v ústech předváděného tyrana, přestože odpovídala postavě, kterou nesl. Žádné divadelní publikum v Aténách by nesneslo to, co bylo neseno uprostřed skutečné tragédie tohoto triumfálního dne: hlavního herce, jak váží, jakoby na vahách zavěšených v obchodě hrůz, tolik skutečného zločinu proti tolika pravděpodobné výhodě – a po přikládání a odebírání závaží prohlašuje, že váha je na straně výhod. Nesnesli by vidět zločiny nové demokracie zapsané jako v účetní knize proti zločinům staré despotismu a účetní politiky, jak shledávají, že demokracie je stále v dluhu, ale nikterak neschopná

či neochotná zůstatek vyrovnat. V divadle by první intuitivní pohled, bez jakéhokoli propracovaného procesu uvažování, ukázal, že tato metoda politické kalkulace by ospravedlnila zločin jakéhokoli rozsahu. Viděli by, že z těchto zásad, i tam, kde nebyly spáchány ty nejhorší činy, bylo to spíše díky štěstí spiklenců než jejich šetrnosti ve vydávání zrady a krve. Brzy by viděli, že zločinné prostředky, jakmile jsou jednou trpěny, jsou brzy dávány přednost. Nabízejí kratší cestu k předmětu než hlavní silnice mravních ctností. Ospravedlňujíc věrolomnost a vraždu pro veřejný prospěch, veřejný prospěch by se brzy stal záminkou a věrolomnost a vražda cílem – dokud by dravost, zášť, pomsta a strach strašnější než pomsta nemohly ukojit své nenasytné apetity. Takové musí být následky ztráty, uprostřed lesku těchto triumfů práv člověka, veškerého přirozeného smyslu pro právo a bezpráví.

Avšak ctihodný pastýř jásá nad tímto „vedením v triumfu“, protože, pravda, Ludvík Šestnáctý byl „svévolný monarcha“: což, jinými slovy, neznamená nic jiného a nic víc, než že byl Ludvíkem Šestnáctým a že měl neštěstí narodit se králem Francie, s výsadami, do jejichž držení ho uvedla dlouhá řada předků a dlouhé souhlasné mlčení lidu, bez jakéhokoli jeho vlastního činu. Neštěstím se mu, zajisté, obrátilo, že se narodil králem Francie. Avšak neštěstí není zločin, ani nerozvážnost není vždy největším proviněním. Nikdy nebudu myslet, že vládce, jehož činy po celou dobu panování byly řadou ústupků jeho poddaným, který byl ochoten rozvolnit svou autoritu, zříci se svých výsad, povolat svůj lid k podílu na svobodě předchůdcům neznámé, snad ani nežádané – takový vládce, byť by podléhal obyčejným slabostem lidí a vládců, byť by jednou pokládal za nutné postavit sílu proti zoufalým záměrům zjevně vedeným proti jeho osobě a zbytkům jeho autority – i když se to vše vezme v úvahu, jen stěží bych uvěřil, že si zaslouží krutý a urážlivý triumf Paříže a doktora Price. Chvěji se o věc svobody při takovém příkladu pro krále. Chvěji se o věc lidskosti nad nepotrestanými po-

bouřeními nejzlotřilejších z lidstva. Jsou však lidé onoho nízkého a zvrácenného rozpoložení mysli, kteří vzhlížejí s jakousi uspokojenou bázní a obdivem ke králům, kteří umějí tvrdě sedět v sedle, pevnou rukou držet své poddané, uplatňovat své výsady a probuzenou ostražitostí tvrdého despotismu bránit se už prvním přibližováním se svobody. Proti takovým nikdy nepozvednou hlas. Zběhové od zásady, zasvěcení štěstěně, nikdy nevidí nic dobrého v trpící ctnosti, ani žádný zločin ve vzkvétajícím uchvatitelství.

Kdyby mi mohlo být objasněno, že král a královna Francie (ti, které mám na mysli, kteří jimi byli před triumfem) byli neúprosnými a krutými tyrany, že vytvořili úmyslný plán povraždit Národní shromáždění (myslím, že jsem něco podobného toto druhé viděl naznačené v jistých publikacích), pokládal bych jejich zajetí za spravedlivé. Je-li to pravda, mělo se udělat víc, ale podle mého mínění jiným způsobem. Trest skutečných tyranů je ušlechtilý a hrozný akt spravedlnosti; a bylo s pravdou řečeno, že je lidské mysli útěchou. Ale kdybych měl trestat zlotřilého krále, dbal bych na důstojnost při pomstě onoho zločinu. Spravedlnost je vážná a slušná, a ve svých trestech se jeví spíše podrobovat nutnosti než volit. Byl-li by předmětem Nero, Agrippina, Ludvík Jedenáctý nebo Karel Devátý – nebo kdyby Karel Dvanáctý Švédský, po vraždě Patkulově, nebo jeho předchůdkyně Kristýna, po vraždě Monaldeschiho, upadli do vašich rukou, pane, nebo do mých, jsem si jist, že by naše chování bylo jiné.

Jestliže francouzský král, nebo král Francouzů, (nebo pod jakýmkoli jménem je znám v novém slovníku vaší ústavy,) ve své vlastní osobě a v osobě své královny skutečně zasloužil tyto nehlášené, ale nepomstěné, vražedné pokusy a ty časté potupy krutější než vražda, taková osoba by jen stěží zasluhovala i tu podřízenou výkonnou úlohu, která v něm, jak chápu, má být uložena; ani není vhodný, aby byl zván předákem v národě, který urazil a utiskoval. Horší volbu pro takový úřad v nové obci než svrženého tyrana nelze snad učinit. Ale snížit a urazit

muže jako nejhoršího zločince a potom mu svěřit své nejvyšší záležitosti jako věrnému, poctivému a horlivému služebníku, není ani konzistentní v úvaze, ani obezřelé v politice, ani bezpečné v praxi. Ti, kdo by takové jmenování mohli učinit, by se museli dopustit do očí bijícího zpronevěření důvěry, většího než jakékoli, které zatím proti lidu spáchali. Jelikož toto je jediný zločin, v němž by vaši vedoucí politici mohli jednat nesouladně, uzavírám, že pro tyto hrozné narážky není žádný podklad. O všech ostatních pomluvách nemyslím lépe.

V Anglii jim nevěříme. Jsme velkorysí nepřátelé; jsme věrní spojenci. S odporem a rozhořčením od sebe zapuzujeme pomluvy těch, kdo nám přinášejí své anekdoty s potvrzením lilie na rameni. Lord George Gordon je u nás pevně v Newgate; a ani jeho veřejné přestoupení k judaismu, ani skutečnost, že ve své horlivosti proti katolickým kněžím a všem druhům duchovenstva vyvolal dav (dovolte výraz, u nás se stále užívá), který strhl všechna naše vězení, mu nezachovaly svobodu, které se neučinil hodným ctnostným použitím. Newgate jsme znovu postavili a sídlo obsadili. Máme vězení skoro tak pevná jako Bastila pro ty, kdo se opováží urážet francouzské královny. V tomto duchovním ústraní nechť urozený pomlouvač zůstane. Nechť tam medituje nad svým Talmudem, dokud se nenaučí chování slušnějšímu jeho rodu a nadání a méně zahanbujícímu starobylé náboženství, k němuž přestoupil – nebo dokud ho některé osoby z vaší strany moře, aby potěšily své nové hebrejské bratry, nevyplatí. Pak bude moci koupit, se starými pokladnami synagogy a velmi malou provizí z dlouhého složeného úroku z třiceti stříbrných, (doktor Price nám ukázal, jaké zázraky dělá složený úrok za tisíc sedm set devadesát let,) ty pozemky, které, jak se nedávno objevilo, Gallikánská církev uchvátila. Pošlete nám svého papežského arcibiskupa pařížského, a my vám pošleme svého protestantského rabína. Osobu, kterou nám pošlete výměnou, budeme ošetřovat jako gentlemana a poctivého muže, kterým je: ale prosím ať s sebou přinese fond své pohostinnosti, štědrosti a dobročin-

nosti; a spolehněte se, že nikdy nekonfiskujeme ani šilink z onoho ctěného a zbožného fondu, ani nebudeme pomýšlet na obohacování Pokladny kořistí z pokladničky pro chudé.

Abych vám řekl pravdu, drahý pane, myslím, že čest našeho národa je poněkud zavázána odmítnutím počínání této společnosti z Old Jewry a Londýnského pohostinství. Nemám plnou moc od žádného muže. Mluvím pouze za sebe, když s největší vážností, jak dovedu, odmítám jakékoli společenství s aktéry onoho triumfu, nebo s jeho obdivovateli. Když cokoli jiného tvrdím o lidu Anglie, mluvím z pozorování, nikoli z autority; ale mluvím ze zkušenosti, kterou jsem získal z dost rozsáhlé a smíšené komunikace s obyvateli tohoto království, všech druhů a stavů, a po průběhu pozorného pozorování, započatém v raném životě a trvajícím téměř čtyřicet let. Často jsem se divil, uváživ, že nás od vás odděluje jen tenká přehrada asi dvaceti čtyř mil a že vzájemná komunikace mezi oběma zeměmi byla nedávno velmi velká, jak málo nás, jak se zdá, znáte. Podezírám, že to je způsobeno tím, že si o tomto národě tvoříte úsudek z některých publikací, které velmi mylně, pokud vůbec, představují mínění a sklony obecně převládající v Anglii. Marnost, neklid, drzost a pletichářský duch několika mrňavých kabal, které se pokoušejí skrýt svou úplnou bezvýznamnost v shonu a hluku a chvále a vzájemném citování jedné druhou, vás nutí si představovat, že naše opovržlivé zanedbávání jejich schopností je obecným znamením souhlasu s jejich názory. Nic takového, ujišťuji vás. Protože půl tuctu kobylek pod kapradím donutí pole zazvonit jejich dotěrným cvrkáním, zatímco tisíce velkých dobytků, odpočívajících pod stínem britského dubu, přežvykují a mlčí – prosím nepředstavujte si, že ti, kdo dělají hluk, jsou jedinými obyvateli pole, – že by jich tedy musel být velký počet – nebo že by, konec konců, byli jinými než malými, scvrklými, hubenými, poskakujícími, byť hlučnými a obtěžujícími hmyzíčky hodiny.

Troufám si téměř tvrdit, že ani jeden ze stovky mezi námi se neúčastní „triumfu“ Revoluční společnosti. Kdyby král a královna Francie a jejich děti padly do našich rukou náhodou války, v nejnepřátelštějším ze všech nepřátelství, (zakazuji si takovou událost, zakazuji si takové nepřátelství,) byli by zacházeni jiným druhem triumfálního vjezdu do Londýna. Dříve jsme měli francouzského krále v takovém postavení: četli jste, jak s ním zacházel vítěz na poli bitvy a jakým způsobem byl později přijat v Anglii. Čtyři sta let nad námi uplynulo; ale myslím, že se od oné doby zásadně nezměníme. Díky našemu zarputilému odporu vůči novotářství, díky chladné těžkopádnosti našeho národního charakteru stále neseme pečeť svých předků. Neztratili jsme (jak chápu) velkorysost a důstojnost myšlení čtrnáctého století; ani jsme se zatím nezjemnili do divochů. Nejsme konvertity Rousseaua; nejsme učedníky Voltaira; Helvetius mezi námi nepostoupil. Ateisté nejsou našimi kazateli; blázni nejsou našimi zákonodárci. Víme, že *my* jsme neudělali žádné objevy, a myslíme, že žádné objevy udělat nelze, v morálce – ani ne mnoho ve velkých zásadách vlády, ani v představách svobody, jimž se rozumělo dávno před naším narozením stejně dobře, jak jim rozuměl bude po tom, co hrob na naši drzost nakupí svou hlínu a tichá hrobka uloží svůj zákon na naše drzé mluvení. V Anglii jsme ještě nebyli zcela vykuchaní z přirozených útrob: stále v sobě cítíme a chováme a pěstujeme ony vrozené city, které jsou věrnými strážci, činnými radiči naší povinnosti, pravými oporami všech svobodomyslných a mužných mravů. Nebyli jsme vytaženi a svázáni, abychom byli naplněni, jako vycpaní ptáci v muzeu, plevami a hadry a nicotnými, zablácenými útržky papíru o právech člověka. Zachováváme veškerý svůj cit stále rodilý a celý, nezkažený pedantismem a bezvěrectvím. Máme skutečná srdce z masa a krve bijící v našich ňadrech. Bojíme se Boha; vzhlížíme s bázní ke králům, s náklonností k parlamentům, s povinností k úředníkům, s úctou ke kněžím a s úctou ke šlechtě. Proč? Protože, když se takové představy předklá-

dají před naše mysli, je *přirozené* být takto dotčen; protože všechny ostatní city jsou falešné a podvržené a vedou ke zkažení naší mysli, k zvrácení našich prvotních mravů, k tomu, abychom se stali nevhodnými pro rozumnou svobodu, a tím, že nás naučí servilní, bezuzdné a lehkomyslné drzosti, aby z nás učinily nízkou zábavu pro několik svátků, nám umožní být vhodnými pro otroctví a spravedlivě zasluhovat ho po celou dobu svých životů.

Vidíte, pane, že v tomto osvíceném věku jsem dost smělý přiznat, že jsme obecně lidé necvičených citů: že místo abychom odhazovali všechny své staré předsudky, chováme je ve velmi značné míře; a, k větší své hanbě, chováme je proto, že jsou předsudky; a čím déle trvaly a čím obecněji převládaly, tím více je chováme. Bojíme se nechat lidi žít a obchodovat každý na svém vlastním soukromém kapitálu rozumu; protože máme podezření, že kapitál v každém člověku je malý, a že by jednotlivci udělali lépe, kdyby využili obecné banky a kapitálu národů a věků. Mnoho našich mužů spekulace, místo aby obecné předsudky vybuchávali, vynakládají svou bystrost na objevení skryté moudrosti, která v nich vládne. Najdou-li, co hledají, (a málokdy neuspějí,) myslí, že je moudřejší pokračovat v předsudku, s rozumem v něm obsaženým, než odhodit kabát předsudku a nechat nic než nahý rozum; protože předsudek, se svým rozumem, má motiv dát rozumu akci, a cit, který mu dá trvání. Předsudek je pohotově použitelný v nouzi; předem zavazuje mysl k stálému kurzu moudrosti a ctnosti a nenechává člověka ve chvíli rozhodnutí váhat, zpochybňovat, být zmaten a nerozhodnutý. Předsudek činí lidskou ctnost jeho zvykem, a nikoli řadou nepropojených činů. Správným předsudkem se povinnost stává součástí jeho přirozenosti.

Vaši literáti a vaši politici, stejně jako celý klan osvícených mezi námi, se v těchto bodech podstatně liší. Nemají k moudrosti jiných žádnou úctu; ale vyvažují to velmi plnou mírou důvěry ve svou vlastní. Pro ně je dostatečný důvod zničit starý plán věcí v tom, že je starý. Co

se nového týká, nemají žádný strach ohledně trvání budovy postavené ve spěchu; neboť trvání není cílem pro ty, kdo myslí, že před jejich dobou se neudělalo málo nebo nic a kdo kladou všechny své naděje do objevu. Pokládají, velmi systematicky, všechny věci, které dávají stálost, za zhoubné, a jsou proto v nesmiřitelné válce se všemi uspořádáními. Myslí, že vláda se může měnit jako způsoby šatu, a se stejně malým zlým účinkem; že není třeba žádné zásady lnutí k ústavě státu kromě pocitu přítomné výhody. Vždy mluví, jako by byli toho mínění, že mezi nimi a jejich úředníky je jedinečný druh dohody, která úředníka zavazuje, ale která v sobě nemá nic vzájemného, nýbrž že vznešenost lidu má právo ji rozpustit bez jakéhokoli důvodu kromě své vůle. Jejich lnutí ke své zemi samé je jen potud, pokud se shoduje s některým z jejich prchavých projektů: začíná a končí oním plánem státu, který odpovídá jejich okamžitému mínění.

Tyto nauky, nebo spíše city, se zdají převládat u vašich nových státníků. Jsou však zcela odlišné od těch, podle kterých jsme vždy jednali v této zemi.

Slyším, že se někdy ve Francii prohlašuje, že to, co se u vás dělá, je podle příkladu Anglie. Dovolte mi tvrdit, že sotva cokoli u vás učiněné pochází z praxe nebo převládajících názorů tohoto lidu, ať v činu, ať v duchu počínání. Dovolte mi dodat, že jsme stejně neochotní učit se těmto lekcím od Francie, jako jsme jisti, že jsme je tomu národu nikdy neučili. Zdejší kabaly, které si berou jakýsi podíl na vašich transakcích, dosud sestávají jen z hrstky lidí. Pokud by, bohužel, svými intrikami, svými kázáními, svými publikacemi a díky důvěře odvozené z očekávaného spojení s radami a silami francouzského národa přitáhli značné počty do své frakce a následně se tu vážně pokusili o cokoli po vzoru toho, co bylo u vás provedeno, výsledkem, troufám si prorokovat, bude, že – s jistými nesnázemi pro svou zemi – brzy dosáhnou své vlastní zkázy. Tento lid odmítl změnit svůj zákon v dávných věcích z úcty k neomylnosti papežů, a nezmění ho ani teď ze

zbožné implicitní víry v dogmatismus filozofů – ačkoli dřívější byl ozbrojen klatbou a křížovou výpravou a ačkoli pozdější jedná pamfletem a lucernou.

Dříve byly vaše záležitosti jen vaší věcí. Cítili jsme s nimi jako lidé; ale drželi jsme se od nich stranou, protože jsme nebyli občany Francie. Když však vidíme model stavěný nám samým, musíme cítit jako Angličané, a cítíce, musíme se starat jako Angličané. Vaše záležitosti, přes náš nesouhlas, jsou činěny součástí našeho zájmu – alespoň pokud jde o to, abychom udrželi od sebe vzdálen váš všelék nebo vaši nákazu. Je-li to všelék, nepotřebujeme ho: známe následky zbytečného léčení. Je-li to nákaza, je to taková nákaza, že by proti ní měla být zavedena opatření nejpřísnější karantény.

Slyším ze všech stran, že kabala, která si říká filozofická, získává slávu z mnoha nedávných činů a že její názory a systémy jsou pravým hybným duchem celku. V Anglii jsem o žádné straně, literární ani politické, v kterémkoli okamžiku takto popsané neslyšel. U vás ovšem není složena z oněch mužů, které obecní lid, svým neomaleným, domáckým stylem, obvykle nazývá ateisty a nevěřícími? Je-li, přiznám, že i my jsme měli spisovatele toho popisu, kteří ve svůj den udělali nějaký hluk. V současnosti odpočívají v trvalém zapomnění. Kdo, kdo se narodil za posledních čtyřicet let, četl jediné slovo od Collinse, Tolanda, Tindala, Chubba, Morgana a celého toho rodu, kteří si říkali Volnomyšlenkáři? Kdo nyní čte Bolingbroka? Kdo ho kdy přečetl? Zeptejte se londýnských knihkupců, co se stalo se všemi těmito světly světa. Za tak málo let půjdou jejich nemnozí nástupci do rodinné hrobky „všech Kapuletů“. Ať však byli, nebo jsou, u nás byli a jsou zcela nepropojení jednotlivci. U nás si zachovali obecnou povahu svého druhu a nebyli stádoví. Nikdy nejednali jako sbor, ani nebyli známi jako frakce ve státě, ani si netroufali v tom jménu nebo charakteru, či pro účely takové frakce, ovlivňovat jakoukoli z našich veřejných záležitostí. Zda by měli takto existovat a mít dovoleno tak jednat, je jiná

otázka. Jak takové kabaly v Anglii neexistovaly, tak ani jejich duch neměl žádný vliv na utváření původního rámce naší ústavy, ani na kteroukoli z několika oprav a vylepšení, jimž prošla. Vše bylo činěno pod záštitou a je potvrzeno svatostí náboženství a zbožnosti. Vše vzešlo z prostoty našeho národního charakteru a z jakési rodilé prostoty a přímosti rozumu, kterými byli po dlouhou dobu vyznačovali mužové, kteří mezi námi postupně získávali autoritu. Tato dispozice stále zůstává – přinejmenším ve velkém tělese lidu.

Víme, a, co je lepší, cítíme to vnitřně, že náboženství je základem občanské společnosti a pramenem veškerého dobra a veškeré útěchy. V Anglii jsme o tom tak přesvědčeni, že není žádná rez pověry, kterou by nahromaděná absurdita lidské mysli během věků mohla obalit, kterou by devadesát devět ze sta lidí v Anglii nedali přednost před bezbožností. Nikdy nebudeme takovými blázny, abychom k odstranění zkaženosti nějakého systému, k doplnění jeho vad či k zdokonalení jeho stavby přivolávali nepřítele podstaty onoho systému. Kdyby naše náboženské nauky kdy potřebovaly další osvětlení, nebudeme přivolávat Ateismus, aby je vysvětlil. Nezapálíme svůj chrám z onoho neposvěceného ohně. Bude osvětlen jinými světly. Bude provoněn jinými kadidly než zkaženým zbožím, které pašerákci nastavěné metafyziky dovážejí. Pokud by naše církevní uspořádání mělo potřebovat revizi, není to lakota ani dravost, veřejná ani soukromá, kterou použijeme pro audit, nebo pro přijetí, nebo pro použití jeho posvěceného výnosu. Násilně neodsuzujíce ani řecký, ani arménský, ani – od té doby, co jsou žáry opadly – římský systém náboženství, dáváme přednost protestantskému: ne proto, že bychom si mysleli, že má v sobě méně křesťanského náboženství, ale protože, podle našeho mínění, má více. Jsme protestanti, ne z lhostejnosti, ale z horlivosti.

Víme, a jsme na to pyšní, že víme, že člověk je svou povahou náboženským zvířetem; že ateismus je proti nejen našemu rozumu, ale i našim pudům; a že nemůže dlouho převládat. Avšak kdybychom

v okamžiku vzpoury, v opilém deliriu z horké tekutiny z pekelného destilačního přístroje, který ve Francii nyní tak zuřivě vře, odhalili svou nahotu tím, že odhodíme ono křesťanské náboženství, které bylo dosud naší chloubou i útěchou a jedním z velkých pramenů civilizace mezi námi a mnoha jinými národy, obáváme se (jsouce si vědomi, že mysl nesnese prázdnotu), že by jeho místo mohla zaujmout nějaká neotesaná, zhoubná a ponižující pověra.

Z toho důvodu, dřív než od svého uspořádání odnímáme přirozené, lidské prostředky úcty a vzdáváme ho opovržení, jak jste učinili vy, a čímž jste si přivodili tresty, které si plně zasloužíte, chceme, aby nám bylo předloženo nějaké jiné na jeho místo. Pak si utvoříme úsudek.

Podle těchto představ, místo abychom se, jak někteří činí, přeli s uspořádáními – ti, kdo si ze své nepřátelskosti vůči takovým institucím učinili filozofii a náboženství – lneme k nim pevně. Jsme rozhodnuti udržovat ustavenou církev, ustavenou monarchii, ustavenou aristokracii a ustavenou demokracii, každou v tom stupni, v němž existuje, a v žádném větším. Hned vám ukážu, kolik z každé máme.

Je neštěstím (nikoli, jak se tito gentlemani domnívají, slávou) tohoto věku, že se o všem má jednat, jako by ústava naší země měla být vždy spíše předmětem hádky než radosti. Z tohoto důvodu, stejně jako k uspokojení těch mezi vámi (máte-li u sebe takové), kteří si přejí získat z příkladu, troufám si vás obtěžovat několika myšlenkami o každém z těchto uspořádání. Nemyslím, že by to bylo nemoudré ve starém Římě, když si přáli své zákony přepracovat a vyslali komisaře, aby prozkoumali nejlépe uspořádané republiky v dosahu.

* * *

Nejprve prosím o dovolení mluvit o našem církevním uspořádání, které je prvním z našich předsudků – ne předsudkem bez rozumu, nýbrž

zahrnujícím v sobě hlubokou a rozsáhlou moudrost. Mluvím o něm nejdřív. Je v našich myslích první, i poslední, i uprostřed. Neboť zaujímajíce stanovisko v onom náboženském systému, v jehož držení nyní jsme, dále jednáme v raně přijatém a jednotně trvajícím smyslu lidstva. Onen smysl nejen, jako moudrý architekt, zbudoval vznešenou stavbu států, ale, jako prozíravý vlastník – aby stavbu uchoval před znesvěcením a zříceninou, jako posvátný chrám, očištěný ode všech nečistot podvodu, násilí, nespravedlnosti a tyranie – slavnostně a navždy posvětil obec a všechny, kdo v ní úřadují. Toto posvěcení se činí proto, aby všichni, kdo spravují vládu nad lidmi, v níž stojí v osobě samého Boha, měli vysoké a hodné představy o své funkci a určení; aby jejich naděje byla plná nesmrtelnosti; aby nehleděli na pouhé bídné pakatele okamžiku, ani na dočasnou a prchavou chválu obecného lidu, ale na pevné, trvalé bytí v trvalé části své přirozenosti, a na trvalou slávu, v příkladu, který zanechají jako bohaté dědictví světu.

Tak vznešené zásady by měly být vnuknuty osobám v povznesených postaveních a měla by být zřízena náboženská uspořádání, která by je stále oživovala a prosazovala. Každý druh mravní, každý druh občanské, každý druh politické instituce, pomáhající rozumnému a přirozenému poutu, které spojuje lidský rozum a city s božským, je nutnější než nutný k tomu, aby zbudoval onu podivuhodnou stavbu, Člověka – jehož výsadou je ve velké míře být tvorem svého vlastního utváření a jehož údělem, je-li utvořen tak, jak má být, není zaujmout triviální místo ve stvoření. Ale kdykoli je člověk postaven nad lidi, jak lepší přirozenost má vždy vládnout, v tomto případě zvláště by měl být co nejblíže své dokonalosti.

Posvěcení státu státním náboženským uspořádáním je nutné také k tomu, aby působilo zdravou bázní na svobodné občany; neboť k zajištění své svobody musejí mít určitý díl moci. Pro ně je tedy náboženství spojené se státem a s jejich povinností vůči němu ještě nutnější než v takových společnostech, kde je lid, podmínkami své podřízenos-

ti, omezen na soukromé city a správu svých rodinných záležitostí. Všechny osoby, mající jakýkoli díl moci, by měly být silně a hroznou měrou proniknuty představou, že jednají v důvěře a že se budou ze svého chování v této důvěře odpovídat jedinému velikému Mistru, Autorovi a Zakladateli společnosti.

Tato zásada má být ještě silněji vtisknuta do myslí těch, kdo tvoří kolektivní svrchovanost, než do myslí jednotlivých vládců. Bez nástrojů nemohou tito vládcové nic. Kdokoli užívá nástrojů, nachází při hledání pomocníků i překážky. Jejich moc není proto nijak úplná; ani nejsou bezpečni při krajních zneužitích. Takové osoby, byť povzneseny pochlebenstvím, drzostí a sebevědomím, musejí být vědomy, že ať jsou kryty positivním zákonem, nebo nejsou, nějakým způsobem jsou odpovědny i zde za zneužití své důvěry. Nejsou-li vzpourou svého lidu odstraněny, mohou být uškrceny týmiž janičáři, kteří měli zajišťovat jejich bezpečnost proti všem ostatním vzpourám. Takto jsme viděli francouzského krále prodaného svými vojáky za zvýšení žoldu. Kde je však lidová autorita absolutní a neomezená, lid má nekonečně větší, protože mnohem lépe založenou důvěru v svou vlastní moc. Je sám do velké míry svými vlastními nástroji. Je svým cílům blíž. Kromě toho je méně odpovědný jedné z největších ovládajících mocí na zemi, smyslu pro slávu a úctu. Podíl na hanbě, který může dopadnout na úděl každého jednotlivce ve veřejných činech, je vskutku malý: působení veřejného mínění je v obráceném poměru k počtu těch, kdo moc zneužívají. Jejich vlastní schválení jejich vlastních činů jim má vzhled veřejného soudu ve svůj prospěch. Dokonalá demokracie je proto nejnestoudnější věc na světě. A jak je nejnestoudnější, tak je i nejnebojácnější. Žádný muž ve své osobě netuší, že by mohl být vystaven trestu. Lid vcelku jistě také nikdy nemá: neboť jako jsou všechny tresty příkladem k zachování lidu vcelku, lid vcelku se nikdy nemůže stát předmětem trestu nějakou lidskou rukou. Je proto nekonečně důležité, aby mu nebylo trpěno představovat si, že jeho vůle, o nic víc než vůle krá-

lů, je měřítkem práva a bezpráví. Má být přesvědčen, že má o nic víc oprávnění, a daleko méně způsobilosti, s bezpečím pro sebe, uplatňovat jakoukoli svévolnou moc; že proto nemá – pod klamným zdáním svobody, avšak ve skutečnosti k výkonu nepřirozeného, obráceného panství – tyransky žádat od těch, kdo v státě úřadují, nikoli úplnou oddanost svému zájmu, což je jeho právo, nýbrž podřízení se nízké, občasné vůli: čímž se u všech, kdo mu slouží, uhasí všechen mravní princip, všechen smysl pro důstojnost, všechno použití úsudku a všechna konzistence charakteru; zatímco se týmž procesem oddá dávají, hodným způsobem, hodnou, ale nejopovrženíhodnější kořistí, servilní ctižádostí lidových pochlebníků nebo dvorských lichotníků.

Když se lid vyprázdní od vší žádostivosti sobecké vůle, což bez náboženství je zcela nemožné, aby kdy učinil – když si bude vědom, že vykonává, a snad vykonává v vyšším článku řetězu zmocnění, moc, která, má-li být legitimní, musí být v souladu s oním věčným, nezměnitelným zákonem, v němž vůle a rozum jsou jedno – bude opatrnější v tom, do jakých nízkých a nezpůsobilých rukou moc dává. Při jmenování do úřadu nebude přidělovat výkon autority jako nějakou politováníhodnou kořist, nýbrž jako svatou funkci; nikoli podle svého nízkého, sobeckého zájmu, ani podle svého náladového vrtochu, ani podle své svévolné vůle; nýbrž ji svěří onu moc (nad níž se každý muž smí dobře chvěti, dávaje ji či přijímaje ji) jen těm, u nichž uvidí onen převažující poměr činné ctnosti a moudrosti, vzatých dohromady a přizpůsobených úkolu, který se ve veliké a nevyhnutelné smíšené mase lidských nedokonalostí a slabostí nalézt dá.

Když budou zvykově přesvědčeni, že žádné zlo nemůže být přijatelné Tomu, jehož podstatou je dobro, ať v činu, ať v dopuštění, budou lépe schopni vymýtit z myslí všech úředníků, občanských, církevních nebo vojenských, cokoli, co nese sebemenší podobu pyšného a bezzákonného panství.

Avšak jedna z prvních a nejvůdčích zásad, na kterých jsou obec a zákony posvěcovány, je ta, aby dočasní vlastníci a doživotní nájemníci v nich, nedbaje toho, co od svých předků získali nebo co dluží svým potomkům, nejednali, jako by byli úplnými pány; aby nepočítali mezi svá práva přerušit svěřené dědictví nebo zpustošit dědictví tím, že by podle libosti ničili celou původní stavbu své společnosti: riskujíce zanechat těm, kdo přijdou po nich, zříceninu místo obydlí – a učíce tyto nástupce stejně málo ctít jejich vymyšlená uspořádání, jako oni sami uctili uspořádání svých předků. Touto bezzásadovou snadností měnit stát tak často, tolik a tolika způsoby, kolik je plovoucích vrtochů nebo módních nápadů, by se celý řetěz a kontinuita obce přetrhla; žádná generace by se nemohla spojit s další; lidé by se stali o málo lepšími než mouchy jednoho léta.

A nejprve ze všeho by již nebyla studována věda právní, pýcha lidského rozumu, která se všemi svými vadami, nadbytečnostmi a omyly je sebraným rozumem věků, spojujícím zásady původní spravedlnosti s nekonečnou rozmanitostí lidských záležitostí, – byla by pokládána za hromadu starých vyvrácených omylů. Osobní sebepostačitelnost a drzost (jisté doprovodnice všech, kdo nikdy nezakusili moudrost větší než svou vlastní) by uchvátily soudní stolici. Žádné jisté zákony, zakládající neměnné důvody naděje a strachu, by nedržely činy lidí v jistém kurzu nebo je neřídily k jistému cíli. Nic stabilního ve způsobech držení majetku nebo vykonávání funkce by nemohlo tvořit pevný základ, na kterém by kterýkoli rodič mohl spekulovat při výchově svého potomstva nebo při volbě jejich budoucího postavení ve světě. Žádné zásady by nebyly brzy vpraveny do návyků. Jakmile by nejschopnější vychovatel dokončil svůj namáhavý průběh výchovy, místo aby posílal svého svěřence vybaveného ctnostnou kázní, která by mu zajistila pozornost a úctu v jeho místě ve společnosti, nalezl by všechno změněné, a že z něj vychoval chudáka k opovržení a výsměchu světa, neznalého pravých podkladů úcty. Kdo by zajistil něžný a jemný smysl pro

čest, aby bil téměř s prvními tepy srdce, když by nikdo nemohl vědět, co by bylo zkouškou cti v národě, který neustále mění měřítko své mince? Žádná část života by si neuchovala svá nabytí. Barbarství, co se vědy a literatury týká, nemotornost, co se umění a výroby týká, by nutně následovala za nedostatkem stálé výchovy a usazené zásady; a tak by se sama obec v několika generacích rozdrobila, rozprchla v prach a prášek jednotlivosti a nakonec by se rozptýlila do všech větrů nebes.

Abychom se tedy vyhnuli zlu nestálosti a vrtkavosti, desetitisíckrát horším, než jsou zla zarputilosti a nejslepějšího předsudku, posvětili jsme stát, aby se k němu nikdo neblížil nahlédnout do jeho vad nebo zkaženosti bez náležité opatrnosti; aby nikdy nesnil o započetí jeho reformy jeho rozvratem; aby přistupoval k chybám státu jako k ranám svého otce, se zbožnou úctou a chvějící se starostí. Tímto moudrým předsudkem jsme učeni hledět s hrůzou na ony děti své země, které jsou pohotové překotně rozsekat tohoto letitého rodiče na kusy a vložit ho do kotle kouzelníků v naději, že svými jedovatými plevely a divokými zaklínáními dokáží znovu zrodit otcovskou ústavu a obnovit otcův život.

Společnost je ovšem smlouva. Podřízené smlouvy pro předměty pouze občasného zájmu lze podle libosti rozpustit; stát by však neměl být pokládán za nic lepšího než za společenskou dohodu o obchodu s pepřem a kávou, kalikem nebo tabákem, nebo jinou podobnou nízkou záležitostí, kterou lze převzít pro nějaký drobný dočasný zájem a kterou lze rozpustit podle rozmaru stran. Je třeba na něj hledět s jinou úctou; neboť není společenstvím ve věcech sloužících jen hrubému zvířecímu bytí dočasné a pomíjivé povahy. Je společenstvím ve veškeré vědě, společenstvím ve veškerém umění, společenstvím v každé ctnosti a ve veškeré dokonalosti. Jelikož cíle takového společenství nemohou být získány v mnoha generacích, stává se společenstvím nejen mezi těmi, kdo žijí, ale i mezi těmi, kdo žijí, těmi, kdo jsou mrtví,

a těmi, kdo se teprve mají narodit. Každá smlouva každého jednotlivého státu je pouze doložkou ve velké původní smlouvě věčné společnosti, spojující nižší s vyššími přirozenostmi, propojující viditelný a neviditelný svět, podle pevné smlouvy posvěcené nerušitelnou přísahou, která drží všechny fyzické i všechny mravní přirozenosti každou na svém určeném místě. Tento zákon není podroben vůli těch, kdo jsou povinností nad ně, a nekonečně vyšší, zavázáni podrobit svou vůli onomu zákonu. Městské korporace onoho univerzálního království nejsou morálně na své vůli, aby podle svého uvážení a na základě svých spekulací o možném zlepšení zcela oddělily a roztrhly pouta svého podřízeného společenství a rozpustily je v neuhlazený, necivilizovaný, nepropojený chaos elementárních zásad. Jen první a nejvyšší nutnost, nutnost, která se nevolí, nýbrž volí, nutnost převažující nad rozvahou, která nepřipouští diskusi a nežádá důkaz, může sama ospravedlnit obrácení se k anarchii. Tato nutnost není výjimkou z pravidla; neboť tato nutnost sama je také součástí onoho mravního a fyzického uspořádání věcí, kterému musí být člověk poslušen, souhlasem nebo silou: ale je-li učiněno předmětem volby to, co má být pouze podrobením se nutnosti, zákon je porušen, Přírodě není uposlechnuto a vzbouřenci jsou vyobcováni, vrženi a vypovězeni z tohoto světa rozumu, pořádku, míru, ctnosti a plodné kajícnosti do opačného světa šílenství, sváru, neřesti, zmatku a bezúčelného zármutku.

Toto, drahý pane, jsou, byly a, jak myslím, dlouho budou city nemenšího učeného a uvažujícího dílu tohoto království. Ti, kdo jsou pod tento popis zahrnuti, utvářejí svá mínění na takových základech, na jakých by taková mínění takové osoby měly utvářet. Méně zvídaví je přijímají od autority, na niž se ti, které Prozřetelnost odsoudila žít na důvěře, nemusejí stydět spoléhat. Tyto dva druhy mužů se pohybují týmž směrem, byť na různém místě. Oba se pohybují s řádem vesmíru. Všichni znají nebo cítí tuto velikou dávnou pravdu: *„Quod illi principi et præpotenti Deo qui omnem hunc mundum regit nihil eorum quæ*

*quidem fiant in terris acceptius quam concilia et coetus hominum jure sociati quæ civitates appellantur*“ – „onomu nejvznešenějšímu a nejmocnějšímu Bohu, který spravuje celý tento svět, není nic z toho, co se na zemi děje, přijatelnější, než rady a sdružení lidí, zákonem spojená, kterým se říká obce“. Berou tuto nauku hlavy i srdce ne z velkého jména, které bezprostředně nese, ani z toho většího, od něhož je odvozena, nýbrž z toho, co jediné může dát pravou váhu a svatost jakémukoli učenému mínění: ze společné přirozenosti a společného vztahu lidí. Přesvědčeni, že vše se má dít s odkazem a odkazujíce všechno k bodu odkazu, k němuž má vše směřovat, pokládají se za zavázané – nejen jako jednotlivci v svatyni srdce nebo jako shromáždění v této osobní funkci, k obnovování vzpomínky na svůj vznešený původ a lití – nýbrž i v své korporátní funkci vzdávat svou národní poctu Zřizovateli a Autoru a Ochránci občanské společnosti, bez níž občanská společnost by člověk nemohl žádným způsobem dojít k dokonalosti, které je jeho přirozenost schopna, ani se k ní vzdáleně a slabě přiblížit. Pokládají, že Ten, kdo nám dal přirozenost, aby byla naší ctností zdokonalena, chtěl také nutné prostředky této dokonalosti: chtěl tedy stát: chtěl jeho spojení s pramenem a původním archetypem veškeré dokonalosti. Ti, kdo jsou přesvědčeni o Jeho vůli, která je zákonem zákonů a svrchovanou vládkyní nad vládci, nemohou pokládat za trestuhodné, aby tato naše sborová věrnost a pocta, aby toto naše uznání svrchovaného panství, bych skoro řekl tato oběť samého státu, jako hodnotná oběť na vysokém oltáři universální chvály, byla konána – jako jsou konány všechny veřejné, slavnostní akty – v budovách, v hudbě, v okrase, v řeči, v důstojnosti osob, podle zvyků lidstva, naučených jejich přirozeností – to jest s nenápadnou slávou, s nenapínavým obřadem, s mírným majestátem a střízlivou nádherou. K těmto účelům pokládají, že nějaký díl bohatství země je použitelný tak užitečně, jak jen může být použitelný k zvětšování luxusu jednotlivců. Je to veřejná ozdoba. Je to veřejná útěcha. Živí veřejnou naději. Nejchudší člověk

v ní nachází svou vlastní důležitost a důstojnost, zatímco bohatství a pýcha jednotlivců každou chvíli činí muže skromného stavu a jmění vědomým své méněcennosti a snižuje a hanobí jeho postavení. Je to pro muže v skromném životě, k pozvednutí jeho přirozenosti a k připomenutí mu stavu, v němž výsady bohatství přestanou, kde bude přirozeností rovný a může být více než rovný ctností, že se tento díl obecného bohatství jeho země používá a posvěcuje.

Ujišťuji vás, že se neucházím o výlučnost. Dávám vám mínění, která byla mezi námi přijímána od velmi raných časů až po tento okamžik s nepřetržitým a obecným souhlasem, a která jsou vskutku tak vpracována do mé mysli, že nejsem schopen rozlišit, co jsem se naučil od jiných, a co jsou výsledky mých vlastních meditací.

Na nějakých takových zásadách se zakládá to, že většina lidu Anglie, zdaleka nepokládajíc náboženské národní uspořádání za nezákonné, sotva pokládá za zákonné bez něho být. Ve Francii se zcela mýlíte, jestliže nevěříte, že k němu lneme nad vše a nad všechny jiné národy; a když tento lid jednal nemoudře a neomluvitelně v jeho prospěch, (jak v některých případech, zcela jistě, učinil,) v jejich samých omylech aspoň objevíte jejich horlivost.

Tato zásada prostupuje celým systémem jejich státu. Nepokládají své církevní uspořádání za pohodlné, nýbrž za podstatné pro svůj stát: ne jako věc odlišnou a oddělitelnou – něco přidaného kvůli ubytování – co mohou buď udržovat, nebo odhodit, podle svých dočasných představ o pohodlí. Pokládají je za základ celé své ústavy, s níž a s každou její částí drží nerozlučné spojení. Církev a stát jsou v jejich myslích pojmy neoddělitelné a jeden se sotva kdy zmiňuje, aniž by se zmiňoval i druhý.

Naše vzdělávání je uspořádáno tak, aby tento dojem potvrzovalo a upevňovalo. Naše vzdělávání je jaksi zcela v rukou duchovních, a to ve všech stupních od dětství do mužnosti. Dokonce i když naše mládež, opouštějíc školy a univerzity, vstupuje do onoho nejdůležitějšího

období života, které začíná pojit zkušenost a studium, a když s tímto pohledem navštěvuje jiné země, místo starých sloužících, které jsme dříve vídali jako vychovatele hlavních mužů z jiných zemí, tři čtvrtiny těch, kdo s našimi mladými šlechtici a gentlemany odjíždějí do zahraničí, jsou duchovní: ne jako přísní pánové, ani jako pouzí následovníci; ale jako přátelé a druhové vážnějšího charakteru a nezřídka osoby stejně urozené jako oni sami. S nimi, jako s příbuznými, obvykle udržují po celý život blízké spojení. Tímto spojením se, jak chápeme, naši gentlemani připojují k Církvi; a Církev se liberalizuje stykem s vedoucími osobnostmi země.

Lneme k starým církevním způsobům a módám výchovy tak zarputile, že na nich bylo od čtrnáctého nebo patnáctého století učiněno jen velmi málo změn: držíce se v tomto ohledu, jako ve všem ostatním, naší staré ustálené maximy, nikdy zcela ani naráz neodejít od starobylosti. Shledali jsme tyto staré instituce, vcelku, příznivými mravnosti a kázni; a mysleli jsme si, že jsou citlivé k opravám, aniž by se měnil základ. Mysleli jsme, že jsou schopny přijímat a zlepšovat, a především uchovávat, přírůstky vědy a literatury, jak je řád Prozřetelnosti bude postupně plodit. A konec konců, s tímto gotickým a mnišským vzděláváním (neboť takovým v základě je), si můžeme činit nárok na stejně plný a stejně časný podíl na všech zlepšeních ve vědě, umění a literatuře, které osvětlily a zdobily moderní svět, jako kterýkoli jiný národ v Evropě: myslíme, že jednou z hlavních příčin tohoto zlepšení bylo, že jsme neopovrhli otcovským dědictvím vědění, které nám zanechali naši předkové.

Je to z naší přitažlivosti k církevnímu uspořádání, že anglický národ nepokládal za moudré svěřit onen velký základní zájem celku tomu, čemu nesvěřuje žádnou část své občanské nebo vojenské veřejné služby – totiž nestálému a nejistému příspěvku jednotlivců. Jdou dál. Nikdy netrpěli, a nikdy nestrpí, aby byl pevný majetek Církve přeměněn na penzi, aby závisel na Pokladně a aby byl zdržován, zadržován nebo

snad vyhašen daňovými obtížemi: kterýmžto obtížím lze někdy předstírat pro politické účely a které jsou ve skutečnosti často přinášeny výstředností, nedbalostí a dravostí politiků. Lid Anglie myslí, že má ústavní pohnutky, stejně jako náboženské, proti jakémukoli projektu přeměny jeho nezávislého duchovenstva v církevní penzisty státu. Chvěje se o svou svobodu před vlivem duchovenstva závislého na koruně; chvěje se o veřejný klid před zmatky frakčního duchovenstva, pokud by bylo učiněno závislým na čemkoli jiném než na koruně. Učinili tedy svou Církev, jako svého krále a svou šlechtu, nezávislou.

Ze spojených úvah náboženství a ústavní politiky, z svého mínění o povinnosti zajistit spolehlivé opatření útěchy slabým a výuky nevědomým, zahrnuli a ztotožnili majetek Církve s hmotou *soukromého vlastnictví*, jehož stát není majitelem, ať k užívání, ať k panství, ale pouze strážcem a regulátorem. Ustanovili, aby zabezpečení tohoto uspořádání bylo stejně stabilní jako země, na níž stojí, a aby nekolísalo s euripem fondů a akcií.

Mužové Anglie, muži, mám na mysli, osvěty a vedení v Anglii, jejichž moudrost (mají-li jakou) je otevřená a přímá, by se styděli, jako hloupého, klamavého triku, hlásit se jménem k nějakému náboženství, kterým by svým chováním zjevně opovrhovali. Kdyby svým jednáním (jediným jazykem, který zřídka lže) hleděli na onu velkou vládnoucí zásadu mravního i přírodního světa jako na pouhý vynález k udržování obecného lidu v poslušnosti, tušili by, že takovým jednáním by zmařili politický účel, který mají před očima. Shledali by obtížným přimět jiné věřit v systém, kterému zjevně sami nevěří. Křesťanští státníci této země by vskutku nejprve zaopatřovali *masu*, protože je *masou* a je proto, jakožto taková, prvním předmětem církevní instituce a všech institucí. Byli naučeni, že okolnost kázání evangelia chudým byla jedním z velkých důkazů jeho pravého poslání. Myslí tedy, že tomu nevěří ti, kdo se nestarají, aby bylo kázáno chudým. Jelikož však vědí, že dobročinnost se neomezuje na jeden jediný druh, nýbrž má se

vztahovat na všechny lidi, kteří mají nouzi, nejsou zbaveni náležitého a úzkostného citu lítosti vůči trápením bídných velikých. Nejsou odpuzováni, přes vybroušenou choulostivost, zápachem jejich drzosti a domýšlivosti od léčebné pozornosti vůči jejich duševním vředům a hnisajícím vředům. Jsou si vědomi, že náboženská výuka je pro ně důležitější než pro kohokoli jiného: pro velikost pokušení, jemuž jsou vystaveni; pro důležité následky, které provázejí jejich chyby; pro nákaza jejich špatným příkladem; pro nutnost ohnout vzdorovitou šíji jejich pýchy a ctižádosti pod jho umírněnosti a ctnosti; pro úvahu o tučné hlouposti a hrubé nevědomosti ohledně toho, co lidem nejvíce záleží vědět, která převládá u dvorů, v čele armád a v senátech stejně jako u stavu a na poli.

Lidé Anglie jsou spokojeni, že pro velké jsou útěchy náboženství stejně nutné jako jeho poučení. I oni jsou mezi nešťastnými. Cítí osobní bolest a domácí žal. V tom nemají žádnou výsadu, nýbrž podléhají povinnosti platit svůj plný díl do příspěvků vybíraných ze smrtelnosti. Potřebují tento svrchovaný balzám při svých hryzavých starostech a úzkostech, které, jsouce méně zabývány s omezenými potřebami zvířecího života, se rozkládají bez omezení a jsou rozmanitě spojovány v nekonečných kombinacích v divokých a bezbřehých oblastech představivosti. Nějaké dobročinné rozdělení chybí našim, často velmi nešťastným bratřím, aby vyplnilo tu smutnou prázdnotu, která panuje v myslích, které na zemi nemají nic, nač by doufaly nebo čeho by se bály; něco pro úlevu v zabíjející netečnosti a přepracované malátnosti těch, kdo nemají nic na práci; něco pro vzbuzení chuti k bytí v otupělé přesycenosti, která doprovází všechna potěšení, jež lze koupit, kde se Příroda neponechá svému vlastnímu procesu, kde je dokonce i touha předjímána, a proto vychutnání poraženo předem vymyšlenými plány a vymyšleními rozkoše, a žádný interval, žádná překážka se nevkládá mezi přání a dosažení.

Lid Anglie ví, jak malý vliv budou mít učitelé náboženství na bohaté a mocné dlouhé stálosti, a jak mnohem menší na nově obohacené, jestliže se jeví způsobem nijak nepřizpůsobeným těm, s nimiž se musejí stýkat a nad nimiž musejí v některých případech dokonce vykonávat něco jako autoritu. Co si asi musejí myslet o onom tělese učitelů, pokud ho nevidí v žádné části nad uspořádáním svých domácích služebníků? Kdyby ta chudoba byla dobrovolná, byl by snad nějaký rozdíl. Silné případy sebezáporu silně působí na naše mysli; a muž, který nemá potřeby, získal velkou svobodu a pevnost, a dokonce důstojnost. Jelikož však masa jakéhokoli druhu lidí je jen lidmi a jejich chudoba nemůže být dobrovolná, ona neúcta, která doprovází všechnu laickou chudobu, se neodejde ani od chudoby církevní. Naše prozíravá ústava proto dbá na to, aby ti, kdo mají poučovat domýšlivou neznalost, ti, kdo mají být cenzory nad drzou neřestí, nedošli jejich pohrdání ani nežili z jejich almužen; ani nebude bohaté svádět k zanedbávání pravého léku jejich myslí. Z těchto důvodů, zatímco nejprve zaopatřujeme chudé, a s rodičovskou úzkostlivostí, neodklidili jsme náboženství (jako něco, čeho bychom se styděli ukázat) do neznámých municipalit nebo venkovských vesnic. Nikoli! Chceme, aby pozvedlo své mitované čelo u dvorů a v parlamentech. Chceme, aby bylo smíseno v celou masu života a smíšeno se všemi třídami společnosti. Lid Anglie ukáže pyšným vládcům světa a jejich upovídaným sofistům, že svobodný, velkorysý a informovaný národ ctí vysoké hodnostáře své Církve; že nestrpí drzost bohatství a titulů, nebo jakéhokoli jiného druhu pyšné předstírané domýšlivosti, aby hleděla s posměchem na to, k čemu oni vzhlížejí s úctou, ani se nebude odvažovat šlapat na onu získanou osobní šlechtu, kterou mají vždy být – a často jsou – plodem (ne odměnou, neboť jakou by mohly mít odměnu?) učenosti, zbožnosti a ctnosti. Mohou vidět bez bolesti nebo závisti, jak arcibiskup předchází vévodu. Mohou vidět biskupa z Durhamu nebo biskupa z Winchesteru v držení desíti tisíc liber ročně a nedovedou si představit,

proč to je v horších rukou než statky stejné výše v rukou tohoto hraběte nebo onoho panoše; byť může být pravda, že si prvně jmenovaní tolik psů a koní nechovají a nekrmí je potravou, která by měla živit děti lidu. Je pravda, že celý výnos Církve není vždy použit, a do posledního šilinku, na dobročinnost; snad ani nemá; ale něco je obvykle tak použito. Je lépe pěstovat ctnost a lidskost tím, že se mnoho ponechá svobodné vůli, i s nějakou ztrátou pro předmět, než se pokoušet udělat z lidí pouhé stroje a nástroje politické blahovůle. Svět vcelku získá svobodou, bez níž ctnost nemůže existovat.

Jakmile obec jednou ustavila statky Církve jako vlastnictví, nemůže konzistentně slyšet nic o více či méně. Příliš mnoho a příliš málo jsou zrada proti vlastnictví. Jaké zlo může vzniknout z množství v jakékoli ruce, zatímco nejvyšší autorita má plný, svrchovaný dohled nad tímto, jako nad jakýmkoli vlastnictvím, aby předešla každému druhu zneužití – a kdykoli se nápadně odchýlí, aby jí dala směr souhlasný s účely jejího zřízení?

V Anglii se většina z nás domnívá, že je to závist a zloba vůči těm, kdo bývají často začátečníky svého vlastního jmění, a nikoli láska k sebezáporu a umrtvování starobylé Církve, co některé nutí hledět úkosem na vyznamenání, pocty a výnosy, které, nevzaté nikomu, jsou vyhrazeny pro ctnost. Uši lidu Anglie rozlišují. Slyší, že tito mužové mluví obecně. Jejich jazyk je prozrazuje. Jejich jazyk je v *patois* podvodu, v brebentění a nesmyslech pokrytectví. Lid Anglie si musí myslet totéž, když se tito žvatlající snaží navracet duchovenstvo do oné prvotní evangelické chudoby, která by v duchu měla v nich (a v nás také, ať se nám to líbí jakkoli) vždy existovat – v samé věci však musí být rozmanitá, když se vztah onoho tělesa k státu změnil, když se mravy, když způsoby života, když vskutku celý řád lidských záležitostí podrobil úplné revoluci. Uvěříme oněm reformátorům, že jsou tedy poctivými horlivci, nikoli, jak si o nich nyní myslíme, podvodníky a klamateli, až

je uvidíme, jak své vlastní statky dávají do společného a jak se podrobují přísné kázni ranéé Církve.

S těmito představami zakořeněnými ve svých myslích Obce Velké Británie v národních naléhavostech nikdy nebudou hledat svůj zdroj v konfiskaci statků Církve a chudých. Svatokrádež a proskripce nejsou mezi způsoby a prostředky našeho Komítetu pro zásobování. Židé v Change Alley se dosud neodvážili naznačit své naděje na hypotéku na výnosy náležející diecézi canterburské. Nebojím se, že budu popřen, když vás ujišťuji, že v tomto království není ani *jediný* veřejný muž, o kterého byste si přál se opřít – ne, ani jeden, žádné strany či popisu – který by neodsuzoval nepoctivou, věrolomnou a krutou konfiskaci, kterou bylo Národní shromáždění donuceno učinit s onou majetkem, který byl jeho první povinností chránit.

Je s pýchou drobné národní, že vám říkám, že ti mezi námi, kdo si přáli pozvednout společnosti pařížské do poháru svých ohavností, byli zklamáni. Loupež vaší Církve se ukázala být zárukou majetku té naší. Vzburcovala lid. Vidí s hrůzou a poplachem onen obrovský a nestydatý akt proskripce. Otevřelo to, a bude to dále a dále otevírat, jejich oči na sobecké rozšíření mysli a úzkou šlechetnost citu úlisných lidí, které, začínajíce v tajném pokrytectví a podvodu, končí v otevřeném násilí a loupeži. Doma vidíme podobné začátky. Jsme ve střehu před podobnými závěry.

Doufám, že nikdy nebudeme tak zcela ztraceni veškerému smyslu pro povinnosti uložené nám zákonem společenského sjednocení, abychom pod jakoukoli záminkou veřejné služby konfiskovali majetek jediného neurážejícího občana. Kdo kromě tyrana (jméno, které vyjadřuje vše, co může zkazit a snížit lidskou přirozenost) by mohl pomyslet na zabavování majetku lidí nezažalovaných, nevyslechnutých, nesouzených, celými druhy, po stovkách a tisících dohromady? Kdo, kdo neztratil veškerou stopu lidskosti, by mohl pomyslet na svržení mužů vznešeného stavu a posvátné funkce, některých z nich ve věku, který

volá jednou po úctě a soucitu – svrhávat je z nejvyššího postavení v obci, v němž byli vydržováni svým vlastním pozemkovým majetkem, do stavu nouze, deprese a opovržení?

Konfiskátoři ovšem přispěli svým obětem nějakou almužnou z útržků a kousků svých vlastních stolů, od nichž byli tak hrubě odháněni a které byly tak štědře prostřeny k hostině pro harpyje lichvy. Avšak hnát lidi z nezávislosti k žití z almužen je samo o sobě velikou krutostí. To, co mohlo být snesitelným stavem pro lidi v jednom stavu života a neseznámené s jinými věcmi, může, když se všechny tyto okolnosti změní, být strašnou revolucí, a to takovou, při odsouzení kteréhokoli provinění, pro kterou by ctnostná mysl cítila bolest, kromě toho, které by si vyžadovalo život provinilce. Pro mnohé mysli je však tento trest *snížení* a *potupy* horší než smrt. Nepochybně nekonečně zhoršuje toto kruté utrpení skutečnost, že osoby, které byly vyučeny dvojnásobnému předsudku ve prospěch náboženství, výchovou i místem, které zaujímaly ve správě jeho funkcí, mají přijímat zbytky svého majetku jako almužnu z profánních a bezbožných rukou těch, kdo je oloupili o všechno ostatní – přijímat (mají-li vůbec přijímat) ne z dobročinných příspěvků věřících, ale z drzé něžnosti známého a doznaného ateismu, vydržování náboženství, odměřené jim na měřítku opovržení, s nímž je nahlíženo, a za účelem učinit ty, kdo onu dávku přijímají, nízkými a bezcennými v očích lidstva.

Ale tento akt zabavování majetku, zdá se, je prý právním rozsudkem, a nikoli konfiskací. Objevili, zdá se, v akademiích Palais Royal a jakobínů, že jisté osoby neměly právo na majetek, který drželi podle zákona, zvyklosti, rozhodnutí soudů a nahromaděného vydržení tisíce let. Říkají, že duchovní jsou fiktivní osoby, tvory státu, které podle libosti mohou zničit a následně omezit a modifikovat v každém jednotlivém ohledu; že majetek, který drží, není vlastně jejich, nýbrž patří státu, který fikci vytvořil; a my se tedy nemáme trápit tím, co mohou trpět ve svých přirozených citech a přirozených osobách kvůli tomu,

co se k nim děje v tomto jejich konstruktivním charakteru. Co záleží na tom, pod jakými jmény zraňujete lidi a odnímáte jim spravedlivé odměny povolání, do něhož byli státem nejen připuštěni, ale povzbuzováni se zapojit, a na základě předpokládané jistoty těchto odměn si uspořádali plán svých životů, nabrali dluhy a vedli množství lidí k úplné závislosti na nich?

Nepředstavujete si, pane, že se chystám tomuto ubohému rozlišení osob prokázat kompliment nějakým dlouhým rozborem. Argumenty tyranie jsou tak opovrženíhodné, jako je její síla strašná. Kdyby vaši konfiskátoři svými ranými zločiny nezískali moc, která všem zločinům, kterých se od té doby dopustili nebo kterých se mohou dopustit, zajišťuje beztrestnost, nebyl by to sylogismus logika, ale ránu kata, co by vyvrátilo sofistiku, která se stává spoluvinníkem krádeže a vraždy. Sofističtí tyrani Paříže hlasitě dekvalifikují zesnulé královské tyrany, kteří v dřívějších věcích sužovali svět. Jsou takto smělí, protože jsou v bezpečí před žaláři a železnými klecemi svých starých pánů. Máme být shovívavější k tyranům své vlastní doby, když je vidíme před svýma očima hrát horší tragédie? Nemáme si vzít touž svobodu, jakou si berou oni, když ji můžeme vzít se stejnou bezpečností, když k vyslovení poctivé pravdy stačí jen opovrhovat míněním těch, jejichž činy nenávidíme?

Toto pobouření všech práv vlastnictví bylo zpočátku kryto tím, co, podle systému jejich chování, bylo nejudivujnější ze všech záminek – ohledem na národní víru. Nepřátelé vlastnictví zpočátku předstírali nanejvýš něžnou, jemnou a svědomitou úzkostlivost o dodržování králových závazků vůči veřejnému věřiteli. Tito profesoři práv člověka jsou tak zaneprázdněni výukou jiných, že nemají čas naučit se sami cokoli; jinak by věděli, že to je vlastnictví občana, a ne požadavky věřitele státu, čemu je zavázána první a původní víra občanské společnosti. Nárok občana je dřívější v čase, převažující v titulu, výhodnější ve spravedlnosti. Majetky jednotlivců, ať drženy nabytím, nebo děděním,

nebo z titulu podílu na statcích některé obce, nebyly žádnou částí věřitelova zajištění, výslovného ani implikovaného. Nikdy mu takto do hlavy nevstoupily, když uzavíral smlouvu. Dobře věděl, že veřejnost, ať zastoupená monarchou, ať senátem, nemůže zavázat nic kromě veřejného majetku; a nemůže mít veřejný majetek kromě toho, co odvozuje ze spravedlivé a úměrné daně na občanstvo vcelku. Toto bylo zavázáno a nic jiného nemohlo být zavázáno vůči veřejnému věřiteli. Nikdo nemůže zastavovat svou nespravedlnost jako zástavu za svou věrnost.

Je nemožné nepovšimnout si rozporů, jež plodí krajní tvrdost a krajní uvolněnost této nové veřejné víry, která se v onom jednání projevila a která se neprojevila podle povahy závazku, nýbrž podle popisu osob, vůči nimž byl závazek sjednán. V Národním shromáždění nejsou za platné pokládány žádné akty staré vlády francouzských králů, s výjimkou jejích peněžních závazků: aktů ze všech ostatních nejpochybnější právní povahy. Ostatní akty oné královské vlády jsou nahlíženy ve světle tak odporném, že mít nárok z její autority je považováno za jakýsi zločin. Penze, přiznaná jako odměna za služby státu, je zajisté stejně dobrým základem vlastnictví jako jakékoli zajištění za peníze poskytnuté státu. Je lepší; neboť za získání oné služby jsou peníze zaplaceny, a to dobře zaplaceny. Viděli jsme však ve Francii zástupy lidí tohoto druhu, kterým ani ti nejsvévolnější ministři v nejsvévolnějších dobách nikdy neodňali jejich příspěvky, a nyní je toto shromáždění práv člověka oloupilo bez slitování. Dostali v odpověď na svůj nárok na chléb vydělaný vlastní krví, že jejich služby nebyly prokázány té zemi, která nyní existuje.

Tato uvolněnost veřejné víry se neomezuje na ony nešťastníky. Shromáždění, s dokonalou důsledností, nutno přiznat, se právě zabývá úctyhodnou úvahou, do jaké míry je vázáno smlouvami uzavřenými s jinými národy za předchozí vlády; a jeho výbor má podat zprávu, které z nich mají ratifikovat a které nikoli. Tímto způsobem postavilo vnější věrnost tohoto panenského státu na roveň jeho věrnosti vnitřní.

Není snadné pochopit, na jakém rozumovém principu by královská vláda z obou věcí měla mít spíše moc odměňovat služby a uzavírat smlouvy, na základě své výsady, než zavazovat zástavou věřitelům státní důchody, skutečné i možné. Pokladna národa byla ze všech věcí nejméně připouštěna k výsadě francouzského krále, nebo k výsadě kteréhokoli krále v Evropě. Zastavit veřejný důchod předpokládá svrchované panství, v nejplnějším smyslu, nad veřejnou pokladnicí. Jde to daleko za svěřenou pravomoc i dočasného a příležitostného zdanění. Akty této nebezpečné moci, jež je výrazným znakem bezmezného despotismu, však byly jediné drženy za posvátné. Odkud se vzala tato přednost, kterou demokratické shromáždění dalo souboru majetku, jenž svůj titul odvozuje z nejchoulostivějšího a nejodpudivějšího ze všech výkonů monarchické autority? Rozum nemůže poskytnout nic, čím by smířil nedůslednost; ani stranickou přízeň nelze vysvětlit ze zásad spravedlnosti. Avšak rozpor a straničnost, které nepřipouštějí žádné ospravedlnění, nejsou proto bez dostatečné příčiny; a tu příčinu, myslím, není nesnadné odhalit.

Z obrovského dluhu Francie nenápadně vyrostl veliký peněžní zájem a s ním velká moc. Podle starodávných zvyklostí, které v onom království platily, byl obecný oběh vlastnictví, a zvláště vzájemná převoditelnost půdy na peníze a peněz na půdu, vždy věcí obtížnou. Rodinné svěřenské úpravy, poněkud obecnější a přísnější, než jsou v Anglii, *jus retractûs*, veliká spousta pozemkového vlastnictví držená korunou a podle zásady francouzského práva držená nezcizitelně, obrovské statky církevních korporací – to vše udržovalo ve Francii pozemkový a peněžní zájem více odděleně, méně směšitelné, a majitele obou odlišných druhů majetku ne tak dobře nakloněné sobě navzájem, jak jsou v této zemi.

Peněžní vlastnictví bylo lidem dlouho hleděno spíše zlým okem. Viděli je spojené se svou tísní a zhoršující ji. Nebylo o nic méně záviděno starým pozemkovým zájmům – zčásti z týchž důvodů, které je činily

odporným lidu, avšak mnohem více proto, že leskem okázalého přepychu zastiňovalo nedotovaná rodokmeny a nahé tituly několika mezi šlechtou. I když se šlechta, která reprezentovala trvalejší pozemkový zájem, spojovala sňatkem (jak se někdy stávalo) s druhým popisem, bohatství, které zachránilo rodinu před zkázou, bylo pokládáno za to, co ji poskvrňuje a snižuje. Takto nepřátelství a žárlivost těchto stran rostly i obvyklými prostředky, jimiž bývá rozmíška umlčena a hádky obraceny v přátelství. Mezitím pýcha boháčů, nikoli urozených nebo nově urozených, rostla se svou příčinou. Pociťovali s rozhořčením podřadnost, jejíž důvody neuznávali. Nebylo opatření, k němuž by se nebyli ochotni propůjčit, aby se pomstili za urážky této rivalské pýchy a aby své bohatství povznesli k tomu, co pokládali za jeho přirozený stupeň a vážnost. Udeřili na šlechtu skrze korunu a církev. Útočili na ni zvláště z té strany, kde ji považovali za nejzranitelnější – totiž z majetku církve, který, prostřednictvím patronátu koruny, obvykle připadal šlechtě. Biskupství a velká komendatorní opatství byla, až na nemnohé výjimky, drženy oním stavem.

V tomto stavu skutečné, byť ne vždy vnímané, války mezi starým šlechtickým pozemkovým zájmem a novým peněžním zájmem byla největší, protože nejpoužitelnější, síla v rukou druhého. Peněžní zájem je svou povahou pohotovější k jakémukoli dobrodružství a jeho držitelé ochotnější k novým podnikům všeho druhu. Jsa čerstvého nabytí, snáze zapadá do jakýchkoli novot. Je to tedy ten druh bohatství, k němuž se obrátí všichni, kdo si přejí změnu.

Spolu s peněžním zájmem vyrostl i nový popis lidí, s nimiž onen zájem brzy utvořil těsný a výrazný svazek: míním politické muže pera. Mužové pera, kteří se rádi odlišují, jsou málokdy averzní k novotám. Od úpadku života a velikosti Ludvíka Čtrnáctého nebyli pěstováni ani jím, ani regentem, ani následovníky koruny; ani nebyli vázáni ke dvoru laskavostmi a požitky tak soustavně jako v onom skvělém období té okázalé a nikoli neopolitické vlády. Co ztratili na staré dvorní ochraně,

snažili se nahradit tím, že se spojili do jakéhosi vlastního sdružení; k čemuž nemálo přispěly dvě francouzské akademie a potom obrovský podnik Encyklopedie, vedený společností těchto gentlemanů.

Literární klika zformovala před několika lety něco jako pravidelný plán na zničení křesťanského náboženství. Tento cíl sledovali s mírou horlivosti, jaká se dosud projevila jen u šiřitelů nějakého systému zbožnosti. Byli posedlí duchem obrácení v tom nejfanatičtějším stupni – a odtud snadným postupem i duchem pronásledování podle svých možností. Co nemohlo být vykonáno pro jejich veliký cíl žádným přímým či bezprostředním činem, mohlo být vypracováno delším procesem skrze prostředí mínění. Chceme-li ovládat ono mínění, prvním krokem je ustanovit panství nad těmi, kdo je řídí. S velkou metodou a vytrvalostí si zajistili, aby obsadili všechny přístupy k literární slávě. Mnozí z nich vskutku stáli vysoko v řadách literatury a vědy. Svět jim splatil spravedlnost, a ve prospěch obecného nadání jim odpustil zlý sklon jejich svérázných zásad. To byla pravá velkorysost; kterou oplatili tím, že se snažili omezit pověst zdravého rozumu, učenosti a vkusu na sebe nebo své následovníky. Odvažuji se tvrdit, že tento úzký, výlučný duch neublížil literatuře a vkusu o nic méně než mravům a pravé filozofii. Tito ateističtí otcové mají svou vlastní bigotnost; a naučili se mluvit proti mnichům v duchu mnicha. Avšak v některých věcech jsou to muži světa. Zdroje intriky jsou povolány, aby doplnily nedostatky argumentu a vtipu. K tomuto systému literárního monopolu se připojovala neúnavná píle, aby očerňovali a diskreditovali všemi způsoby a všemi prostředky všechny, kdo se nedrželi jejich frakce. Těm, kdo pozorovali ducha jejich chování, bylo dlouho jasné, že nechybí nic než moc přenést nesnášenlivost jazyka a pera do pronásledování, jež by zasáhlo majetek, svobodu i život.

Nahodilé a chabé pronásledování, které bylo proti nim vedeno, spíše z poddajnosti formě a slušnosti než z vážného rozhořčení, ani neoslabilo jejich sílu, ani neuvolnilo jejich úsilí. Výsledkem celé věci bylo,

že co s odporem a co s úspěchem, násilná a zhoubná horlivost, druhu dosud ve světě neznámého, se úplně zmocnila jejich mysli a učinila veškerou jejich konverzaci, která jinak by byla příjemná a poučná, dokonale odpornou. Duch kabaly, intriky a obracení prostupoval všechny jejich myšlenky, slova i činy. A jak sporná horlivost brzy obrací své myšlenky na sílu, začali se vlichocovat do korespondence se zahraničními knížaty – v nadějích, že skrze jejich autoritu, jíž zprvu lichotili, by mohli uvést ve skutek změny, které měli na mysli. Bylo jim lhostejné, zda tyto změny mají být uskutečněny bleskem despotismu nebo zemětřesením lidového pozdvižení. Korespondence mezi touto kabalou a zesnulým pruským králem vrhne nemalé světlo na ducha všech jejich počinů. Pro týž účel, pro nějž intrikovali s knížaty, pěstovali nápadným způsobem i peněžní zájem Francie; a zčásti prostředky, které jim poskytovali ti, jejichž zvláštní úřady jim dávaly nejrozsáhlejší a nejjistější prostředky komunikace, pečlivě obsadili všechny přístupy k mínění.

Spisovatelé, zvláště jednají-li v tělese a jedním směrem, mají veliký vliv na veřejnou mysl; spojenectví těchto spisovatelů s peněžním zájmem tedy mělo nemalý účinek v odstraňování lidové nenávisti a závisti, které onen druh bohatství provázely. Tito spisovatelé, jako šiřitelé všech novot, předstírali velikou horlivost pro chudé a nižší vrstvy, zatímco ve svých satirách činili nenávistnými, každým přeháněním, chyby dvorů, šlechty a kněžstva. Stali se jakýmisi demagogy. Sloužili jako článek, který ve prospěch jediného předmětu spojoval odporné bohatství s neklidnou a zoufalou chudobou.

Jelikož se tyto dva druhy lidí jeví jako hlavní vůdcové ve všech nedávných transakcích, poslouží jejich spojení a politika k vysvětlení, nikoli na základě nějakých zásad práva nebo politiky, nýbrž jako *příčina*, obecné zuřivosti, s níž byl napaden všechen pozemkový majetek církevních korporací, a veliké péče, která, v rozporu s jejich předstíranými zásadami, byla věnována peněžnímu zájmu vzniklému z autority

koruny. Všechna závist vůči bohatství a moci byla uměle namířena proti jiným popisům bohatství. Z jakého jiného principu, než z onoho, který jsem uvedl, můžeme vyložit tak mimořádný a nepřirozený zjev, jako jsou církevní državy, které stály tolik posloupností věků a otřesů občanského násilí a byly chráněny jak spravedlností, tak předsudkem, a nyní jsou věnovány na splácení dluhů poměrně nedávných, nenávistných a uzavřených opovrženou a svrženou vládou?

Byl veřejný statek dostatečným zajištěním pro veřejné dluhy? Předpokládejme, že nebyl, a že se ztráta *musí* někde objevit. Když jediný statek legálně držený, a který smluvní strany měly na zřeteli v době, kdy byla jejich dohoda uzavřena, náhodou selže, kdo, podle zásad přirozené a právní spravedlnosti, by měl být postiženým? Jistě to má být buď strana, která důvěřovala, nebo strana, která ji přesvědčila, aby důvěřovala, nebo obě; a nikoli třetí strany, které s onou transakcí neměly nic společného. Při jakékoli platební neschopnosti mají trpět ti, kdo byli dost slabí, aby půjčili na špatnou záruku, nebo ti, kdo podvodně nabízeli záruku, která nebyla platná. Zákony neznají žádná jiná pravidla rozhodování. Avšak podle nového ustanovení o právech člověka jsou jediné osoby, které by měly po právu trpět, jedinými osobami, které mají být zbaveny odpovědnosti: ti mají odpovídat za dluh, kdo nebyli ani věřiteli ani dlužníky, ani zástavci ani zástavními věřiteli.

Co mělo duchovenstvo společného s těmito transakcemi? Co mělo společného s jakýmkoli veřejným závazkem nad rámec rozsahu svého vlastního dluhu? Za ten ovšem jeho statky byly zavázány do posledního akru. Nic nemůže vést více k pravému duchu Shromáždění, které zasedá k veřejné konfiskaci se svou novou spravedlností a svou novou morálkou, než pozornost věnovaná jeho postupu ohledně onoho dluhu duchovenstva. Těleso konfiskátorů, věrné onomu peněžnímu zájmu, kvůli němuž bylo nevěrné všem ostatním, uznalo duchovenstvo způsobilým uzavřít zákonný dluh. Prohlásilo je samozřejmě za právo-

platně oprávněné k majetku, který jejich moc uzavřít dluh a zastavit statek předpokládala: uznalo práva těchto pronásledovaných občanů právě v tom aktu, kterým byla takto hrubě porušována.

Pokud, jak jsem řekl, nějaké osoby mají pokrýt nedostatky vůči veřejnému věřiteli, kromě veřejnosti vcelku, musí to být ti, kdo řídili dohodu. Proč tedy nejsou konfiskovány statky všech generálních kontrolorů? Proč ne statky dlouhé posloupnosti ministrů, finančníků a bankéřů, kteří zbohatli, zatímco národ byl ochuzen jejich jednáním a radami? Proč není prohlášen propadlým statek pana Laborda, raději než statek arcibiskupa pařížského, který neměl nic společného s vytvářením nebo se spekulacemi s veřejnými fondy? Nebo, musí-li se konfiskovat staré pozemkové statky ve prospěch peněžních spekulantů, proč je trest omezen jen na jeden popis? Nevím, zda výlohy vévody de Choiseul ponechaly něco z nekonečných sum, které čerpal z panovníkovy štědrosti, během transakcí vlády, jež velkou měrou přispěla, každým druhem rozmařilosti ve válce i v míru, k nynějšímu dluhu Francie. Zůstalo-li něco, proč není toto zabaveno? Pamatuji, že jsem byl v Paříži za časů staré vlády. Byl jsem tam právě poté, co byl vévoda d'Aiguillon vytržen (jak se obecně myslelo) z popraviště rukou ochraňujícího despotismu. Byl ministrem a měl něco společného se záležitostmi onoho rozmařilého období. Proč nevidím jeho statek vydaný municipalitám, v nichž se nachází? Vznešená rodina Noaillesů byla dlouho služebníkem (zasloužilým služebníkem, přiznávám) francouzské koruny a měla samozřejmě nějaký podíl na její štědrosti. Proč neslyším nic o uplatnění jejich statků na veřejný dluh? Proč je statek vévody de la Rochefoucault posvátnější než statek kardinála de la Rochefoucault? První je, nepochybuji o tom, hodným mužem; a (bylo-li by to jakousi profanací hovořit o užívání, pokud ovlivňuje titul k majetku) užívá svých důchodů dobře; ale není mu k žádné neúctě říci, co mi věrohodné informace plně dovolují říci, že užívání stejně platného majetku jeho bratrem, kardinálem arcibiskupem rouenským, bylo

mnohem chvályhodnější a mnohem více veřejně smýšlející. Lze slyšet o proskripci takových osob a konfiskaci jejich majetku bez rozhořčení a hrůzy? Není mužem, kdo při takových příležitostech necítí takové pohnutky. Nezaslouží si jméno svobodného muže, kdo je nevyjádří.

Málokdo z barbarských dobyvatelů kdy způsobil tak strašnou revoluci v majetku. Žádný z vůdců římských frakcí, když při všech svých aukcích loupeže zavedli ono *crudelem illam hastam*, nikdy nevystavili k prodeji zboží poraženého občana v tak obrovské částce. Nutno přiznat ve prospěch oněch tyranů starověku, že co bylo jimi vykonáno, bylo stěží možné říci, že bylo vykonáno chladnokrevně. Jejich vášně byly rozpáleny, jejich mysl zahořkla, jejich chápání bylo zmateno duchem pomsty, nesčetnými vzájemně obnovenými a nedávnými útoky a odvetami krve a loupeže. Byli hnáni za všechny hranice umírněnosti obavou z návratu moci spolu s návratem majetku do rodin těch, které zranili za všechnu naději na odpuštění.

Tito římští konfiskátoři, kteří dosud byli jen v živlech tyranie a nebyli vyučeni v právech člověka, aby na sobě navzájem bez vyprovokování páchali všelijaké krutosti, pokládali za nutné nahodit na svou nespravedlnost jakýsi nátěr. Pohlíželi na poraženou stranu jako na složenou ze zrádců, kteří nesli zbraně nebo jinak jednali nepřátelsky proti obci. Pokládali je za osoby, které svými zločiny propadly majetku. U vás, ve vašem zdokonaleném stavu lidské mysli, nebylo takové formality. Zabrali jste pět milionů liber ročního důchodu a vyhnali čtyřicet nebo padesát tisíc lidských bytostí z jejich domů, protože „to byla vaše libost“. Tyran Jindřich Osmý Anglický, protože nebyl osvícenější než římští Mariusové a Sullové a nestudoval ve vašich nových školách, nevěděl, jaký účinný nástroj despotismu lze nalézt v onom velikém arzenálu útočných zbraní, v právech člověka. Když se rozhodl oloupit opatství, jako klub jakobínů olupuje všechny duchovní, začal tím, že zřídil komisi k vyšetření zločinů a zneužití, které v oněch společenstvích panovaly. Jak bylo možno očekávat, jeho komise ohlásila

pravdy, přehánění i lži. Avšak pravdivě či nepravdivě, ohlásila zneužití a provinění. Protože však zneužití mohla být napravena, protože každý zločin osob neznamená propadnutí u společenství, a protože vlastnictví v onom temném věku nebylo objeveno jako výtvor předsudku, všechna ta zneužití (a bylo jich dost) nebyla stěží pokládána za dostatečný důvod k takové konfiskaci, jakou si pro své účely přál udělat. Opatřil si tedy formální vzdání se těchto statků. Všechna tato pracná jednání byla přijata jedním z nejrozhodnějších tyranů v letopisech dějin jako nutné předpřípravy, než se mohl odvážit, podplativ členy svých dvou podřízených sněmoven podílem na kořisti a nabízeje jim věčnou imunitu před zdaněním, žádat potvrzení svých nepravostí aktem parlamentu. Kdyby ho osud vyhradil našim časům, čtyři odborné termíny by vykonaly jeho dílo a ušetřily by mu všechnu tu námahu; nepotřeboval by nic víc než jednu krátkou formuli zaříkávání: „*Filozofie, Světlo, Velkorysost, Práva člověka.*“

Nemohu říci nic na pochvalu oněch činů tyranie, které dosud žádný hlas nepochválil pod žádnou z jejich falešných barev; přesto v těchto falešných barvách vzdal despotismus hold spravedlnosti. Moc, která byla povznesena nade všechen strach a nade všechny výčitky, nebyla povznesena nade všechen stud. Pokud stud drží svou stráž, ctnost není v srdci úplně vyhlazena, ani umírněnost nebude úplně vypuzena z mysli tyranů.

Věřím, že každý poctivý muž sympatizuje ve svých úvahách s naším politickým básníkem při oné příležitosti a bude se modlit, aby odvrátil zlé znamení, kdykoli se tyto akty dravého despotismu objeví před jeho zrakem nebo představivostí:

„Ať žádná taková bouře
na naše časy nepadne, kde deštěm nutno obnovit!
Pověz mi, Múzo, jaká nestvůrná, hrozná urážka,
jaký zločin mohl kteréhokoli křesťanského krále rozpálit

k takové zuřivosti? Byla to rozmařilost, nebo chtíč?
Byl *on* tak zdrženlivý, tak cudný, tak spravedlivý?
Byly tyto jejich zločiny? Byly mnohem více jeho vlastní:
ale bohatství je dost velký zločin tomu, kdo je chudý."

Totéž bohatství, které je ve všech dobách zradou a *lèze-nation* vůči nuznému a dravému despotismu, pod všemi způsoby zřízení, bylo vám pokušením porušit vlastnictví, zákon a náboženství, sjednocené v jednom předmětu. Byl však stav Francie tak ubohý a zničený, že k uchování její existence nezbýval žádný jiný prostředek než loupež? V tomto bodě si přeji obdržet nějakou informaci. Když se stavy sešly, byl stav francouzských financí takový, že po úsporách, podle zásad spravedlnosti a milosrdenství, ve všech odvětvích, nemohlo žádné spravedlivé rozdělení břemen na všechny stavy jejich stav obnovit? Kdyby takové rovné zdanění bylo bývalo postačovalo, dobře víte, že mohlo být snadno provedeno. Pan Necker ve svém rozpočtu, který předložil stavům shromážděným ve Versailles, podal podrobný výklad stavu francouzského národa.

Dáme-li mu víru, nebylo nutné uchýlit se k jakýmkoli novým zdaněním, aby se příjmy Francie dostaly do rovnováhy s jejími výdaji. Stanovil stálé náklady všech popisů, zahrnuje úroky z nové půjčky čtyř set milionů, na pět set třicet jedna milionů čtyři sta čtyřicet čtyři tisíc livrů; pevný důchod na čtyři sta sedmdesát pět milionů dvě stě devadesát čtyři tisíc: čímž byl schodek padesát šest milionů sto padesát tisíc, neboli něco pod dva miliony dvě stě tisíc liber šterlinků. K jeho vyrovnání však předložil úspory a zlepšení důchodu (pokládané za zcela jisté) spíše o něco více, než činila ona nedoplatek; a uzavírá těmito důraznými slovy, na straně třicet devět: „Quel pays, Messieurs, que celui, où, *sans impôts* et avec de simples objets *inaperçus*, on peut faire disparoître un déficit qui a fait tant de bruit en Europe!" Co se týče proplacení, umořování dluhu a ostatních velikých předmětů ve-

řejné důvěry a politického uspořádání naznačených v řeči pana Neckera, nemohlo být žádných pochybností, že velmi mírné a úměrné zdanění občanů bez rozdílu by zajistilo všechny z nich v nejplnějším rozsahu jejich požadavku.

Pokud bylo toto představení pana Neckera nepravdivé, pak je Shromáždění v nejvyšší míře vinno, že přinutilo krále přijmout jej jako svého ministra, a od sesazení krále, že zaměstnávalo jako *svého* ministra muže, který byl schopen tak nápadně zneužít důvěry svého pána a jejich vlastní: a to ve věci nejvyšší důležitosti, a přímo náležející k jeho zvláštnímu úřadu. Pokud však bylo představení přesné (jak, maje spolu s vámi vždy vysoký stupeň úcty k panu Neckerovi, nepochybuji že bylo), pak co lze říci ve prospěch těch, kdo místo mírného, rozumného a všeobecného příspěvku chladnokrevně, a bez jakékoli nutnosti, se uchýlili k částečné a kruté konfiskaci?

Byl onen příspěvek odmítnut pod záminkou výsady, buď ze strany duchovenstva, nebo ze strany šlechty? Nikoli, zajisté. Co se duchovenstva týče, předběhlo dokonce přání třetího stavu. Před zasedáním stavů ve všech svých instrukcích výslovně nařídilo svým poslancům, aby se zřekli každé imunity, která je stavěla na úroveň odlišnou od stavu jejich spoluobčanů. V tomto zřeknutí bylo duchovenstvo ještě výslovnější než šlechta.

Předpokládejme však, že schodek zůstal na padesáti šesti milionech (neboli dvou milionech dvou stech tisíc liber šterlinků), jak byl zprvu stanoven panem Neckerem. Připusťme, že všechny zdroje, které postavil proti onomu schodku, byly drzé a bezpodstatné výmysly, a že Shromáždění (nebo jeho páni článků v klubu jakobínů) bylo tím oprávněno uložit celé břemeno onoho schodku na duchovenstvo – přesto, i tak připuštěno, nutnost dvou milionů dvou stech tisíc liber šterlinků neposlouží konfiskaci v hodnotě pěti milionů. Uložení dvou milionů dvou stech tisíc liber na duchovenstvo, jako částečné, by bylo bývalo utiskujícím a nespravedlivým, ale nebylo by úplně zničujícím

pro ty, na něž bylo uloženo; a tudíž by neodpovídalo skutečnému záměru oněch strůjců.

Snad osoby neznalé stavu Francie, slyšíce, že duchovenstvo a šlechta byly privilegovány ve zdanění, mohou být vedeny k domněnce, že před revolucí tato tělesa ničím nepřispívala státu. To je veliký omyl. Zajisté nepřispívala rovnou měrou mezi sebou, ani žádné z nich rovnou měrou s obecným lidem. Avšak oba stavy přispívaly značně. Ani šlechta, ani duchovenstvo nepožívaly žádného osvobození ze spotřební daně na spotřební zboží, z celních poplatků ani z žádného z ostatních četných *nepřímých* zdanění, která ve Francii, stejně jako zde, tvoří tak velmi velkou část všech plateb veřejnosti. Šlechta platila dávku z hlavy. Platila také pozemkovou daň, zvanou dvacátý peníz, do výše někdy tří, někdy čtyř šilinků na libru: obojí *přímá* zdanění, nikoli lehké povahy, a nikoli triviálního výnosu. Duchovenstvo provincií, dobytím připojených k Francii (které v rozsahu tvoří asi osminu celku, ale v bohatství mnohem větší poměr), platilo rovněž dávku z hlavy a dvacátý peníz, v sazbě placené šlechtou. Duchovenstvo starých provincií neplatilo dávku z hlavy; ale vykoupilo se nákladem asi dvaceti čtyř milionů, neboli něco přes milion liber šterlinků. Byli osvobozeni od dvacátých peněz: avšak zato dávali svobodné dary; uzavírali dluhy pro stát; a byli podrobeni některým jiným povinnostem, celkově vypočteným asi na třináctinu jejich čistého důchodu. Měli by ročně platit asi o čtyřicet tisíc liber více, aby byli postaveni na roveň s příspěvkem šlechty.

Když hrozby této strašné proskripce visely nad duchovenstvem, učinilo nabídku příspěvku prostřednictvím arcibiskupa z Aix, který pro svou nehoráznost neměl být přijat. Byl však zjevně a očividně výhodnější pro veřejného věřitele, než cokoli, co mohlo být rozumně slibováno konfiskací. Proč nebyl přijat? Důvod je jasný: nebylo touhy, aby církev byla uvedena do služby státu. Služba státu byla učiněna záminkou pro zničení církve. Na cestě ke zničení církve by neváhali zni-

čit svou zemi: a zničili ji. Jeden veliký cíl projektu by byl zmařen, kdyby plán vydírání byl přijat místo plánu konfiskace. Nový pozemkový zájem, spojený s novou republikou, a spojený s ní pro samu její existenci, by nemohl být vytvořen. To bylo mezi důvody, proč nebylo ono nehorázné výkupné přijato.

Šílenství projektu konfiskace, v plánu, který byl zprvu předstírán, se brzy ukázalo. Uvést tuto neohrabanou spoustu pozemkového majetku, rozšířenou o konfiskaci celé obrovské pozemkové domény koruny, naráz na trh, znamenalo zjevně zmařit zisky zamýšlené konfiskací, znehodnocením hodnoty těch pozemků, a vskutku všech pozemkových statků po celé Francii. Takové náhlé odvedení všech jejích obíhajících peněz z obchodu do půdy musí být další pohromou. Jaký krok byl učiněn? Vrátilo se Shromáždění, uvědomivši si neodvratně špatné účinky svého zamýšleného prodeje, k nabídkám duchovenstva? Žádná tíseň je nemohla přinutit cestovat kurzem, který byl zneuctěn jakýmkoli zdáním spravedlnosti. Vzdavše se všech nadějí z obecného okamžitého prodeje, zdá se, že jiný projekt uspěl. Navrhli vzít výměnou za církevní pozemky akcie. V tomto projektu nastaly veliké obtíže v rovnání předmětů, které měly být vyměněny. Objevily se i jiné překážky, které je vrhly zase zpět na nějaký projekt prodeje. Municipality se poplašily. Nechtěly ani slyšet o převedení celé kořisti království na akcionáře v Paříži. Mnohé z těchto municipalit byly (podle plánu) uvedeny v nejzoufalejší nouzi. Peníze nebylo nikde vidět. Byly tedy přivedeny k bodu, který byl tak vroucně žádán. Prahly po oběživu jakéhokoli druhu, které by mohlo oživit jejich hynoucí průmysl. Municipality měly být tedy připuštěny k podílu na kořisti, což zjevně činilo první plán (byl-li kdy vážně zvažován) úplně neproveditelným. Veřejné nutnosti tlačily ze všech stran. Ministr financí opakoval své volání o zásobu nejnaléhavějším, úzkostlivým a zlověstným hlasem. Takto tlačeni ze všech stran, místo prvního plánu obracet své bankéře v biskupy a opaty, místo splacení starého dluhu, uzavřeli nový dluh, při třech

procentech, vytvářejíce novou papírovou měnu, založenou na případném prodeji církevních pozemků. Vydali tuto papírovou měnu, aby zprvu uspokojili hlavně požadavky vznesené proti nim *diskontní bankou*, velikým strojem neboli papírenským mlýnem jejich fiktivního bohatství.

Kořist církve se nyní stala jediným zdrojem všech jejich finančních operací, životním principem veškeré jejich politiky, jedinou zárukou pro existenci jejich moci. Bylo nutno všemi, i nejnásilnějšími prostředky, postavit každého jednotlivce na týž základ a svázat národ v jediný provinilý zájem k podpoře tohoto činu a autority těch, kým byl vykonán. Aby přinutili i nejneochotnější k účasti na své loupeži, učinili svůj papírový oběh povinným ve všech platbách. Ti, kdo pokládají obecný sklon jejich plánů k tomuto jednomu předmětu jako k středu, a středu, z něhož potom vyzařují všechna jejich opatření, nebudou soudit, že se u této části jednání Národního shromáždění zdržuji příliš dlouho.

Aby přerušili jakékoli zdání spojení mezi korunou a veřejnou spravedlností a aby přivedli celek k implicitní poslušnosti vůči diktátorům v Paříži, bylo staré nezávislé soudnictví parlementů, se všemi jeho zásluhami a všemi jeho vadami, zcela zrušeno. Pokud parlementy existovaly, bylo zjevné, že lid se k nim může někdy znova obrátit a shromáždit se pod prapor svých dávných zákonů. Avšak stalo se předmětem úvahy, že úředníci a soudci v soudech nyní zrušených *koupili si svá místa* za velmi vysokou cenu, za kterou, stejně jako za povinnost, kterou vykonávali, dostávali jen velmi nízký výnos úroku. Prostá konfiskace je dobrodiním jen pro duchovenstvo: vůči právníkům je třeba zachovat některá zdání spravedlnosti; a mají obdržet náhradu v obrovské výši. Jejich náhrada se stává součástí státního dluhu, pro jehož splacení existuje jediný nevyčerpatelný fond. Právníci mají dostat svou náhradu v novém církevním papíře, který má kráčet s novými zásadami soudnictví a zákonodárství. Propuštění soudci mají vzít svůj

podíl na mučednictví spolu s duchovenstvem nebo přijmout svůj vlastní majetek z takového fondu a takovým způsobem, na nějž všichni ti, kdo byli vyučeni ve starých zásadách jurisprudence, a kdo byli zapřisáhlými strážci majetku, musí hledět s hrůzou. Dokonce i duchovenstvo má dostávat svůj mizerný příděl z této znehodnocené papírové měny, která je označena nesmazatelným charakterem svatokrádeže a symboly jejich vlastní zkázy, nebo musí zemřít hladem. Takovou násilnou urážku kreditu, majetku a svobody, jakou je tato nucená papírová měna, jen málokdy ukázalo spojení bankrotu a tyranie, v kterékoli době nebo v kterémkoli národě.

V průběhu všech těchto operací konečně vychází na světlo velké *arcanum* – že ve skutečnosti, a v poctivém smyslu, pozemky církve (nakolik lze z jejich jednání s jistotou něco shrnout) nemají být vůbec prodány. Podle pozdních usnesení Národního shromáždění mají být sice předány nejvyššímu podavateli nabídky. Ale je třeba poznamenat, že *jen určitá část kupní ceny má být složena*. Doba dvanácti let má být poskytnuta pro splacení ostatku. Filozofickým kupcům má být tedy, při zaplacení jakési pokuty, okamžitě svěřeno držení statku. V jistých ohledech se to stává jakousi darem jim – který mají držet na feudálním závazku horlivosti pro nové zřízení. Tento projekt má zjevně vpustit těleso kupců bez peněz. Důsledkem bude, že tito kupci, nebo spíše obdarovaní, budou platit nejen z nájmů, jak připadají, které by stejně tak mohly být přijaty státem, ale z kořisti stavebního materiálu, z plýtvání v lesích a ze všech peněz, které, rukama uvyklýma stiskům lichvy, mohou vyždímat z nebohého rolníka. Ten má být vydán žoldnéřské a svévolné úvaze mužů, kteří budou podněcováni ke každému druhu vyděračství rostoucími požadavky na rostoucí zisky statku drženého podle vratké úpravy nového politického systému.

Když všechny podvody, podfuky, násilnosti, loupeže, žhářství, vraždy, konfiskace, nucené papírové měny a každý popis tyranie a krutosti použitý k provedení a udržení této revoluce mají svůj přirozený úči-

nek, totiž šokovat mravní cítění všech ctnostných a střízlivých myslí, pobočníci tohoto filozofického systému hned napínají hrdla v deklamaci proti staré monarchistické vládě Francie. Jakmile učinili onu svrženou moc dostatečně černou, pokračují v argumentu, jako by všichni ti, kdo neschvalují jejich nová zneužití, museli samozřejmě být přívrženci toho starého – aby ti, kdo odsuzují jejich hrubé a násilné plány svobody, byli zacházeni jako obhájci poddanství. Připouštím, že jejich nutnost je nutí k tomuto hanebnému a opovrženíhodnému podvodu. Nic nemůže smířit lidi s jejich jednáním a projekty, než předpoklad, že neexistuje třetí volba mezi nimi a nějakou tyranií tak odpornou, jakou lze dodat z letopisů dějin nebo z vynálezu básníků. Toto jejich žvatlání sotva zasluhuje jméno sofistika. Není to nic než holá drzost. Neslyšeli snad tito gentlemani v celém okruhu světů teorie a praxe o něčem mezi despotismem monarchy a despotismem davu? Neslyšeli snad o monarchii řízené zákony, ovládané a vyvažované velikým dědičným bohatstvím a dědičnou důstojností národa, a oba zase ovládané uvážlivým brzdným prvkem z rozumu a cítění lidu vcelku, jednajícího pomocí vhodného a stálého orgánu? Je snad nemožné, aby se našel muž, který by, bez zločinného zlého úmyslu nebo politováníhodné absurdity, dával přednost takové smíšené a vyvážené vládě před každým z obou krajů – a který by mohl pokládat za zbavený veškeré moudrosti a veškeré ctnosti ten národ, který, maje v moci získat takovou vládu snadno, *nebo spíše ji potvrdit, když ji skutečně vlastní*, pokládal za vhodné spáchat tisíc zločinů a vystavit svou zemi tisíci zel, aby se jí vyhnul? Je tedy pravdou tak všeobecně uznávanou, že čistá demokracie je jediná snesitelná forma, do níž lze vrhnout lidskou společnost, že se muži nedovoluje váhat nad jejími přednostmi, aniž by byl podezírán z toho, že je přítelem tyranie, to jest nepřítelem lidstva?

Nevím, pod jaký popis zařadit nynější vládnoucí autoritu ve Francii. Předstírá, že je čistou demokracií, byť podle mého soudu je na přímé cestě stát se zakrátko zlovolnou a nízkou oligarchií. Ale prozatím při-

pouštím, že je zařízením povahy a účinku toho, co předstírá. Nezatracuji žádnou formu vlády pouze podle abstraktních zásad. Mohou být situace, v nichž bude ryze demokratická forma nezbytnou. Mohou být některé (velmi málo a velmi zvláštně postavené), v nichž by byla jasně žádoucí. To nepokládám za případ Francie ani jakékoli jiné velké země. Až dosud jsme neviděli žádných příkladů významných demokracií. Starověcí je znali lépe. Nejsa zcela nenačten v autorech, kteří viděli nejvíce z oněch ústav a kteří jim nejlépe rozuměli, nemohu si pomoci souhlasit s jejich míněním, že ani absolutní demokracie, o nic víc než absolutní monarchie, se nepočítá mezi legitimní formy vlády. Pokládají ji spíše za porušení a zvrhlost než za zdravou ústavu republiky. Nevzpomínám-li si špatně, Aristotelés poznamenává, že demokracie má mnoho nápadných bodů podobnosti s tyranií. O tomto jsem si jist, že v demokracii je většina občanů schopna páchat na menšině nejkrutější útisk, kdykoli silná rozdělení převládají v onom druhu zřízení, jak často musí – a že útisk menšiny bude pokrývat mnohem větší počty a bude veden s mnohem větší zuřivostí, než lze téměř kdy obávat od vlády jediného žezla. V takovém lidovém pronásledování jsou jednotliví trpící v mnohem zoufalejším stavu než v kterémkoli jiném. Pod krutým knížetem mají balzámový soucit lidstva, aby ztišil pálení jejich ran, mají potlesk lidu, aby oživil jejich velkorysou vytrvalost pod jejich utrpením: avšak ti, kdo jsou vystaveni křivdě pod davy, jsou zbaveni veškeré vnější útěchy; zdá se, že jsou opuštěni lidstvem, přemoženi spiknutím celého jejich druhu.

Avšak přiznávaje, že demokracie nemá onen neodvratný sklon ke stranické tyranii, který předpokládám, že má, a přiznávaje, že obsahuje tolik dobra v sobě, pokud je nesmíšena, kolik jsem si jist, že obsahuje, když je smíchána s jinými formami; neobsahuje monarchie, ze své strany, nic vůbec, co by ji doporučovalo? Nečasto cituji Bolingbroka ani jeho díla obecně nezanechala v mé mysli žádný trvalý dojem. Je drzý a povrchní pisatel. Má však jedno pozorování, které podle mého

mínění není bez hloubky a solidity. Říká, že dává přednost monarchii před ostatními vládami, protože lze snáze naroubovat jakýkoli popis republiky na monarchii, než cokoli z monarchie na republikánské formy. Myslím, že má úplnou pravdu. Fakt je takový historicky a dobře se shoduje se spekulací.

Vím, jak snadné je téma zabývat se chybami zesnulé velikosti. Revolucí ve státě se včerejší pochlebovač obrací v drsného kritika současné hodiny. Avšak pevné, nezávislé mysli, mají-li před svou úvahou předmět tak vážného zájmu pro lidstvo, jakým je vláda, pohrdnou vzít na sebe úlohu satiriků a deklamátorů. Budou soudit o lidských institucích, jak soudí o lidských charakterech. Oddělí dobré od zlého, které je smíšeno ve smrtelných institucích, jako je ve smrtelných lidech.

Vaše vláda ve Francii, byť obvykle, a myslím si že spravedlivě, pokládaná za nejlepší z neomezených či špatně omezených monarchií, byla přesto plná zneužití. Tato zneužití se nahromadila během dlouhé doby, jak se musí nahromadit v každé monarchii, která není pod stálým dohledem lidového zástupce. Nejsem cizí chybám a vadám svržené vlády Francie; a myslím, že nejsem nakloněn ani přirozeností, ani politikou vzdávat chvalozpěvy čemukoli, co je spravedlivým a přirozeným předmětem výtky. Avšak otázka nestojí nyní o neřestech oné monarchie, nýbrž o její existenci. Je tedy pravdou, že francouzská vláda byla taková, že nebyla schopna reformy nebo si ji nezasloužila, takže bylo absolutní nutností celou stavbu naráz strhnout a plochu uvolnit k postavení teoretické, experimentální budovy na její místo? Celá Francie byla jiného mínění na počátku roku tisíc sedm set osmdesát devět. Instrukce pro zástupce v Generálních stavech, od každého okresu v onom království, byly plné projektů reformy oné vlády, bez nejvzdálenějšího náznaku záměru ji zničit. Kdyby takový záměr byl tenkrát jen vyřčen, věřím, že by zazněl jediný hlas, a ten hlas by jej odmítl s pohrdáním a hrůzou. Lidé byli někdy vedeni krůček po krůčku, někdy vrhnuti, do věcí, k nimž by, kdyby je mohli vidět vcelku, nikdy

nedovolili nejvzdálenější přístup. Když byly ony instrukce dány, nebylo pochyb, že zneužití existují a že žádají reformu: ani nyní není. Mezi oněmi instrukcemi a revolucí věci změnily svou tvář; a v důsledku té změny je pravou otázkou nyní, zda ti, kdo by byli reformovali, nebo ti, kdo zničili, mají pravdu.

Slyšíce některé muže mluvit o pozdní monarchii Francie, představili byste si, že mluví o Persii krvácející pod divokým mečem Thamasa Kouli Chána – nebo přinejmenším popisují barbarský anarchický despotismus Turecka, kde nejkrásnější krajiny v nejvlídnějším podnebí světa jsou pustošeny mírem víc, než kolik krajin bylo soužených válkou, kde umění jsou neznámá, kde řemesla churaví, kde věda hasne, kde zemědělství upadá, kde se lidský rod sám roztéká a hyne před okem pozorovatele. Byl toto stav Francie? Nemám jiné cesty tuto otázku rozhodnout než odkazem na skutečnosti. Skutečnosti tuto podobnost nepodporují. Spolu s mnohým zlem je v monarchii samé i něco dobra; a nějakou korekci jejího zla z náboženství, ze zákonů, z mravů, z mínění, musela francouzská monarchie získat, které ji činily (byť nikterak svobodnou, a proto nikterak dobrou ústavou) despotismem spíše na pohled než ve skutečnosti.

Mezi měřítky, podle nichž mají být odhadovány účinky vlády v kterékoli zemi, musím pokládat stav její populace za ne nejméně jisté. Žádná země, v níž populace vzkvétá a je v postupném zlepšování, nemůže být pod *velmi* zhoubnou vládou. Asi před šedesáti lety intendanti francouzských generalit podali, mezi jinými věcmi, zprávu o populaci svých jednotlivých okresů. Nemám ty knihy, které jsou velmi obsáhlé, u sebe, ani nevím, kde je získat (jsem nucen mluvit po paměti, a proto s menší jistotou), ale myslím, že populace Francie byla jimi, i v onom období, odhadována na dvacet dva milionů duší. Na konci minulého století byla obecně počítána na osmnáct. Při kterémkoli z těchto odhadů nebyla Francie špatně obydlena. Pan Necker, který je autoritou pro svou dobu přinejmenším rovnou intendantům pro je-

jich, počítá, a podle zjevně bezpečných zásad, lid Francie, v roce tisíc sedm set osmdesát, na dvacet čtyři milionů šest set sedmdesát tisíc. Avšak byla toto pravděpodobná konečná hranice za starého zřízení? Doktor Price je toho mínění, že růst populace ve Francii nebyl v onom roce nikterak na svém vrcholu. Zajisté se podřizuji autoritě doktora Price v těchto spekulacích o hodně více než v jeho obecné politice. Tento gentleman, opíraje se o údaje pana Neckera, je velmi přesvědčen, že od období onoho ministrova výpočtu francouzská populace rychle vzrostla – tak rychle, že v roce tisíc sedm set osmdesát devět nedá souhlas, aby lid onoho království byl odhadován na nižší počet než třicet milionů. Po značném slevení (a mnoho, myslím, má být sleveno) ze sanguinního výpočtu doktora Price nepochybuji, že populace Francie v tomto pozdějším období značně vzrostla: ale předpokládajíce, že vzrostla jen na to, co bude stačit k doplnění dvaceti čtyř milionů šesti set sedmdesáti tisíc na dvacet pět milionů, přesto populace dvaceti pěti milionů, a to v rostoucím postupu, na prostoru asi dvaceti sedmi tisíc čtverečných leuí, je obrovská. Je to například o značně více, než poměrná populace tohoto ostrova, nebo dokonce než populace Anglie, nejlépe obydlené části Spojeného království.

Není všeobecně pravdou, že Francie je úrodnou zemí. Značné její úseky jsou neplodné a trpí jinými přirozenými nevýhodami. V částech onoho území, kde jsou věci příznivější, pokud jsem schopen zjistit, počty lidí odpovídají shovívavosti Přírody. Generalita Lille (toto přiznávám je nejsilnějším příkladem) na rozsahu čtyř set čtyř leuí a půl, asi před deseti lety obsahovala sedm set třicet čtyři tisíc šest set duší, což je jeden tisíc sedm set sedmdesát dva obyvatel na každý čtverečný leu. Střední hodnota pro ostatní Francii je asi devět set obyvatel na stejné zaměření.

Nepřisuzuji tuto populaci sesazené vládě; protože nerad lichotím vynálezům lidí tím, co v značné míře náleží štědrosti Prozřetelnosti. Avšak ona opovržená vláda nemohla překážet, nejspíše napomáhala,

působení oněch příčin (ať byly jakékoli), ať již v Přírodě půdy, nebo ve zvyklostech pracovitosti u lidu, které vyprodukovaly tak veliký počet druhu po celém onom království a vystavily v některých zvláštních místech takové divy populace. Nikdy nebudu předpokládat, že ta stavba státu je nejhorší ze všech politických institucí, která zkušeností nalezena obsahovat zásadu příznivou (byť latentní) pro vzrůst lidstva.

Bohatství země je jiné, a nikoli opovrženíhodné měřítko, podle něhož můžeme soudit, zda vcelku je vláda ochraňující nebo ničivá. Francie daleko přesahuje Anglii v množství svého lidu; avšak domnívám se, že její srovnávací bohatství je mnohem nižší než naše – že není tak rovné v rozdělení, ani tak pohotové v oběhu. Věřím, že rozdíl ve formě obou vlád je mezi příčinami této výhody na straně Anglie: mluvím o Anglii, ne o celém britském panství – které, srovnáno s francouzským, do jisté míry oslabí srovnávací míru bohatství na naší straně. Avšak toto bohatství, které nesnese srovnání s bohatstvím Anglie, může tvořit velmi úctyhodnou míru hojnosti. Kniha pana Neckera, vydaná v roce tisíc sedm set osmdesát pět, obsahuje přesnou a zajímavou sbírku skutečností týkajících se veřejné ekonomie a politické aritmetiky; a jeho spekulace k tomuto předmětu jsou obecně moudré a svobodné. V tomto díle podává představu o stavu Francie, velmi vzdálenou od portrétu země, jejíž vláda byla dokonalou pohromou, absolutním zlem, nepřipouštějícím žádný lék než násilným a nejistým prostředkem úplné revoluce. Tvrdí, že od roku tisíc sedm set dvacet šest do roku tisíc sedm set osmdesát čtyři bylo v mincovně Francie vyraženo, v druzích zlata a stříbra, do výše asi sta milionů liber šterlinků.

Je nemožné, aby se pan Necker mýlil o částce drahého kovu, jenž byl vyražen v mincovně. Je to věcí úředního záznamu. Úvahy tohoto schopného finančníka ohledně množství zlata a stříbra, které zbývalo v oběhu, když psal v roce tisíc sedm set osmdesát pět, to jest asi čtyři roky před sesazením a uvězněním francouzského krále, nejsou téže ji-

stoty; avšak jsou postaveny na základech tak zjevně solidních, že není snadné odepřít značnou míru souhlasu jeho výpočtu. Počítá *numéraire*, neboli co nazýváme *mincí*, tehdy skutečně existující ve Francii, na asi osmdesát osm milionů téže anglické měny. Veliké nahromadění bohatství pro jednu zemi, byť je ta země veliká! Pan Necker měl za natolik nepravděpodobné, že tento příliv bohatství ustane, že když psal v roce tisíc sedm set osmdesát pět, předpokládá budoucí roční přírůstek dvou procent z peněz přinesených do Francie během období, z nichž počítal.

Nějaká dostatečná příčina musela původně uvést všechny peníze ražené v její mincovně do onoho království; a nějaká stejně účinná příčina musela udržet doma, nebo navrátit do jejího lůna, takovou obrovskou záplavu pokladů, jakou pan Necker počítá, že zůstane k domácímu oběhu. Předpokládejme jakékoli rozumné odečty z Neckerova výpočtu, zbytek musí přesto činit nesmírnou částku. Příčiny takto mocné k získání a k udržení nelze nalézt v odrazeném průmyslu, nejistém majetku a pozitivně ničivé vládě. Vskutku, když uvažuji o tváři království Francie, o množství a hojnosti jejích měst, o užitečné nádheře jejích prostorných hlavních silnic a mostů, o možnosti jejích umělých kanálů a plaveb, které otevírají pohodlí mořského spojení skrze pevný kontinent tak nesmírného rozsahu – když obracím zrak k ohromným dílům jejích přístavů a kotvišť a k celému jejímu námořnímu aparátu, ať pro válku nebo obchod – když přivádím před svůj zrak počet jejích pevností, postavených s tak smělou a mistrovskou dovedností, a provedených a udržovaných s tak obrovskými náklady, které staví ozbrojené čelo a nepronikatelnou bariéru jejím nepřátelům ze všech stran – když si vzpomínám, jak velmi malá část onoho rozsáhlého území je bez obdělávání, a k jak úplné dokonalosti pěstování mnohých z nejlepších plodů země bylo ve Francii dovedeno – když přemýšlím o výtečnosti jejích řemesel a tkalcovských děl, druhých za nikým jiným než za našimi, a v některých podrobnostech ni-

koli druhými – když rozjímám o velikých základnách dobročinnosti, veřejné i soukromé – když přehlížím stav všech umění, která zkrášlují a uhlazují život – když počítám muže, které prolila krev za rozšíření své slávy ve válce, její schopné státníky, množství jejích hlubokých právníků a teologů, její filozofy, její kritiky, její historiky a starožitníky, její básníky a její řečníky, posvátné i světské – vidím ve všem tomto něco, co udivuje a ovládá představivost, co zadržuje mysl na pokraji ukvapené a nerozlišující výtky, a co žádá, abychom velmi vážně prozkoumali, jaké a jak veliké jsou ty latentní neřesti, které by nás mohly oprávnit, abychom hned srovnali tak prostornou stavbu se zemí. V tomto pohledu na věci nerozpoznávám despotismus Turecka. Ani nevidím povahu vlády, která by byla vcelku tak utiskující, nebo tak zkažená, nebo tak nedbalá, aby byla úplně neschopna *všech reforem*. Musím myslet, že taková vláda si zasloužila mít své přednosti pozvednuty, své chyby opraveny a své schopnosti zdokonaleny v britskou ústavu.

Kdokoli zkoumal postupy oné sesazené vlády za několik posledních let, nemohl si nevšimnout, uprostřed nestálosti a kolísání přirozených dvorům, upřímné snahy o prosperitu a zlepšení země; musí přiznat, že byla dlouho zaměstnána, v některých případech úplně odstranit, v mnohých značně napravit, zlozvyklé praktiky a zvyklosti, které v onom státě převládaly – a že dokonce i neomezená moc panovníka nad osobami svých poddaných, byť nepochybně v rozporu se zákonem a svobodou, přesto každým dnem v užívání mírněla. Natolik od toho, aby odmítala reformu, byla ona vláda otevřená, s pokárání hodnou mírou snadnosti, všelikým projektům a projektantům v této věci. Spíše příliš mnoho přízně bylo věnováno duchu novotářství, které brzy bylo obráceno proti těm, kdo je pěstovali, a skončilo jejich zkázou. Je jen chladnou, a nikoli velmi lichotivou spravedlností vůči té padlé monarchii, říci, že po mnoho let hřešila více lehkomyslností a nedostatkem úsudku v několika svých plánech, než kterýmkoli nedostatkem

v píli nebo ve veřejném duchu. Srovnávat vládu Francie za posledních patnáct nebo šestnáct let s moudrými a dobře zřízenými ustaveními během onoho, nebo během kteréhokoli období, není jednáním spravedlivým. Ale pokud, co se týče rozmařilosti ve vydávání peněz, nebo co se týče přísnosti ve výkonu moci, bude srovnána s kterýmkoli z předchozích panování, věřím, že upřímní soudci dají jen malou víru dobrým úmyslům těch, kdo se neustále zdržují u darů oblíbencům, nebo u výdajů dvora, nebo u hrůz Bastily, za vlády Ludvíka Šestnáctého.

Zda systém, zasluhuje-li takové jméno, nyní postavený na troskách oné starodávné monarchie, bude schopen podat lepší účet o populaci a bohatství země, kterou vzal pod svou péči, je věcí velmi pochybnou. Místo zlepšení touto změnou se obávám, že se musí vypočítat dlouhá řada let, než se bude moci v jakékoli míře zotavit z účinků této filozofické revoluce a než bude národ postaven zpět na své dřívější postavení. Pokud by doktor Price pokládal za vhodné, několik let od nynějška, poctít nás odhadem populace Francie, těžko bude moci sečíst svůj příběh třiceti milionů duší, jak byl vypočten v roce tisíc sedm set osmdesát devět, nebo výpočet Shromáždění dvaceti šesti milionů onoho roku, nebo dokonce Neckerových dvaceti pěti milionů v roce tisíc sedm set osmdesát. Slyším, že z Francie jsou značné emigrace – a že mnozí, opouštějíce ono smyslné podnebí a onu svůdnou Kircinu svobodu, se uchýlili do zmrzlých oblastí a pod britský despotismus Kanady.

V nynějším zmizení mincí by si nikdo nemyslel, že je to tatáž země, v níž současný ministr financí mohl objevit osmdesát milionů šterlinků v minci. Z jejího obecného vzhledu by se usoudilo, že byla po nějakou dobu pod zvláštním vedením učených akademiků z Laputy a Balnibarbi. Již populace Paříže tak upadla, že pan Necker uvedl před Národním shromážděním zásobu pro její živobytí jako o pětinu menší, než co bylo dříve shledáno nutným. Říká se (a nikdy jsem to neslyšel

popřeno), že sto tisíc lidí v onom městě je bez zaměstnání, byť se stalo sídlem uvězněného dvora i Národního shromáždění. Nic, jak jsem spolehlivě informován, nemůže překonat šokující a odporný výjev žebráctví vystavovaný v onom hlavním městě. Vskutku, usnesení Národního shromáždění nenechávají o této skutečnosti pochyb. Nedávno jmenovali stálý výbor pro žebráctví. Vymýšlejí naráz důslednou policii v této věci a, poprvé, uložení daně na vydržování chudých, pro jejichž současnou úlevu se na čele veřejných účtů roku objevují veliké sumy. Mezitím jsou vůdcové zákonodárných klubů a kaváren opojeni obdivem ke své vlastní moudrosti a schopnostem. Mluví s nejsvrchovanějším opovržením o ostatním světě. Říkají lidu, aby jej potěšili v hadrech, do kterých jej oblékli, že jsou národem filozofů; a někdy, všemi uměními šarlatánské parády, přehlídkou, hlukem a shonem, někdy poplachy spiknutí a invazí, se snaží utopit výkřiky nouze a odvrátit oči pozorovatele od zkázy a bídy státu. Statečný lid zajisté dá přednost svobodě provázené ctnostnou chudobou před zkaženou a bohatou poddaností. Avšak než se zaplatí cena pohodlí a hojnosti, člověk si má být dost jist, že je to skutečná svoboda, co je kupováno, a že má být kupována za žádnou jinou cenu. Vždy však budu pokládat tuto svobodu za velmi dvojsmyslnou ve svém vzhledu, která nemá moudrost a spravedlnost za své druhy a která nevede prosperitu a hojnost ve svém průvodu.

Zastánci této revoluce, neuspokojeni přeháněním neřestí své dávné vlády, útočí na pověst své vlastní země, malujíce téměř vše, co by mohlo přitahovat pozornost cizinců, mám na mysli jejich šlechtu a jejich duchovenstvo, jako předměty hrůzy. Kdyby to byl jen hanopis, nebylo by v tom mnoho. Má to však praktické důsledky. Kdyby vaše šlechta a nižší šlechta, které tvořily velké těleso vašich pozemkových mužů a celek vašich vojenských důstojníků, se podobaly oněm z Německa, v období, kdy hanzovní města byla nucena se spojit proti šlechticům na obranu svého majetku – kdyby byly jako Orsinové a Vitelliové v Itá-

lii, kteří vyráželi ze svých opevněných doupat loupit obchodníka i poutníka – kdyby byly takové, jako mamlúkové v Egyptě nebo Najrové na pobřeží Malabaru – přiznám, že by snad nebylo radno příliš kritické zkoumání prostředků, jak osvobodit svět od takového zla. Sochy Rovnosti a Milosrdenství by mohly být na chvíli zahaleny. Nejcitlivější mysli, zmatené oněm strašným nutkáním, v němž mravnost se podřizuje přerušení svých vlastních pravidel ve prospěch svých vlastních zásad, by se mohly odvrátit, zatímco podvod a násilí dokonávají zničení předstírané šlechty, která hanobila lidskou přirozenost, zatímco ji pronásledovala. Osoby nejvíce odporující se krvi a zradě a svévolné konfiskaci by mohly zůstat tichými diváky této občanské války mezi neřestmi.

Ale zasloužila si privilegovaná šlechta, která se sešla pod královským předpisem ve Versailles v roce tisíc sedm set osmdesát devět, nebo její voliči, aby byli nahlíženi jako Najrové nebo mamlúkové této doby, nebo jako Orsinové a Vitelliové dávných časů? Kdybych byl tehdy položil otázku, byl bych pokládán za šílence. Co od té doby udělali, že měli být vyhnáni do exilu, že jejich osoby měly být štvány, mučeny a popravovány, jejich rodiny rozptýleny, jejich domy obráceny v popel, a že jejich stav měl být zrušen, a jeho památka, pokud možno, uhašena nařízením, aby změnili sama jména, pod nimiž byli obvykle známi? Čtěte jejich instrukce svým zástupcům. Dýchají duchem svobody stejně vřele a doporučují reformu stejně silně, jako kterýkoli jiný stav. Jejich výsady týkající se příspěvku byly dobrovolně vzdány; jak král, od počátku, vzdal veškerý nárok na právo zdanění. O svobodné ústavě bylo ve Francii jen jedno mínění. Absolutní monarchie byla u konce. Vydechla naposled bez sténání, bez boje, bez křeče. Všechen boj, všechen rozkol vznikl potom, nad předností despotické demokracie před vládou vzájemné kontroly. Vítězství vítězné strany bylo nad zásadami britské ústavy.

Pozoroval jsem onu afektaci, která po mnoho let v Paříži převládala, až do stupně dokonale dětinského, zbožňovat památku vašeho Jindřicha Čtvrtého. Pokud by něco mohlo kohokoli rozladit vůči oné ozdobě královské povahy, byl by to tento přepjatý styl lstivého chvalozpěvu. Osoby, které tento mechanismus uváděly v chod nejhorlivěji, jsou ty, které zakončily své chvalozpěvy sesazením jeho nástupce a potomka: muže alespoň stejně dobrosrdečného jako Jindřich Čtvrtý; stejně oddaného svému lidu; a který nekonečně více učinil pro nápravu starých neřestí státu, než onen veliký monarcha udělal, nebo než si jsme jisti, že kdy zamýšlel udělat. Dobře je pro jeho chvalozpěvce, že nemají co dělat s ním! Neboť Jindřich Navarrský byl rozhodný, činný a prozíravý kníže. Vlastnil vskutku velikou lidskost a mírnost, ale lidskost a mírnost, které nikdy nestály v cestě jeho zájmům. Nikdy neusiloval o to být milován, aniž by se nejprve nedostal do stavu, kdy je obávaným. Užíval měkkého jazyka s rozhodným chováním. Trval na své autoritě vcelku a svoje ústupkové akty rozděloval jen v podrobnostech. Vydával důchod své výsady vznešeně, ale dbal, aby nenarušil kapitál – nikdy se ani na chvíli nevzdávaje žádných nároků, které si činil podle základních zákonů, ani nešetře krve těch, kdo se mu stavěli na odpor, často v poli, někdy na popravišti. Protože věděl, jak přimět nevděčné, aby ctili jeho ctnosti, zasloužil si chválu těch, které, kdyby byli žili v jeho době, by byl zavřel v Bastile a přivedl k trestu spolu s královrahy, které pověsil poté, co Paříž vyhladověl k poddání.

Pokud jsou tito chvalozpěvci upřímní ve svém obdivu k Jindřichu Čtvrtému, musí si pamatovat, že nemohou o něm smýšlet výše, než on smýšlel o francouzské šlechtě – jejíž ctnost, čest, odvaha, vlastenectví a věrnost byly jeho stálým tématem.

Avšak šlechta Francie od časů Jindřicha Čtvrtého zdegenerovala. – Je to možné; ale je to více, než mohu věřit, že je pravdou v jakékoli velké míře. Nepředstírám, že znám Francii tak přesně jako někteří jiní; avšak snažil jsem se celý svůj život obeznámit se s lidskou přirozenos-

tí – jinak bych nebyl způsobilý zaujmout ani svůj skromný díl ve službě lidstvu. V tomto studiu nemohu minout obrovskou část naší přirozenosti, jak se ukázala pozměněna v zemi vzdálené pouze dvacet čtyři mil od pobřeží tohoto ostrova. Při svém nejlepším pozorování, srovnaném s mými nejlepšími dotazy, shledal jsem vaši šlechtu z větší části složenou z mužů vysokého ducha a jemného smyslu pro čest, jak co se jich osobně týká, tak co se týká jejich celého stavu, nad nímž udržovali, nad to, co je obvyklé v jiných zemích, cenzorské oko. Byli dost dobře vychovaní; velmi úslužní, laskaví a pohostinní; v konverzaci upřímní a otevření; s dobrým vojenským tónem; a rozumně obroušeni literaturou, zvláště autorů jejich vlastního jazyka. Mnozí měli nároky daleko přesahující tento popis. Mluvím o těch, s nimiž se obvykle setkáváme.

Pokud jde o jejich chování vůči nižším vrstvám, zdáli se mi, že se vůči nim chovají dobrosrdečně a s čímsi, co je blíže důvěrnosti, než se obvykle praktikuje u nás ve styku mezi vyššími a nižšími vrstvami života. Udeřit kohokoli, i v nejzubožênějším stavu, bylo věcí jaksi neznámou a bylo by to vysoce hanebné. Případy jiného špatného zacházení s pokornou částí společenství byly vzácné; a pokud jde o útoky na majetek nebo osobní svobodu obecného lidu, nikdy jsem neslyšel o žádných od *nich* – ani, dokud byly zákony v platnosti za staré vlády, by takováto tyranie v poddaných nebyla dovolena. Jako s muži pozemkových statků, jsem s jejich chováním neměl žádných chyb, byť mnoho k pokárání a mnoho k vytoužení změny v mnohých starých nájemních smlouvách. Kde bylo pronajímání jejich půdy formou nájemného, nemohl jsem objevit, že by jejich úmluvy se zemědělci byly utlačující; ani, když byli v partnerství se zemědělcem, jak často bývalo zvykem, jsem neslyšel, že by si vzali lví podíl. Poměry se nezdály nespravedlivé. Mohly být výjimky; ale zajisté byly jen výjimkami. Nemám důvod se domnívat, že v těchto ohledech byla pozemková šlechta Francie horší než pozemková nižší šlechta této země – zajisté v žádném ohledu ne-

byla sužovatelnější než pozemkoví neurození vlastníci jejich vlastního národa. Ve městech šlechta neměla žádnou moc; na venkově velmi malou. Víte, pane, že mnoho z občanské správy a policie v nejpodstatnějších částech nebylo v rukou té šlechty, která se jako první představuje k naší úvaze. Příjem, jehož systém a výběr byly nejpalčivějšími částmi francouzské vlády, nebyl spravován muži meče; ani nebyli odpovědní za neřesti jeho zásady, ani za sužování, pokud nějaká ve správě existovala.

Popíraje, jak jsem k tomu zcela oprávněn, že šlechta měla jakýkoli značný podíl na útisku lidu, v případech, v nichž skutečný útisk existoval, jsem ochoten připustit, že nebyla bez značných chyb a omylů. Pošetilé napodobování nejhorší části mravů Anglie, které poškodilo jejich přirozený charakter, aniž by na jeho místo postavilo to, co snad zamýšleli kopírovat, je zajisté učinilo horšími, než dříve bývali. Zvyklá rozvolněnost mravů, pokračující za odpustitelné období života, byla mezi nimi obvyklejší, než je u nás; a vládla s menší nadějí na nápravu, byť možná s něčím menší škody, tím, že byla přikryta větším vnějším dekorem. Přízni dávali příliš mnoho oné zpustlé filozofii, která přispěla ke zkáze. Byl mezi nimi i jiný omyl, osudnější. Ti z obecného lidu, kteří se přiblížili nebo přesáhli mnohé šlechtice co do bohatství, nebyli plně připuštěni k hodnosti a vážnosti, kterou by bohatství, podle rozumu a dobré politiky, mělo v každé zemi propůjčovat – byť si nemyslím, že rovnou s onou druhé šlechty. Oba druhy aristokracie byly příliš puntičkářsky drženy odděleně: méně však, než v Německu a některých jiných národech.

Toto oddělení, jak jsem si již dovolil vám naznačit, mám za jednu hlavní příčinu zkázy staré šlechty. Vojsko bylo zvláště příliš výlučně vyhrazeno pro muže z rodu. Avšak koneckonců, toto byl omyl mínění, který by protichůdné mínění napravilo. Stálé Shromáždění, v němž by obecný lid měl svůj podíl na moci, by brzy zrušilo cokoli, co bylo v těchto rozdílech příliš nenávistného a urážlivého; a dokonce i chyby

v mravech šlechty by byly pravděpodobně napraveny větší rozmanitostí povolání a zaměstnání, k nimž by vznikla ústava podle stavů.

Všechen tento prudký křik proti šlechtě pokládám za pouhý výtvor umění. Být ctěn a dokonce privilegován zákony, míněními a zažitými zvyklostmi naší země, které vyrůstají z předsudku věků, nemá v sobě nic, co by vyvolávalo hrůzu a rozhořčení v kterémkoli muži. Dokonce lpět na těchto výsadách příliš houževnatě není naprostým zločinem. Silný zápas v každém jednotlivci o uchování držení toho, co shledal, že mu patří a odlišuje ho, je jednou z pojistek proti nespravedlnosti a despotismu zasazených do naší přirozenosti. Působí jako instinkt k zajištění majetku a k zachování společenství v ustáleném stavu. Co je na tom pohoršlivého? Šlechta je půvabnou ozdobou občanského řádu. Je korintskou hlavicí vybroušené společnosti. „*Omnes boni nobilitati semper favemus*“ bylo rčením moudrého a dobrého muže. Je vskutku jedním znamením svobodomyslné a dobrotivé mysli, že se k ní kloní s jakýmsi stranickým sklonem. Necítí ve svém vlastním srdci žádnou zušlechťující zásadu ten, kdo si přeje srovnat se zemí všechny umělé instituce, které byly přijaty, aby daly tělo mínění a trvalost prchavé úctě. Je to zatrpklá, zhoubná, závistivá povaha, bez chuti pro realitu nebo pro jakýkoli obraz či představení ctnosti, která s radostí hledí na nezasloužený pád toho, co se dlouho sytilo nádherou a ctí. Nerad vidím cokoli zničené, jakoukoli prázdnotu vytvořenou ve společnosti, jakoukoli zříceninu na tváři země. Bylo tedy bez zklamání nebo nespokojenosti, že mi mé dotazy a pozorování nepředkládaly žádné nenapravitelné neřesti ve šlechtě Francie, ani žádné zneužití, které by nemohlo být odstraněno reformou velmi daleko od zrušení. Vaše šlechta si nezasloužila trest; ale snížit znamená trestat.

Byl jsem s touž spokojeností, když jsem zjistil, že výsledek mého zkoumání ohledně vašeho duchovenstva nebyl odlišný. Není uklidňující zprávou pro mé uši, že veliké sbory lidí jsou nevyléčitelně zkažené. Není to s velkou důvěřivostí, že naslouchám komukoli, když mluví zlo

o těch, které se chystají oloupit. Spíše mám podezření, že neřesti jsou předstírány nebo přeháněny, když je ze jejich trestání vyhlížen zisk. Nepřítel je špatný svědek; lupič je horší. Neřesti a zneužití tam byly nepochybně v onom stavu, a musí být. Bylo to staré zřízení a nebylo často revidováno. Avšak neviděl jsem u jednotlivců zločiny, které by zasluhovaly konfiskaci jejich majetku, ani ty kruté urážky a snížení, a ono nepřirozené pronásledování, které byly dosazeny na místo zlepšujícího se nařízení.

Pokud by nějaká spravedlivá příčina pro toto nové náboženské pronásledování existovala, ateističtí paskvilanti, kteří působí jako trubači, aby popudili lid k loupení, nemají nikoho tak rádi, aby se neoddali s potěšením neřestem existujícího duchovenstva. Toto však neučinili. Shledali se nuceni rýpat se v dějinách předchozích věků (které prohrabali se zhoubnou a zpustlou pílí) pro každý případ útisku a pronásledování, které bylo oním tělesem nebo v jeho prospěch provedeno, aby ospravedlnili, podle velmi nespravedlivých, protože velmi nelogických zásad odvety, svá vlastní pronásledování a své vlastní krutosti. Po zničení všech ostatních rodokmenů a rodinných rozdílů vymýšlejí jakýsi rodokmen zločinů. Není příliš spravedlivé trestat lidi za provinění jejich přirozených předků; avšak vzít fikci předků v korporátním následnictví jako základ k trestání lidí, kteří nemají s vinnými činy žádný vztah, kromě jmen a obecných popisů, je druh zjemnění v nespravedlnosti náležející k filozofii této osvícené doby. Shromáždění trestá muže, mnozí, ne-li většinu z nich, kteří si oškliví násilné chování duchovních v předchozích dobách stejně jako jejich nynější pronásledovatelé mohou, a kteří by byli stejně hlasitě a silně ve vyjádření onoho smyslu, kdyby si nebyli dobře vědomi účelů, pro něž je celá tato deklamace používána.

Korporátní tělesa jsou nesmrtelná pro dobro svých členů, nikoli však pro jejich trest. Národy samy jsou takovými korporacemi. Stejně dobře bychom mohli v Anglii pomýšlet na vedení neodpustitelné války

proti všem Francouzům za zla, která nám přinesli v několika obdobích našich vzájemných nepřátelství. Vy byste mohli, ze své strany, pokládat se za oprávněné napadnout všechny Angličany kvůli nebývalým pohromám přineseným lidu Francie nespravedlivými vpády našich Jindřichů a našich Edvardů. Vskutku, byli bychom vzájemně oprávněni v této vyhlazovací válce proti sobě, zrovna tak jako vy jste v nevyprovokovaném pronásledování vašich současných krajanů, kvůli chování mužů téhož jména v jiných dobách.

Nevyvozujeme z dějin mravní ponaučení, která bychom mohli. Naopak, bez péče mohou být použity k poskvrnění naší mysli a ke zničení našeho štěstí. V dějinách se rozvinuje veliká kniha pro naše poučení, čerpající materiály budoucí moudrosti z minulých omylů a slabostí lidstva. Může sloužit, při převrácení, jako sklad, dodávající útočné a obranné zbraně pro strany v církvi a státě, a dodávající prostředky k udržení naživu nebo oživení roztržek a nepřátelství, a přidávající palivo občanské zuřivosti. Dějiny z větší části sestávají z běd, které byly přineseny světu pýchou, ctižádostí, lakotou, pomstou, chtíčem, pobuřováním, pokrytectvím, nespoutanou horlivostí a celou družinou nespořádaných chtíčů, které otřásají veřejností týmiž

> „bouřnými nepokoji, které zmítají
> soukromým stavem a činí život nesladkým.“

Tyto neřesti jsou *příčinami* oněch bouří. Náboženství, mravy, zákony, výsady, privilegia, svobody, práva člověka jsou *záminkami*. Záminky se vždy nacházejí v nějakém zdánlivém vzhledu skutečného dobra. Nezajistili byste lidi před tyranií a vzpourou tím, že byste z mysli vykořenili zásady, k nimž se tyto podvodné záminky obracejí? Kdybyste to učinili, vykořenili byste vše, co je hodnotné v lidském nitru. Jak jsou toto záminky, tak jsou obvyklými aktéry a nástroji ve velkých veřejných zlech králové, kněží, úředníci, senáty, parlamenty, národní shromáž-

dění, soudci a kapitáni. Nevyléčili byste zlo tím, že byste rozhodli, že již nemají být žádní monarchové, ani ministři státu, ani kazatelé evangelia – žádní vykladači zákona, žádní generální důstojníci, žádné veřejné rady. Mohli byste změnit jména: věci v nějaké podobě musí zůstat. Určité *kvantum* moci musí vždy existovat ve společenství, v nějakých rukou a pod nějakým jménem. Moudří muži budou aplikovat své léky na neřesti, nikoli na jména – na příčiny zla, které jsou trvalé, nikoli na občasné orgány, kterými jednají, a na pomíjivé způsoby, v nichž se projevují. Jinak budete moudří historicky, bláznem v praxi. Zřídka mají dva věky touž módu ve svých záminkách a tytéž způsoby pohromy. Zloba je trochu více vynalézavá. Zatímco diskutujete módu, móda minula. Táž neřest přijímá nové tělo. Duch přechází; a daleko od toho, aby ztratil svou životní zásadu změnou svého vzhledu, obnovuje se ve svých nových orgánech s čerstvou silou mladistvé činnosti. Vychází ven, pokračuje ve svém pustošení, zatímco vy šibenujete mrtvolu nebo bouráte hrob. Děsíte sami sebe duchy a zjeveními, zatímco je váš dům doupětem lupičů. Tak je tomu se všemi, kdo, dbajíce jen o skořápku a slupku dějin, se domnívají, že vedou válku s nesnášenlivostí, pýchou a krutostí, zatímco pod záminkou odporu k špatným zásadám zastaralých stran autorizují a živí tytéž odporné neřesti v odlišných frakcích, a snad v horších.

Vaši pařížští občané se dříve propůjčili jako hotové nástroje k masakrování stoupenců Kalvínových, při hanebném masakru svatého Bartoloměje. Co bychom řekli těm, kdo by pomysleli odvetu na dnešních Pařížanech za ohavnosti a hrůzy oné doby? Jsou vskutku přivedeni, aby si *tento* masakr ošklivili. Jakkoli jsou divocí, není obtížné je přimět, aby se jim nelíbil, protože politici a módní učitelé nemají zájem dávat jejich vášním přesně týž směr. Přesto však shledávají ve svém zájmu udržet tytéž divoké sklony při životě. Teprve nedávno nechali tento samý masakr sehrát na jevišti pro pobavení potomků těch, kdo ho spáchali. V této tragické frašce představili kardinála lotrinské-

ho v jeho rouchu úřadu, nařizujícího všeobecné vraždění. Měla tato podívaná přimět Pařížany, aby si ošklivili pronásledování a hnusili prolévání krve? Nikoli: měla je naučit pronásledovat jejich vlastní pastýře; měla je povzbudit, vyvolávajíc odpor a hrůzu z jejich duchovenstva, k horlivosti ve štvaní ke zkáze stavu, který, má-li vůbec existovat, má existovat nejen v bezpečí, ale v úctě. Měla stimulovat jejich kanibalské chuti (o nichž by si člověk myslel, že byly dostatečně nasyceny) rozmanitostí a kořením – a oživit je k pohotovosti v nových vraždách a masakrech, pokud by se to hodilo účelu Guisů dnešní doby. Shromáždění, v němž zasedlo množství kněží a prelátů, muselo tuto urážku snášet u svých dveří. Autor nebyl poslán na galeje, ani herci do káznice. Nedlouho po této podívané ti herci předstoupili před Shromáždění, aby si nárokovali obřady právě onoho náboženství, které se opovážili vystavit posměchu, a aby ukázali své zprostituované tváře v senátě, zatímco pařížský arcibiskup, jehož úřad byl znám jeho lidu jen z jeho modliteb a požehnání a jeho bohatství jen z almužen, je nucen opustit svůj dům a prchat před svým stádem (jako před dravými vlky), protože, prý, v šestnáctém století byl kardinál lotrinský vzbouřencem a vrahem.

Takový je účinek převrácení dějin těmi, kdo pro stejné ohavné účely převrátili každou jinou část učenosti. Avšak ti, kdo stanou na onom povznesení rozumu, které staví staletí pod naše oko a přivádí věci k pravému bodu srovnání, které zatemňuje malá jména a stírá barvy malých stran, a k němuž nemůže vystoupit nic než duch a mravní kvalita lidských činů, řeknou učitelům z Palais Royal: Kardinál lotrinský byl vrahem šestnáctého století; vy máte slávu, že jste vrahy v osmnáctém; a toto je jediný rozdíl mezi vámi. Avšak dějiny v devatenáctém století, lépe pochopené a lépe užité, naučí, jak doufám, civilizované potomstvo oškliviti si zločiny obou těchto barbarských věků. Naučí budoucí kněze a úředníky, aby se nemstili na spekulativních a nečinných ateistech budoucích časů za ohavnosti spáchané nynějšími

praktickými horlivci a zuřivými fanatiky onoho ubohého omylu, který ve svém klidovém stavu je více než potrestán, kdykoli je přijat. Naučí potomstvo, aby nevedlo válku ani s náboženstvím, ani s filozofií za zneužití, které pokrytci obou učinili z obou nejhodnotnějších dobrodiní nám propůjčených štědrostí všeobecného Patrona, který ve všech věcech vznešeně napomáhá a chrání lidský rod.

Pokud by vaše duchovenstvo, nebo kterékoli duchovenstvo, se mělo ukázat zpustlým za spravedlivé hranice, přiznávané lidské slabosti, a oněm profesním chybám, které lze stěží oddělit od profesních ctností, byť jejich neřesti nemohou nikdy ospravedlnit výkon útisku, přiznávám, že by přirozeně měly účinek v značné míře zmírnit naše rozhořčení proti tyranům, kteří překračují míru a spravedlnost ve svém trestání. Mohu připustit u duchovních, při všech jejich rozdílech, nějakou houževnatost jejich vlastního mínění, nějaké přeteky horlivosti pro jeho šíření, nějakou náklonnost k jejich vlastnímu stavu a úřadu, nějakou vazbu k zájmu jejich vlastního stavu, nějakou přednost těm, kdo poslušně naslouchají jejich naukám, nad těmi, kdo jimi pohrdají a vysmívají se jim. Toto vše připouštím, protože jsem muž, který má co dělat s muži, a který by, přes násilí snášenlivosti, neběžel do nejhorší ze všech nesnášenlivostí. Musím snášet slabosti, dokud nehnisají ve zločiny.

Nepochybně se přirozenému postupu vášní, od slabosti k neřesti, má bránit bdělým okem a pevnou rukou. Avšak je pravdou, že těleso vašeho duchovenstva překročilo tyto hranice spravedlivé shovívavosti? Z obecného stylu vašich posledních publikací všeho druhu by mohl člověk uvěřit, že vaše duchovenstvo ve Francii bylo jakýmsi druhem oblud: hrozným složením z pověry, nevědomosti, lenosti, podvodu, lakoty a tyranie. Je to však pravda? Je pravdou, že plynutí času, ustání střetávajících se zájmů, truchlivá zkušenost ze zel vyplývajících ze stranického vzteku, neměly žádný druh vlivu, aby postupně zjemnily jejich mysl? Je pravdou, že denně obnovovali vpády na občanskou

moc, znepokojovali domácí klid své země a činili činnost její vlády slabou a vratkou? Je pravdou, že duchovenstvo naší doby stiskalo laiky železnou rukou a všude zapalovalo ohně divokého pronásledování? Snažili se každým podvodem rozmnožit své statky? Překračovali náležité požadavky na statcích, které byly jejich? Nebo, přísným utahováním práva ve křivdu, obraceli zákonný nárok ve sužující vyděračství? Když neměli moc, byli naplněni neřestmi těch, kdo ji závidí? Byli zapáleni násilným, soudivým duchem sporu? Puzeni ctižádostí intelektuální svrchovanosti, byli hotovi vyletět do tváře veškeré vrchnosti, zapalovat kostely, masakrovat kněze jiných popisů, strhávat oltáře, a razit si cestu přes trosky svržených vlád k říši učení, někdy lichotíce, někdy nutíce svědomí lidí z jurisdikce veřejných institucí k poddanosti své osobní autoritě, počínajíc nárokem na svobodu a končíc zneužitím moci?

Toto, nebo některé z toho, byly neřesti vytýkané, a nikoli zcela bez základu, několika mužům církve dřívějších dob, kteří náleželi k oběma velkým stranám, které tehdy rozdělovaly a znepokojovaly Evropu.

Pokud ve Francii bylo, jak v jiných zemích viditelně je, veliké odbývání, spíše než jakýkoli nárůst těchto neřestí, místo přenášení zločinů jiných mužů a odporného charakteru jiných dob na nynější duchovenstvo, podle obyčejné spravedlnosti by měli být chváleni, povzbuzováni a podporováni ve svém odchodu od ducha, který znectil jejich předchůdce, a za to, že na sebe vzali temperamentu mysli a mravů vhodnějších jejich posvátnému úřadu.

Když mě okolnosti zavedly do Francie, ke konci pozdní vlády, duchovenstvo, ve všech jeho formách, zaujalo značnou část mé zvědavosti. Natolik vzdálen tomu, abych shledal (kromě od jedné skupiny mužů, tehdy ne velmi početné, byť velmi činné) stížnosti a nespokojenosti vůči onomu tělesu, které mi některé publikace daly důvod očekávat, jsem postřehl malý nebo žádný veřejný či soukromý neklid vůči nim. Po dalším zkoumání jsem shledal duchovenstvo, obecně, osoba-

mi mírných myslí a slušných mravů: zahrnuji sekulární kněze a řeholníky obou pohlaví. Neměl jsem to štěstí znát mnoho z farního duchovenstva: avšak obecně jsem obdržel dokonale dobrý účet o jejich mravech a o jejich pozornosti ke svým povinnostem. S některými z vyššího duchovenstva jsem měl osobní známost a o ostatních v této třídě velmi dobré prostředky informace. Byli téměř všichni osobami urozeného původu. Podobali se jiným jejich vlastního postavení; a kde byl nějaký rozdíl, byl v jejich prospěch. Byli plněji vzděláni než vojenská šlechta – takže nijak nehanobili své povolání nevědomostí nebo nedostatkem způsobilosti k výkonu své autority. Zdáli se mi, mimo kněžský charakter, svobodomyslní a otevření, se srdci gentlemanů a mužů cti, ani drzí, ani servilní ve svých mravech a chování. Zdáli se mi spíše vyšší třídou – skupinou mužů, mezi nimiž byste nebyli překvapeni nalézt Fénelona. Viděl jsem mezi pařížským duchovenstvem (s mnoha z tohoto popisu se jinde nelze setkat) muže veliké učenosti a upřímnosti; a měl jsem důvod se domnívat, že tento popis nebyl omezen na Paříž. Co jsem shledal na jiných místech, vím, že bylo náhodné, a tedy je lze předpokládat za spravedlivý vzorek. Strávil jsem několik dní v provinčním městě, kde, za nepřítomnosti biskupa, jsem trávil večery se třemi duchovními, jeho generálními vikáři, osobami, které by přinesly čest kterékoli církvi. Byli všichni dobře informováni; dva z nich s hlubokou, obecnou a rozsáhlou erudicí, starověkou i moderní, orientální i západní – zvláště ve svém vlastním povolání. Měli rozsáhlejší znalost našich anglických teologů, než jsem očekával; a vstoupili do génia oněch autorů s kritickou přesností. Jeden z těchto gentlemanů od té doby zemřel: abbé Morangis. Vzdávám tento hold bez váhání památce té vznešené, úctyhodné, učené a znamenité osoby; a činil bych totéž se stejnou veselostí vůči zásluhám ostatních, o nichž věřím, že jsou dosud naživu, kdybych se nebál ublížit těm, kterým nejsem schopen posloužit.

Někteří z těchto duchovních stavu jsou po všech titulech osobami zasluhujícími obecnou úctu. Zasluhují vděčnost ode mne a od mnoha Angličanů. Pokud by se tento dopis někdy dostal do jejich rukou, doufám, že uvěří, že jsou v našem národě ti, kdo cítí nad jejich nezaslouženým pádem a nad krutou konfiskací jejich jmění, s nemalou citlivostí. Co o nich říkám, je svědectvím, kam až jeden slabý hlas může dosáhnout, které jsem dlužen pravdě. Kdykoli se otázka tohoto nepřirozeného pronásledování týká, zaplatím ji. Nikdo mi nezabrání, abych byl spravedlivý a vděčný. Doba je vhodná pro tuto povinnost; a je zvláště slušné ukázat naši spravedlnost a vděčnost, když ti, kdo si o nás a o lidstvu zasloužili dobře, trpí pod lidovou pomluvou a pronásledováním utlačující moci.

Měli jste před svou revolucí asi sto dvacet biskupů. Několik z nich byli muži vynikající svatosti a dobročinnosti bez hranic. Když mluvíme o hrdinském, mluvíme samozřejmě o vzácné ctnosti. Věřím, že případy vynikající zpustlosti mohou být mezi nimi stejně vzácné jako případy přesahující dobroty. Příklady lakoty a rozpustilosti lze vybrat, nepochybuji o tom, těmi, kdo mají v oblibě vyšetřování, které vede k takovým objevům. Muž tak starý jako já se nebude divit, že několik, v každém popisu, nevede onen dokonalý život sebezáporu, co se týče bohatství nebo potěšení, jaký je přán všemi, některými očekáván, ale nikým vymáhán s větší přísností než těmi, kdo jsou nejpozornější ke svým vlastním zájmům nebo nejshovívavější ke svým vlastním vášním. Když jsem byl ve Francii, jsem si jist, že počet neřestných prelátů nebyl veliký. Jistí jednotlivci mezi nimi, nerozeznatelní pro pravidelnost svých životů, do jisté míry nahrazovali svůj nedostatek přísných ctností svým vlastnictvím svobodomyslných, a byli obdařeni kvalitami, které je činily užitečnými v církvi a státě. Je mi řečeno, že, s nemnohými výjimkami, Ludvík Šestnáctý věnoval ve svých povyšováních do oné hodnosti větší pozornost charakteru než jeho bezprostřední předchůdce; a věřím (jak nějaký duch reformy převládal po celou vlá-

du), že to může být pravda. Avšak nynější vládnoucí moc projevila sklon jen loupit církev. Potrestala *všechny* preláty: což je napomáhání neřestným, přinejmenším co se týče pověsti. Zřídila ponižující penzijní zřízení, do něhož žádný muž svobodomyslných idejí nebo svobodomyslného postavení neurčí své děti. Musí se usadit v nejnižších třídách lidu. Jak u vás nižší duchovenstvo není dostatečně početné pro své povinnosti, jak jsou tyto povinnosti nad míru detailní a namáhavé, jak jste neponechali žádné střední třídy duchovenstva v pohodě, v budoucnu nic z vědy nebo erudice nebude moci existovat v galikánské církvi. K dokončení projektu, bez nejmenšího ohledu na práva patronů, Shromáždění zajistilo v budoucnu volené duchovenstvo: uspořádání, které vyžene z duchovního povolání všechny muže střízlivé, všechny, kdo si mohou činit nárok na nezávislost ve své funkci nebo svém chování – a které vrhne celé řízení veřejné mysli do rukou skupiny rozpustilých, drzých, lstivých, frakčních, pochlebujících ničemů, takového postavení a takových životních návyků, které učiní jejich opovrženíhodné penze (ve srovnání s nimiž je plat výběrčího akcízu výnosný a čestný) předmětem nízké a nesvobodomyslné intriky. Ti úředníci, které stále nazývají biskupy, mají být zvoleni k zajištění srovnatelně nízkému, týmiž uměními (totiž volebními uměními), muži všech náboženských přesvědčení, která jsou známa nebo mohou být vymyšlena. Noví zákonodárci nestanovili vůbec nic ohledně jejich kvalifikace, co se týče nauky nebo mravů, ne více než učinili co se týče podřízeného duchovenstva; ani se nejeví, že by jak vyšší, tak nižší nemohli, podle své volby, praktikovat nebo kázat jakýkoli způsob náboženství nebo nenáboženství, jaký se jim zlíbí. Dosud nevidím, jaká má být jurisdikce biskupů nad jejich podřízenými, nebo zda vůbec mají mít nějakou jurisdikci.

Zkrátka, pane, zdá se mi, že toto nové církevní zřízení je zamýšleno jen jako dočasné, a přípravné pro úplné zrušení, v kterékoli z jeho forem, křesťanského náboženství, kdykoli budou mysli lidí připraveny

pro tento poslední úder proti němu dokonáním plánu uvést jeho služebníky do všeobecného opovržení. Ti, kdo nevěří, že filozofičtí fanatici, kteří v těchto věcech vedou, dlouho chovali takový záměr, jsou úplně neznalí jejich charakteru a postupu. Tito zapálenci neváhají vyznat své mínění, že stát může existovat bez jakéhokoli náboženství lépe než s nějakým, a že jsou schopni dodat místo jakéhokoli dobra, které v něm může být, projektem svým vlastním – jmenovitě jakýmsi vzděláním, které si představili, založeným na znalosti fyzických potřeb lidí, postupně dovedeným k osvícenému vlastnímu zájmu, který, dobře pochopen, nám říkají, se ztotožní s zájmem rozšířenějším a veřejným. Schéma tohoto vzdělávání je dlouho známo. V poslední době je odlišují (jak získali zcela nové názvosloví technických termínů) jménem *občanské výchovy*.

Doufám, že jejich stoupenci v Anglii (jimž spíše přisuzuji velmi neuvážené chování než konečný cíl v tomto odporném záměru) neuspějí ani v drancování duchovních, ani v zavedení zásady lidové volby do našich biskupství a farních kurií. Toto, v nynějším stavu světa, by bylo poslední zkažení církve, úplné zničení kněžského charakteru, nejnebezpečnější otřes, který stát kdy obdržel skrze špatně pochopené uspořádání náboženství. Dobře vím, že biskupství a kurie, pod královským a vrchnostenským patronátem, jak jsou nyní v Anglii, a jak byly v poslední době ve Francii, jsou někdy získány nedůstojnými metodami; avšak druhý způsob církevního ucházení je podrobuje nekonečně jistěji a obecněji všem zlým uměním nízké ctižádosti, které, působíce na větší počty a skrze větší počty, vyvolají pohromu úměrně.

Ti z vás, kdo oloupili duchovenstvo, se domnívají, že snadno smíří své chování se všemi protestantskými národy, protože duchovenstvo, které takto oloupili, snížili a vydali posměchu a opovržení, je římskokatolického, to jest *jejich vlastního* předstíraného vyznání. Nepochybuji, že se zde, stejně jako jinde, najdou nějací ubozí bigoti, kteří nenávidí sekty a strany odlišné od svých vlastních více, než milují pod-

statu náboženství, a kteří se více rozzlobí nad těmi, kdo se od nich liší ve svých jednotlivých plánech a systémech, než se nespokojí s těmi, kdo útočí na základ naší společné naděje. Tito muži budou psát a mluvit o této věci způsobem, který lze očekávat z jejich temperamentu a charakteru. Burnet říká, že když byl ve Francii, v roce tisíc šest set osmdesát tři, „metoda, která přivedla muže nejjemnějších částí k papeženství, byla tato: přivedli se k pochybnostem o celém křesťanském náboženství: jakmile se to jednou stalo, zdálo se jim lhostejnější, které strany nebo formy se dále navenek drží.“ Byla-li toto tehdy církevní politika Francie, je to, čeho mají od té doby až příliš mnoho důvodu litovat. Dávali přednost ateismu před formou náboženství nesouhlasnou s jejich idejemi. Uspěli ve zničení oné formy; a ateismus uspěl v jejich zničení. Mohu snadno uvěřit Burnetovu příběhu; protože jsem pozoroval příliš mnoho podobného ducha (neboť trocha ho je „mnoho příliš mnoho“) mezi námi samými. Nálada však není obecná.

Učitelé, kteří reformovali naše náboženství v Anglii, se nijak nepodobali vašim nynějším reformujícím doktorům v Paříži. Snad byli (jako ti, kterým se stavěli na odpor) o něco více, než by bylo žádoucí, pod vlivem stranického ducha; avšak byli nejupřímnějšími věřícími; muži nejžhavější a nejvznešenější zbožnosti; připraveni zemřít (jak někteří z nich zemřeli) jako praví hrdinové na obranu svých jednotlivých idejí křesťanství – jako by zemřeli se stejnou pevností a s větší veselostí za oný zdroj obecné pravdy, za jehož větve bojovali svou krví. Tito muži by zavrhli s hrůzou ony ničemy, kteří si činili nárok na společenství s nimi na žádných jiných titulech než na onom, že oloupili osoby, s nimiž vedli spory, a že opovrhli obecným náboženstvím, pro jehož čistotu se namáhali s horlivostí, která jednoznačně svědčila o jejich nejvyšší úctě k podstatě onoho systému, který si přáli reformovat. Mnozí z jejich potomků si uchovali touž horlivost, ale (jak byli méně zapojeni v konfliktu) s větší umírněností. Nezapomínají, že spravedlnost a milosrdenství jsou podstatné části náboženství. Bez-

božní lidé se nedoporučují jejich společenství nespravedlností a krutostí vůči jakémukoli popisu svých bližních stvoření.

Slyšíme tyto nové učitele neustále se chlubit svým duchem snášenlivosti. Že tyto osoby snášejí všechna mínění, které si nemyslí, že by nějaké mělo cenu, je věcí malé zásluhy. Rovné zanedbání není nestrannou laskavostí. Druh dobročinnosti, který vzniká z opovržení, není pravou láskou k bližnímu. V Anglii je hojnost mužů, kteří snášejí v pravém duchu snášenlivosti. Myslí si, že dogmata náboženství, byť v různých stupních, mají všechna svou váhu, a že mezi nimi je, jako mezi všemi hodnotnými věcmi, spravedlivý základ pro přednost. Napomáhají proto, a snášejí. Snášejí, nikoli protože opovrhují míněními, ale protože ctí spravedlnost. Chránili by uctivě a s láskou všechna náboženství, protože milují a ctí velikou zásadu, na níž se všechna shodují, a veliký předmět, k němuž jsou všechna směřována. Začínají stále jasněji rozlišovat, že máme všichni společnou věc, jakoby proti společnému nepříteli. Nebudou tak svedeni duchem frakce, aby nerozlišili, co je učiněno ve prospěch jejich podskupiny, od oněch činů nepřátelství, které jsou skrze některý zvláštní popis namířeny proti celému sboru, v němž jsou oni sami, pod jiným jménem, zahrnuti. Je mi nemožné říci, jaký může být charakter každého popisu mužů mezi námi. Avšak mluvím za větší část; a za ně vám musím říci, že svatokrádež není součástí jejich nauky o dobrých skutcích; že, nikterak od toho, aby vás volali do svého společenství z takového titulu, pokud mají být vaši profesoři připuštěni k jejich společenství, musí pečlivě skrýt svou nauku o oprávněnosti proskripce nevinných mužů, a musí učinit navrácení všeho ukradeného zboží jakéhokoli druhu. Dokud toho neučiní, nejsou z našich.

Můžete předpokládat, že neschvalujeme vaši konfiskaci důchodů biskupů a děkanů a kapitul a farního duchovenstva vlastnícího nezávislé statky plynoucí z půdy, protože máme totéž zřízení v Anglii. Tato námitka, řeknete, nemůže platit co se týče konfiskace majetku mni-

chů a jeptišek a zrušení jejich řádu. Je pravda, že tato jednotlivá část vaší obecné konfiskace neovlivňuje Anglii jako přesný precedens; avšak důvod platí, a jde to velmi daleko. Dlouhý parlament konfiskoval pozemky děkanů a kapitul v Anglii na týchž myšlenkách, na nichž vaše Shromáždění dalo do prodeje pozemky mnišských řádů. Avšak je v zásadě nespravedlnosti, kde spočívá nebezpečí, a nikoli v popisu osob, na nichž je nejprve vykonána. Vidím v zemi velmi blízko nás kurs politiky, který se vzpírá spravedlnosti, obecnému zájmu lidstva. S Národním shromážděním Francie je držení ničím, zákon a zvyklost jsou ničím. Vidím Národní shromáždění, jak otevřeně zavrhuje nauku vydržení, kterou jeden z největších z jejich vlastních právníků nám říká, s velikou pravdou, že je součástí přirozeného zákona. Říká nám, že pozitivní zjištění jeho hranic a jeho zabezpečení před vpádem byly mezi příčinami, pro něž byla sama občanská společnost ustavena. Je-li vydržení jednou otřeseno, žádný druh majetku není bezpečný, jakmile se jednou stane předmětem dost velikým, aby pokoušel chamtivost nuzné moci. Vidím praxi dokonale odpovídající jejich opovržení touto velikou základní částí přirozeného zákona. Vidím konfiskátory, jak začínají biskupy a kapitulami a kláštery; ale nevidím je, že by tam skončili. Vidím prince krve, kteří, podle nejstarších zvyklostí onoho království, drželi veliké pozemkové statky, (sotva s komplimentem debaty,) zbavené jejich držení, a místo jejich stálého, nezávislého majetku zredukované na naději na nějakou vratkou dobročinnou penzi podle libovůle Shromáždění, které bude samozřejmě málo dbát na práva penzistů z libovůle, když opovrhuje právy zákonných vlastníků. Opojeni drzostí svých prvních neslavných vítězství a tlačeni tísněmi způsobenými jejich chtíčem po neposvěceném zisku, zklamáni, ale neodrazeni, se nakonec odvážili úplně podvrátit všechen majetek všech popisů v celém rozsahu velikého království. Donutili všechny lidi, ve všech obchodních transakcích, při disponování pozemky, v občanském jednání, a v celém společenství života, přijmout, jako doko-

nalé placení a dobrou a zákonnou úhradu, symboly svých spekulací na zamýšleném prodeji své loupeže. Jaké stopy svobody nebo majetku zanechali? Nájemní právo zahrádky se zelím, roční úrok z chýše, dobrá vůle hospody nebo pekařství, sám stín konstruktivního majetku, jsou obřadněji zacházeny v našem parlamentě než u vás nejstarší a nejhodnotnější pozemkové držby, v rukou nejvznešenějších osob, nebo než celé těleso peněžního a obchodního zájmu vaší země. Chováme vysoké mínění o zákonodárné autoritě; ale nikdy jsme nesnili, že by parlamenty měly jakékoli právo porušit majetek, přemoci vydržení, nebo vnutit oběh své vlastní fikce místo oběhu skutečného a uznávaného zákonem národů. Avšak vy, kdo jste začali odmítáním podřídit se nejmírnějším omezením, jste skončili zřízením neslýchaného despotismu. Shledávám, že základ, na němž vaši konfiskátoři postupují, je tento: že by jejich jednání nemohlo být vskutku podpořeno u soudu spravedlnosti, ale že pravidla vydržení nemohou zavazovat zákonodárné shromáždění. Takže toto zákonodárné shromáždění svobodného národa zasedá nikoli pro zajištění, nýbrž pro zničení majetku – a nikoli jen majetku, ale každého pravidla a maxima, které mu může dát stabilitu, a oněch nástrojů, které jediné mu mohou dát oběh.

Když anabaptisté z Münsteru v šestnáctém století naplnili Německo zmatkem svým systémem srovnávání a svými divokými názory o majetku, které zemi v Evropě nedal postup jejich zuřivosti spravedlivou příčinu k poplachu? Ze všech věcí je moudrost nejvíce zděšena epidemickým fanatismem, protože ze všech nepřátel je to ten, proti kterému je nejméně schopna dodat jakýkoli druh zdroje. Nemůžeme být neznalí ducha ateistického fanatismu, který je povzbuzován množstvím spisů rozšiřovaných s neuvěřitelnou pílí a nákladem, a kázáními přednášenými ve všech ulicích a místech veřejného shromáždění v Paříži. Tyto spisy a kázání naplnily lid černou a divokou krutostí mysli, která v nich zatlačuje obvyklé pocity Přírody, stejně jako všechny city mravnosti a náboženství; natolik, že tito ničemové jsou vedeni,

aby snášeli s pochmurnou trpělivostí nesnesitelná utrpení, která jim byla přinesena násilnými křečemi a převraty, které byly učiněny v majetku. Duch obracení provází tohoto ducha fanatismu. Mají společnosti, aby se spikly a dopisovaly si doma i v cizině pro šíření svých dogmat. Republika Bernská, jedna z nejšťastnějších, nejprosperujících a nejlépe spravovaných zemí na zemi, je jedním z velikých předmětů, k jejichž zničení míří. Je mi řečeno, že do jisté míry uspěli v zasévání semen nespokojenosti tam. Jsou zaneprázdněni po celém Německu. Španělsko a Itálie nebyly nedotčeny. Anglie není vynechána z obsažného schématu jejich zhoubné dobročinnosti: a v Anglii nacházíme ty, kdo jim vztahují ruce, kdo doporučují jejich příklad z nejedné kazatelny, a kdo si vybírají, v nejednom periodickém shromáždění, veřejně si s nimi dopisovat, tleskat jim a stavět je jako předměty k napodobení; kdo od nich přijímají znaky bratrství a prapory posvěcené uprostřed jejich obřadů a tajemství; kdo jim navrhují ligy věčného přátelství, právě v době, kdy moc, jíž naše ústava výlučně svěřila federativní schopnost tohoto království, může shledat vhodným, aby s nimi vedla válku.

Není to konfiskace našeho církevního majetku z tohoto příkladu ve Francii, čeho se obávám, byť si myslím, že by to nebylo žádné malé zlo. Veliký zdroj mé úzkosti je, aby to v Anglii nebylo kdy pokládáno za politiku státu hledat zdroj v konfiskacích jakéhokoli druhu, nebo aby žádný jeden popis občanů nebyl přiveden k tomu, aby kterýkoli z ostatních pokládal za svou náležitou kořist. Národy brodí hlouběji a hlouběji do oceánu bezmezného dluhu. Veřejné dluhy, které zprvu byly zárukou pro vlády, zájmem mnoha o veřejný klid, se ve svém přebytku stávají pravděpodobně prostředky jejich svržení. Pokud vlády zajišťují tyto dluhy těžkými zdaněními, hynou tím, že se stávají pro lid odpornými. Pokud je nezajišťují, budou zničeny úsilím nejnebezpečnější ze všech stran: míním rozsáhlý, nespokojený peněžní zájem, zraněný a nikoli zničený. Muži, kteří tvoří tento zájem, hledí pro své zaji-

štění, zaprvé, k věrnosti vlády; zadruhé, k její moci. Pokud shledají staré vlády vyčerpanými, opotřebovanými a s uvolněnými pružinami, takže nejsou dostatečného rázu pro jejich účely, mohou hledat nové, které by vlastnily více energie; a tato energie bude odvozena, nikoli ze získání zdrojů, nýbrž z opovržení spravedlností. Revoluce jsou příznivé konfiskaci; a je nemožné vědět, pod jakými odpornými jmény budou autorizovány příští konfiskace. Jsem si jist, že zásady převládající ve Francii se vztahují na velmi mnoho osob a popisů osob ve všech zemích, kteří pokládají svou neškodnou nečinnost za své zajištění. Tento druh nevinnosti u vlastníků lze argumentem obrátit v neužitečnost; a neužitečnost v nezpůsobilost pro jejich statky. Mnohé části Evropy jsou v otevřeném nepořádku. V mnohých jiných je dutý šelest pod zemí; cítí se zmatený pohyb, který hrozí obecným zemětřesením v politickém světě. Již se tvoří konfederace a dopisování nejmimořádnější povahy v několika zemích. V takovém stavu věcí bychom se měli držet ve střehu. Ve všech změnách (musí-li být změny) je okolností, která poslouží nejvíce k otupení ostří jejich škodlivosti a k napomáhání tomu, co v nich může být dobrého, aby nás nalezly s našimi myslemi houževnatými ke spravedlnosti a šetrnými k majetku.

Avšak bude argumentováno, že tato konfiskace ve Francii nemá znepokojovat ostatní národy. Říkají, že není činěna z bezuzdné dravosti; že je to velké opatření národní politiky, přijaté k odstranění rozsáhlého, zakořeněného, pověrečného zla. – Je to s největší obtíží, že jsem schopen oddělit politiku od spravedlnosti. Spravedlnost je sama velikou stálou politikou občanské společnosti; a jakýkoli význačný odklon od ní, za jakýchkoli okolností, leží pod podezřením, že vůbec není politikou.

Když jsou lidé povzbuzováni, aby šli do určitého způsobu života existujícími zákony a chráněni v onom způsobu jako v zákonném zaměstnání – když přizpůsobili všechny své myšlenky a všechny své zvyky tomu – když zákon dlouho učinil jejich držení se jeho pravidel

základem pověsti a jejich odchod od nich základem hanby a dokonce trestu – jsem si jist, že je nespravedlivé v zákonodárství, svévolným aktem, přinést náhlé násilí jejich myslím a jejich citům, násilně je snížit z jejich stavu a postavení a stigmatizovat hanbou a potupou onen charakter a ony zvyky, které předtím byly učiněny měřítkem jejich štěstí a cti. Pokud je k tomuto přidáno vyhnání z jejich obydlí a konfiskace všech jejich statků, nejsem dost prozíravý, abych objevil, jak lze tento despotický žert prováděný s pocity, svědomím, předsudky a majetky lidí odlišit od nejkrutější tyranie.

Pokud je nespravedlnost směru sledovaného ve Francii jasná, politika onoho opatření, to jest veřejný prospěch, který lze od něho očekávat, má být přinejmenším tak zřejmá a přinejmenším tak důležitá. Pro muže, který jedná pod vlivem žádné vášně, který ve svých projektech nemá na zřeteli nic než veřejné dobro, bude okamžitě patrný veliký rozdíl mezi tím, co by politika diktovala při původním zavedení takových institucí, a při otázce jejich úplného zrušení, kde zapustily své kořeny široko a hluboko, a kde, dlouhým zvykem, věci hodnotnější než ony samy jsou k nim tak přizpůsobeny, a v jistém smyslu s nimi propleteny, že jedno nemůže být zničeno bez výrazného poškození druhého. Mohl by být v rozpacích, pokud by případ byl skutečně takový, jak jej sofisté představují ve svém chatrném stylu debatování. Avšak v této, jako ve většině otázek státu, je střední cesta. Je něco jiného než pouhá volba mezi absolutním zničením nebo nereformovanou existencí. *Spartam nactus es; hanc exorna*. Toto je, podle mého mínění, pravidlo hlubokého smyslu a nikdy by nemělo opustit mysl poctivého reformátora. Nemohu pochopit, jak kdo mohl dospět k onomu stupni domýšlivosti, pokládat svou zemi za pouhé *carte blanche*, na nějž může napsat cokoli, co se mu zlíbí. Muž plný vřelé, spekulativní dobročinnosti si může přát svou společnost ustavenou jinak, než ji shledává; avšak dobrý vlastenec a pravý politik vždy uvažuje, jak udělat nejvíce z existujících materiálů své země. Sklon zachovávat a schopnost zlep-

šovat, vzato dohromady, by bylo mým měřítkem státníka. Vše ostatní je ve svém pojetí vulgární, při provádění nebezpečné.

Jsou chvíle v osudu států, kdy jsou jednotliví mužové povoláni, aby učinili zlepšení velkým duševním úsilím. V takových chvílích, i když se zdá, že požívají důvěry svého knížete a země a jsou vybaveni plnou autoritou, nemají vždy vhodné nástroje. Politik, aby vykonal velké věci, hledá *moc*, co naši dělníci nazývají *opěrou*; a pokud nalezne tuto moc, v politice jako v mechanice, nemůže být na rozpacích, jak ji použít. V mnišských institucích, podle mého mínění, byla nalezena veliká *moc* pro mechanismus politické dobročinnosti. Byly tam důchody s veřejným směřováním; byli tam muži zcela oddělení a zasvěcení veřejným účelům, bez jakýchkoli jiných než veřejných pout a veřejných zásad – muži bez možnosti obrátit statek společenství v soukromé jmění – muži popřeni vlastním zájmům, jejichž lakota je pro nějaké společenství – muži, jimž je osobní chudoba ctí, a implicitní poslušnost zastává místo svobody. Marně bude muž hledět na možnost dělat takové věci, když je potřebuje. Větry vějí, jak se jim zachce. Tyto instituce jsou plody zápalu; jsou nástroji moudrosti. Moudrost nemůže vytvořit materiály; ty jsou dary Přírody nebo náhody; její pýcha je v užívání. Trvalá existence korporátních těles a jejich jmění jsou věci zvláště vhodné pro muže, který má dlouhé pohledy – který rozjímá o záměrech, které vyžadují čas k ztvárnění, a které navrhují trvání, když jsou dokončeny. Nezasluhuje si být zařazen vysoko nebo dokonce zmiňován v řádu velkých státníků ten, kdo získav velení a směřování takové moci, jaká existovala v bohatství, kázni a zvycích takových korporací, jako jsou ty, které jste bezhlavě zničili, nemůže nalézt žádný způsob, jak ji obrátit k velikému a trvalému prospěchu své země. Při pohledu na tento předmět se vymýšlející mysli naskýtá tisíc užití. Zničit jakoukoli moc rostoucí divoce z husté produktivní síly lidské mysli je téměř rovno, v morálním světě, zničení zjevně činných vlastností těles v materiálním. Bylo by to jako pokus zničit (bylo-li by to v naší pravomoci zničit)

rozpínavou sílu fixního vzduchu v ledku, nebo moc páry, nebo elektřiny, nebo magnetismu. Tyto energie vždy existovaly v Přírodě a byly vždy rozeznatelné. Zdály se, některé z nich neužitečné, některé škodlivé, některé nic lepšího než hračka pro děti – dokud rozjímavá schopnost, spojená s praktickou dovedností, nezkrotila jejich divokou přirozenost, nepodrobila je k užití a neučinila je naráz nejmocnějšími a nejpoddajnějšími činiteli, podrobenými velikým pohledům a záměrům mužů. Zdálo se padesát tisíc osob, jejichž duševní a jejichž tělesnou práci jste mohli řídit, a tolik set tisíc ročně z důchodu, který nebyl ani lenivý, ani pověrečný, příliš velkým pro vaše schopnosti ovládat? Neměli jste žádný způsob, jak užít tyto muže, než obrácením mnichů v penzisty? Neměli jste žádný způsob, jak obrátit důchod k užitku, než skrze lehkomyslný zdroj rozmařilého prodeje? Byli-li jste takto zbaveni duševních zásob, postup je ve svém přirozeném kursu. Vaši politici nerozumějí svému řemeslu; a proto prodávají své nástroje.

Avšak instituce páchnou pověrou ve své vlastní zásadě; a živí ji trvalým a stálým vlivem. – O tomto nemíním se přít; ale toto by vám nemělo bránit v tom, abyste čerpali ze samotné pověry jakékoli zdroje, které mohou odtud být dodány pro veřejný prospěch. Čerpáte prospěch z mnoha sklonů a mnoha vášní lidské mysli, které jsou stejně pochybné barvy v morálním oku jako sama pověra. Bylo vaším úkolem napravit a zmírnit vše, co bylo škodlivé v této vášni, jako ve všech vášních. Avšak je pověra největší ze všech možných neřestí? Ve své možné extrémě, myslím, se stává velmi velikým zlem. Je to však morální předmět, a samozřejmě připouští všechny stupně a všechny modifikace. Pověra je náboženstvím slabých myslí; a musí být snášeny v jejím směšování, v nějaké drobné nebo nějaké zápalové formě či jiné, jinak připravíte slabé mysli o zdroj shledaný nutným i pro nejsilnější. Těleso veškerého pravého náboženství spočívá, jistě, v poslušnosti vůli Vládce světa, v důvěře v Jeho prohlášení a v napodobování Jeho doko-

nalostí. Zbytek je naše vlastní. Může to být na škodu velikému konci – může to být pomocné. Moudří muži, kteří jako takoví nejsou *obdivovateli* (přinejmenším ne obdivovateli *munera terræ*), nejsou k těmto věcem násilně připoutáni, ani je násilně nenávidí. Moudrost není nejpřísnějším napravovatelem bláznovství. Jsou to soupeřící bláznovství, která si vzájemně dávají tak neúprosnou válku a tak krutě využívají svých výhod, jak náhodou mohou zapojit nestřídmý prostý lid, na jedné straně nebo na druhé, do svých hádek. Opatrnost by byla neutrální; avšak kdyby, v soupeření mezi něžným přilnutím a prudkou antipatií ohledně věcí ve své přirozenosti nestvořených, aby plodily takové horkosti, byl obezřetný muž nucen učinit volbu, které omyly a výstřednosti zápalu by odsoudil nebo snášel, snad by myslel, že pověra, která staví, je snesitelnější než ta, která bourá – ta, která zdobí zemi, než ta, která ji znetvořuje – ta, která nadává, než ta, která loupí – ta, která vede k pomýlené dobročinnosti, než ta, která podněcuje k skutečné nespravedlnosti – ta, která vede muže k odepření si zákonných potěšení, než ta, která rve jiným skrovné živobytí jejich sebezáporu. Takový, myslím, je velmi blízko stav otázky mezi starodávnými zakladateli mnišské pověry a pověrou předstíraných filozofů této hodiny.

Prozatím odkládám všechny úvahy o předpokládaném veřejném zisku z prodeje, který však pokládám za dokonale klamavý. Zde to budu pokládat pouze za převod majetku. O politice onoho převodu vás zatížím několika myšlenkami.

V každém prosperujícím společenství je vyrobeno něco více, než jde k bezprostřední podpoře výrobce. Tento přebytek tvoří důchod pozemkového kapitalisty. Bude vydán vlastníkem, který nepracuje. Avšak tato zahálka je sama pramenem práce, tento odpočinek pobídkou k pracovitosti. Jediným zájmem státu je, aby kapitál vzatý v nájmu z půdy byl navrácen zase zpět k pracovitosti, odkud přišel, a aby jeho vydávání bylo s nejmenším možným poškozením mravů těch, kdo jej vydávají, a mravů lidí, k nimž je navrácen.

Ve všech pohledech na příjem, výdaje a osobní zaměstnání by střízlivý zákonodárce pečlivě srovnával držitele, kterého je mu doporučeno vyhnat, s cizincem, kterému je navrženo, aby zaujal jeho místo. Dříve než se napáchají nepohodlí, která *musí* provázet všechny násilné revoluce v majetku skrze rozsáhlou konfiskaci, bychom měli mít nějakou rozumnou jistotu, že kupci konfiskovaného majetku budou ve značné míře pracovitější, ctnostnější, střízlivější, méně nakloněni vymáhat nerozumný podíl zisků dělníka, nebo spotřebovat na sebe větší podíl, než je vhodné pro míru jednotlivce – nebo že budou kvalifikováni rozdělit přebytek stálejším a rovnějším způsobem, tak aby vyhověl účelům politického vydávání, než staří držitelé, nazývejte ty držitele biskupy, nebo kanovníky, nebo komendatorními opaty, nebo mnichy, nebo jak chcete. Mniši jsou líní. Budiž. Předpokládejme, že nejsou jinak zaměstnáni, než zpíváním v choru. Jsou zaměstnáni stejně užitečně jako ti, kdo ani nezpívají ani neříkají – stejně užitečně jako ti, kdo zpívají na jevišti. Jsou zaměstnáni stejně užitečně, jako kdyby pracovali od úsvitu do temnoty v nesčetných servilních, snižujících, neslušných, nemužných a často nejnezdravějších a morových zaměstnáních, k nimž je sociální ekonomií tolik ničemů neodvratně odsouzeno. Kdyby nebylo obecně záhubné rušit přirozený průběh věcí a brzdit v jakémkoli stupni veliké kolo oběhu, které je obraceno zvláštně směřovanou prací těchto nešťastných lidí, byl bych nekonečně více nakloněn násilně je zachránit z jejich mizerné pracovitosti než násilně narušit tichý odpočinek mnišské klidnosti. Lidskost, a snad i politika, by mě lépe ospravedlnila v jednom než v druhém. Je to předmět, nad nímž jsem často přemýšlel, a nikdy jsem o něm neuvažoval bez pocitu. Jsem si jist, že žádná úvaha, kromě nutnosti podrobit se jhu přepychu a despotismu rozmaru, které svým vlastním vládčím způsobem rozdělí přebytek plodů půdy, nemůže ospravedlnit snášení takových řemesel a zaměstnání v dobře řízeném státě. Ale pro tento účel rozděle-

ní se mi zdá, že nečinné výdaje mnichů jsou zcela stejně dobře směrovány jako nečinné výdaje nás, laických povalečů.

Když jsou výhody držení a projektu na stejné úrovni, není motiv pro změnu. Avšak v nynějším případě, snad, nejsou na stejné úrovni, a rozdíl je ve prospěch držení. Nezdá se mi, že by výdaje těch, které se chystáte vyhnat, ve skutečnosti braly průběh tak přímo a tak obecně vedoucí k poskvrnění, snížení a učinění ubohými těch, skrze něž procházejí, jako výdaje těch oblíbenců, které vnucujete do jejich domů. Proč by mi nebo vám měly být vydávání velkého pozemkového majetku, které je rozptylem přebytku plodin půdy, snesitelné, když bere svůj průběh skrze hromadění obrovských knihoven, které jsou dějinami síly a slabosti lidské mysli – skrze veliké sbírky starých záznamů, medailí a mincí, které dosvědčují a vysvětlují zákony a zvyky – skrze obrazy a sochy, které, napodobujíce Přírodu, zdají se rozšiřovat hranice stvoření – skrze veliké památky mrtvých, které pokračují zřetele a spojení života za hrob – skrze sbírky vzorků Přírody, které se stávají reprezentativním shromážděním všech tříd a rodin světa, které uspořádáním usnadňují a vzrušováním zvědavosti otevírají cesty k vědě? Pokud jsou velkými trvalými zřízeními všechny tyto předměty výdajů lépe zajištěny před nestálou hračkou osobního rozmaru a osobní marnotratnosti, jsou horší, než kdyby tytéž záliby převažovaly u rozptýlených jednotlivců? Neteče pot zedníka a tesaře, kteří se dřou, aby se podíleli na potu rolníka, stejně příjemně a stejně blahodárně při stavbě a opravě majestátních staveb náboženství jako v malovaných boudách a zpustlých chlívcích neřesti a přepychu? stejně čestně a stejně výnosně při opravování oněch posvátných děl, která zestárnou nesčetnými léty, jako při okamžitých schránkách prchavé smyslnosti – v operních domech, bordelech, herních domech, klubovnách a obeliscích na Martově poli? Je přebytek olivy a vinné révy hůře zaměstnán ve skromné výživě osob, které fikce zbožné představivosti pozvedá k důstojnosti vykládáním ve službě Bohu, než hýčkáním ne-

sčetného zástupu těch, kdo jsou snižováni tím, že jsou činěni neužitečnými domácími, podrobenými pýše člověka? Jsou ozdoby chrámů výdajem méně hodným moudrého muže než stuhy a krajky a národní kokardy a *petit maisons* a *petit soupers* a všechny nesčetné hejskovství a bláznovství, v nichž hojnost prohýří břemeno své nadbytečnosti?

Snášíme i tyto – ne z lásky k nim, ale ze strachu před horšími. Snášíme je, protože majetek a svoboda, do jisté míry, žádají toto snášení. Avšak proč zapovídat jiné, a jistě, z každého pohledu, chvályhodnější užití statků? Proč, porušením všeho majetku, urážkou každé zásady svobody, násilně je přenést od lepších k horším?

Toto srovnání mezi novými jednotlivci a starým sborem je učiněno na předpokladu, že v posledních nemůže být učiněna žádná reforma. Avšak v otázce reformy vždy uvažuji o korporátních tělesech, ať jsou jednotlivá, ať se skládají z mnoha, že jsou mnohem více přístupná veřejnému směřování, mocí státu, v užívání svého majetku a v regulaci způsobů a zvyků života u svých členů, než soukromí občané kdy mohou být, nebo snad mají být; a toto se mi zdá velmi podstatnou úvahou pro ty, kdo se pouštějí do čehokoli, co si zasluhuje jméno politického podniku. – Natolik ke statkům klášterů.

Co se týče statků držených biskupy a kanovníky a komendatorními opaty, nemohu objevit, z jakého důvodu by nemohly být některé pozemkové statky drženy jinak než dědictvím. Může se jakýkoli filozofický škůdce zavázat ukázat kladné nebo srovnávací zlo z toho, že určitá, a to veliká část pozemkového majetku přechází postupem skrze osoby, jejichž titul k němu je, vždy v teorii a často ve skutečnosti, vynikající stupeň zbožnosti, mravů a učenosti; majetek, který svým určením, postupně a na základě zásluh, dává nejušlechtilejším rodinám obnovu a oporu, nejnižším prostředky důstojnosti a povznesení; majetek, jehož držba spočívá ve výkonu jisté povinnosti (ať na onu povinnost chcete klást jakoukoli hodnotu), a jehož charakter vlastníků požaduje alespoň vnější dekorum a vážnost mravů – kteří mají projevovat vel-

korysou, ale zdrženlivou pohostinnost – část jejichž příjmu mají pokládat za svěřenou věc dobročinnosti – a kteří, i když selžou ve své svěřené věci, když sklouznou ze svého charakteru a zdegenerují v pouhého obyčejného světského šlechtice nebo gentlemana, nejsou v žádném ohledu horší než ti, kdo je mohou následovat v jejich propadlém držení? Je lépe, aby statky byly drženy těmi, kdo nemají žádnou povinnost, než těmi, kdo nějakou mají? těmi, jejichž charakter a určení ukazují ke ctnostem, než těmi, kdo nemají žádné pravidlo a směřování ve vydávání svých statků kromě své vlastní vůle a chuti? Ani tyto statky nejsou drženy úplně v povaze nebo se zly předpokládanými vlastními *mrtvé ruky*. Přecházejí z ruky do ruky rychlejším oběhem než kterékoli jiné. Žádný výstřelek není dobrý, a tudíž příliš veliký podíl pozemkového majetku může být držen úředně na doživotí; ale nezdá se mi za podstatnou újmu kterékoli obci, aby existovaly nějaké statky, které mají šanci být získány jinými prostředky než předchozím získáním peněz.

* * *

Tento dopis se rozrostl do velké délky, byť je, vskutku, krátký vzhledem k nekonečnému rozsahu předmětu. Různé povinnosti občas odvolávaly mou mysl od předmětu. Nemrzelo mě, že jsem si dal volno pozorovat, zda v jednáních Národního shromáždění nenaleznu důvody změnit nebo upravit některé ze svých prvních citů. Vše mě silněji potvrdilo v mých prvních názorech. Bylo mým původním záměrem učinit přehled zásad Národního shromáždění co se týče velikých a základních zřízení a srovnat celek toho, co jste dosadili na místo toho, co jste zničili, s několika údy naší britské ústavy. Avšak tento plán je většího rozsahu, než jsem zprvu počítal, a shledávám, že máte malou touhu využít jakýchkoli příkladů. Prozatím se musím spokojit s několika poznámkami o vašich zřízeních, ponechávaje jindy, co jsem na-

vrhl říci o duchu naší britské monarchie, aristokracie a demokracie, jak prakticky existují.

Udělal jsem si přehled o tom, co bylo učiněno vládnoucí mocí ve Francii. Mluvil jsem o tom zajisté se svobodou. Ti, jejichž zásadou je opovrhovat starodávným, trvalým smyslem lidstva, a postavit schéma společnosti na nových zásadách, musí přirozeně očekávat, že ti z nás, kdo smýšlejí lépe o soudu lidského rodu než o jejich, mají jak je, tak jejich výmysly považovat za muže a schémata ve zkušební době. Musí vzít za samozřejmé, že věnujeme hodně jejich rozumu, ale vůbec nic jejich autoritě. Nemají ve svůj prospěch ani jedno z velkých ovlivňujících předsudků lidstva. Vyznávají nepřátelství vůči mínění. Samozřejmě nemohou očekávat žádnou oporu z onoho vlivu, který, s každou jinou autoritou, sesadili z místa jeho jurisdikce.

Nikdy nemohu toto Shromáždění pokládat za nic jiného než za dobrovolné sdružení mužů, kteří využili okolností, aby se zmocnili moci státu. Nemají požehnání a autoritu charakteru, pod nímž se poprvé sešli. Vzali na sebe jiný velmi odlišné povahy a úplně proměnili a převrátili všechny vztahy, v nichž původně stáli. Nedrží autoritu, kterou vykonávají, podle žádného ústavního zákona státu. Odchýlili se od instrukcí lidu, jímž byli vysláni; kteréžto instrukce, jelikož Shromáždění nejednalo na základě žádné starodávné zvyklosti nebo ustáleného zákona, byly jediným zdrojem jejich autority. Nejvýznamnější z jejich aktů nebyly učiněny velkými většinami; a v tomto druhu těsných rozdělení, které nesou jen konstruktivní autoritu celku, budou cizinci posuzovat důvody stejně jako usnesení.

Pokud by zřídili tuto novou, experimentální vládu jako nutnou náhradu za vyhnanou tyranii, lidstvo by předjímalo dobu vydržení, která skrze dlouhou zvyklost obměkčuje v legalitu vlády, které byly násilné při svém počátku. Všichni, kdo mají city, které je vedou k zachování občanského řádu, by poznali, i v její kolébce, dítě jako legitimní, které bylo vyprodukováno z oněch zásad nutkavé vhodnosti, jimž všechny

spravedlivé vlády dluží své zrození a na jejichž základě ospravedlňují své trvání. Avšak budou pozdní a neochotní dát jakoukoli oporu činnostem moci, která odvodila své zrození z žádného zákona a žádné nutnosti, nýbrž která, naopak, měla svůj původ v oněch neřestech a zlověstných praktikách, jimiž je sociální jednota často rušena a někdy ničena. Toto Shromáždění má sotva roční vydržení. Máme jejich vlastní slovo, že učinili revoluci. Učinit revoluci je opatření, které, *primâ fronte*, žádá omluvu. Učinit revoluci znamená podvrátit starodávný stav naší země; a žádné obyčejné důvody nejsou povolány k ospravedlnění tak násilného postupu. Smysl lidstva nás opravňuje zkoumat způsob získávání nové moci a kritizovat její užívání, s menší bázní a úctou, než jaká se obvykle přenechává ustavené a uznávané autoritě.

Při získávání a zajišťování své moci postupuje Shromáždění podle zásad nejprotikladnějších oněm, které se zdají řídit je v jejím užívání. Pozorování o tomto rozdílu nás vpustí do pravého ducha jejich chování. Vše, co vykonali nebo i nadále činí, aby získali a udrželi svou moc, je nejobyčejnějšími uměními. Postupují přesně jako jejich ctižádostní předchůdci před nimi. Sledujte je skrze všechny jejich úskoky, podvody a násilnosti, nenaleznete vůbec nic, co by bylo nového. Následují precedensy a příklady s puntičkářskou přesností žalobce. Nikdy se ani o píď neodchylují od autentických formulek tyranie a uzurpace. Avšak ve všech úpravách týkajících se veřejného dobra je duch opakem tohoto. Tam odevzdávají celek na milost nevyzkoušených spekulací; opouštějí nejdražší zájmy veřejnosti oněm volným teoriím, kterým žádný z nich by nechtěl svěřit nejnepatrnější ze svých soukromých záležitostí. Činí tento rozdíl, protože ve své touze získat a zajistit moc jsou zcela upřímní; tam cestují po vyšlapané cestě. Veřejné zájmy, protože o ně nemají skutečnou úzkost, opouštějí zcela náhodě: říkám náhodě, protože jejich schémata nemají v zkušenosti nic, co by prokazovalo jejich sklon prospěšnosti.

Musíme vždy pohlížet s lítostí nikoli nesmíšenou s úctou na omyly těch, kdo jsou bázliví a pochybují o sobě co se týče bodů, v nichž je zájem o štěstí lidstva. Avšak v těchto gentlemanech není nic z něžné rodičovské úzkosti, která se bojí rozpárat kojence pro potřebu experimentu. V obrovitosti svých slibů a v důvěře svých předpovědí daleko překračují veškeré chvástání empiriků. Troufalost jejich nároků jaksi vyzývá a provokuje nás k zkoumání jejich základu.

Jsem přesvědčen, že jsou mezi populárními vůdci v Národním shromáždění muži značných schopností. Někteří z nich projevují výmluvnost ve svých řečech a ve svých spisech. Toto nemůže být bez mocných a kultivovaných nadání. Avšak výmluvnost může existovat bez úměrné míry moudrosti. Když mluvím o schopnosti, jsem nucen rozlišovat. Co učinili pro udržení svého systému, nesvědčí o obyčejných mužích. V systému samém, bráno jako schéma republiky zřízené pro zajištění prosperity a bezpečnosti občana a pro podporu síly a vznešenosti státu, přiznávám, že jsem neschopen objevit cokoli, co by projevilo, v jediném případě, dílo obsažné a uspořádávající mysli, nebo dokonce opatření prosté opatrnosti. Jejich účelem všude se zdálo být vyhnout se a sklouznout stranou od *obtíže*. Toto bylo slávou velikých mistrů ve všech uměních čelit tomu a překonat to – a když překonali první obtíž, obrátit ji v nástroj pro nová vítězství nad novými obtížemi: tak je zmocňovat rozšiřovat impérium své vědy, a dokonce posouvat vpřed, za dosah svých původních myšlenek, mezníky samotného lidského porozumění. Obtíž je přísným učitelem, postaveným nad nás nejvyšším ustanovením rodičovského Opatrovníka a Zákonodárce, který nás zná lépe, než my známe sami sebe, jak nás také lépe miluje. *Pater ipse colendi haud facilem esse viam voluit*. Ten, kdo s námi zápasí, posiluje naše nervy a brousí naši dovednost. Náš protivník je naším pomocníkem. Tento přátelský konflikt s obtíží nás nutí k důvěrné známosti s naším předmětem a nutí nás uvažovat o něm ve všech jeho vztazích. Nestrpí nás být povrchními. Je to nedostatek ner-

vů porozumění pro takový úkol, je to zdegenerovaná záliba v předvádění zkratek a malých klamných snadností, co v tolika částech světa vytvořilo vlády se svévolnou mocí. Vytvořilo pozdní svévolnou monarchii Francie. Vytvořilo svévolnou republiku Paříže. U nich mají být nedostatky v moudrosti doplněny plností síly. Nic tím nezískají. Počínajíce své práce na zásadě lenosti, mají obvyklý osud líných mužů. Obtíže, které spíše obešli, než jim unikli, se jim postaví v cestu znovu; množí se a houstnou na nich; jsou zapleteni, skrze labyrint zmateného detailu, v pracovitosti bez hranic a bez směřování; a nakonec se celek jejich díla stává slabým, neřestným a nejistým.

Je to tato neschopnost zápasit s obtíží, co donutilo svévolné Shromáždění Francie začít svá schémata reformy zrušením a úplnou destrukcí. Avšak je to v ničení a strhávání, kde se projevuje dovednost? Váš dav to umí dělat stejně dobře, jako vaše shromáždění. Nejmělčí porozumění, nejhrubší ruka, je k tomuto úkolu více než rovna. Vztek a šílenství strhnou za půl hodiny víc, než opatrnost, uvažování a prozřetelnost mohou vybudovat za sto let. Omyly a vady starých zřízení jsou viditelné a hmatatelné. Jen malá schopnost je potřebná k jejich označení; a kde je absolutní moc dána, stačí jediné slovo, aby bylo úplně zrušeno neřest i zřízení společně. Táž líná, ale neklidná povaha, která miluje lenost a nenávidí klid, řídí tyto politiky, když přistoupí k dílu doplnit místo toho, co zničili. Udělat vše opakem toho, co viděli, je zrovna tak snadné jako ničit. Žádné obtíže nevznikají v tom, co nikdy nebylo zkoušeno. Kritika je téměř zmatena v objevování vad toho, co neexistovalo; a dychtivé nadšení a klamavá naděje mají celé široké pole představivosti, v němž se mohou šířit s malým nebo žádným odporem.

Zachovávat a zároveň reformovat je zcela jiná věc. Když se zachovávají užitečné části starého zřízení a to, co se přidává, má být přizpůsobeno tomu, co se zachovává, má se cvičit silná mysl, pevná, vytrvalá pozornost, různé mocnosti srovnávání a kombinování a zdroje poro-

zumění bohatého na východiska; mají se cvičit v nepřetržitém konfliktu se spojenou silou protikladných neřestí, s zarputilostí, která odmítá jakékoli zlepšení, a s lehkomyslností, která je unavena a znechucena vším, co drží. Avšak můžete namítnout: „Postup tohoto druhu je pomalý. Není vhodný pro Shromáždění, které se chlubí tím, že za několik měsíců vykoná dílo věků. Takový způsob reformování by snad trval mnoho let.“ Bez pochyby by trval; a má. Je to jedna z předností metody, v níž je čas mezi pomocníky, že její působení je pomalé a v některých případech téměř nepostřehnutelné. Pokud jsou obezřetnost a opatrnost součástí moudrosti, když pracujeme pouze na neživé hmotě, zajisté se stávají i součástí povinnosti, když předmětem naší demolice a konstrukce není cihla a dřevo, nýbrž cítící bytosti, jejichž náhlou změnou stavu, podmínek a zvyků mohou být zástupy učiněny ubohými. Avšak zdá se, jako by převládajícím míněním v Paříži bylo, že necitlivé srdce a nepochybující důvěra jsou jediné kvalifikace pro dokonalého zákonodárce. Daleko odlišné jsou mé představy o oné vysoké funkci. Pravý zákonodárce by měl mít srdce plné citlivosti. Má milovat a ctít svůj druh a bát se sebe. Může být povoleno jeho temperamentu zachytit svůj konečný předmět intuitivním pohledem; ale jeho pohyby k němu mají být uvážlivé. Politické uspořádání, jelikož je dílem pro sociální cíle, má být vypracováno pouze sociálními prostředky. Tam se musí mysl spolčit s myslí. Čas je zapotřebí k vytvoření onoho spojení myslí, které jediné může vyprodukovat všechno dobro, k němuž směřujeme. Naše trpělivost dosáhne více než naše síla. Pokud bych se mohl odvážit odvolávat se na to, co je v Paříži tolik vyšlé z módy – míním zkušenost – řekl bych vám, že ve svém životě jsem znal, a podle své míry jsem spolupracoval s velikými muži; a nikdy jsem dosud neviděl žádný plán, který by nebyl zdokonalen pozorováními těch, kteří byli daleko nižší v porozumění než osoba, která vedla v této věci. Pomalým, ale dobře udržovaným postupem je účinek každého kroku sledován; dobrý nebo špatný úspěch prvního nám dává

světlo ve druhém; a tak, od světla ke světlu, jsme bezpečně vedeni celou řadou. Vidíme, že části systému nenarážejí na sebe. Zla skrytá v nejslibnějších výmyslech jsou zajišťována, jak povstávají. Jedna výhoda je co nejméně obětována druhé. Vyvažujeme, smiřujeme, rovnáme. Jsme zmocněni spojit v soudržný celek různé anomálie a soupeřící zásady, které jsou shledány v myslích a v záležitostech lidí. Odtud vzniká nikoli ctnost v jednoduchosti, nýbrž daleko vyšší, ctnost v komposici. Kde jsou velké zájmy lidstva zasaženy skrze dlouhou posloupnost generací, ona posloupnost má být připuštěna k nějakému podílu v radách, které ji mají tak hluboce ovlivnit. Pokud to spravedlnost žádá, dílo samo žádá pomoci více myslí, než může dodat jeden věk. Je z tohoto pohledu na věci, že nejlepší zákonodárci byli často spokojeni se zřízením nějaké jisté, pevné a vládnoucí zásady ve vládě – moci, jakou někteří z filozofů nazvali plastickou Přírodou; a zafixovavše zásadu, ponechali ji potom jejímu vlastnímu působení.

Postupovat tímto způsobem, to jest postupovat s předsedající zásadou a plodivou energií, je u mě kritériem hluboké moudrosti. Co vaši politici pokládají za znaky smělého, silného génia, jsou pouze důkazy politováníhodného nedostatku schopnosti. Svou násilnou spěšností a svou vzdorovitostí vůči procesu Přírody jsou slepě vydáni každému projektantovi a dobrodruhovi, každému alchymistovi a empirikovi. Zoufají, že by mohli obrátit v užitek cokoli, co je obecné. Dieta není v jejich systému léku ničím. Nejhorší na tom je, že toto jejich zoufání nad vyléčením obvyklých nemocí pravidelnými metodami vzniká nejen z nedostatku porozumění, ale, obávám se, i z nějaké zhoubnosti povahy. Vaši zákonodárci vzali, jak se zdá, své názory na všechna povolání, stavy a úřady z deklamací a šašoven satiriků – kteří by sami byli ohromeni, kdyby byli brženi doslovně podle svých vlastních popisů. Naslouchání pouze těmto si vaši vůdcové hledí všech věcí jen ze strany jejich neřestí a chyb a nahlížejí tyto neřesti a chyby pod každou barvou zveličování. Je nepochybně pravdou, byť se to může zdát para-

doxní – ale obecně ti, kdo jsou obvykle zaměstnáni hledáním a vystavováním chyb, jsou nezpůsobilí k dílu reformy; neboť jejich mysli nejsou pouze nevybavené vzory sličného a dobrého, ale ze zvyku začnou mít žádné potěšení z uvažování o těchto věcech. Příliš nenávidíce neřesti, dojdou k tomu, že milují lidi příliš málo. Není proto s podivem, že by měli být nedisponováni a neschopni jim sloužit. Odtud vzniká povahový sklon některých vašich vůdců rozbíjet všechno na kousky. V této zlomyslné hře projevují celek své *čtyřruké* činnosti. Co se týče zbytku, paradoxy výmluvných pisatelů, přednesené čistě jako hračka fantazie, aby zkusili svá nadání, probudili pozornost a vzbudili překvapení, jsou těmito gentlemany přijímány, nikoli v duchu původních autorů, jako prostředky zušlechťování jejich vkusu a zlepšování jejich stylu: tyto paradoxy se u nich stávají vážnými základy jednání, podle nichž postupují při řízení nejdůležitějších záležitostí státu. Cicero směšně popisuje Catona, jak se snaží jednat v obci podle školních paradoxů, které cvičily rozumy mladších žáků stoické filozofie. Pokud toto bylo pravdou o Catonovi, tito gentlemani ho napodobují po způsobu některých osob, které žily v jeho době – *pede nudo Catonem*. Pan Hume mi říkal, že se od Rousseaua samého dozvěděl tajemství jeho zásad komposice. Onen bystrý, byť excentrický pozorovatel vycítil, že k zasažení a získání zájmu veřejnosti musí být vyprodukováno úžasné; že úžasné pohanské mytologie již dávno ztratilo své účinky; že obři, kouzelníci, víly a hrdinové románů, kteří následovali, vyčerpali podíl důvěřivosti náležející jejich věku; že nyní nic nezbývalo pisateli než onen druh úžasného, který by mohl ještě být vyroben, a se stejně velkým účinkem jako kdy, byť jiným způsobem – to jest úžasné v životě, v mravech, v charakterech a v mimořádných situacích, dávajícím vznik novým a nečekaným úderům v politice a mravech. Věřím, že kdyby Rousseau byl naživu a v jednom ze svých jasných intervalů, byl by otřesen praktickým šílenstvím svých žáků, kteří jsou ve svých pa-

radoxech servilní napodobitelé a dokonce ve své nedůvěře projevují implicitní víru.

Muži, kteří se pouštějí do značných věcí, byť pravidelnou cestou, by nám měli dát důvod k předpokladu schopnosti. Avšak lékař státu, který, nespokojen vyléčením nemocí, se zavazuje regenerovat ústavy, musí ukázat neobvyklé síly. Nějaké velmi neobvyklé zjevy moudrosti by se měly projevit na tváři záměrů těch, kdo se neodvolávají na žádnou praxi a kdo nekopírují žádný vzor. Byly takové nějaké projeveny? Učiním přehled (bude to na tento předmět velmi krátký) toho, co Shromáždění učinilo, co se týče, nejprve, ústavy zákonodárství; za druhé, moci výkonné; potom moci soudní; dále modelu armády; a uzavřu systémem financí: abych viděl, zda můžeme v jakékoli části jejich schémat objevit zázračnou schopnost, která by mohla ospravedlnit tyto smělé podnikatele v nadřazenosti, kterou si osobují nad lidstvem.

Je to v modelu svrchované a předsedající části této nové republiky, kde bychom měli očekávat jejich velkolepou ukázku. Zde měli dokázat svůj nárok na své pyšné požadavky. Co se týče plánu samého v jeho rozsahu a důvodů, na nichž je založen, odkazuji na deníky Shromáždění ze dvacátého devátého září tisíc sedm set osmdesát devět, a na následná jednání, která provedla jakékoli změny v plánu. Nakolik v záležitosti poněkud zmatené mohu vidět světlo, systém zůstává podstatně tak, jak byl původně vytvořen. Mé nemnohé poznámky budou takové, které se týkají jeho ducha, jeho sklonu a jeho způsobilosti vytvořit lidovou obec, kterou vyznávají, že jejich je, vhodnou pro cíle, pro něž je vytvářena jakákoli obec, a zvláště taková obec. Zároveň zamýšlím uvažovat o její soudržnosti se sebou samou a se svými vlastními zásadami.

Stará zřízení jsou zkoušena podle svých účinků. Je-li lid šťastný, sjednocený, bohatý a mocný, předpokládáme zbytek. Usuzujeme, že je dobré to, z čeho dobro pochází. Ve starých zřízeních byly nalezeny

různé korektivy pro jejich odchylky od teorie. Vskutku, jsou výsledky různých nutností a vhodností. Nejsou často sestaveny podle nějaké teorie: teorie jsou spíše z nich odvozeny. V nich často vidíme, že cíl je dosažen nejlépe tam, kde se zdají prostředky nedokonale slučitelné s tím, co si můžeme představit, že bylo původním schématem. Prostředky vyučené zkušeností mohou být lépe přizpůsobeny politickým cílům než ty vymyšlené v původním projektu. Zpětně působí na primitivní ústavu a někdy zlepšují sám záměr, od něhož se zdály odchýlit. Myslím, že toto vše by mohlo být zajímavě ukázáno na britské ústavě. V nejhorším případě jsou chyby a odchylky každého druhu v počítání nalezeny a vypočteny, a loď pokračuje ve své plavbě. Toto je případ starých zřízení; avšak v novém a pouze teoretickém systému se očekává, že každý výmysl se bude zdát, na své tváři, odpovídat svým cílům, zvláště tam, kde projektanti nejsou nikterak obtěžováni snahou přizpůsobit novou stavbu staré, ať ve zdech, ať na základech.

Francouzští stavitelé, odstraňujíce jako pouhé smetí vše, co nalezli, a jako jejich ozdobní zahradníci, formujíce vše do přesné roviny, navrhují položit celé místní i obecné zákonodárství na tři základy tří různých druhů – jeden geometrický, jeden aritmetický a třetí finanční; první z nich nazývají *základem území*; druhý *základem populace*; a třetí *základem příspěvku*. Pro dosažení prvního z těchto účelů dělí plochu své země na osmdesát tři kusů, pravidelně čtvercových, osmnáct leuí krát osmnáct. Tyto velké divize se nazývají *departmenty*. Tyto rozdělují, postupujíce čtvercovým měřením, na sedmnáct set dvacet okresů, nazývaných *obce*. Tyto zase dělí, stále postupujíce čtvercovým měřením, na menší okresy, nazývané *kantony*, čímž vzniká celkem šest tisíc čtyři sta.

Na první pohled jejich geometrický základ nenabízí mnoho k obdivu ani k pokárání. Nežádá žádných velkých zákonodárných talentů. Nic víc než přesný zeměměřič, se svým řetězem, mířidlem a theodolitem, není třeba pro takový plán jako tento. Ve starých děleních země

určily různé náhody v čase a příliv a odliv různých majetků a jurisdikcí jejich hranice. Tyto hranice nebyly utvořeny podle žádného pevného systému, nepochybně. Byly vystaveny některým nepohodlím; ale byla to nepohodlí, pro která zvyk nalezl nápravu a návyk dodal přizpůsobení a trpělivost. V této nové dlažbě čtverce ve čtverci, a v této organizaci a poloorganizaci, utvořené na systému Empedoklově a Buffonově, a nikoli na jakékoli politické zásadě, je nemožné, aby nemuselo vzniknout nesčetně místních nepohodlí, k nimž lidé nejsou uvyklí. Avšak tyto pomíjím, protože vyžadují přesnou znalost země, kterou nevlastním, abych je specifikoval.

Když tito státní zeměměřiči došli k nahlédnutí svého díla měření, brzy shledali, že v politice je nejklamnější ze všech věcí geometrický důkaz. Potom se uchýlili k jinému základu (nebo spíše opěře) k podepření budovy, která se třásla na onom falešném základě. Bylo zjevné, že dobrota půdy, počet lidu, jeho bohatství a velikost jeho příspěvku činí tak nekonečné odchylky mezi čtvercem a čtvercem, že měření je směšným měřítkem moci v obci, a rovnost v geometrii nejnerovnějším ze všech měr v rozdělení lidí. Nemohli to však vzdát – ale rozdělivše své politické a občanské zastoupení na tři části, přiřkli jednu z těchto částí čtvercovému měření, bez jediné skutečnosti nebo výpočtu, aby zjistili, zda tento územní podíl zastoupení byl spravedlivě přiřazen a měl by být podle jakékoli zásady skutečně třetinou. Avšak dávše geometrii tento podíl (třetinu jako její věno), snad jako kompliment oné vznešené vědě, nechali ostatní dvě, aby si o ně bojovaly ostatní části, populace a příspěvek.

Když přišli zajistit populaci, nemohli postupovat zcela tak hladce, jak postupovali v poli své geometrie. Zde se jejich aritmetika musela utkat s jejich právnickou metafyzikou. Kdyby se byli drželi svých metafyzických zásad, aritmetický postup by byl vskutku jednoduchý. Lidé jsou u nich přísně rovni a mají nárok na rovná práva ve své vlastní vládě. Každá hlava by měla, podle tohoto systému, svůj hlas, a každý muž

by hlasoval přímo pro osobu, která ho má zastupovat v zákonodárství. „Ale pomalu – pravidelnými stupni, ještě ne." Tato metafyzická zásada, jíž má ustoupit zákon, zvyk, zvyklost, politika, rozum, má sama ustoupit jejich libovůli. Musí být mnoho stupňů a některé etapy, než se zástupce může setkat se svým voličem. Vskutku, jak brzy uvidíme, tyto dvě osoby nemají mít spolu žádný druh společenství. Nejprve mají voliči v *kantonu*, kteří tvoří to, co nazývají *prvotní shromáždění*, mít *kvalifikaci*. Co! kvalifikace na nezcizitelná práva člověka? Ano; ale bude to velmi malá kvalifikace. Naše nespravedlnost bude velmi málo utlačující: jen místní hodnota tří dnů práce zaplacená veřejnosti. Nu, to není mnoho, ochotně přiznávám, pro cokoli jiného než úplné podvrácení vaší rovnající zásady. Jako kvalifikace by to mohlo být klidně nechat být; neboť neslouží žádnému účelu, pro který jsou kvalifikace zřizovány; a podle vašich myšlenek vylučuje z hlasování toho muže ze všech jiných, jehož přirozená rovnost nejvíce potřebuje ochranu a obranu: míním muže, který nemá nic jiného než svou přirozenou rovnost, aby ho střežila. Nařizujete mu, aby si koupil právo, které jste mu předtím řekli, že mu Příroda dala zdarma při jeho zrození, a kterého ho žádná autorita na zemi nemohla zákonně zbavit. Co se týče osoby, která nemůže přijít na váš trh, je tyranská aristokracie, proti ní, zřízena hned na začátku, vámi, kteří se vydáváte za jejího zapřisáhlého nepřítele.

Odstupňování pokračuje. Tato prvotní shromáždění *kantonu* volí poslance pro *obec* – jednoho pro každých dvě stě kvalifikovaných obyvatel. Zde je první prostředník vložen mezi prvotního voliče a zastupujícího zákonodárce; a zde je upevněna nová mýtná brána pro zdanění práv člověka druhou kvalifikací: neboť nikdo nemůže být zvolen do *obce*, kdo neplatí hodnotu deseti dnů práce. Ani jsme ještě nekončili. Má být ještě další odstupňování. Tyto *obce*, zvolené *kantonem*, volí do *departmentu*; a poslanci *departmentu* volí své poslance do *Národního shromáždění*. Zde je třetí bariéra nesmyslné kvalifikace. Každý po-

slanec v Národním shromáždění musí platit přímý příspěvek v hodnotě *marky stříbra*. O všech těchto kvalifikujících bariérách musíme smýšlet stejně: že jsou neschopné zajistit nezávislost, silné jen zničit práva člověka.

V celém tomto procesu, který se ve svých základních prvcích tváří, že uvažuje pouze o *populaci*, na zásadě přirozeného práva, je zjevná pozornost věnována *majetku* – která, byť spravedlivá a rozumná v jiných schématech, je v jejich dokonale neudržitelná.

Když dojdou ke svému třetímu základu, totiž *příspěvku*, shledáváme, že úplněji ztratili ze zřetele práva člověka. Tento poslední základ spočívá *úplně* na majetku. Zásada zcela odlišná od rovnosti lidí a úplně s ní neslučitelná, je tím připuštěna: avšak sotva je tato zásada připuštěna, jak (jako obvykle) je podvrácena; a není podvrácena (jak brzy uvidíme), aby se přiblížila nerovnost bohatství k úrovni Přírody. Dodatečný podíl ve třetí části zastoupení (podíl výlučně vyhrazený pro vyšší příspěvek) je učiněn tak, aby bral ohled jen na *okres*, a nikoli na jednotlivce v něm, kteří platí. Je snadné postřehnout, podle průběhu jejich úvah, jak byli uváděni do rozpaků svými protichůdnými myšlenkami o právech člověka a výsadách bohatství. Výbor pro ústavu přinejmenším připouští, že jsou úplně neslučitelné. „Vztah co se týče příspěvků je bez pochyby *nulový*, (říkají,) když je otázka na rovnováze politických práv mezi jednotlivcem a jednotlivcem; bez čehož by *osobní rovnost byla zničena*, a byla by zřízena *aristokracie bohatých*. Avšak tato nepohodlí úplně mizí, když je úměrný vztah příspěvku uvažován jen ve *velkých masách* a je výhradně mezi provincií a provincií; v tomto případě slouží jen k utvoření spravedlivého vzájemného poměru mezi městy, aniž by zasahoval do osobních práv občanů."

Zde je zásada *příspěvku*, bráno mezi mužem a mužem, zavržena jako *nulová* a ničící rovnost – a jako škodlivá, také, protože vede k zřízení *aristokracie bohatých*. Avšak nesmí být opuštěna. A cesta, jak se zbavit obtíže, je zřídit nerovnost mezi departmenty, ponechávaje vše-

chny jednotlivce v každém departmentu v přesném páru. Všimněte si, že tato parita mezi jednotlivci byla předtím zničena, když byly uvnitř departmentů ustaveny kvalifikace; ani se nezdá věcí veliké důležitosti, zda je rovnost lidí poraněna masami nebo jednotlivě. Jednotlivec není téže důležitosti v mase zastoupené několika jako v mase zastoupené mnohými. Bylo by příliš mnoho říci muži žárlivému na svou rovnost, že volič má totéž franšízové právo, který hlasuje pro tři členy, jako ten, kdo hlasuje pro deset.

Nyní to vezměme z druhého pohledu a předpokládejme jejich zásadu zastoupení podle příspěvku, to jest podle bohatství, za dobře promyšlenou a za nutný základ pro jejich republiku. V tomto jejich třetím základu předpokládají, že bohatství má být respektováno, a že spravedlnost a politika žádají, aby bohatství opravňovalo muže, v nějakém způsobu nebo jiném, k většímu podílu ve správě veřejných záležitostí; nyní je k vidění, jak Shromáždění zajišťuje přednost nebo i jen zabezpečení bohatých, propůjčujíc, na základě jejich hojnosti, onu větší míru moci jejich okresu, která je jim osobně odepřena. Ochotně přiznávám (vskutku, položil bych to jako základní zásadu), že v republikánské vládě, která má demokratický základ, bohatí žádají dodatečné zajištění nad to, co je jim nutné v monarchiích. Jsou vystaveni závisti, a skrze závist útisku. V nynějším schématu je nemožné uhodnout, jakou výhodu čerpají z aristokratické přednosti, na níž je založeno nerovné zastoupení mas. Bohatí ji nemohou cítit, ani jako oporu důstojnosti, ani jako zajištění jmění: neboť aristokratická masa je vytvořena z čistě demokratických zásad; a převaha jí dávaná v obecném zastoupení nemá žádný druh odkazu nebo spojení s osobami, pro jejichž majetek je tato nadřazenost masy zřízena. Pokud vymýšlitelé tohoto schématu zamýšleli jakoukoli přízeň k bohatým v důsledku jejich příspěvku, měli propůjčit výsadu buď bohatému jednotlivci, nebo nějaké třídě utvořené z bohatých osob (jak historici představují, že Servius Tullius učinil v rané ústavě Říma); protože zápas mezi bohatými

a chudými není bojem mezi korporací a korporací, nýbrž bojem mezi muži a muži – soutěží, nikoli mezi okresy, nýbrž mezi popisy. Odpovídalo by to lépe svému účelu, kdyby schéma bylo obráceno: aby hlasy mas byly rovné a aby hlasy uvnitř každé masy byly úměrné majetku.

Předpokládejme jednoho muže v okrese (je to snadný předpoklad), který přispívá tolik, kolik stovka jeho sousedů. Proti nim má jen jeden hlas. Kdyby byl jen jeden zástupce pro masu, jeho chudí sousedé by ho přehlasovali sto ku jedné pro onoho jediného zástupce. Dost zlé! Avšak náhrada mu má být učiněna. Jak? Okres, na základě jeho bohatství, má zvolit, řekněme, deset členů místo jednoho: to jest, zaplacením velmi velikého příspěvku má to štěstí, že je přehlasován sto ku jedné chudými pro deset zástupců, místo aby byl přehlasován přesně v tomtéž poměru pro jediného člena. Ve skutečnosti, místo aby měl prospěch z tohoto většího množství zastoupení, je bohatý muž vystaven dalšímu břemenu. Zvětšení zastoupení uvnitř jeho provincie staví devět osob více, a kolik víc než devět může být demokratických kandidátů, aby se spolčovaly a intrikovaly a lichotily lidu na jeho náklady a k jeho útisku. Zájem je tímto způsobem nabízen zástupům nižšího druhu, aby získaly plat osmnáct livrů denně (pro ně obrovský cíl), kromě potěšení pobytu v Paříži a jejich podílu ve vládě království. Čím více jsou předměty ctižádosti rozmnoženy a stávají se demokratickými, přesně v tom poměru jsou bohatí ohroženi.

Takto to musí dopadat mezi chudými a bohatými v provincii pokládané za aristokratickou, která je ve svém vnitřním vztahu samým opakem oné povahy. Ve svém vnějším vztahu, to jest ve svém vztahu k ostatním provinciím, nemohu vidět, jak nerovné zastoupení dávané masám kvůli bohatství se stává prostředkem k zachování rovnováhy a klidu obce. Neboť, je-li jedním z cílů zajistit slabé před rozdrcením silnými (jak nepochybně ve vší společnosti je), jak mají být menší a chudší z těchto mas zachráněny před tyranií bohatších? Je to přidáváním bohatým dalších a soustavnějších prostředků k jejich utlačová-

ní? Když dojdeme k rovnováze zastoupení mezi korporátními tělesy, provinční zájmy, soupeření a žárlivosti vzniknou mezi nimi stejně snadno jako mezi jednotlivci; a jejich rozdělení pravděpodobně vytvoří mnohem žhavějšího ducha rozkolu a něco mnohem blíže vedoucího k válce.

Vidím, že tyto aristokratické masy jsou vyrobeny podle toho, co se nazývá zásadou přímého příspěvku. Nic nemůže být nerovnějším měřítkem než toto. Nepřímý příspěvek, ten, který povstává z cel na spotřebu, je ve skutečnosti lepším měřítkem a sleduje a odhaluje bohatství přirozeněji než tento přímého příspěvku. Je obtížné, vskutku, stanovit měřítko místní přednosti kvůli jednomu, nebo druhému, nebo oběma, protože některé provincie mohou platit více jednoho nebo druhého, nebo obou kvůli příčinám nikoli vnitřním, ale pocházejícím ze samotných okresů, nad nimiž získaly přednost v důsledku svého zjevného příspěvku. Kdyby masy byly nezávislými, svrchovanými tělesy, které by měly zajistit federativní pokladnu odlišnými kontingenty, a kdyby důchod neměl (jak má) mnoho zdanění probíhajících celkem, která zasahují lidi individuálně, a nikoli korporativně, a která svou povahou matou všechny územní hranice, dalo by se o základu příspěvku jako založeného na masách leccos říci. Ale ze všech věcí je toto zastoupení, které má být měřeno příspěvkem, nejobtížnější ustavit na zásadách spravedlnosti v zemi, která pokládá své okresy za údy celku. Neboť velké město, jako Bordeaux nebo Paříž, se zdá platit obrovské množství cel, téměř mimo veškerý přiřaditelný poměr k jiným místům, a jeho masa je podle toho uvažována. Ale jsou tato města pravými přispěvateli v onom poměru? Nikoli. Spotřebitelé zboží dovezeného do Bordeaux, kteří jsou rozptýleni po celé Francii, platí dovozní cla Bordeaux. Produkt vinobraní v Guienne a Languedocu dává tomu městu prostředky jeho příspěvku vyrůstajícího z vývozního obchodu. Pozemkoví vlastníci, kteří utrácejí své statky v Paříži a jsou tím tvůrci onoho města, přispívají pro Paříž z provincií, z nichž jejich příjmy po-

cházejí. Velmi podobné argumenty se budou vztahovat na podíl zastoupení dávaný na základě *přímého* příspěvku: protože přímý příspěvek musí být vyměřen na bohatství, skutečné nebo předpokládané; a toto místní bohatství samo vznikne z příčin nikoli místních, a které tedy ve spravedlnosti nemají plodit místní přednost.

Je velmi pozoruhodné, že v této základní úpravě, která ustavuje zastoupení masy na přímém příspěvku, dosud neustavili, jak má být onen přímý příspěvek vyměřen a jak rozdělen. Snad je nějaká latentní politika vůči pokračování nynějšího Shromáždění v tomto podivném postupu. Avšak dokud toho neučiní, nemohou mít žádnou jistou ústavu. Musí nakonec záviset na systému zdanění, a musí se měnit s každou proměnou v tom systému. Jak uspořádali věci, nezávisí jejich zdanění tak na jejich ústavě, jak jejich ústava na jejich zdanění. Toto musí uvést veliký zmatek mezi masami; jak proměnlivá kvalifikace pro hlasy uvnitř okresu musí, pokud kdy skutečné sporné volby budou probíhat, způsobit nekonečné vnitřní spory.

Abychom srovnali tyto tři základy spolu, nikoli podle jejich politického rozumu, ale podle myšlenek, s nimiž Shromáždění pracuje, a abychom vyzkoušeli jeho soudržnost se sebou, nemůžeme se vyhnout postřehu, že zásada, kterou výbor nazývá základem *populace*, nezačíná působit ze stejného bodu se zbývajícími dvěma zásadami, nazvanými základy *území* a *příspěvku*, které jsou obě aristokratické povahy. Důsledkem je, že tam, kde všechny tři začnou působit společně, je nejabsurdnější nerovnost vyprodukována působením předchozího na dvě pozdější zásady. Každý kanton obsahuje čtyři čtverečné leue a je odhadován, že obsahuje v průměru čtyři tisíce obyvatel, nebo šest set osmdesát voličů v *prvotních shromážděních*, která se liší v počtech s populací kantonu, a posílají *jednoho poslance* do *obce* na každých dvě stě voličů. *Devět kantonů* tvoří *obec*.

Nyní vezměme *kanton* obsahující *přímořské obchodní město*, nebo *veliké tovární město*. Předpokládejme populaci tohoto kantonu na dva-

náct tisíc sedm set obyvatel, nebo dva tisíce sto devadesát tři voličů, tvořících *tři prvotní shromáždění* a posílajících *deset poslanců* do *obce*.

Postavme proti tomuto *jednomu* kantonu *dva* další ze zbývajících osmi v téže obci. O nich můžeme předpokládat, že mají svou spravedlivou populaci čtyř tisíc obyvatel a šesti set osmdesáti voličů každý, neboli osmi tisíc obyvatel a jednoho tisíce tří set šedesáti voličů, oba dohromady. Tyto utvoří pouze *dvě prvotní shromáždění* a pošlou pouze *šest* poslanců do *obce*.

Když přijde shromáždění *obce* hlasovat na *základě území*, kterážto zásada je nejprve připuštěna k působení v onom shromáždění, bude mít *jediný kanton*, který má *polovinu* území *ostatních dvou*, *deset* hlasů proti *šesti* při volbě *tří poslanců* do shromáždění departmentu, zvolených na výslovném základě zastoupení území. Tato nerovnost, byť nápadná, bude ještě výrazně zhoršena, pokud předpokládáme, jak spravedlivě můžeme, že *několik* ostatních kantonů *obce* nedosáhne úměrně průměrné populace, stejně jako *hlavní kanton* ji přesahuje.

Nyní co se týče *základu příspěvku*, který je také zásadou připuštěnou k nejdřívějšímu působení ve shromáždění *obce*. Vezměme opět *jeden* kanton, jako je uveden výše. Pokud se celek přímých příspěvků placených velikým obchodním nebo továrním městem rozdělí rovnoměrně mezi obyvatele, bude shledáno, že každý jednotlivec platí mnohem více než jednotlivec žijící na venkově podle téhož průměru. Celek placený obyvateli předchozího bude více než celek placený obyvateli druhého – můžeme spravedlivě předpokládat o třetinu více. Pak dvanáct tisíc sedm set obyvatel, nebo dva tisíce sto devadesát tři voličů kantonu, zaplatí tolik, kolik devatenáct tisíc padesát obyvatel, nebo tři tisíce dvě stě osmdesát devět voličů *ostatních kantonů*, což je přibližně odhadovaný poměr obyvatel a voličů *pěti* ostatních kantonů. Nyní dva tisíce sto devadesát tři voličů, jak jsem předtím řekl, pošle pouze *deset* poslanců do shromáždění; tři tisíce dvě stě osmdesát devět voličů pošle *šestnáct*. Takto, pro *rovný* podíl na příspěvku celé *obce*, bude rozdíl

*šestnácti* hlasů ku *deseti* při hlasování o poslancích, kteří mají být zvoleni na zásadě zastoupení obecného příspěvku celé *obce*.

Týmž způsobem výpočtu shledáme, že patnáct tisíc osm set sedmdesát pět obyvatel, nebo dva tisíce sedm set čtyřicet jeden voličů *ostatních* kantonů, kteří platí o *šestinu* MÉNĚ k příspěvku celé *obce*, bude mít o *tři* hlasy VÍCE než dvanáct tisíc sedm set obyvatel, nebo dva tisíce sto devadesát tři voličů *jednoho* kantonu.

Taková je fantastická a nespravedlivá nerovnost mezi masou a masou, v tomto zvláštním rozdělení práv zastoupení vzniklých z *území* a *příspěvku*. Kvalifikace, které tyto propůjčují, jsou ve skutečnosti záporné kvalifikace, které dávají právo v obráceném poměru k jejich držení.

V celém tomto výmyslu tří základů, uvažujte ho z jakéhokoli pohledu si přejete, nevidím různost předmětů smířenou v jeden soudržný celek, nýbrž několik protichůdných zásad neochotně a nesmiřitelně svedených a držených pohromadě vašimi filozofy, jako divoká zvěř zavřená v kleci, aby se vzájemně drala a kousala k vzájemné zkáze.

Obávám se, že jsem zašel příliš daleko do jejich způsobu uvažování o tvorbě ústavy. Mají mnoho, ale špatné metafyziky – mnoho, ale špatné geometrie – mnoho, ale falešné úměrné aritmetiky; avšak kdyby to vše bylo tak přesné, jak by metafyzika, geometrie a aritmetika měly být, a kdyby jejich schémata byla dokonale soudržná ve všech svých částech, utvořilo by to jen hezčí a hleditelnější vidinu. Je pozoruhodné, že ve velkém uspořádání lidstva nelze nalézt ani jediný odkaz na cokoli morálního nebo cokoli politického – nic, co se vztahuje k zájmům, činům, vášním, zájmům lidí. *Hominem non sapiunt*.

Vidíte, že tuto ústavu pokládám pouze za volební a vedoucí stupňovitě k Národnímu shromáždění. Nepouštím se do vnitřní vlády departmentů a jejich rodokmene skrze obce a kantony. Tyto místní vlády mají být, v původním plánu, pokud možno co nejblíže složeny stejným

způsobem a na týchž zásadách jako volená shromáždění. Jsou každá z nich tělesa dokonale pevná a zaoblená v sobě.

Nemůžete nevidět v tomto schématu, že má přímý a bezprostřední sklon rozdělit Francii v různost republik a učinit je úplně nezávislými jedna na druhé, bez jakýchkoli přímých ústavních prostředků soudržnosti, spojení nebo podřízenosti, kromě toho, co může být odvozeno z jejich souhlasu s rozhodnutími obecného kongresu velvyslanců z každé nezávislé republiky. Takové ve skutečnosti je Národní shromáždění; a takové vlády, přiznávám, ve světě existují, byť v podobách nekonečně vhodnějších místním a obvyklým okolnostem jejich lidu. Avšak taková sdružení, spíše než politická tělesa, obecně byla výsledkem nutnosti, nikoli volby; a věřím, že nynější francouzská moc je úplně prvním tělesem občanů, kteří, získavše plnou autoritu dělat se svou zemí, co se jim zlíbí, zvolili ji rozsekat tímto barbarským způsobem.

Je nemožné nepostřehnout, že v duchu tohoto geometrického rozdělení a aritmetického uspořádání tito předstíraní občané zacházejí s Francií přesně jako se zemí dobytou. Jednajíce jako dobyvatelé, napodobili politiku nejdrsnějších z toho drsného rodu. Politikou takových barbarských vítězů, kteří pohrdají pokořeným lidem a urážejí jeho cítění, bylo vždy, pokud to v jejich moci bylo, zničit všechny stopy starodávné země, v náboženství, v politice, v zákonech a v mravech; smísit všechny územní hranice; vyrobit obecnou chudobu; vystavit jejich majetky dražbě; rozdrtit jejich knížata, šlechtice a biskupy; sklonit vše, co pozvedlo svou hlavu nad úroveň nebo co by mohlo sloužit ke spojení nebo shromáždění, v jejich tísních, rozpuštěného lidu pod praporem starého mínění. Učinili Francii svobodnou tím způsobem, jímž ti upřímní přátelé práv lidstva, Římané, osvobodili Řecko, Makedonii a jiné národy. Zničili pouta jejich jednoty pod záminkou zajištění nezávislosti každého z jejich měst.

Když členové, kteří tvoří tato nová tělesa kantonů, obcí a departmentů, uspořádání záměrně vytvořená skrze médium zmatku, začnou jednat, shledají se do velké míry cizinci jeden druhému. Voliči a zvolení všude, zvláště ve venkovských *kantonech*, budou často bez jakýchkoli občanských návyků nebo spojení, nebo bez té přirozené kázně, která je duší pravé republiky. Úředníci a výběrčí důchodu nyní již neznají své okresy, biskupové své diecéze, nebo kuráti své farnosti. Tyto nové kolonie práv člověka nesou silnou podobnost oněm druhům vojenských kolonií, které Tacitus pozoroval v upadající politice Říma. V lepších a moudřejších dnech (ať se chovali k zahraničním národům jakkoli) byli pečliví, aby prvky metodické podřízenosti a usazení byly současné, a dokonce aby položili základy kázně ve vojsku. Avšak když všechna dobrá umění upadla ve zříceniny, postupovali, jak postupuje vaše Shromáždění, podle rovnosti lidí, a s tak málo soudem a tak málo péčí o věci, které činí republiku snesitelnou nebo trvanlivou. Avšak v tomto, stejně jako téměř v každém případě, se vaše nová obec rodí a je vychovávána a živena v oněch zkaženostech, které poznamenávají degenerované a opotřebované republiky. Vaše dítě přichází na svět s příznaky smrti; *facies Hippocratica* tvoří charakter její fyziognomie a prognostiku jejího osudu.

Zákonodárci, kteří vytvořili starodávné republiky, věděli, že jejich úkol je příliš těžký, než aby mohl být dokončen s žádným lepším aparátem než metafyzikou nedospělého studenta a matematikou a aritmetikou výběrčího akcízu. Měli co dělat s lidmi a byli nuceni studovat lidskou přirozenost. Měli co dělat s občany a byli nuceni studovat účinky oněch návyků, které jsou sdělovány okolnostmi občanského života. Byli si vědomi, že působení této druhé přirozenosti na první vytváří novou kombinaci – a odtud vznikaly mnohé rozmanitosti mezi lidmi, podle jejich zrození, jejich vzdělání, jejich povolání, období jejich životů, jejich pobytu ve městech nebo na venkově, jejich různých způsobů získávání a upevňování majetku, a podle kvality majetku sa-

mého, což vše je činilo takříkajíc tolika různými druhy zvířat. Odtud se cítili povinni rozmístit své občany do takových tříd a postavit je do takových situací ve státě, pro jaké je jejich zvláštní návyky mohly kvalifikovat, aby je naplňovaly, a přidělit jim takové přiměřené výsady, které by jim mohly zajistit, co jejich specifické příležitosti vyžadovaly, a které by poskytly každému popisu takovou sílu, která by ho mohla chránit v konfliktu způsobeném různorodostí zájmů, které musí existovat a musí se střetávat ve vší složité společnosti: neboť zákonodárce by se byl styděl, kdyby hrubý rolník dobře věděl, jak rozdělovat a užívat své ovce, koně a voly, a měl dost zdravého rozumu, aby je neabstrahoval a neujednotil všechny do zvířat, aniž by zajistil pro každý druh přiměřenou potravu, péči a zaměstnání – zatímco on, hospodář, pořadatel a pastýř své vlastní krve, sublimujíce se v povětrného metafyzika, byl rozhodnut nevědět o svých stádech nic kromě toho, že jsou to lidé obecně. Je z tohoto důvodu, že Montesquieu pozoroval, velmi správně, že při jejich klasifikaci občanů velicí zákonodárci starověku ukázali největší projev svých sil a dokonce se povznesli nad sebe. Je zde, že vaši moderní zákonodárci šli hluboko do negativní řady a klesli dokonce pod své vlastní nic. Jak první druh zákonodárců dbal různých druhů občanů a sjednotil je v jednu obec, tak druzí, metafyzičtí a alchymističtí zákonodárci, zvolili přímo opačný směr. Pokusili se smísit všechny druhy občanů, jak nejlépe dovedli, v jednu homogenní masu; a potom rozdělili tento svůj amalgám do počtu nesoudržných republik. Snižují lidi na volné žetony, pouze pro potřeby jednoduchého počítání, a nikoli na číslice, jejichž síla má vyvstat z jejich místa v tabulce. Prvky jejich vlastní metafyziky je mohly naučit lepší lekce. Výčet jejich kategorické tabulky by jim mohl sdělit, že v intelektuálním světě bylo něco jiného kromě *podstaty* a *kvantity*. Mohli by se dozvědět z katechismu metafyziky, že bylo ještě osm hlav, v každé složité úvaze, na které nikdy nepomysleli; byť toto, ze všech deseti, je předmět, na kterém dovednost člověka může vůbec něco působit.

Natolik od tohoto schopného uspořádání některých starých republikánských zákonodárců, které sleduje s úzkostlivou přesností morální podmínky a sklony lidí, srovnali a stiskli dohromady všechny stavy, které nalezli, dokonce i pod hrubým, neumělým uspořádáním monarchie, v kterémžto způsobu vlády není třídění občanů tak důležité jako v republice. Je však pravdou, že každá taková klasifikace, pokud je náležitě uspořádána, je dobrá ve všech formách vlády, a tvoří silnou bariéru proti výstřelkům despotismu, stejně jako je nutným prostředkem dávajícím účinnost a trvalost republice. Pro nedostatek něčeho tohoto druhu, pokud by nynější projekt republiky selhal, všechna zajištění umírněné svobody selžou spolu s ním, všechna nepřímá omezení, která zmírňují despotismus, jsou odstraněna; natolik, že pokud by monarchie někdy opět získala úplnou převahu ve Francii, pod touto nebo jinou dynastií, pravděpodobně to bude, nebude-li dobrovolně zmírněna, při nástupu, moudrými a ctnostnými radami knížete, nejúplněji svévolná moc, která se kdy objevila na zemi. Toto je hrát velmi zoufalou hru.

Zmatek, který provází všechna taková jednání, oni dokonce prohlašují za jeden ze svých cílů, a doufají, že si zajistí svou ústavu hrůzou z návratu oněch zel, která provázela její tvorbu. „Tím," říkají, „se její zničení stane obtížným pro autoritu, která ji nemůže zlomit bez úplné dezorganizace celého státu." Předpokládají, že pokud by tato autorita někdy přišla k témuž stupni moci, k jakému dospěli oni, učinila by umírněnější a potrestané užití její, a zbožně by se třásla úplně dezorganizovat stát divokým způsobem, jakým to učinili oni. Očekávají od ctností navracejícího se despotismu zajištění, kterého má požívat potomstvo jejich lidových neřestí.

Přeji si, pane, abyste vy i moji čtenáři věnovali pozornou pozornost dílu pana de Calonne na toto téma. Je to vskutku nejen výmluvné, ale i schopné a poučné dílo. Omezuji se na to, co říká ohledně ústavy nového státu a stavu důchodu. Co se týče sporů tohoto ministra s jeho

soupeři, nepřeji si o nich vyslovovat soud. Stejně málo zamýšlím riskovat jakékoli mínění ohledně jeho způsobů a prostředků, finančních nebo politických, pro vyvedení jeho země z jejího nynějšího hanebného a politováníhodného stavu poddanství, anarchie, bankrotu a žebráctví. Nemohu spekulovat tak sanguinně jako on: avšak je to Francouz, a má bližší povinnost vzhledem k těmto předmětům a lepší prostředky jejich posouzení, než já mohu mít. Přeji si, aby formálnímu vyznání, na které se odvolává, učiněnému jedním z hlavních vůdců v Shromáždění, ohledně sklonu jejich schématu přivést Francii nejen z monarchie k republice, ale z republiky k pouhé konfederaci, byla věnována velmi zvláštní pozornost. Dodává nové síly mým pozorováním: a vskutku, dílo pana de Calonne doplňuje mé nedostatky mnoha novými a výraznými argumenty v mnoha předmětech tohoto dopisu.

Je toto rozhodnutí rozlámat svou zemi na oddělené republiky, co je zahnalo do největšího počtu jejich obtíží a rozporů. Kdyby nebylo toho, všechny otázky přesné rovnosti a tyto rovnováhy, nikdy nestanovené, individuálních práv, populace a příspěvku, by byly úplně neužitečné. Zastoupení, byť odvozené z částí, by bylo povinností, která by se rovnou měrou týkala celku. Každý poslanec do Shromáždění by byl zástupcem Francie, a všech jejích popisů, mnohých i mála, bohatých i chudých, velkých okresů i malých. Všechny tyto okresy by samy byly podřízeny nějaké stálé autoritě, existující nezávisle na nich – autoritě, v níž má jejich zastoupení a vše, co k němu patří, svůj původ, a k níž ukazuje. Tato stálá, neměnná, základní vláda by učinila, a je to jediné, co by mohlo učinit, ono území skutečně a vlastně celkem. U nás, když volíme populární zástupce, posíláme je do rady, v níž každý muž je individuálně poddaným a je podřízen vládě úplné ve všech jejích obvyklých funkcích. U vás je volené shromáždění svrchovaným a jediným svrchovaným; všichni členové jsou tedy integrálními částmi této jediné svrchovanosti. Avšak u nás je to zcela odlišné. U nás zástupce, oddělen od ostatních částí, nemůže mít žádné jednání a žádnou existen-

ci. Vláda je bodem odkazu pro různé členy a okresy našeho zastoupení. Toto je středem naší jednoty. Tato vláda odkazu je svěřencem pro *celek*, nikoli pro části. Takovou je i druhá větev naší veřejné rady: míním Sněmovnu lordů. U nás jsou král a lordi různými i spojenými zárukami rovnosti každého okresu, každé provincie, každého města. Kdy jste slyšeli v Británii o nějaké provincii trpící nerovností svého zastoupení? který okres o tom, že nemá vůbec žádné zastoupení? Nejen naše monarchie a naše šlechta zajišťují rovnost, na níž naše jednota závisí, ale je to duch samotné Dolní sněmovny. Sama nerovnost zastoupení, nad níž se tak pošetile stěžuje, je snad právě to, co nám brání myslet nebo jednat jako členové za okresy. Cornwall volí stejně členů jako celé Skotsko. Je však o Cornwall lépe postaráno než o Skotsko? Málokdo si lámá hlavu nad kterýmkoli z vašich základů, kromě některých lehkomyslných klubů. Většina těch, kdo si přejí jakoukoli změnu, z jakýchkoli věrohodných důvodů, si ji přejí na odlišných idejích.

Vaše nová ústava je samým opakem naší ve své zásadě; a jsem ohromen, jak by kdokoli mohl snít o tom, že by mohl nabídnout cokoli v ní vykonané jako příklad pro Velkou Británii. U vás je malé, nebo spíše žádné spojení mezi posledním zástupcem a prvním voličem. Člen, který jde do Národního shromáždění, není zvolen lidem, ani není jemu odpovědný. Jsou tři volby, než je zvolen; dvě sady vrchnosti stojí mezi ním a prvotním shromážděním, takže je, jak jsem řekl, velvyslancem státu, a nikoli zástupcem lidu ve státě. Tím je celý duch volby změněn; ani žádný korektiv, který vaši ústavní strůjci vymysleli, ho nemůže učinit čímkoli jiným, než čím je. Sám pokus toho učinit by neodvratně uvedl zmatek, pokud možno strašnější než nynější. Není cesty, jak učinit spojení mezi původním voličem a zástupcem, než klikatými prostředky, které mohou vést kandidáta, aby se nejprve obrátil k prvotním voličům, aby se autoritativními instrukcemi (a snad něčím více) tito prvotní voliči donutili dvě následující tělesa voličů učinit volbu souhlasnou s jejich přáními. Avšak toto by zjevně podvrátilo celé

schéma. Znamenalo by to vrhnout je zpět do onoho zmatku a chaosu populární volby, který, prostřednictvím vloženého odstupňování voleb, zamýšlejí se vyhnout, a nakonec riskovat celé jmění státu s těmi, kdo o něm mají nejméně znalostí a nejmenší zájem o něj. To je trvalé dilema, do něhož jsou vrženi vadnými, slabými a protichůdnými zásadami, které zvolili. Pokud lid nerozbije a nesrovná toto odstupňování, je jasné, že vůbec podstatně nevolí do Shromáždění; vskutku, volí stejně málo ve zdání jako ve skutečnosti.

Co je to, co všichni hledáme ve volbě? Aby odpověděla svým skutečným účelům, musíte nejprve mít prostředky, jak znát způsobilost svého muže; a pak si musíte u něho zachovat nějakou držbu osobním závazkem nebo závislostí. Pro jaký cíl jsou tito prvotní voliči poklonkami počastováni, nebo spíše vysmíváni, volbou? Nikdy nemohou nic vědět o kvalitách toho, kdo jim má sloužit, ani vůči nim nemá žádný závazek. Ze všech sil nevhodných k delegování těmi, kdo mají jakékoli skutečné prostředky k posouzení, nejzvláštněji nevhodnou je ta, která se týká *osobní* volby. V případě zneužití ono těleso prvotních voličů nikdy nemůže zavolat zástupce k odpovědnosti za jeho chování. Je od nich příliš vzdálen v řetězci zastoupení. Pokud jedná nepatřičně na konci svého dvouletého pronájmu, netýká se ho to po další dva roky. Podle nové francouzské ústavy nejlepší a nejmoudřejší zástupci jdou stejně se nejhoršími do tohoto *Limbus Patrum*. Jejich spodky jsou předpokládány špinavými a musí jít do doku, aby byli znovu vybaveni. Každý muž, který sloužil v Shromáždění, je nezpůsobilý na dva roky poté. Právě když tito úředníci začínají učit se svému řemeslu, jako kominíci, jsou pro jeho výkon diskvalifikováni. Povrchní, nové, drzé osvojení, a přerušené, lenivé, zlomené, špatné rozpomínání má být souzeným charakterem všech vašich budoucích vládců. Vaše ústava má příliš mnoho žárlivosti, aby v ní bylo mnoho rozumu. Pokládáte porušení důvěry u zástupce za tak hlavní, že vůbec nedbáte otázky jeho způsobilosti ji vykonat.

Toto čistcové mezidobí není nepříznivé věrolomnému zástupci, který může být stejně dobrým ucházečem, jako byl špatným vládcem. V této době se může kabalou dostat do nadřazenosti nad nejmoudřejšími a nejctnostnějšími. Jelikož na konci jsou všichni členové této volené ústavy stejně prchaví a existují jen pro volbu, nemusí již být týmiž osobami, které si ho zvolily, kterým má být odpovědný, když žádá o obnovu své důvěry. Volat všechny druhotné voliče *obce* k odpovědnosti je směšné, neproveditelné a nespravedlivé: oni sami mohli být oklamáni ve své volbě, jako třetí sada voličů, oni z *departmentu*, mohli být ve své. Ve vašich volbách odpovědnost nemůže existovat.

Nenalézaje v povaze a ústavě jednotlivých nových republik Francie žádný druh zásady soudržnosti mezi nimi navzájem, uvažoval jsem, jaký tmel pro ně zákonodárci připravili z nějakých mimořádných materiálů. Jejich konfederace, jejich *podívané*, jejich občanské slavnosti a jejich zápal nebereme na vědomí; nejsou nic než pouhé triky; ale sledujíc jejich politiku skrze jejich činy, myslím, že mohu rozlišit uspořádání, kterými navrhují tyto republiky držet pohromadě. První je *konfiskace*, s nucenou papírovou měnou k ní připojenou; druhý je svrchovaná moc města Paříže; třetí je obecná armáda státu. Co se týče posledního, nechám si, co k tomu mám říci, až přijdu uvažovat o armádě jako o samostatné hlavě.

Co se týče působení prvního (konfiskace a papírové měny) pouze jako tmelu, nemohu popřít, že tyto, jedno závislé na druhém, mohou po nějakou dobu tvořit jakýsi druh tmelu, pokud jejich šílenství a bláznovství v řízení a v slaďování částí dohromady nevyvolá odpuzování hned v samém začátku. Ale připustíme-li schématu nějakou soudržnost a nějaké trvání, zdá se mi, že pokud, po nějakém čase, konfiskace nebude shledána dostatečnou k podpoře papírové ražby (jak jsem morálně jist, že nebude), potom, místo tmelení, nekonečně přidá k rozkladu, roztříštění a zmatku těchto konfederativních republik, jak ve vztahu k sobě navzájem, tak k jednotlivým částem uvnitř nich.

Avšak pokud by konfiskace do té míry uspěla, že by potopila papírovou měnu, tmel odejde s oběhem. Mezitím bude jeho spojovací síla velmi nejistá, a bude se napínat nebo uvolňovat s každou odchylkou v důvěře papíru.

Jedno jediné je v tomto schématu jisté, což je účinek zdánlivě vedlejší, ale přímý, nepochybuji, v myslích těch, kdo tuto věc vedou; totiž jeho účinek vytvořit *oligarchii* v každé z republik. Papírový oběh, nezaložený na žádných skutečných penězích uložených nebo za ně zavázaných, dosahující již čtyř a čtyřiceti milionů anglických peněz, a tato měna vnucená silou místo mince království, stávající se tím podstatou jejího důchodu, stejně jako médiem veškerého jejího obchodního a občanského styku, musí vložit celek toho, jaká moc, autorita a vliv zbývá, v jakékoli formě, kterou může přijmout, do rukou správců a vedoucích tohoto oběhu.

V Anglii cítíme vliv Banky, byť je jen středem dobrovolného obchodování. Zná málo, vskutku, o vlivu peněz na lidstvo, kdo nevidí sílu řízení peněžního podniku, který je mnohem rozsáhlejší a svou povahou mnohem více závisejícím na vedoucích, než kterýkoli z našich. Toto však není pouze peněžní podnik. V systému je další člen, nerozlučně spojený s tímto peněžním řízením. Spočívá v prostředcích získat podle libosti části konfiskovaných pozemků k prodeji a vést proces nepřetržitého přeměňování papíru v půdu a půdy v papír. Když sledujeme tento proces v jeho účincích, můžeme si představit něco z intenzity síly, s jakou tento systém musí působit. Těmito prostředky duch peněžní spekulace a hazardu vstupuje do masy půdy samé a splývá s ní. Tímto druhem operace se tento druh majetku stává jakoby zplyněný; přijímá nepřirozenou a obludnou činnost, a tím vrhá do rukou jednotlivých vedoucích, hlavních i podřízených, pařížských i provinčních, celou reprezentaci peněz, a snad plnou desetinu všech pozemků ve Francii, které nyní získaly nejhorší a nejzhoubnější část zla papírového oběhu, největší možnou nejistotu ve své hodnotě. Obrátili Latoninu

laskavost k pozemkovému majetku Délu. Poslali svůj, aby byl rozfoukán jako lehké úlomky trosek, *oras et littora circum*.

Noví obchodníci, jsouce všichni obvykle dobrodruhy a bez jakýchkoli pevných návyků nebo místních záliby, budou kupovat, aby zase prodávali, jak trh papíru, peněz nebo půdy nabídne výhodu. Neboť ačkoli svatý biskup si myslí, že zemědělství získá velké výhody z „*osvícených*" lichvářů, kteří mají kupovat církevní konfiskace, já, který nejsem dobrým, ale starým farmářem, s velikou pokorou prosím o svolení říci jeho pozdní lordstvu, že lichva není učitelkou zemědělství; a je-li slovo „osvícený" chápáno podle nového slovníku, jak vždy je ve vašich nových školách, nemohu pochopit, jak to, že člověk nevěří v Boha, ho může naučit obdělávat zemi s sebemenší přídavnou dovedností nebo povzbuzením. „*Diis immortalibus sero*," řekl starý Říman, když držel jeden jílec pluhu, zatímco Smrt držela druhý. I kdybyste v komisi spojili všechny ředitele obou akademií s řediteli *Caisse d'Escompte*, starý zkušený rolník stojí za ně všechny. Získal jsem více informací o jednom zajímavém a poutavém odvětví hospodářství v jednom krátkém rozhovoru se starým kartouzem než ze všech ředitelů bank, s kterými jsem kdy mluvil. Není však důvod k obavám z vměšování peněžníků do venkovské ekonomie. Tito gentlemani jsou příliš moudří ve své generaci. Zprvu, snad, jejich něžné a vnímavé představivosti mohou být uchváceny nevinnými a nevýnosnými rozkošemi pastýřského života; ale za chvíli shledají, že zemědělství je řemeslem mnohem pracnějším a mnohem méně výnosným než to, které opustili. Po jeho chvalozpěvu se k němu obrátí zády, jako jejich veliký předchůdce a prototyp. Mohou, jako on, začít zpěvem „*Beatus ille*" – ale jaký bude konec?

Hæc ubi locutus fœnerator Alphius,
Jam jam futurus rusticus,
Omnem relegit Idibus pecuniam,
Quærit Calendis ponere.

Budou obdělávat *Caisse d'Église*, pod posvátnou záštitou tohoto preláta, s mnohem větším ziskem než jeho vinice a jeho pole obilí. Užijí svých nadání podle svých návyků a svých zájmů. Nepůjdou za pluhem, dokud mohou řídit pokladnice a vládnout provinciím.

Vaši zákonodárci, ve všem nový, jsou úplně první, kdo založili obec na hazardu a vdechli jí tohoto ducha jako její životní dech. Velikým cílem této politiky je proměnit Francii z velikého království na jeden velký herní stůl – obrátit její obyvatele v národ hazardérů – učinit spekulaci stejně rozsáhlou jako život – smísit ji se všemi jejími záležitostmi – a odvrátit celek nadějí a obav lidu z jejich obvyklých kanálů do popudů, vášní a pověr těch, kdo žijí z náhod. Hlasitě hlásají své mínění, že tento jejich nynější systém republiky nemůže možná existovat bez tohoto druhu herního fondu, a že samá nit jejího života je spředena z vlákna těchto spekulací. Stará spekulace ve fondech byla zajisté dost škodlivá; ale byla škodlivá jen pro jednotlivce. I když měla svou největší šíři, v Mississippi a v Jižním moři, zasáhla jen několik, srovnatelně; kde zasahuje dále, jako v loteriích, duch má jen jediný předmět. Avšak kde zákon, který ve většině okolností zakazuje a v žádných hazardu nepřeje, je sám zkažen, takže obrací svou povahu a politiku, a výslovně nutí poddaného k tomuto zhoubnému stolu tím, že vnáší ducha a symboly hazardu do nejnepatrnějších věcí a zapojuje každého do něho, a do každé věci, je rozšířena strašnější epidemická nemoc toho druhu, než se dosud ve světě objevila. U vás si člověk nemůže ani vydělat, ani koupit svůj oběd bez spekulace. Co obdrží ráno, nebude mít večer tutéž hodnotu. Co je nucen vzít jako plat za starý dluh, nebude přijato jako totéž, když přijde splatit dluh, který uzavřel sám; ani to nebude totéž, když by pohotovou platbou se vyhnul uzavření dluhu vůbec. Pracovitost musí uvadnout. Hospodárnost musí být vyhnána z vaší země. Pečlivá zásoba nebude mít žádnou existenci. Kdo bude pracovat, aniž bude znát částku svého platu? Kdo bude studovat, jak zvětšit to, co nikdo nemůže ohodnotit? Kdo bude hromadit, když ne-

zná hodnotu toho, co šetří? Pokud byste to abstrahovali od jeho užití v hazardu, hromadit vaše papírové bohatství by nebylo prozíravostí člověka, nýbrž chorobným pudem kavky.

Pravdivě melancholická část politiky soustavně dělat z národa hazardéry je toto, že byť jsou všichni nuceni hrát, málokdo může rozumět hře, a ještě méně je ve stavu, aby mohlo těžit z této znalosti. Mnozí musí být obětí mála, kteří řídí stroj těchto spekulací. Jaký účinek to musí mít na venkovský lid, je viditelné. Městský člověk může počítat ze dne na den; ne tak obyvatel venkova. Když rolník poprvé přinese své obilí na trh, úředník ve městech ho nutí vzít asignát v páru; když jde do krámu s těmito penězi, shledává je o sedm procent horšími za přejití ulice. Na tento trh se již tak snadno nevrátí. Měšťané se rozzuří; budou nutit venkovské lidi, aby přinesli své obilí. Odpor začne, a vraždy Paříže a Saint Denis mohou být obnoveny po celé Francii.

Co znamená prázdná poklona vzdaná venkovu tím, že se mu dává snad více než jeho podíl v teorii vašeho zastoupení? Kde jste umístili skutečnou moc nad peněžním a pozemkovým oběhem? Kde jste umístili prostředky zdvihání a klesání hodnoty svobodného statku každého muže? Ti, jejichž operace mohou vzít nebo přidat deset procent k držení každého muže ve Francii, musí být pány každého muže ve Francii. Celek moci získané touto revolucí se usadí v městech mezi měšťany a peněžními řediteli, kteří je vedou. Pozemkový šlechtic, farmář a rolník, nikdo z nich nemá návyky nebo sklony nebo zkušenost, které by je mohly vést k jakémukoli podílu v tomto jediném zbývajícím zdroji moci a vlivu nyní ve Francii. Sama povaha venkovského života, sama povaha pozemkového majetku, ve všech zaměstnáních a všech potěšeních, které poskytují, činí sdružování a uspořádání (jedinou cestou získání a uplatnění vlivu) jaksi nemožným mezi venkovským lidem. Spojte je vším uměním, jaké můžete, a vší pracovitostí, vždy se rozpouštějí v jednotlivost. Cokoli v povaze sdružování je mezi nimi téměř neproveditelné. Naděje, strach, poplach, žárlivost, krátkodobá

povídačka, která vykoná své dílo a za den uhyne, všechny tyto věci, které jsou otěžemi a ostruhami, kterými vůdcové brzdí nebo pobízejí mysli následovníků, nejsou snadno použitelné, nebo stěží vůbec, mezi roztroušenými lidmi. Shromáždí se, ozbrojí se, jednají, s největší obtíží a s největším nákladem. Jejich snahy, pokud kdy mohou být započaty, nemohou být udržovány. Nemohou postupovat systematicky. Pokud se venkovský gentleman pokouší o vliv skrze pouhý příjem svého majetku, co je to proti vlivu těch, kdo mají desetkrát jeho příjem k prodeji, a kteří mohou zničit jeho majetek tím, že přinesou svou kořist, aby se s ním setkala na trhu? Pokud si pozemkový člověk přeje zastavit, snižuje hodnotu své půdy a zdvihá hodnotu asignátů. Zvětšuje moc svého nepřítele samými prostředky, které musí vzít, aby se s ním utkal. Venkovský gentleman tedy, důstojník na moři a na zemi, muž svobodomyslných pohledů a návyků, nepřipoutaný k žádnému povolání, bude úplně vyloučen z vlády své země, jako by byl zákonodárně proskribován. Je zjevné, že ve městech vše, co se spiknutím staví proti venkovskému gentlemanovi, se spojuje ve prospěch peněžního správce a ředitele. Ve městech je sdružování přirozené. Návyky měšťanů, jejich zaměstnání, jejich rozptýlení, jejich obchod, jejich zahálka, je nepřetržitě přivádějí do vzájemného kontaktu. Jejich ctnosti a jejich neřesti jsou společenské; jsou vždy v posádce; a přicházejí vtělené a napůl ukázněné do rukou těch, kdo zamýšlejí je utvořit pro občanskou nebo vojenskou akci.

Všechny tyto úvahy nenechávají pochyb v mé mysli, že pokud tato obluda ústavy může pokračovat, Francie bude zcela ovládána agitátory v korporacích, společnostmi ve městech, utvořených z ředitelů v asignátech a správců pro prodej církevních pozemků, advokátů, agentů, peněžních spekulantů, kořistníků a dobrodruhů, tvořících nízkou oligarchii, založenou na zničení koruny, církve, šlechty a lidu. Zde končí všechny podvodné sny a vize rovnosti a práv člověka.

V „serbonské bažině“ této nízké oligarchie jsou všechny pohlceny, potopeny a navždy ztraceny.

Byť lidské oči je nemohou vystopovat, člověk by byl pokoušen se domnívat, že nějaké veliké urážky ve Francii musí křičet k Nebi, které pokládalo za vhodné potrestat ji poddaností nízké a neslavné nadvládě, v níž není útěchy nebo náhrady k nalezení v žádné ani z oněch falešných lesků, které hrajíce okolo jiných tyranií, brání lidstvu, aby se cítilo zneuctěno i tehdy, když je utlačováno. Musím přiznat, že jsem zasažen žalem smíšeným s jistým rozhořčením nad chováním několika mužů, kdysi vysokého stavu a stále velkého charakteru, kteří, oklamáni zdánlivými jmény, se dali do záležitosti příliš hluboké, než aby ji přímka jejich porozumění mohla hloubkově změřit – kteří propůjčili svou spravedlivou pověst a autoritu svých vysoce znějících jmen záměrům mužů, s nimiž nemohli být obeznámeni, a tím učinili své ctnosti samé, aby působily ke zkáze své země.

Tolik tedy k první tmelicí zásadě.

Druhým materiálem tmelu pro jejich novou republiku je nadřazenost města Paříže; a toto, přiznávám, je silně spojeno s druhou tmelicí zásadou papírového oběhu a konfiskace. Je v této části projektu, kde musíme hledat příčinu zničení všech starých hranic provincií a jurisdikcí, církevních i světských, a rozpuštění všech starodávných spojení věcí, stejně jako vytvoření tolika malých nesouvislých republik. Moc města Paříže je zjevně jedním velikým pramenem veškeré jejich politiky. Je to skrze moc Paříže, nyní stávající se středem a ohniskem spekulací, že vůdcové této frakce řídí, nebo spíše velí, celé zákonodárné a celé výkonné vládě. Vše se tedy musí učinit, co může potvrdit autoritu onoho města nad ostatními republikami. Paříž je kompaktní; má obrovskou sílu, zcela nesouměřitelnou s silou kterékoli ze čtvercových republik; a tato síla je soustředěna a zhuštěna v úzkém obvodu. Paříž má přirozené a snadné spojení svých částí, které nebude ovlivněno žádným schématem geometrické ústavy; ani není mnoho důležité, zda

její podíl na zastoupení je větší nebo menší, protože má celý úlovek ryb ve své vlečné síti. Ostatní divize království, rozsekány a roztrhány na kusy, a oddělené od všech svých obvyklých prostředků a dokonce zásad spojení, nemohou, alespoň po nějakou dobu, konfederovat proti ní. Nic nemělo být ponecháno ve všech podřízených údech, kromě slabosti, nesoudržnosti a zmatku. Aby potvrdilo tuto část plánu, přijalo Shromáždění nedávno usnesení, že žádné dvě z jejich republik nemají mít téhož vrchního velitele.

Pro osobu, která činí přehled celku, se síla Paříže, takto utvořená, bude jevit jako systém obecné slabosti. Chlubí se, že geometrická politika byla přijata, aby všechny místní ideje byly potopeny, a aby lid již nebyl Gaskoni, Pikardi, Bretonci, Normani – nýbrž Francouzi, s jednou vlastí, jedním srdcem a jedním shromážděním. Avšak místo toho, aby byli všichni Francouzi, větší pravděpodobnost je, že obyvatelé onoho kraje brzy nebudou mít žádnou vlast. Žádný muž nikdy nebyl připoután citem pýchy, straničnosti nebo skutečné náklonnosti k popisu čtvercového měření. Nikdy nebude pokládat za svou slávu, že patří ke čtverci číslo sedmdesát jedna, nebo k jakémukoli jinému značkovému lístku. Své veřejné city začínáme ve svých rodinách. Žádný chladný příbuzný není horlivým občanem. Přecházíme k svým sousedstvím a svým obvyklým provinčním spojením. Toto jsou hostince a místa odpočinku. Takové divize naší země, které byly utvořeny zvykem, a nikoli náhlým trhnutím autority, byly tolika malými obrazy veliké země, v níž srdce nalézalo něco, co mohlo naplnit. Láska k celku není uhašena touto podřízenou straničností. Snad je to druh elementárního výcviku pro ony vyšší a rozsáhlejší zřetele, kterými jedině lidé přicházejí k tomu, aby se citově zasáhli, jako by o jejich vlastní záležitosti šlo, v prosperitě království tak rozsáhlého, jako je Francie. V onom obecném území samém, jako ve starých názvech provincií, jsou občané zainteresováni ze starých předsudků a nezdůvodněných návyků, a nikoli pro geometrické vlastnosti jeho tvaru. Moc a přednost

Paříže zajisté tyto republiky stlačuje dolů a drží je pohromadě, dokud trvá: ale, z důvodů, které jsem vám již dal, myslím, že nemůže trvat velmi dlouho.

Přecházíme od občanských tvůrčích a občanských tmelicích zásad této ústavy k Národnímu shromáždění, které se má jevit a jednat jako svrchovaný, vidíme těleso ve své ústavě s každou možnou mocí a žádnou možnou vnější kontrolou. Vidíme těleso bez základních zákonů, bez ustavených zásad, bez ctěných pravidel postupu, které nic nemůže udržet pevně v jakémkoli systému. Jejich představa o jejich mocích je vždy brána na nejzazší roztažení zákonodárné kompetence a jejich příklady pro obvyklé případy z výjimek nejnaléhavější nutnosti. Budoucnost má být ve většině ohledů jako nynější Shromáždění; avšak způsobem nových voleb a sklonem nových oběhů bude očištěna od malého stupně vnitřní kontroly existujícího v menšině zvolené původně z různých zájmů a zachovávající něco z jejich ducha. Pokud je to možné, příští Shromáždění musí být horší než nynější. Nynější, ničíc a měníc vše, nenechá svým nástupcům zjevně nic populárního k vykonání. Budou vzbuzeni soupeřením a příkladem k nejsmělejším a nejabsurdnějším podnikům. Předpokládat takové Shromáždění zasedající v dokonalém klidu je směšné.

Vaši všesouspěšní zákonodárci, ve svém spěchu udělat všechno najednou, zapomněli na jednu věc, která se zdá podstatná, a která, věřím, nikdy předtím, ani v teorii, ani v praxi, nebyla opomenuta žádným projektantem republiky. Zapomněli ustavit *senát*, nebo něco takové povahy a charakteru. Nikdy, před tímto časem, nebylo slyšeno o politickém tělese složeném z jednoho zákonodárného a činného shromáždění, a jeho výkonných úředníků, bez takové rady: bez něčeho, k čemu by zahraniční státy mohly se připojit – něčeho, k čemu by v obvyklém detailu vlády lid mohl vzhlížet – něčeho, co by mohlo dávat sklon a stálost a zachovávat něco jako soudržnost v jednáních státu. Takové těleso králové obvykle mají jako radu. Monarchie bez něho

může existovat; ale zdá se, že je v samé podstatě republikánské vlády. Zaujímá jakési prostřední místo mezi svrchovanou mocí vykonávanou lidem, nebo bezprostředně od něho delegovanou, a pouhým výkonným činitelem. Z tohoto nejsou ve vaší ústavě žádné stopy; a tím, že nezajistili nic tohoto druhu, projevili vaši Solonové a Numové, stejně jako v čemkoli jiném, svrchovanou neschopnost.

Obraťme nyní zrak k tomu, co učinili k vytvoření výkonné moci. Pro tuto si zvolili sníženého krále. Tento jejich první výkonný úředník má být strojem, bez jakéhokoli druhu úvahy v žádném jednom aktu své funkce. V nejlepším případě je jen kanálem, kterým se Národnímu shromáždění předává taková věc, o které by toto těleso mělo vědět. Kdyby byl učiněn výlučným kanálem, nebyla by ta moc bez své důležitosti, byť by byla nekonečně nebezpečná pro toho, kdo by si ji zvolil vykonávat. Avšak veřejné zpravodajství a výklad skutečností mohou se dostat do Shromáždění s rovnou autentičností kterýmkoli jiným předáním. Co se týče prostředků, tedy, dát směr opatřením výkladem autorizovaného zpravodaje, je tento úřad zpravodajství jako nic.

Uvažovat o francouzském schématu výkonného úředníka v jeho dvou přirozených rozděleních občanské a politické. – V prvním se musí poznamenat, že podle nové ústavy nejvyšší části soudnictví, v obou jeho liniích, nejsou v králi. Král Francie není pramenem spravedlnosti. Soudcové, ani původní ani odvolací, nejsou jeho jmenovaní. Ani nenavrhuje kandidáty, ani nemá právo veta na volbu. Není dokonce ani veřejným žalobcem. Slouží jen jako notář, aby ověřil provedenou volbu soudců v několika okresech. Prostřednictvím svých úředníků má vykonávat jejich rozsudky. Když se podíváme do pravé povahy jeho autority, jeví se jako nic víc než náčelník sudích poslíčků, sedančů, honáků, žalářníků a katů. Je nemožné postavit něco, co se nazývá královstvím, do snižujícího pohledu. Tisíckrát lépe by bylo pro důstojnost tohoto nešťastného knížete, kdyby neměl se správou spravedlnosti vůbec nic společného, zbaven jak je všeho, co je ctihodné a všeho,

co je útěšné v této funkci, bez moci zahájit jakýkoli proces, bez moci přerušit, zmírnit, nebo odpustit. Vše ve spravedlnosti, co je nízké a odporné, je svrženo na něho. Nebylo to pro nic, že si Shromáždění tak dávalo práci odstranit stigma z některých úřadů, když bylo rozhodnuto umístit osobu, která nedávno byla jejich králem, do situace jen o jeden stupeň výše než kat, a do úřadu téměř téže kvality. Není v přírodě, aby, umístěn jak je nyní král Francouzů, mohl ctít sám sebe nebo být ctěn jinými.

Pohlédněte na tohoto nového výkonného úředníka ze strany jeho politické kapacity, jak jedná pod rozkazy Národního shromáždění. Vykonávat zákony je královský úřad; vykonávat rozkazy není být králem. Avšak politický výkonný úřad, byť pouze takový, je velikou svěřenou věcí. Je to svěřená věc, vskutku, která má mnoho záviset na svém věrném a pilném provedení, jak v osobě předsedající v ní, tak u všech jejích podřízených. Prostředky k provedení této povinnosti mají být dány úpravou; a sklony k ní mají být vdechnuty okolnostmi provázejícími svěřenou věc. Má být obklopen důstojností, autoritou a vážností, a má vést ke slávě. Úřad vykonávání je úřadem úsilí. Není ze slabosti, že máme očekávat úkoly moci. Jakou osobou je král, aby velel výkonné službě, který nemá žádných prostředků ji odměnit: – ne v stálém úřadu; ne v udělení půdy; ne, ani v penzi padesáti liber ročně; ne v nejmarnějším a nejtriviálnějším titulu? Ve Francii není král pramenem cti o nic víc, než je pramenem spravedlnosti. Všechny odměny, všechna vyznamenání, jsou v jiných rukou. Ti, kdo slouží králi, nemohou být poháněni žádným přirozeným motivem než strachem – strachem ze všeho kromě svého pána. Jeho funkce vnitřního donucování jsou stejně odporné jako ty, které vykonává v odboru spravedlnosti. Má-li být poskytnuta úleva nějaké municipalitě, Shromáždění ji dá. Mají-li být posláni vojáci, aby je přivedli k poslušnosti vůči Shromáždění, král má vykonat rozkaz; a při každé příležitosti má být postříkán krví svého lidu. Nemá žádné veto; přesto se jeho jméno a autorita užívá k vymá-

hání každého tvrdého dekretu. Dokonce musí souhlasit s porážkou těch, kdo by se měli pokusit ho osvobodit z jeho uvěznění, nebo ukázat sebemenší oddanost jeho osobě nebo jeho dávné autoritě.

Výkonná vrchnost má být ustavena takovým způsobem, aby ti, kdo ji tvoří, byli nakloněni milovat a ctít ty, které jsou povinni poslouchat. Záměrné zanedbání, nebo, co je horší, doslovná, ale zvrácená a zhoubná poslušnost, musí být zkázou nejmoudřejších rad. Marně se zákon pokusí předjímat nebo následovat taková studovaná zanedbání a podvodné pozornosti. Přimět je, aby jednali horlivě, není v kompetenci zákona. Králové, i takoví, kteří jsou skutečnými králi, mohou a mají snášet svobodu poddaných, kteří jsou jim odporní. Mohou také, aniž by se snižovali, snášet i autoritu takových osob, pokud napomáhá jejich službě. Ludvík Třináctý smrtelně nenáviděl kardinála de Richelieu; ale jeho podpora onoho ministra proti jeho soupeřům byla zdrojem veškeré slávy jeho vlády a pevným základem jeho trůnu samého. Ludvík Čtrnáctý, když přišel na trůn, nemiloval kardinála Mazarina; ale pro své zájmy ho udržoval u moci. Když zestárl, ošklivil si Louvoise; ale po léta, dokud věrně sloužil jeho velikosti, snášel jeho osobu. Když Jiří Druhý vzal pana Pitta, který mu zajisté nebyl příjemný, do svých rad, nic neučinil, co by mohlo pokořit moudrého vládce. Avšak tito ministři, kteří byli zvoleni záležitostmi, nikoli náklonnostmi, jednali ve jménu a jako svěřenci králů, a ne jako jejich vyznaní ústavní a zjevní páni. Myslím, že je nemožné, aby kterýkoli král, až se zotaví ze svých prvních hrůz, mohl srdečně vdechnout život a sílu do opatření, o nichž ví, že jsou diktována těmi, kdo, musí být přesvědčen, jsou v nejvyšší míře zle naklonění jeho osobě. Budou někteří ministři, kteří slouží takovému králi (nebo jakkoli jinak může být nazýván) jen se slušným zdáním úcty, srdečně poslouchat rozkazy těch, které v jeho jménu teprve nedávno uvěznili v Bastile? Budou poslouchat rozkazy těch, s kterými, zatímco na nich vykonávali despotickou spravedlnost, si mysleli, že se k nim chovají mírně, a pro něž ve vězení si mysleli, že

zajistili azyl? Pokud očekáváte takovou poslušnost, mezi vašimi jinými novoty a regeneracemi, měli byste udělat revoluci v Přírodě a zajistit novou ústavu pro lidskou mysl: jinak vaše svrchovaná vláda nemůže harmonizovat se svým výkonným systémem. Jsou případy, v nichž se nemůžeme spokojit se jmény a abstrakcemi. Můžete nazvat půl tuctu vedoucích jednotlivců, které máme důvod se bát a nenávidět, národem. Nedělá to žádný jiný rozdíl, než že nás nutí se jich bát a nenávidět je o to víc. Pokud bylo pokládáno za ospravedlnitelné a vhodné učinit takovou revoluci takovými prostředky a skrze takové osoby, jaké jste učinili svými, bylo by bylo moudřejší dokončit práci pátého a šestého října. Nový výkonný úředník by potom dlužil své postavení těm, kdo jsou jeho stvořiteli stejně jako jeho pány; a mohl by být vázán zájmem, společenstvím zločinu a (pokud by ve zločinech mohly být ctnosti) vděčností, sloužit těm, kdo ho povýšili na místo velikého zisku a velikého smyslového požitku – a něčeho více: neboť více musel přijmout od těch, kteří by zajisté nebyli omezili pozvednutého tvora, jako omezili podrobujícího se protivníka.

Král za těchto okolností, jaké jsou nyní, pokud je zcela ochromen svými neštěstími, takže pokládá za nutnost, ne-li za cenu a výsadu života, jíst a spát, bez jakéhokoli ohledu na slávu, nemůže být nikdy způsobilý pro ten úřad. Pokud cítí, jak lidé obvykle cítí, musí si být vědom, že úřad takto postavený je takový, v němž nemůže získat žádnou slávu nebo pověst. Nemá žádný velkorysý zájem, který by ho mohl vzrušit k činnosti. V nejlepším případě bude jeho chování pasivní a obranné. Pro nižší lidi by takový úřad mohl být věcí cti. Avšak být povýšen k němu a sestoupit k němu jsou odlišné věci a sugerují odlišné city. *Skutečně* jmenuje ministry? Budou s ním mít sympatii. Jsou mu vnuceni? Celá záležitost mezi nimi a nominálním králem bude vzájemným působením proti sobě. Ve všech ostatních zemích je úřad státního ministra nejvyšší důstojnosti. Ve Francii je plný nebezpečí a neschopný slávy. Soupeře však budou mít ve své nicotnosti, dokud

mělká ctižádost existuje ve světě, nebo dokud touha po mizerném platu je pobídkou pro krátkozrakou lakotu. Tito soupeři ministrů jsou vaší ústavou umožněni, aby je napadali v jejich životních částech, zatímco oni nemají prostředky odrazit jejich obvinění v žádném jiném než snižujícím charakteru viníků. Státní ministři ve Francii jsou jediné osoby v oné zemi, které jsou neschopné podílu v národních radách. Jací ministři! Jaké rady! Jaký národ! – Jsou však odpovědní. Je to špatná služba, kterou lze mít z odpovědnosti. Povznesení mysli, které má vyrůstat ze strachu, nikdy neučiní národ slavným. Odpovědnost brání zločinům. Činí všechny pokusy proti zákonům nebezpečnými. Avšak co se týče zásady činné a horlivé služby, nikdo kromě idiotů o ní nemůže myslet. Má být vedení války svěřeno muži, který může zavrhovat její zásadu – který, v každém kroku, který může podniknout, aby ji učinil úspěšnou, potvrzuje moc těch, kteří ho utlačují? Budou zahraniční státy vážně jednat s tím, kdo nemá výsadu míru nebo války – ne, ani jednoho hlasu samostatně nebo prostřednictvím svých ministrů, nebo prostřednictvím kohokoli, koho může ovlivnit? Stav opovržení není stavem pro knížete: lépe se ho zbavit najednou.

Vím, že se bude říkat, že tyto nálady u dvora a výkonné vlády budou trvat jen po tuto generaci, a že král byl přiveden k tomu, aby prohlásil, že dauphin bude vychován ve shodě se svou situací. Pokud je přinucen přizpůsobit se své situaci, nebude mít žádnou výchovu vůbec. Jeho výcvik musí být horší i než u svévolného monarchy. Pokud čte – ať čte nebo nečte, nějaký dobrý nebo zlý génius mu řekne, že jeho předkové byli králové. Od té chvíle musí být jeho cílem prosadit se a pomstít své rodiče. Toto, řeknete, není jeho povinností. To může být; ale je to Příroda; a dokud podrážďujete Přírodu proti sobě, jednáte nemoudře, že spoléháte na povinnost. V tomto marném schématu zřízení si stát ve svém lůně nyní pěstuje zdroj slabosti, zmatku, působení proti, neúčinnosti a úpadku; a připravuje prostředky své konečné zkázy. Zkrátka, nevidím ve výkonné síle (nemohu to nazývat autoritou) nic,

co by mělo i jen zdání síly, nebo co má sebemenší stupeň spravedlivé shody nebo souměrnosti nebo přátelského vztahu se svrchovanou mocí, ať jak nyní existuje, nebo jak je plánována pro budoucí vládu.

Zřídili jste, ekonomií stejně zvrácenou jako politika, dvě zřízení vlády – jedno skutečné, jedno fiktivní: obě udržovaná s obrovským nákladem; ale fiktivní, myslím, s největším. Takový stroj jako to druhé nestojí za mazací tuk svých kol. Náklad je nadsazený; a ani ukázka, ani užitek si nezaslouží desetinu nákladu. – Och! ale nedělám spravedlnost schopnostem zákonodárců: nedovoluji, jak bych měl, nutnosti. Jejich schéma výkonné síly nebylo jejich volbou. Tato přehlídka musí být udržena. Lid by nesouhlasil s tím, aby se s ní rozloučil. – Správně: rozumím vám. Děláte, navzdory svým velkolepým teoriím, kterým byste chtěli ohnout nebe i zemi, víte, jak se přizpůsobit povaze a okolnostem věcí. Avšak když jste byli nuceni přizpůsobit se takto okolnostem, měli jste pokročit se svým podřízením dále a učinit z toho, co jste byli nuceni vzít, patřičný nástroj a užitečný ke svému konci. To bylo ve vaší moci. Například, mezi mnoha jinými, bylo ve vaší moci ponechat svému králi právo míru a války. – Co! ponechat výkonnému úředníkovi nejnebezpečnější ze všech výsad? – Neznám nebezpečnější; ani žádnou nutnější k tomu, aby byla takto svěřena. Neříkám, že tato výsada by měla být svěřena vašemu králi, pokud by nepožíval jiných pomocných svěřených věcí spolu s ní, které nyní nedrží. Avšak kdyby je držel, nebezpečné jak nepochybně jsou, vznikly by z takové ústavy výhody více než vyrovnávající riziko. Není jiné cesty, jak zabránit jednotlivým mocnářům Evropy, aby odlišně a osobně intrikovali se členy vašeho shromáždění, aby se vměšovali do všech vašich záležitostí a aby v srdci vaší země podněcovali nejzhoubnější ze všech frakcí – frakcí v zájmu a pod vedením zahraničních mocí. Od tohoto nejhoršího ze zel jsme díky Bohu stále svobodni. Vaše dovednost, pokud byste nějakou měli, by byla dobře zaměstnána k nalezení nepřímých korektiv a kontrol nad touto nebezpečnou svěřenou věcí. Pokud se vám ne-

líbily ty, které jsme si v Anglii zvolili, vaši vůdcové mohli uplatnit své schopnosti ve vymýšlení lepších. Pokud by bylo nutno ukázat důsledky takové výkonné vlády, jaká je vaše, v řízení velkých záležitostí, odkázal bych vás na pozdní zprávy pana de Montmorin Národnímu shromáždění a na všechna ostatní jednání týkající se rozdílů mezi Velkou Británií a Španělskem. Bylo by to zacházet s vaším porozuměním bez úcty, kdybych vám je ukazoval.

Slyším, že osoby, které se nazývají ministry, naznačily záměr rezignovat na svá místa. Jsem spíše ohromen, že nerezignovali již dávno. Za celý vesmír bych nebyl býval chtěl stát v situaci, v níž byly po tento poslední rok. Přáli dobro, mám za samozřejmé, revoluci. Ať je tato skutečnost jakákoli, nemohli, umístěni jak byli na vyvýšenině, byť vyvýšenině ponížení, nebýt prvními, kdo kolektivně vidí a každý ve svém odvětví cítí zla, která byla onou revolucí vyprodukována. V každém kroku, který učinili nebo neučinili, museli cítit sníženou situaci své země a svou úplnou neschopnost jí sloužit. Jsou v jakémsi druhu podřízené poddanosti, v jaké žádní lidé před nimi nikdy nebyli viděni. Bez důvěry od svého vládce, jemuž byli vnuceni, nebo od Shromáždění, které je mu vnutilo, všechny ušlechtilé funkce jejich úřadu jsou vykonávány výbory Shromáždění, bez jakéhokoli zřetele k jejich osobní nebo jejich úřední autoritě. Mají vykonávat, bez moci; mají být odpovědní, bez volby; mají uvažovat, bez volby. V jejich spletité situaci, pod dvěma svrchovanými, nad žádným z nich nemají žádný vliv, musí jednat takovým způsobem, aby (ve skutečnosti, ať zamýšlejí cokoli) někdy zradili jednoho, někdy druhého, a vždy zradili sebe. Taková byla jejich situace; taková musí být situace těch, kdo je nahradí. Mám velkou úctu a mnoho dobrých přání k panu Neckerovi. Jsem mu zavázán za pozornosti. Myslel jsem, když ho jeho nepřátelé vyhnali z Versailles, že jeho vyhnanství bylo předmětem nejvážnější gratulace. *Sed multæ urbes et publica vota vicerunt*. Nyní sedí na troskách financí a monarchie Francie.

Mnohem více by se dalo pozorovat na podivné ústavě výkonné části nové vlády; ale únava musí dát hranice diskusi předmětů, které v sobě sotva mají jakékoli hranice.

Stejně málo génia a nadání jsem schopen postřehnout v plánu soudnictví utvořeném Národním shromážděním. Podle svého nezměnitelného kurzu začali strůjci vaší ústavy úplným zrušením parlementů. Tato ctihodná tělesa, jako zbytek staré vlády, stála před nutností reformy, i kdyby se neměla učinit žádná změna v monarchii. Vyžadovala několik dalších změn, aby je přizpůsobila systému svobodné ústavy. Měla však v své ústavě podrobnosti, a ne málo z nich, které si zasloužily schválení od moudrých. Vlastnila jednu základní přednost: byla nezávislá. Nejpochybnější okolnost provázející jejich úřad, ta, že byl prodejný, přispěla však k této nezávislosti charakteru. Drželi doživotně. Vskutku, lze říci, že drželi dědičně. Jmenovaní monarchou, byli pokládáni za téměř mimo jeho moc. Nejrozhodnější projevy oné autority proti nim pouze projevily jejich radikální nezávislost. Tvořili trvalá politická tělesa, ustavená, aby odolávala svévolnému novotářství; a z této korporátní ústavy a z většiny jejich forem byla dobře počítána k tomu, aby poskytovala jak jistotu, tak stabilitu zákonům. Byly bezpečným azylem pro zabezpečení těchto zákonů ve všech revolucích nálady a mínění. Zachránily onen posvátný poklad země během vlád svévolných knížat a bojů svévolných frakcí. Udržovaly naživu paměť a záznam ústavy. Byly velikým zajištěním soukromého majetku; o kterém lze říci (když osobní svoboda neměla existence), že byl ve skutečnosti stejně dobře chráněn ve Francii jako v kterékoli jiné zemi. Cokoli je svrchované ve státě, má mít, pokud možno, svou soudní autoritu ustavenou tak, aby na něm nejen nezávisela, ale v jistém smyslu ho vyvažovala. Má dávat zajištění své spravedlnosti proti své moci. Má učinit své soudnictví, jakoby, něčím vnějším vůči státu.

Tyto parlementy poskytly, nikoli zajisté nejlepší, ale jistý značný korektiv výstřednostem a neřestem monarchie. Takové nezávislé

soudnictví bylo desetkrát více nutné, když se demokracie stala absolutní mocí země. V oné ústavě, volení, dočasní, místní soudcové, jaké jste vymysleli, vykonávající své závislé funkce v úzké společnosti, musí být nejhoršími ze všech tribunálů. V nich bude marné hledat jakékoli zdání spravedlnosti vůči cizincům, vůči odporným bohatým, vůči menšině poražených stran, vůči všem těm, kteří ve volbách podporovali neúspěšné kandidáty. Bude nemožné udržet nové tribunály čisté od nejhoršího ducha frakce. Všechny výmysly s tajným hlasováním známe ze zkušenosti jako marné a dětinské k zabránění odhalení náklonností. Kde mohou nejlépe sloužit účelům utajení, slouží k vyvolání podezření, a to je ještě zhoubnější příčina strannosti.

Pokud by byly parlementy zachovány místo rozpuštění při tak zničující změně pro národ, mohly by sloužit v této nové obci, snad ne přesně stejným (nemyslím přesnou paralelu), ale blízko stejným účelům, jako sloužily soud a senát areopágu v Aténách: to jest jako jedna z protiváh a korektiv zel lehké a nespravedlivé demokracie. Každý ví, že tento tribunál byl velikou oporou onoho státu; každý ví, s jakou péčí byl udržován a s jakou náboženskou úctou byl zasvěcen. Parlementy nebyly úplně prosty frakce, přiznávám; ale toto zlo bylo vnější a náhodné, a nebylo tolik neřestí jejich ústavy samé, jako musí být ve vašem novém výmyslu šestiletých volených soudnictví. Několik Angličanů schvaluje zrušení starých tribunálů, předpokládaje, že všechno rozhodovaly úplatkem a zkažeností. Avšak obstály zkoušce monarchické i republikánské kontroly. Dvůr byl dobře nakloněn prokázat zkaženost na těchto tělesech, když byly rozpuštěny v roce tisíc sedm set sedmdesát jedna; ti, kdo je znovu rozpustili, by byli udělali totéž, kdyby mohli; ale protože obě inkvizice selhaly, usuzuji, že hrubá peněžní zkaženost musela být mezi nimi spíše vzácná.

Bylo by bývalo obezřetné, spolu s parlementy, zachovat jejich dávnou moc registrovat a protestovat alespoň proti všem dekretům Národního shromáždění, jak to činily u těch, které byly přijaty v době

monarchie. Byl by to prostředek, jak uvést občasné dekrety demokracie v soulad s nějakými zásadami obecné jurisprudence. Neřestí starých demokracií, a jednou příčinou jejich zkázy, bylo, že vládly, jak vládnete vy, občasnými dekrety, *psephismaty*. Tato praxe brzy pronikla do průběhu a soudržnosti zákonů; snížila úctu lidu vůči nim a nakonec je úplně zničila.

Vaše vložení moci protestu, která v době monarchie existovala v pařížském parlementu, do vašeho hlavního výkonného úředníka, kterého, proti zdravému rozumu, vytrvale nazýváte králem, je vrcholem absurdity. Nikdy byste neměli strpět protest od toho, kdo má vykonávat. To znamená nerozumět ani radě ani provedení, ani autoritě ani poslušnosti. Osoba, kterou nazýváte králem, buď nemá mít tuto moc, nebo má mít více.

Vaše nynější uspořádání je přísně soudní. Místo napodobování své monarchie a usazení svých soudců na lavici nezávislosti, vaším cílem je snížit je k nejslepější poslušnosti. Jak jste změnili všechny věci, vymysleli jste nové zásady řádu. Nejprve jmenujete soudce, kteří, předpokládám, mají rozhodovat podle zákona, a potom jim dáte vědět, že někdy jindy jim zamýšlíte dát nějaký zákon, podle něhož mají rozhodovat. Jakákoli studia, která vykonali (pokud nějaká vykonali), jim mají být neužitečná. Avšak aby doplnili tato studia, mají přísahat, že budou poslouchat všechna pravidla, rozkazy a instrukce, které čas od času mají dostávat od Národního shromáždění. Pokud se jim podrobí, nenechávají poddanému žádný základ zákona. Stanou se úplnými a nejnebezpečnějšími nástroji v rukou vládnoucí moci, která uprostřed případu nebo v jeho vyhlídce může úplně změnit pravidlo rozhodování. Pokud tyto rozkazy Národního shromáždění budou v rozporu s vůlí lidu, který místně volí tyto soudce, musí nastat takový zmatek, že na něj hrozno pomyslit. Neboť soudcové dluží své místo místní autoritě, a příkazy, které jsou pod přísahou poslouchat, přicházejí od těch, kdo nemají žádný podíl na jejich jmenování. Mezitím mají příklad soudu

*Châtelet*, který je povzbuzuje a vede v výkonu jejich funkcí. Tento soud má soudit zločince, které mu posílá Národní shromáždění nebo kteří jsou před něj přivedeni jinými cestami udání. Zasedají pod stráží, aby zachránili své vlastní životy. Nevědí, podle jakého zákona soudí, ani pod jakou autoritou jednají, ani jakou držbou drží. Myslí se, že jsou někdy nuceni odsoudit s nebezpečím svých životů. To není snad jisté, ani to nelze zjistit; avšak když zprostí, víme, že viděli osoby, které propustili, s dokonalou beztrestností vrahů, oběšené u dveří svého soudu.

Shromáždění vskutku slibuje, že utvoří těleso zákona, které bude krátké, jednoduché, jasné, a tak dále. To jest, svými krátkými zákony ponechají mnoho úvaze soudce, zatímco smetli autoritu veškeré učenosti, která by mohla učinit soudní úvahu (věc v nejlepším případě nebezpečnou) hodnou pojmenování *zdravá* úvaha.

Je zajímavé pozorovat, že správní tělesa jsou pečlivě osvobozena z pravomoci těchto nových tribunálů. To jest, ty osoby jsou osvobozeny od moci zákonů, které by měly být nejúplněji jim podrobeny. Ti, kdo vykonávají veřejné peněžní svěřené věci, mají být ze všech lidí nejpřísněji drženi ke své povinnosti. Jeden by myslel, že musí být mezi vašimi prvními péčemi, pokud jste nemyslili, že tato správní tělesa mají být skutečnými, svrchovanými, nezávislými státy, utvořit úctyhodný tribunál, jako vaše pozdní parlementy nebo jako naše Královská lavice, kde by všichni korporátní úředníci mohli získat ochranu v zákonném výkonu svých funkcí a kde by shledali donucení, pokud by se provinili proti své zákonné povinnosti. Avšak příčina osvobození je zjevná. Tato správní tělesa jsou velikými nástroji nynějších vůdců v jejich pokroku skrze demokracii k oligarchii. Musí být tedy postavena nad zákon. Řekne se, že zákonné tribunály, které jste utvořili, jsou nezpůsobilé je donutit. Jsou, nepochybně. Jsou nezpůsobilé pro jakýkoli rozumný účel. Řekne se také, že správní tělesa budou odpovědná obecnému Shromáždění. Toto, obávám se, je mluvení bez velké úvahy o povaze onoho Shromáždění nebo těchto korporací. Avšak být podří-

zen libovůli onoho Shromáždění není být podřízen zákonu, ať pro ochranu, ať pro donucení.

Toto zřízení soudců ještě vyžaduje něco pro své dokončení. Má být korunováno novým tribunálem. Má to být velký státní tribunál; a má soudit zločiny spáchané proti národu, to jest proti moci Shromáždění. Zdá se, jakoby měli v záměru něco z povahy vysokého soudu spravedlnosti zřízeného v Anglii za doby velké uzurpace. Protože dosud nedokončili tuto část schématu, je nemožné utvořit přímý úsudek o něm. Avšak pokud nebude věnována veliká péče jeho utvoření v duchu velmi odlišném od toho, který je vedl v jejich jednáních ohledně státních urážek, tento tribunál, podřízený jejich inkvizici, *výboru pro pátrání*, vyhasí poslední jiskry svobody ve Francii a usadí nejstrašnější a nejsvévolnější tyranii, jaká kdy byla známa v kterémkoli národě. Pokud si přejí tomuto tribunálu dát jakékoli zdání svobody a spravedlnosti, nesmějí k němu vyvolávat nebo mu předávat kauzy týkající se svých vlastních členů, podle své libovůle. Musí také přemístit sídlo onoho tribunálu z republiky Paříže.

Byla v ústavě vaší armády projevena větší moudrost než ta, která je k objevení ve vašem plánu soudnictví? Schopné uspořádání této části je o to obtížnější a vyžaduje větší dovednost a pozornost, nejen jako velká záležitost sama o sobě, ale protože je třetí tmelicí zásadou v novém tělese republik, které nazýváte francouzským národem. Vskutku není snadné uhodnout, čím ta armáda nakonec může stát. Odhlasovali jste velmi velikou, a to dobře placenou, přinejmenším plně rovnou vašim zjevným prostředkům k placení. Avšak jaká je zásada její kázně? nebo koho má poslouchat? Chytili jste vlka za uši a přeji vám radost z šťastného postavení, v němž jste si zvolili se umístit, a v němž jste dobře usazeni pro svobodnou úvahu týkající se oné armády, nebo čehokoli jiného.

Ministr a státní tajemník pro ministerstvo války je pan de La Tour du Pin. Tento gentleman, jako jeho kolegové ve správě, je nejhorlivěj-

ším obhájcem revoluce a sanguinním obdivovatelem nové ústavy, která vznikla z oné události. Jeho výklad skutečností týkajících se vojska Francie je důležitý, nejen pro jeho úřední a osobní autoritu, ale protože velmi jasně ukazuje skutečný stav armády ve Francii, a protože vrhá světlo na zásady, podle nichž Shromáždění postupuje ve správě tohoto kritického předmětu. Může nám umožnit utvořit si nějaký úsudek, nakolik může být vhodné v této zemi napodobovat vojenskou politiku Francie.

Pan de La Tour du Pin, čtvrtého června minulého, přichází podat zprávu o stavu svého odboru, jak existuje pod záštitou Národního shromáždění. Žádný muž ho nezná tak dobře; žádný muž ho nemůže vyjádřit lépe. Oslovuje Národní shromáždění a říká:

„Jeho Veličenstvo mě *dnes* poslalo, abych vás uvědomil o mnohonásobných nepořádcích, o nichž *každý den* dostává nejbolestivější zprávy. Armáda, *le corps militaire*, hrozí upadnout v nejbouřlivější anarchii. Celé pluky se opovážily naráz porušit úctu dlužnou zákonům, králi, řádu zřízenému vašimi dekrety, a přísahám, které složily s nejhroznější vážností. Nucen svou povinností vás zpravit o těchto výstřednostech, mé srdce krvácí, když uvážím, kdo to jsou, kdo je spáchali. Ti, proti nimž není v mé moci zadržet nejbolestivější stížnosti, jsou částí právě onoho vojska, které dodnes bylo tak plné cti a věrnosti, a s nimiž jsem po padesát let žil jako druh a přítel.

Jaký nepochopitelný duch bláznění a klamu je naráz svedl stranou? Zatímco jste neúnavní v zavedení jednoty v říši a utváření celku v jedno soudržné a soudržné těleso, zatímco jsou Francouzi vámi učeni naráz úctě, kterou zákony dluží právům člověka, a té, kterou občané dluží zákonům, správa armády nenabízí nic než neklid a zmatek. Vidím v nejednom sboru pouta kázně uvolněna nebo zlomena – nejnevídanější nároky vyznávány přímo a bez jakéhokoli zastírání – nařízení bez síly – náčelníky bez autority – vojenské pokladny a prapory odnesené – autoritu krále samého, *risum teneatis*, pyšně vzdorovanou –

důstojníky opovrhované, snížené, ohrožované, vyháněné, a některé z nich vězně uprostřed svých sborů, vlekoucí vratký život v lůně odporu a ponížení. K dovršení míry všech těchto hrůz měli velitelé míst podřezané hrdlo před očima a téměř v náručí svých vlastních vojáků.

Tato zla jsou velká; avšak nejsou nejhoršími důsledky, které mohou být vyprodukovány takovými vojenskými vzpourami. Dříve nebo později mohou ohrozit sám národ. *Povaha věcí žádá*, aby armáda nikdy nejednala než jako *nástroj*. Jakmile se, povstávaje v uvažující těleso, bude jednat podle svých vlastních usnesení, *vláda, ať je jakákoli, se okamžitě zdegeneruje ve vojenskou demokracii*: druh politické obludy, která vždy skončila pozřením těch, kteří ji vyprodukovali.

Po tom všem, kdo nesmí být znepokojen nepravidelnými poradami a bouřlivými výbory utvořenými v některých plucích obyčejnými vojáky a poddůstojníky, bez vědomí, nebo dokonce v opovržení autority, svých nadřízených? – ačkoli přítomnost a souhlas oněch nadřízených nemohly dát žádnou autoritu takovým obludným demokratickým shromážděním, *comices*.“

Není třeba mnoho dodat k tomuto dohotovenému obrazu – dohotovenému, pokud to jeho plátno dovoluje, ale, jak se obávám, nezahrnujícímu celou povahu a složitost nepořádků této vojenské demokracie, která, jak válečný ministr pravdivě a moudře poznamenává, kdekoli existuje, musí být pravou ústavou státu, pod jakýmkoli formálním pojmenováním smí přejít. Neboť, byť informuje Shromáždění, že významnější část armády neopustila svou poslušnost a je stále připoutána k své povinnosti, přesto ti cestovatelé, kteří viděli sbory, jejichž chování je nejlepší, spíše v nich pozorují nepřítomnost vzpoury než existenci kázně.

Nemohu si pomoci pozastavit se zde na chvíli, abych uvažoval o výrazech překvapení, které tento ministr pronesl ohledně výstředností, které vypráví. Jemu se odchod vojska od jeho dávných zásad věrnosti a cti zdá zcela nepochopitelným. Zajisté ti, k nimž se obrací, znají jeho

příčiny až příliš dobře. Znají nauky, které kázali, dekrety, které schválili, praktiky, které kryli. Vojáci si pamatují šestý říjen. Vzpomínají na francouzskou gardu. Nezapomněli na dobytí královských zámků v Paříži a v Marseille. Že guvernéři v obou místech byli zavražděni s beztrestností, je skutečnost, která jim nevyšla z mysli. Neopouštějí zásady, položené tak okázale a pracně, o rovnosti lidí. Nemohou zavřít oči před snížením celé šlechty Francie a potlačením samé ideje gentlemana. Úplné zrušení titulů a rozdílů jim neuniklo. Avšak pan du Pin je ohromen jejich nevěrností, když je doktoři Shromáždění ve stejné době naučili úctě dlužné zákonům. Je snadné soudit, kterou z obou druhů lekcí si lidé se zbraněmi v rukou pravděpodobně osvojí. Co se týče autority krále, můžeme sebrat od ministra samého (pokud by jakýkoli argument v této věci nebyl zcela nadbytečný), že u těchto vojáků není ve větší vážnosti než u kohokoli jiného. „Král," říká, „opakovaně vydal své rozkazy, aby zastavil tyto výstřednosti; avšak v tak strašné krizi se *vaše* [Shromáždění] spolupráce stala nepostradatelně nutnou k zabránění zel, která hrozí státu. *Vy* spojujete se silou zákonodárné moci *onu mínění*, ještě důležitější." Zajisté armáda nemůže mít žádné mínění o moci nebo autoritě krále. Snad se voják do této doby naučil, že samo Shromáždění nepožívá o mnoho většího stupně svobody než ta královská figura.

Nyní jest viděti, co bylo navrženo v této naléhavosti, jedné z největších, které se mohou přihodit ve státě. Ministr žádá, aby se Shromáždění oděło ve všechny své hrůzy a povolalo veškerou svou majestátnost. Přeje si, aby vážné a přísné zásady jimi oznámené daly sílu králově prohlášení. Po tomto bychom bývali hledali občanské a vojenské soudy, rozpouštění některých sborů, decimování jiných a všechny strašné prostředky, které nutnost použila v takových případech k zastavení pokroku nejstrašnějšího ze všech zel; zvláště, by mohl člověk očekávat, že by bylo zahájeno vážné vyšetřování vraždy velitelů v pohledu jejich vojáků. Ani slovo o tom všem, ani o čemkoli podobném.

Když jim bylo řečeno, že vojsko šlapalo po dekretech Shromáždění vyhlášených králem, Shromáždění schvaluje nové dekrety a autorizuje krále učinit nová prohlášení. Když ministr války uvedl, že pluky nedbaly přísah, *prêtés avec la plus imposante solennité*, navrhují – co? Více přísah. Obnovují dekrety a prohlášení, jak zakoušejí jejich nedostatečnost, a množí přísahy úměrně tomu, jak oslabují v myslích lidí sankce náboženství. Doufám, že snadná shrnutí vynikajících kázání Voltairových, d'Alembertových, Diderotových a Helvétiových o nesmrtelnosti duše, o zvláštní řídící prozřetelnosti a o budoucím stavu odměn a trestů, jsou posílána vojákům spolu s jejich občanskými přísahami. O tomto nepochybuji; protože rozumím, že jistý popis četby tvoří nemálo významnou část jejich vojenských cvičení, a že jsou plně stejně dobře zásobeni municí pamfletů jako patron.

K zabránění škod vznikajících ze spiknutí, nepravidelných porad, pobuřujících výborů a obludných demokratických shromáždění, *comitia, comices*, vojáků, a všech nepořádků vznikajících ze zahálky, přepychu, rozptýlení a neposlušnosti, věřím, že nejpřekvapivější prostředky byly použity, které se kdy objevily v mysli lidí, dokonce ve všech vynálezech této plodné doby. Není to nic jiného než toto: Král v okružních dopisech všem plukům vyhlásil svou přímou autoritu a povzbuzení, aby se jednotlivé sbory spojily s kluby a konfederacemi v jednotlivých municipalitách a smísily se s nimi ve svých slavnostech a občanských zábavách! Tato veselá kázeň, jak se zdá, má zjemnit zuřivost jejich myslí, smířit je s jejich bratry u lahve jiných popisů a sloučit jednotlivá spiknutí v obecnějších sdruženích. Že by tento lék byl vojákům po chuti, jak jsou popsáni panem de La Tour du Pin, mohu snadno věřit – a že, jakkoli vzpurní jsou jinak, se poslušně podřídí *těmto* královským prohlášením. Avšak pochyboval bych, zda všechno toto občanské přísahání, sdružování a hodování je nakloní, více než jsou nyní nakloněni, k poslušnosti svým důstojníkům, nebo je lépe naučí podrobit se přísným pravidlům vojenské kázně. Učiní to

z nich obdivuhodné občany podle francouzského způsobu, ale ne zcela tak dobré vojáky podle kteréhokoli způsobu. Pochybnost by zajisté mohla vzniknout, zda rozhovory u těchto dobrých stolů by je lépe uzpůsobily pro povahu *pouhých nástrojů*, kterými, jak tento zasloužilý důstojník a státník spravedlivě poznamenává, povaha věcí vždy žádá, aby armáda byla.

Ohledně pravděpodobnosti tohoto zlepšení v kázni skrze svobodnou konverzaci vojáků s municipálními slavnostními společnostmi, které je takto úředně povzbuzováno královskou autoritou a sankcí, můžeme soudit podle stavu municipalit samých, dodaného nám válečným ministrem v této samé řeči. Chová dobré naděje v úspěch svých snah o obnovení řádu *prozatím* z dobré nálady jistých pluků; avšak shledává něco zamračeného ohledně budoucnosti. Co se týče zabránění návratu zmatku: „Za toto správa," říká, „se vám nemůže zaručit, dokud vidí, jak si municipality osobují autoritu nad vojsky, kterou vaše instituce vyhradily zcela monarchovi. Ustanovili jste hranice vojenské autority a municipální autority. Omezili jste činnost, kterou jste poslední dovolili vůči první, na právo rekvizice; ale nikdy ani litera ani duch vašich dekretů neoprávnil občany v těchto municipalitách rozpouštět důstojníky, soudit je, dávat rozkazy vojákům, vyhánět je z postavení svěřených jejich ochraně, zastavovat je v jejich pochodech nařízených králem, nebo, jedním slovem, zotročit vojska rozmaru každého z měst nebo i tržních městeček, jimiž mají projít."

Takový je charakter a sklon municipální společnosti, která má přivést vojáky zpět k pravým zásadám vojenské podřízenosti a učinit z nich stroje v rukou svrchované moci země! Takové jsou nemoci francouzských vojsk! Takový je jejich lék! Jaká je armáda, taková je i námořnictvo. Municipality obcházejí rozkazy Shromáždění a námořníci zase obcházejí rozkazy municipalit. Z srdce lituji stavu úctyhodného služebníka veřejnosti, jako je tento válečný ministr, nuceného ve svém stáří napít se se Shromážděním z jejich občanských pohárů

a vstoupit s šedivou hlavou do všech fantastických výstřelků těchto mladistvých politiků. Taková schémata nejsou jako návrhy přicházející od muže s padesáti lety nošení a prachu mezi lidmi. Zdají se spíše takovými, jaká lze očekávat od oněch velikých míchačů v politice, kteří si zkracují cestu k svým hodnostem ve státě a mají jisté vnitřní fanatické přesvědčení a osvícení ve všech předmětech – na základě jehož důvěryhodnosti si jeden z jejich doktorů s velikým potleskem a ještě větším úspěchem pokládal za vhodné varovat Shromáždění, aby nedbalo starých mužů nebo kterékoli osoby, která si cení své zkušenosti. Předpokládám, že všichni ministři státu se musí kvalifikovat a složit tento test – naprosto se zřeknout chyb a herezí zkušenosti a pozorování. Každý muž má svou vlastní zálibu; ale myslím, že kdybych nemohl dosáhnout moudrosti, chtěl bych alespoň zachovat něco z pevné a velitelské důstojnosti stáří. Tito gentlemani obchodují v regeneraci: ale za jakoukoli cenu bych sotva poddal svá tuhá vlákna, aby byla jimi regenerována – ani bych nezačal, ve své velké klimakterii, pištět v jejich novém přízvuku, nebo koktat, ve své druhé kolébce, elementární zvuky jejich barbarské metafyziky. *Si isti mihi largiantur ut repuerascam, et in eorum cunis vagiam, valde recusem!*

Slabost kterékoli části dětinského a pedantského systému, který nazývají ústavou, nemůže být odhalena, aniž by se odkrylo úplné nedostatečnost a škoda každé jiné části, s níž přichází do styku, nebo která k ní nese jakýkoli i nejvzdálenější vztah. Nemůžete navrhnout lék na neschopnost koruny, aniž byste neukázali slabost Shromáždění. Nemůžete uvažovat o zmatku armády státu, aniž byste neodhalili horší nepořádky ozbrojených municipalit. Vojsko odkrývá občanskou, a občanská zrazuje vojenskou anarchii. Přeji si, aby si každý pečlivě přečetl výmluvnou řeč (jak taková je) pana de La Tour du Pin. Přisuzuje záchranu municipalit dobrému chování některých vojsk. Tato vojska mají chránit dobře smýšlející část municipalit, která je uznávána za nejslabší, před drancováním těch nejhůře smýšlejících, kteří jsou

nejsilnější. Avšak municipality se tváří suverénními a budou velet oněm vojskům, která jsou nutná pro jejich ochranu. Vskutku, musí jim velet nebo si je lichotit. Municipality, z nutnosti své situace a mocí republikánskou, kterou získaly, musí ve vztahu k vojsku být pány, nebo služebníky, nebo spojenci, nebo každým postupně, nebo musí učinit směsici všeho dohromady podle okolností. Jaká vláda je, aby donutila armádu kromě municipality, nebo municipalitu kromě armády? Aby zachovalo shodu tam, kde je autorita vyhasnuta, s nebezpečím všech důsledků, Shromáždění se pokouší vyléčit nemoci samými nemocemi; a doufá, že se zachrání před čistě vojenskou demokracií tím, že jí dá zkažený zájem v municipální.

Pokud vojáci jednou začnou se mísit po jakoukoli dobu v municipálních klubech, kabalách a konfederacích, volivá přitažlivost je přitáhne k nejnižší a nejzoufalejší části. S nimi budou jejich návyky, náklonnosti a sympatie. Vojenská spiknutí, která mají být napravena občanskými konfederacemi, vzbouřené municipality, které mají být přivedeny k poslušnosti dodáním jim prostředků k svedení samých armád státu, které je mají držet v pořádku – všechny tyto chiméry obludné a zlověstné politiky musí zhoršit zmatek, z něhož povstaly. Musí být krev. Nedostatek obyčejného úsudku projevený v konstrukci všech jejich popisů sil, a ve všech jejich druzích občanských a soudních autorit, způsobí, že poteče. Nepořádky mohou být utišeny v jednom čase a v jedné části. Vypuknou v jiných; protože zlo je radikální a vnitřní. Všechna tato schémata smíšení vzpurných vojáků se vzbouřeneckými občany musí ještě více a více oslabit vojenské spojení vojáků s jejich důstojníky, stejně jako přidat vojenskou a vzpurnou troufalost bouřlivým řemeslníkům a rolníkům. K zajištění skutečné armády musí být důstojník prvním a posledním v oku vojáka – prvním a posledním v jeho pozornosti, poslušnosti a úctě. Důstojníci, jak se zdá, mají být, jejichž hlavní kvalifikací musí být trpělivost a shovívavost. Mají řídit svá vojska volebními uměními. Musí se chovat jako kandidáti, ne jako

velitelé. Avšak protože takovými prostředky může být moc občas v jejich rukou, autorita, kterou mají být jmenováni, se stává velmi důležitou.

Co nakonec můžete učinit, se nejeví: ani není mnoho důležité, dokud podivný a protichůdný vztah mezi vaší armádou a všemi částmi vaší republiky, stejně jako složitý vztah těch částí k sobě navzájem a k celku, zůstane takový, jaký je. Zdá se, že jste dali prozatímní jmenování důstojníků, v první instanci, králi, se zárukou schválení Národním shromážděním. Lidé, kteří mají zájem, jsou nesmírně prozíraví v odhalování pravého sídla moci. Musí brzy postřehnout, že ti, kdo mohou neurčitě vetovat, ve skutečnosti jmenují. Důstojníci se tedy musí dívat na své intriky ve Shromáždění jako na jedinou jistou cestu k povýšení. Přesto však, podle vaší nové ústavy, musí začít své ucházení u dvora. Toto dvojí vyjednávání o vojenskou hodnost se mi zdá výmyslem, tak vhodně přizpůsobeným, jako kdyby byl zkonstruován pro žádný jiný konec, podporovat frakci v samém Shromáždění ohledně této rozsáhlé vojenské patronáže – a potom otrávit sbor důstojníků frakcemi povahy ještě nebezpečnější pro bezpečnost vlády, na jakémkoli základě, na němž může být postavena, a ničivé nakonec pro účinnost samé armády. Ti důstojníci, kteří ztratí povýšení pro ně určené korunou, se musí stát členy frakce protikladné oné Shromáždění, které zamítlo jejich nároky, a musí živit nespokojenosti v srdci armády proti vládnoucím mocem. Ti důstojníci, naopak, kteří, prosazujíce svůj bod skrze zájem ve Shromáždění, se cítí být v nejlepším případě pouze druhými v dobré vůli koruny, byť prvními v dobré vůli Shromáždění, musí přehlížet autoritu, která by nemohla povýšit a nemohla by zpozdit jejich povýšení. Pokud, abyste se vyhnuli těmto zlům, nebudete mít žádné jiné pravidlo pro velení nebo povýšení než starobylost, budete mít armádu formality; zároveň se stane nezávislejší a více vojenskou republikou. Ne oni, nýbrž král je strojem. Král nemá být sesazen napůl. Pokud není vším ve velení armády, není ničím. Jaký je

účinek moci nominálně umístěné v čele armády, která k té armádě není předmětem vděčnosti nebo strachu? Taková nula není vhodná pro správu předmětu ze všech věcí nejchoulostivějšího, svrchovaného velení vojenským lidem. Musí být přinuceni (a jejich sklony je vedou k tomu, co jejich nutnosti žádají) skutečnou, silnou, účinnou, rozhodnou, osobní autoritou. Autorita samého Shromáždění trpí tím, že prochází takovým oslabujícím kanálem, jaký si zvolili. Armáda nebude dlouho vzhlížet ke Shromáždění, které jedná skrze orgán falešné ukázky a hmatatelného klamu. Nebudou vážně poslušni vězně. Bud budou pohrdat přehlídkou, nebo budou litovat zajatého krále. Tento vztah vaší armády ke koruně se, pokud se velmi nemýlím, stane vážným dilematem ve vaší politice.

Je kromě toho třeba uvážit, zda shromáždění jako vaše, i za předpokladu, že by vlastnilo jiný druh orgánu, skrze nějž by jeho rozkazy procházely, je způsobilé podporovat poslušnost a kázeň armády. Je známo, že armády až dosud vzdávaly velmi vratkou a nejistou poslušnost jakémukoli senátu nebo populární autoritě; a nejméně ze všeho ji budou vzdávat shromáždění, které má mít jen trvání dvou let. Důstojníci musí úplně ztratit charakteristický sklon vojenských mužů, pokud s dokonalou poddaností a náležitým obdivem vidí nadvládu obhájců – zvláště když shledají, že musejí vzdávat nový dvůr nekonečné posloupnosti oněch obhájců, jejichž vojenská politika a génius jejich velení (pokud nějaký mají) musí být tak nejistý, jak je jejich trvání prchavé. Ve slabosti jednoho druhu autority a v kolísání všech, důstojníci armády zůstanou po nějakou dobu vzpurní a plní frakce, dokud nějaký lidový generál, který rozumí umění smiřování vojáků a který vlastní pravého ducha velení, nepřitáhne oči všech lidí na sebe. Armády ho budou poslouchat kvůli jeho osobnosti. Není jiné cesty, jak zajistit vojenskou poslušnost v tomto stavu věcí. Avšak v okamžiku, kdy nastane tato událost, osoba, která skutečně velí armádě, je vaším pá-

nem – pánem (což je málo) vašeho krále, pánem vašeho Shromáždění, pánem celé vaší republiky.

Jak získalo Shromáždění svou nynější moc nad armádou? Hlavně, zajisté, zkažením vojáků od jejich důstojníků. Začali nejstrašnější operací. Dotkli se centrálního bodu, kolem něhož jsou částice, tvořící armády, v odpočinku. Zničili zásadu poslušnosti ve velkém, podstatném, kritickém článku mezi důstojníkem a vojákem, právě tam, kde řetězec vojenské podřízenosti začíná, a na němž celý ten systém závisí. Vojákovi je řečeno, že je občanem, a má práva člověka a občana. Právem člověka, je mu řečeno, je být svým vlastním vládcem a být ovládán jen těmi, komu tuto samosprávu deleguje. Je velmi přirozené, že si bude myslet, že by měl nejvíc ze všeho mít svou volbu tam, kde má vzdát největší stupeň poslušnosti. Bude tedy, se vší pravděpodobností, systematicky dělat, co dělá v současnosti příležitostně: to jest, bude vykonávat přinejmenším právo veta ve volbě svých důstojníků. V současnosti jsou důstojníci v nejlepším případě známi jako jen tolerovaní, a to na základě svého dobrého chování. Vskutku, byly mnohé případy, v nichž byli propuštěni svými sbory. Zde je druhé veto na volbu krále: veto stejně účinné přinejmenším jako druhé Shromáždění. Vojáci již vědí, že to byla otázka, nikoli ve špatném přijetí v Národním shromáždění, zda by neměli mít přímou volbu svých důstojníků, nebo nějaký jejich podíl. Když takové věci jsou v úvaze, není extravagantním předpokladem, že se budou klonit k mínění nejpříznivějšímu jejich nárokům. Nebudou snášet, aby byli pokládáni za armádu uvězněného krále, zatímco jiná armáda v téže zemi, s níž také mají hodovat a konfederovat, má být pokládána za svobodnou armádu svobodné ústavy. Obrátí své oči k druhé a stálejší armádě: míním municipální. Ten sbor, dobře vědí, skutečně volí své vlastní důstojníky. Nebudou moci rozeznat základy rozdílu, podle nichž nemají volit markýze de La Fayette (nebo jaké je jeho nové jméno?) sami svého. Pokud tato volba vrchního velitele je součástí práv člověka, proč ne jejich? Vidí volené smírčí

soudce, volené soudce, volené kuráty, volené biskupy, volené municipality a volené velitele pařížské armády. Proč by měli být jen oni vyloučeni? Jsou chrabrá vojska Francie jedinými muži v onom národě, kteří nejsou vhodnými soudci vojenských zásluh a kvalifikací nutných pro vrchního velitele? Jsou placeni státem, a ztrácejí tedy práva člověka? Jsou sami částí onoho národa a přispívají k onomu placení. A není král, není Národní shromáždění a nejsou všichni, kdo volí Národní shromáždění, také placeni? Místo aby viděli všechny tyto propadnout svá práva přijetím platu, postřehují, že ve všech těchto případech je plat dáván za výkon oněch práv. Všechna vaše usnesení, všechna vaše jednání, všechny vaše debaty, všechna díla vašich doktorů v náboženství a politice, byla pracovitě vložena do jejich rukou; a vy očekáváte, že budou aplikovat na svůj vlastní případ přesně tolik z vašich nauk a příkladů, kolik se hodí vaší libosti.

Vše závisí na armádě v takové vládě, jaká je vaše; neboť pracovitě jste zničili všechna mínění a předsudky, a nakolik jste mohli, všechny instinkty, které podporují vládu. Proto v okamžiku, kdy vznikne nějaký rozdíl mezi vaším Národním shromážděním a kteroukoli částí národa, musíte se obrátit k síle. Nic jiného vám nezbývá – nebo spíše vy jste si nenechali nic jiného. Vidíte, podle zprávy vašeho válečného ministra, že rozdělení armády je ve velké míře učiněno s pohledem na vnitřní donucování. Musíte vládnout armádou; a vdechli jste do oné armády, kterou vládnete, stejně jako do celého tělesa národa, zásady, které po nějakém čase vás znemožní v užití, které jste rozhodnuti z ní udělat. Král má povolat vojska, aby jednala proti svému lidu, když světu bylo řečeno, a to tvrzení ještě zvoní v našich uších, že vojáci nemají střílet na občany. Kolonie si osobují nezávislou ústavu a svobodný obchod. Musí být přinuceni vojsky. V které kapitole vašeho kodexu práv člověka mohou číst, že je součástí práv člověka mít svůj obchod monopolizovaný a omezený ve prospěch jiných? Jak se kolonisté staví proti vám, černoši se staví proti nim. Opět vojska – masakr, mučení, pověšení!

Toto jsou vaše práva člověka! Toto jsou plody metafyzických prohlášení lehkomyslně učiněných a hanebně odvolaných! Teprve nedávno zemědělci v jedné z vašich provincií odmítli platit některé druhy nájemného pánovi půdy. V důsledku toho dekretujete, že venkovský lid má platit všechna nájemná a dávky, kromě těch, které jako pohromu jste zrušili; a pokud odmítnou, pak nařizujete králi, aby proti nim pochodoval s vojsky. Pokládáte metafyzické výroky, které vyvozují univerzální důsledky, a potom se pokoušíte omezit logiku despotismem. Vůdcové nynějšího systému jim říkají o jejich právech, jako lidí, dobývat pevnosti, vraždit stráže, zmocňovat se králů bez sebemenšího zdání autority dokonce ze Shromáždění, zatímco, jako svrchované zákonodárné těleso, Shromáždění zasedalo ve jménu národa; a přesto si tito vůdcové osobují nařídit vojska, která jednala v samých těchto nepořádcích, aby donutila ty, kdo budou soudit podle zásad a následovat příklady, které byly zaručeny jejich vlastním schválením.

Vůdcové učí lid oškliviti si a odmítat všechen feudalismus jako barbarství tyranie; a potom jim říkají, kolik z onoho barbarského tyranství mají snášet s trpělivostí. Jak jsou marnotratní s světlem ohledně stížností, tak lid shledává, že jsou extrémně skoupí ohledně nápravy. Vědí, že nejen jisté roční nájmy a osobní povinnosti, které jste jim dovolili vykoupit (ale neposkytli jste žádné peníze na vykoupení), jsou jako nic proti břemenům, pro která jste neučinili žádnou úpravu vůbec; vědí, že téměř celý systém pozemkového majetku ve svém původu je feudální – že je to rozdělení držení původních vlastníků učiněné barbarským dobyvatelem jeho barbarským nástrojům – a že nejbolestivějšími účinky dobytí jsou pozemková nájemná každého druhu, jak nepochybně jsou.

Rolníci, se vší pravděpodobností, jsou potomky těchto starodávných vlastníků, Římanů nebo Galů. Avšak pokud selhávají v jakékoli míře v titulech, které si činí na zásadách starožitníků a právníků, uchýlí se do pevnosti práv člověka. Tam shledají, že lidé jsou si rovni;

a země, laskavá a rovná matka všech, nemá být monopolizována, aby živila pýchu a přepych kterýchkoli lidí, kteří přirozeností nejsou lepší, než jsou oni, a kteří, pokud nepracují pro svůj chléb, jsou horší. Shledají, že podle zákonů Přírody, obyvatel a pokořitel půdy je pravým vlastníkem – že proti Přírodě není žádné vydržení – a že smlouvy (kde nějaké jsou), které byly uzavřeny s pány za doby otroctví, jsou pouze účinkem donucení a síly – a že, když lid znovu vstoupil do práv člověka, ty smlouvy byly učiněny stejně neplatnými jako vše ostatní, co bylo ustaveno za převahy staré feudální a aristokratické tyranie. Řeknou vám, že nevidí žádný rozdíl mezi zahalečem s kloboukem a národní kokardou a zahalečem v kutně nebo v rochetu. Pokud zakládáte titul k nájemnému na následnictví a vydržení, řeknou vám z řeči pana Camuse, zveřejněné Národním shromážděním pro jejich informaci, že věci špatně započaté se nemohou dovolávat vydržení – že titul oněch pánů byl ve svém původu neřestný – a že síla je přinejmenším tak špatná jako podvod. Co se týče titulu následnictví, řeknou vám, že následnictví těch, kteří obdělávali půdu, je pravým rodokmenem majetku, a nikoli shnilé pergameny a hloupé substituce – že páni užívali svou uzurpaci příliš dlouho – a že, pokud dovolí těmto světským mnichům jakoukoli dobročinnou penzi, mají být vděčni za štědrost pravého vlastníka, který je tak velkorysý vůči falešnému nárokovateli jeho zboží.

Když vám rolníci vracejí onu minci sofistického rozumu, na niž jste vtiskli svůj obraz a nápis, voláte, že je to nízká mince, a říkáte jim, že v budoucnu budete platit francouzskou gardou a dragouny a husary. Zvedáte, abyste je potrestali, podřízenou autoritu krále, který je pouze nástrojem ničení, bez jakékoli moci chránit lidu nebo svou vlastní osobu. Skrze něho se, jak se zdá, chcete nechat poslouchat. Odpovídají: „Učili jste nás, že nejsou žádní gentlemani; a která z vašich zásad nás učí, abychom se klaněli králům, které jsme nezvolili? Víme bez vašeho učení, že pozemky byly dány na podporu feudálních důstojností,

feudálních titulů a feudálních úřadů. Když jste strhli příčinu jako přečin, proč by měl bolestivější účinek zůstat? Protože nyní nejsou žádné dědičné pocty a žádné vznešené rodiny, proč jsme zdaněni, abychom udržovali, co nám říkáte, že by nemělo existovat? Poslali jste k nám naše staré aristokratické vrchnostenské pány v žádném jiném charakteru a s žádným jiným titulem než s titulem výběrčích podle vaší autority. Snažili jste se učinit tyto své výběrčí nájemného úctyhodnými pro nás? Ne. Poslali jste je k nám s obrácenými zbraněmi, s rozbitými štíty, se stíranými otisky – a tak oškubané, snížené a proměněné, taková nepeřená dvojnohá stvoření, že je již nepoznáváme. Jsou nám cizí. Ani nenesou jména našich dávných pánů. Fyzicky mohou být týmiž lidmi – byť si tím nejsme zcela jisti, podle vašich nových filozofických nauk o osobní totožnosti. Ve všech ostatních ohledech jsou úplně změněni. Nevidíme, proč bychom neměli stejné právo odepřít jim jejich nájemné, jako máte vy zrušit všechny jejich pocty, tituly a rozdíly. Toto jsme vám nikdy neuložili dělat; a je to jeden příklad z mnoha, vskutku, vašeho osobování si nedelegované moci. Vidíme pařížské měšťany, jak skrze své kluby, své davy a své národní gardy vás řídí podle své libosti a jak vám jako zákon dávají to, co, pod vaší autoritou, je nám předáno jako zákon. Skrze vás tito měšťané disponují životy a jměním nás všech. Proč byste neměli dbát stejně mnoho tužeb pracovitého rolníka ohledně našeho nájemného, kterým jsme nejvážněji zasaženi, jak dbáte požadavků těchto drzých měšťanů ohledně rozdílů a čestných titulů, kterými ani oni ani my nejsme vůbec zasaženi? Avšak shledáváme, že věnujete více pozornosti jejich fantaziím, než našim nutnostem. Je mezi právy člověka platit tribut svým rovným? Před tímto vaším opatřením bychom byli mohli myslet, že nejsme dokonale rovni; mohli jsme chovat nějakou starou, obvyklou, bezvýznamnou předsudivost ve prospěch oněch vrchnostenských pánů; ale nemůžeme pochopit, s jakým jiným cílem, než s cílem zničit veškerou úctu k nim, jste mohli vydat zákon, který je snižuje. Zakázali jste nám,

abychom je zacházeli s jakoukoli ze starých formalit úcty; a nyní posíláte vojska, aby nás šavlemi a bajonety přinutila k podřízení strachu a síle, které jste nám nedovolili vzdát mírné autoritě mínění."

Základ některých z těchto argumentů je hrozný a směšný všem rozumným uším; avšak politikům metafyziky, kteří otevřeli školy pro sofistiku a učinili zařízení pro anarchii, je pevný a přesvědčivý. Je zjevné, že pouhou úvahou o právu by vůdcové ve Shromáždění ani v nejmenším nebyli váhali zrušit nájemné spolu s tituly a rodovými znaky. Bylo by to jen následovat zásady svých úvah a doplnit analogii svého chování. Avšak nedávno se zmocnili velkého množství pozemkového majetku konfiskací. Měli tuto zboží na trhu; a trh by byl zcela zničen, kdyby dovolili rolníkům bouřit v spekulacích, kterými se tak svobodně opíjeli. Jediné zajištění, jaké majetek požívá v kterémkoli ze svých popisů, pochází z jejich zájmu dravosti vůči nějakému jinému. Nezanechali nic než svou vlastní svévolnou libost, aby určila, jaký majetek má být chráněn a jaký podvrácen.

Ani neponechali žádnou zásadu, podle níž by kterákoli z jejich municipalit mohla být vázána poslušností – nebo i jen svědomím zavázána neoddělit se od celku, stát se nezávislou, nebo se spojit s nějakým jiným státem. Lid Lyonu, jak se zdá, nedávno odmítl platit daně. Proč by neměli? Jaká zákonná autorita zbývá je vybírat? Král uložil některé z nich. Staré Stavy, uspořádané podle stavů, ustavily ty starodávnější. Mohou říci Shromáždění: „Kdo jste, že nejste našimi králi, ani Stavy, které jsme zvolili, ani nesedíte na zásadách, podle nichž jsme vás zvolili? A kdo jsme my, že, když vidíme *gabelle*, které jste nařídili platit, zcela setřesené, když vidíme akt neposlušnosti potom vámi samými ratifikován, kdo jsme my, že nemáme soudit, jaké daně máme nebo nemáme platit, a nemáme se dovolávat týchž mocí, jejichž platnost jste schválili u jiných?" Na toto je odpověď: „Pošleme vojska." Poslední důvod králů je vždy prvním u vašeho Shromáždění. Tato vojenská pomoc může sloužit po nějakou dobu, zatímco dojem zvýšení platu zů-

stává, a marnivosti být rozhodčími ve všech sporech se lichotí. Avšak tato zbraň se zlomí nakrátko, nevěrná ruce, která ji používá. Shromáždění vede školu, kde systematicky a s neúnavnou vytrvalostí učí zásadám a tvoří úpravy ničivé veškerému duchu podřízenosti, občanské i vojenské – a potom očekávají, že budou držet v poslušnosti anarchistický lid anarchistickou armádou.

Municipální armáda, která podle jejich nové politiky má vyvažovat tuto národní armádu, pokud je uvažována pouze sama o sobě, je ústavy mnohem jednodušší a v každém ohledu méně výjimečné. Je to pouze demokratické těleso, nespojené s korunou nebo s královstvím, ozbrojené a cvičené a opatřené důstojníky podle libosti okresů, do nichž jednotlivé sbory náležejí; a osobní služba jednotlivců, kteří ji tvoří, nebo pokuta místo osobní služby, jsou řízeny toutéž autoritou. Nic není jednotnější. Pokud je však uvažována v jakémkoli vztahu ke koruně, k Národnímu shromáždění, k veřejným tribunálům, nebo k druhé armádě, nebo uvažována v pohledu na jakoukoli soudržnost nebo spojení mezi jejími částmi, zdá se být obludou a stěží může selhat ukončit své spletité pohyby v nějaké velké národní pohromě. Je horším ochráncem obecné ústavy než *systasis* Kréty nebo konfederace Polska, nebo jakýkoli jiný špatně vymyšlený korektiv, jaký byl dosud představen v nutnostech vyprodukovaných špatně sestaveným systémem vlády.

* * *

Dokončiv své nemnohé poznámky o ústavě svrchované moci, výkonné, soudní, vojenské, a o vzájemném vztahu všech těchto zřízení, řeknu něco o schopnosti projevené vašimi zákonodárci ohledně důchodu.

Ve svých jednáních ohledně tohoto předmětu, pokud je to možné, se jeví ještě méně stop politického úsudku nebo finančního zdroje. Když se Stavy sešly, zdálo se být velkým cílem zlepšit systém důchodu,

rozšířit jeho výběr, očistit ho od útisku a sužování a postavit ho na nejpevnější základ. Veliká očekávání se v této věci chovala po celé Evropě. Bylo to tímto velkým uspořádáním, že Francie měla stát nebo padnout; a toto se stalo, podle mého mínění velmi příhodně, testem, jímž by byla zkoušena dovednost a vlastenectví těch, kdo vládli v onom Shromáždění. Důchod státu je státem. Ve skutečnosti vše na něm závisí, ať pro udržení, ať pro reformu. Důstojnost každého povolání zcela závisí na množství a druhu ctnosti, která v něm může být vykonávána. Jak všechny veliké vlastnosti mysli, které působí ve veřejnosti a nejsou pouze trpným a pasivním, žádají sílu pro svůj projev, byl bych bezmála řekl pro svou nepochybnou existenci, důchod, který je pramenem veškeré moci, se stává ve své správě sférou každé činné ctnosti. Veřejná ctnost, jsouc povahy velkolepé a skvělé, zřízené pro veliké věci a zabývající se velkými záležitostmi, žádá hojné pole a prostor, a nemůže se rozkládat a růst ve stísnění a v okolnostech úzkých, těsných a nízkých. Jen skrze důchod může politické těleso jednat ve svém pravém géniu a charakteru; a proto bude projevovat právě tolik ze své kolektivní ctnosti a tolik z té ctnosti, která může charakterizovat ty, kdo ho pohybují a jsou, jakoby, jeho životem a vedoucí zásadou, kolik má spravedlivého důchodu. Neboť odsud nejen velkomyslnost, a velkorysost, a dobročinnost, a pevnost, a prozíravost, a ochrannická ochrana všech dobrých umění čerpají svou potravu a růst svých orgánů, ale zdrženlivost, a sebezápor, a práce, a bdělost, a šetrnost, a cokoli jiného je, v čem mysl ukazuje sama sebe nad chtíčem, nikde není více ve svém vlastním živlu než v zajištění a rozdělení veřejného bohatství. Není proto bez důvodu, že věda spekulativních a praktických financí, která musí přijmout na pomoc tolik pomocných odvětví znalosti, stojí vysoko ve vážnosti nejen obyčejného druhu, ale nejmoudřejších a nejlepších mužů; a jak tato věda rostla s pokrokem svého předmětu, prosperita a zlepšení národů obvykle rostlo se zvětšováním jejich důchodů; a oba budou pokračovat růst a vzkvétat, dokud rovno-

váha mezi tím, co je ponecháno k posílení úsilí jednotlivců, a tím, co je vybíráno pro společné úsilí státu, ponese jeden vůči druhému náležitý vzájemný poměr a bude udržována v těsné shodě a styku. A snad to může být zásluhou velikosti důchodů a naléhavosti státních nutností, že se objevují staré zneužití ve složení financí a že jejich pravá povaha a rozumná teorie přicházejí být dokonaleji chápány; natolik, že menší důchod mohl být tísnivější v jednom období, než se shledává mnohem větší v jiném, přičemž úměrné bohatství zůstává totéž. V tomto stavu věcí shledalo francouzské Shromáždění něco ve svých důchodech, co zachovat, zajistit a moudře spravovat, stejně jako zrušit a změnit. Byť by jejich pyšné osobování si mohlo ospravedlnit nejpřísnější zkoušky, přesto, zkoušejíc jejich schopnosti na jejich finančních jednáních, bych uvažoval pouze o tom, co je prostou, zjevnou povinností obyčejného ministra financí, a zkoušel bych je na tom, a nikoli na vzorech ideální dokonalosti.

Cíli finančníka jsou tedy: zajistit hojný důchod; uložit jej s úsudkem a rovností; použít jej hospodárně; a když ho nutnost nutí využít úvěru, zajistit jeho základy v tom případě, a navždy, jasností a upřímností jeho jednání, přesností jeho výpočtů a solidností jeho fondů. Pod těmito hlavami můžeme učinit krátký a odlišný přehled zásluh a schopností těch v Národním shromáždění, kteří si vzali řízení této obtížné záležitosti.

Daleko od jakéhokoli zvýšení důchodu v jejich rukou, shledávám podle zprávy pana Verniera, z Výboru pro finance, z druhého srpna minulého, že částka národního důchodu, srovnána s jeho výnosem před revolucí, byla snížena o částku dvou set milionů, nebo *osmi milionů šterlinků*, z ročního příjmu – značně více než jedna třetina z celku.

Pokud je toto výsledkem veliké schopnosti, nikdy jistě nebyla schopnost projevena nápadnějším způsobem, nebo s tak mocným účinkem. Žádné obyčejné bláznovství, žádná vulgární neschopnost, žádné obvyklé úřední zanedbání, dokonce žádný úřední zločin, žádná

zkaženost, žádné zpronevěření, stěží jakékoli přímé nepřátelství, které jsme viděli v moderním světě, by nemohlo v tak krátkém čase učinit tak úplné svržení financí, a s nimi i síly velikého království. – *Cedo quî vestram rempublicam tantam amisistis tam cito?*

Sofisté a deklamátoři, jakmile se Shromáždění sešlo, začali hanobit starou ústavu důchodu v mnoha jejích nejpodstatnějších odvětvích, jako je veřejný monopol soli. Obvinili ji, jak pravdivě tak nemoudře, že je špatně vymyšlená, utlačující a straní. Toto představení nebyli spokojeni užít v řečech předběžných k nějakému plánu reformy; prohlásili ho ve slavnostním usnesení nebo veřejném výroku, jakoby soudně nad ní vynesen; a toto rozšířili po celém národě. Ve chvíli, kdy přijímali dekret, s toutéž vážností nařídili platit tutéž absurdní, utlačující a stranící daň, dokud by nemohli najít důchod, který by ji nahradil. Důsledek byl neodvratný. Provincie, které byly vždy osvobozeny od tohoto monopolu soli, některé z nich byly zatíženy jinými příspěvky, snad rovnocennými, byly úplně nenakloněny nést jakoukoli část břemene, které rovným rozdělením mělo vykoupit ostatní. Co se týče Shromáždění, zaneprázdněného jak bylo prohlášením a porušováním práv člověka a svými uspořádáními pro obecný zmatek, nemělo ani volno ani kapacitu vymyslet, ani autoritu prosadit, žádný plán jakéhokoli druhu týkající se nahrazení daně, nebo jejího vyrovnání, nebo kompenzace provinciím, nebo pro vedení jejich myslí k nějakému schématu dohody s ostatními okresy, které měly být odlehčeny. Lid solných provincií, netrpělivý pod daněmi odsouzenými autoritou, která řídila jejich placení, velmi brzy shledal svou trpělivost vyčerpanou. Pokládali se za stejně dovedné v bourání, jak může být Shromáždění. Odlehčili si odhozením celého břemene. Oživeni tímto příkladem, každý okres nebo část okresu, soudící o své vlastní stížnosti podle svého vlastního cítění a o svém léku podle svého vlastního mínění, učinil, co se mu zlíbilo s ostatními daněmi.

Dále máme vidět, jak si vedli ve vymýšlení rovných zdanění, úměrných prostředkům občanů, a nejméně pravděpodobně těžce padajících na činný kapitál zaměstnaný v tvorbě onoho soukromého bohatství, z něhož musí být odvozeno veřejné jmění. Dovoliv jednotlivým okresům a jednotlivcům v každém okrese, aby soudili, kterou část starého důchodu mohou odepřít, místo lepších zásad rovnosti, byla zavedena nová nerovnost nejvíce utlačujícího druhu. Platby byly řízeny sklony. Části království, které byly nejposlušnější, nejpořádnější nebo nejoddanější obci, nesly celé břemeno státu. Nic se neukazuje tak utlačujícím a nespravedlivým jako slabá vláda. Aby doplnilo všechny nedostatky ve starých zdaněních a nové nedostatky každého druhu, které byly k očekávání, co zůstalo státu bez autority? Národní shromáždění požádalo o dobrovolnou dobročinnost – o čtvrtou část příjmu všech občanů, odhadovanou na čest těch, kdo měli platit. Získali o něco více, než se dalo rozumně počítat, ale co bylo vskutku daleko od toho, aby odpovídalo jejich skutečným nutnostem, a mnohem méně jejich horlivým očekáváním. Rozumní lidé mohli doufat málo z této jejich daně přestrojené za dobročinnost – daň slabá, neúčinná a nerovná – daň, jíž přepych, lakota a sobectví byly chráněny, a náklad svržen na produktivní kapitál, na poctivost, velkorysost a veřejného ducha – daň úpravy na ctnost. Konečně je maska odhozena a nyní zkoušejí prostředky (s malým úspěchem) vymáhat svou dobročinnost silou.

Tato dobročinnost, křehké dítě slabosti, měla být podpořena jiným zdrojem, dvojčetem téže plodné nemohoucnosti. Vlastenecké dary měly nahradit selhání vlasteneckého příspěvku. Jan Doe se měl stát zárukou za Richarda Roea. Tímto schématem brali od dárce věci veliké ceny, srovnatelně malé hodnoty pro příjemce; zničili několik řemesel; oloupili korunu o její ozdoby, kostely o jejich stříbro, a lid o jeho osobní ozdoby. Vynález těch mladistvých předstíratelů svobody nebyl ve skutečnosti ničím více než servilní napodobením jednoho z nej-

chudších zdrojů dětinského despotismu. Vzali starou, obrovskou, mohutnou paruku ze šatníku zastaralého hraní Ludvíka Čtrnáctého, aby přikryli předčasnou plešatost Národního shromáždění. Předvedli toto staromódní formální bláznovství, byť bylo tak hojně vystaveno v Pamětech vévody de Saint-Simon – pokud by rozumným lidem bylo chybělo nějakých argumentů k projevení jeho škodlivosti a nedostatečnosti. Zařízení téhož druhu bylo vyzkoušeno v mé paměti Ludvíkem Patnáctým, ale neuspělo v žádné době. Avšak nutnosti ničivých válek byly nějakou omluvou pro zoufalé projekty. Úvahy pohromy jsou málokdy moudré. Avšak zde byla doba pro úpravu a prozíravost. Bylo v době hlubokého míru, tehdy požívaného po pět let a slibujícího mnohem delší pokračování, že se uchýlili k tomuto zoufalému hraní si s maličkostmi. Jistě měli ztratit více pověsti hraním si, ve své vážné situaci, s těmito hračkami a hračkami financí, které naplnily polovinu jejich deníků, než se dalo kompenzovat chudou dočasnou dodávkou, kterou poskytly. Zdálo se, jakoby ti, kdo přijímali takové projekty, byli zcela neznalí svých okolností, nebo zcela nerovni svým nutnostem. Ať je v těchto zařízeních jakákoli ctnost, je zjevné, že ani vlastenecké dary, ani vlastenecký příspěvek nemohou být nikdy znovu použity. Zdroje veřejného bláznovství jsou brzy vyčerpány. Celek, vskutku, jejich schématu důchodu je učinit, jakýmkoli úskokem, zdání plné nádrže pro hodinu, zatímco zároveň odřezávají prameny a živé prameny trvalého zásobování. Účet nedávno dodaný panem Neckerem byl zamýšlen bez pochyby, aby byl příznivý. Podává lichotivý pohled na prostředky, jak projít rokem; ale vyjadřuje, jak je přirozené, že má, nějaké obavy o ten, který měl následovat. V tomto posledním předpovídání, místo aby vešel do základů této obavy, aby náležitou prozíravostí předešel předpovídanému zlu, pan Necker přijímá jakési přátelské pokárání od prezidenta Shromáždění.

Co se týče jejich jiných schémat zdanění, nelze o nich říci nic s jistotou, protože dosud nezačala působit; ale nikdo není tak sanguinní,

aby si představil, že vyplní jakoukoli pozorovatelnou část široké zející trhliny, kterou jejich neschopnost učinila v jejich důchodech. V současnosti stav jejich pokladny klesá každým dnem více a více v hotovosti a nabývá více a více v fiktivní reprezentaci. Když tak málo uvnitř i vně se nyní nachází kromě papíru, zástupce ne hojnosti, ale nouze, tvora ne důvěry, ale moci, představují si, že náš vzkvétající stav v Anglii je zásluhou toho bankovního papíru, a nikoli bankovní papír zásluhou vzkvétajícího stavu našeho obchodu, pevnosti našeho úvěru a úplného vyloučení jakékoli představy moci z kterékoli části transakce. Zapomínají, že v Anglii se nepřijme ani jeden šilink papírových peněz jakéhokoli popisu, kromě z volby – že celek měl svůj původ v hotovosti skutečně uložené – a že je převoditelný dle libosti, v okamžiku a bez nejmenší ztráty zpět v hotovost. Náš papír má hodnotu v obchodě, protože v zákoně nemá žádnou. Je mocný na burze, protože v Westminsterské síni je bezmocný. Při splacení dluhu dvaceti šilinků může věřitel odmítnout veškerý papír Anglické banky. Ani není mezi námi jediná veřejná záruka, jakékoli kvality nebo povahy, která by byla vymáhána autoritou. Ve skutečnosti by se dalo snadno ukázat, že naše papírové bohatství, místo zmenšování skutečné mince, má sklon ji zvětšovat – místo aby bylo náhradou peněz, pouze usnadňuje jejich vstup, jejich výstup a jejich oběh – že je symbolem prosperity, a nikoli odznakem tísně. Nikdy nebyla nouze peněz a bujnost papíru předmětem stížnosti v tomto národě.

Nu! ale snížení marnotratných výdajů a hospodárnost, která byla zavedena ctnostným a moudrým Shromážděním, nahrazují ztráty utrpěné v příjmu důchodu. V tomto přinejmenším splnili povinnost finančníka. – Pohlédli ti, kdo to říkají, na výdaje samotného Národního shromáždění? municipalit? města Paříže? zvýšeného platu obou armád? nové policie? nových soudnictví? Srovnali vůbec pečlivě nynější seznam penzí s dřívějším? Tito politici byli krutí, nikoli hospodární. Srovnávaje výdaje dřívější marnotratné vlády a její vztah k tehdejším

důchodům s výdaji tohoto nového systému, postaveného proti stavu jeho nové pokladny, věřím, že nynější se shledá bez jakéhokoli srovnání dražším.

Zbývá jen uvažovat o důkazech finanční schopnosti dodávaných nynějšími francouzskými správci, když mají zajistit zásoby úvěrem. Zde jsem trochu v rozpacích; neboť úvěr, správně řečeno, nemají žádný. Úvěr starodávné vlády nebyl vskutku nejlepší; ale mohli vždy, za jistých podmínek, mít k dispozici peníze, nejen doma, ale z většiny zemí Evropy, kde byl nahromaděn přebytkový kapitál; a úvěr oné vlády se denně zlepšoval. Založení systému svobody by samozřejmě bylo pokládáno za posilující novou silou: a tak by to skutečně udělalo, kdyby byl zřízen systém svobody. Jaké nabídky dostala jejich vláda předstírané svobody z Holandska, z Hamburku, ze Švýcarska, z Janova, z Anglie, pro obchod s jejich papírem? Proč by tyto národy obchodu a hospodárnosti vstoupily do jakýchkoli peněžních obchodů s lidem, který se pokouší obrátit samu povahu věcí – mezi nimiž vidí dlužníka předepisujícího na hrotu bajonetu prostředek své solventnosti věřiteli, uhrazujícího jeden svůj závazek jiným, obracejícího samu svou nouzi v svůj zdroj, a platícího svůj úrok svými hadry?

Jejich fanatická důvěra ve všemohoucnost loupeže církve přiměla tyto filozofy přehlédnout veškerou péči o veřejné jmění, zrovna jako sen o kameni mudrců přiměje oklamané, pod přijatelnějším klamem hermetického umění, zanedbávat všechny rozumné prostředky zlepšení svého jmění. U těchto filozofických finančníků má tento univerzální lék, vyrobený z církevní mumie, vyléčit všechna zla státu. Tito gentlemani snad nevěří mnoho v zázraky zbožnosti; ale nelze zpochybnit, že mají nepochybující víru v zázraky svatokrádeže. Je dluh, který na ně tlačí? Vydejte *asignáty*. Mají být učiněny náhrady nebo přiznáno živobytí těm, které olupili o svůj svobodný statek v jejich úřadu nebo vyhnali z jejich povolání? *Asignáty*. Má být vybavena flotila? *Asignáty*. Pokud šestnáct milionů šterlinků těchto *asignátů* vynucených na

lidu nechává potřeby státu stejně naléhavé jako kdy, Vydejte, říká jeden, třicet milionů šterlinků *asignátů* – říká druhý, Vydejte dalších osmdesát milionů *asignátů*. Jediný rozdíl mezi jejich finančními frakcemi je o větším nebo menším množství *asignátů*, které mají být uloženy veřejnosti k snášení. Všichni jsou profesory *asignátů*. Dokonce ti, jejichž přirozený zdravý smysl a znalost obchodu, nezastřená filozofií, dodávají rozhodující argumenty proti tomuto klamu, uzavírají své argumenty navržením vydání *asignátů*. Předpokládám, že musí mluvit o *asignátech*, protože žádný jiný jazyk by nebyl pochopen. Veškerá zkušenost jejich neúčinnosti je ani v nejmenším neodradí. Jsou staré *asignáty* na trhu znehodnocené? Jaký je lék? Vydejte nové *asignáty*. – *Mais si maladia opiniatria non vult se garire, quid illi facere? Assignare; postea assignare; ensuita assignare*. Slovo je lehce pozměněno. Latina vašich nynějších doktorů může být lepší než latina vaší staré komedie; jejich moudrost a rozmanitost jejich zdrojů jsou tytéž. Nemají ve své písni více tónů než kukačka; byť, daleko od měkkosti onoho zvěstovatele léta a hojnosti, je jejich hlas tak drsný a tak zlověstný jako hlas havrana.

Kdo kromě nejzoufalejších dobrodruhů ve filozofii a financích mohl vůbec pomýšlet na zničení ustáleného důchodu státu, jediného zajištění pro veřejný úvěr, v naději, že ho znovu vybuduje z materiálů konfiskovaného majetku? Pokud však nadměrná horlivost pro stát přiměla zbožného a ctihodného preláta (předjímavě otce církve) oloupit svůj vlastní stav a pro dobro církve a lidu vzít na sebe místo velikého finančníka konfiskace a generálního kontrolora svatokrádeže, on a jeho pomocníci byli, podle mého mínění, povinni ukázat svým následným chováním, že vědí něco o úřadu, který na sebe vzali. Když se rozhodli přisvojit *fisku* určitou část pozemkového majetku své dobyté země, bylo jejich úkolem učinit svou banku skutečným fondem úvěru – nakolik taková banka byla schopna se tím stát.

Zřídit běžný oběžný úvěr na jakékoli *pozemkové bance*, za jakýchkoli okolností, se dosud ukázalo přinejmenším obtížné. Pokus obvykle končil bankrotem. Avšak když Shromáždění bylo vedeno, skrze opovržení mravními, k výzvě vůči ekonomickým zásadám, mohlo být přinejmenším očekáváno, že z jejich strany nebude opomenuto nic, aby zmenšili tuto obtíž, aby zabránili jakémukoli zhoršení tohoto bankrotu. Mohlo být očekáváno, že k učinění vaší pozemkové banky snesitelnou budou přijaty veškeré prostředky, které by mohly projevit otevřenost a upřímnost ve výkazu zabezpečení, vše, co by mohlo napomoci získání požadavku. Vzíti věci v jejich nejpříznivějším pohledu, váš stav byl stavem muže s velikým pozemkovým statkem, kterého si přál disponovat na splacení dluhu a dodávku jistých služeb. Nemoha okamžitě prodat, přál si zastavit. Co by muž spravedlivých úmyslů a běžně jasného porozumění učinil v takových okolnostech? Neměl by nejprve zjistit hrubou hodnotu statku, náklady jeho správy a disposice, trvalá i dočasná břemena všech druhů, která ho zatěžují – pak, strhnuv čistý přebytek, vypočítat spravedlivou hodnotu zabezpečení? Když by onen přebytek (jediné zabezpečení věřitele) byl jasně zjištěn a náležitě svěřen do rukou svěřenců, pak by vyznačil parcely k prodeji a čas a podmínky prodeje; po tomto by připustil veřejného věřitele, pokud by si to zvolil, aby upsal své akcie do tohoto nového fondu – nebo by mohl obdržet návrhy na *asignát* od těch, kdo by poskytli peníze k nákupu tohoto druhu zabezpečení. Toto by bylo postupovat jako muž obchodu, metodicky a rozumně a na jediných zásadách veřejného a soukromého úvěru, které existují. Obchodník by potom přesně věděl, co kupuje; a jediná pochybnost, která by mohla viset v jeho mysli, by byla hrůza z obnovení kořisti, které by jednoho dne mohlo být učiněno (snad s přídavkem trestu) ze svatokrádežného uchvácení oněch opovrženíhodných ničemů, kteří se mohli stát kupci v dražbě svých nevinných spoluobčanů.

Otevřený a přesný výkaz čisté hodnoty majetku, a času, okolností a místa prodeje, byly všechny nutné, aby smazaly, pokud možno, stigma, které bylo dosud vypáleno na každý druh pozemkové banky. Stalo se nutným na jiné zásadě – to jest, kvůli závazku víry dříve danému v této věci, aby jejich budoucí věrnost ve kluzké záležitosti mohla být ustavena jejich držením se svého prvního závazku. Když konečně rozhodli o státním zdroji z církevní kořisti, přijali čtrnáctého dubna tisíc sedm set devadesát slavnostní usnesení k předmětu a zavázali se své zemi, „že ve výkazu veřejných výdajů pro každý rok bude předložena na účet dostatečná částka k uhrazení výdajů římskokatolického náboženství, podpory služebníků u oltářů, úlevy chudých, penzí duchovenstvu, sekulárnímu stejně jako řeholnímu, obojího pohlaví, *aby statky a zboží, které jsou k disposici národu, byly zbaveny všech břemen a užity zástupci nebo zákonodárným tělesem k velikým a nejnaléhavějším nutnostem státu.*“ Dále se zavázali, téhož dne, že částka nutná pro rok tisíc sedm set devadesát jedna má být neprodleně stanovena.

V tomto usnesení přiznávají, že je jejich povinností ukázat zřetelně výdaje výše uvedených předmětů, které, jinými usneseními, dříve přislíbili, že budou první v řadě zajištění. Přiznávají, že mají ukázat statek čistý a zbavený všech břemen, a že ho mají ukázat okamžitě. Učinili to okamžitě, nebo kdykoli? Dodali kdy soupis nájemného nemovitého majetku, nebo předali inventář movitého zboží, které konfiskují ke svým asignátům? Jakým způsobem mohou splnit své závazky poskytnutí veřejné službě „statku zbaveného všech břemen“, aniž by ověřili hodnotu statku nebo *quantum* břemen, přenechávám svým anglickým obdivovatelům, aby vysvětlili. Okamžitě po tomto ujištění a předtím než učinili jediný krok k jeho uskutečnění, vydali, na základě tak hezkého prohlášení, šestnáct milionů šterlinků svého papíru. Toto bylo mužné. Kdo, po tomto mistrovském tahu, může pochybovat o jejich schopnostech ve financích? – Ale pak, před jakoukoli další emisí těchto finančních *odpustků*, se alespoň postarali, aby splnili svůj

původní slib. – Pokud byl takový odhad buď hodnoty statku nebo částky břemen učiněn, mně unikl. Nikdy jsem o něm neslyšel.

Nakonec promluvili a učinili plné odhalení svého ohavného podvodu v nabízení církevních pozemků jako záruky za jakékoli dluhy nebo jakoukoli službu. Oloupili jen proto, aby jim to umožnilo podvádět; ale ve velmi krátké době maří cíle jak loupeže, tak podvodu, vypracovávaje účty pro jiné účely, které vyhodí do vzduchu celý jejich aparát síly a klamu. Jsem zavázán panu de Calonne za jeho odkaz na dokument, který prokazuje tuto mimořádnou skutečnost: mně to jaksi uniklo. Vskutku, nebylo nutné prokazovat mé tvrzení ohledně porušení víry v prohlášení ze čtrnáctého dubna tisíc sedm set devadesát. Podle zprávy jejich výboru se nyní jeví, že náklad udržování zredukovaných církevních zřízení, a jiných výdajů provázejících náboženství, a udržování řeholníků obou pohlaví, zadržených nebo penzionovaných, a jiných doprovázejících výdajů téže povahy, které si přivodili touto křečí v majetku, přesahuje příjem statků získaných jí v obrovské sumě dvou milionů šterlinků ročně – kromě dluhu sedmi milionů a výše. Toto jsou počítací síly klamu! Toto jsou finance filozofie! Toto je výsledek všech klamů nabízených k zapojení ubohého lidu v povstání, vraždění a svatokrádeži, a k učinění z nich pohotových a horlivých nástrojů v zkáze své země! Nikdy se stát v žádném případě neobohatil konfiskacemi občanů. Tento nový experiment uspěl jako všechny ostatní. Každá poctivá mysl, každý pravý milovník svobody a lidskosti, se musí radovat, že nespravedlnost není vždy dobrou politikou, ani loupež široká cesta k bohatství. Připojuji s potěšením v poznámce schopná a živá pozorování pana de Calonne k tomuto předmětu.

Aby přesvědčili svět o bezedném zdroji církevní konfiskace, Shromáždění přistoupilo k dalším konfiskacím statků v úřadech, které nemohly být učiněny s žádnou běžnou barvou bez toho, aby byly kompenzovány z této veliké konfiskace pozemkového majetku. Uvrhli na tento fond, který měl ukázat přebytek zbavený všech břemen, nové

břemeno, totiž náhradu celému tělesu rozpuštěného soudnictví a všech potlačených úřadů a statků: břemeno, které nemohu zjistit, ale které nepochybně dosahuje mnoha francouzských milionů. Jiné z nových břemen je roční renta čtyř set osmdesáti tisíc liber šterlinků, která má být placena (pokud se rozhodnou dodržet víru) denními platbami, za úrok z prvních asignátů. Dali si kdy práci spravedlivě vyložit výdaje správy církevních pozemků v rukou municipalit, jejichž péči, dovednosti a píli, a péči jejich legie neznámých podagentů, se rozhodli svěřit opatrování zabavených statků, a jehož důsledky byly tak schopně vypíchnuty biskupem z Nancy?

Ale je zbytečné zdržovat se u těchto zjevných hlav břemen. Vyložili jasný stav velikého břemene všech, míním celku obecných a municipálních zřízení všeho druhu, a srovnali ho s pravidelným příjmem z důchodu? Každý nedostatek v těchto se stává břemenem na konfiskovaném statku, dříve než může věřitel zasadit svůj zelí na jediný akr církevního majetku. Není žádné jiné opory kromě této konfiskace, která udržuje celý stát před pádem k zemi. V této situaci úmyslně pokryli vše, co měli pilně pročistit, hustou mlhou; a potom, oslepeni sami, jako býci, kteří zavírají oči, když bodnou, hnají hroty bajonetů své otroky, oslepené vskutku ne hůře než jejich páni, aby přijímali jejich fikce za oběživa a aby polkli papírové pilulky v dávce třicet čtyř milionů šterlinků. Potom pyšně kladou svůj nárok na budoucí úvěr, při selhání všech svých minulých závazků, a v době, kdy (pokud v takové věci cokoli může být jasné) je jasné, že přebytkové statky nikdy neuspokojí ani prvního z jejich zástavních věřitelů – míním ten čtyř set milionů (nebo šestnácti milionů šterlinků) asignátů. Ve veškerém tomto postupu nedokážu rozeznat ani pevný smysl prostého jednání, ani jemnou obratnost důvtipného podvodu. Námitky uvnitř Shromáždění proti vytažení stavidel pro tuto záplavu podvodu zůstávají nezodpovězeny; ale jsou důkladně vyvráceny sto tisíci finančníky v ulici. Toto jsou čísla, kterými metafyzičtí aritmetici počítají. Toto jsou veliké

výpočty, na nichž je ve Francii založen filozofický veřejný úvěr. Nemohou zajistit zásoby; ale mohou zajistit davy. Ať se radují z potlesku klubu v Dundee pro svou moudrost a vlastenectví, že takto užili kořist občanů ke službě státu. Neslyším o žádném adresu k tomuto předmětu od ředitelů Anglické banky – byť by jejich schválení mělo *trochu* větší váhu v úvěrové misce vah než schválení klubu v Dundee. Ale aby se učinila klubu spravedlnost, věřím, že gentlemani, kteří ho tvoří, jsou moudřejší, než se zdají – že budou méně štědří svými penězi než svými adresy, a že by nedali ušisko psa z nejzmačkanějšího a nejroztrhanějšího skotského papíru za dvacet vašich nejspravedlivějších asignátů.

Začátkem tohoto roku Shromáždění vydalo papír v částce šestnácti milionů šterlinků. Jaký musel být stav, do něhož Shromáždění přivedlo vaše záležitosti, že úleva poskytnutá tak obrovskou dodávkou byla stěží znatelná? Tento papír také pocítil téměř okamžité znehodnocení pěti procent, které za krátkou dobu dosáhlo asi sedmi. Účinek těchto asignátů na příjem důchodu je pozoruhodný. Pan Necker shledal, že výběrčí důchodu, kteří přijímali v minci, platili pokladně v asignátech. Výběrčí dělali sedm procent tímto přijímáním v penězích a účtováním v znehodnoceném papíru. Nebylo velmi obtížné předvídat, že toto musí být neodvratné. Nebylo to však o nic méně rozpačité. Pan Necker byl nucen (věřím, že v značné části na londýnském trhu) koupit zlato a stříbro pro mincovnu, které činilo asi dvanáct tisíc liber nad hodnotou zboží získaného. Onen ministr byl mínění, že, ať je jejich tajná výživná ctnost jakákoli, stát nemůže žít ze samotných asignátů – že nějaké skutečné stříbro je nutné, zvláště pro uspokojení těch, kdo, mají železo v rukou, nebyli pravděpodobně vynikající v trpělivosti, až by postřehli, že zatímco jim bylo nabízeno zvýšení platu ve skutečných penězích, mělo být jim podvodně zase odňato znehodnoceným papírem. Ministr se v této velmi přirozené tísni obrátil na Shromáždění, aby nařídilo výběrčím, aby platili v minci, co v minci přijali. Nemohlo

mu uniknout, že pokud by pokladna platila tři procenta za užití měny, která by se vrátila sedm procent horší, než ji ministr vydával, takové jednání by nemohlo velmi silně směřovat k obohacení veřejnosti. Shromáždění nevzalo jeho doporučení na vědomí. Byli v tomto dilematu: Pokud by nadále přijímali asignáty, hotovost se musí stát cizinkou v jejich pokladně; pokud by pokladna odmítla ty papírové *amulety*, nebo by je v jakémkoli stupni opovrhovala, musí zničit úvěr svého jediného zdroje. Zdá se tedy, že učinili svou volbu, a dali jakýsi druh úvěru svému papíru tím, že ho sami přijímali; zároveň ve svých řečích učinili jakési vychloubačné prohlášení, něco, spíše si myslím, nad legislativní kompetencí – to jest, že není rozdílu v hodnotě mezi kovovými penězi a jejich asignáty. Toto byl dobrý, pevný, správný článek víry, pronesený pod anatémou ctihodnými otci této filozofické synody. *Credat*, kdo chce – zajisté ne *Judæus Apella*.

Ušlechtilé rozhořčení povstává v myslích vašich lidových vůdců, když slyší, jak je magická lucerna v jejich ukázce financí srovnávána s podvodnými předvedeními pana Lawa. Nemohou snést slyšet, jak se písky jeho Mississippi srovnávají se skálou církve, na níž staví svůj systém. Ať prosím potlačí tohoto slavného ducha, dokud neukážou světu, jaký kus pevné země je pro jejich asignáty, který by nebyl obsazen jinými břemeny. Dělají nespravedlnost oné veliké matce podvodu, srovnávajíce ji se svým zdegenerovaným napodobením. Není pravda, že Law stavěl jedině na spekulaci týkající se Mississippi. Přidal východoindický obchod; přidal africký obchod; přidal pachty veškerého pachtovaného důchodu Francie. Všechny tyto dohromady nepochybně nemohly podpořit stavbu, kterou veřejné nadšení, nikoli on, zvolilo stavět na těchto základech. Avšak tyto byly, srovnatelně, velkorysé klamy. Předpokládaly, a mířily na, zvýšení obchodu Francie. Otevřely mu celý rozsah obou polokoulí. Nepomýšlely živit Francii z její vlastní podstaty. Veliká představivost našla v tomto letu obchodu něco uchvacujícího. Bylo čím oslnit oko orla. Nebyla učiněna k přilákání čichu

krtka, čenichajícího a zahrabávajícího se v matce zemi, jako je vaše. Lidé tehdy nebyli zcela smrštěni ze svých přirozených rozměrů snižující a nízkou filozofií a připraveni pro nízké a vulgární klamy. Především, pamatujte, že při klamání představivosti vzdali tehdejší správci systému poklonu svobodě lidí. V jejich podvodu nebylo žádné smíšení se silou. Toto bylo vyhrazeno naší době, aby uhasilo malá vzplanutí rozumu, která by mohla proniknout do pevné temnoty této osvícené doby.

Když si vzpomínám, neřekl jsem nic o schématu financí, které může být uplatněno ve prospěch schopností těchto gentlemanů, a které bylo představeno s velikou okázalostí, byť dosud nebylo konečně přijato v Národním shromáždění. Přichází s něčím pevným na pomoc úvěru papírového oběhu; a mnoho bylo řečeno o jeho užitečnosti a jeho eleganci. Míním projekt razit v mince zvony potlačených kostelů. Toto je jejich alchymie. Jsou některá bláznovství, která zmaří argument, která jdou za posměch a která v nás nevzbuzují žádný cit kromě odporu; a proto o tom více nemluvím.

Je stejně málo cenné zdržovat se jakkoli dále u všech jejich kreslení a znovu-kreslení, u jejich oběhu pro odkládání zlého dne, u hry mezi pokladnou a *Caisse d'Escompte*, a u všech těchto starých, odhalených výmyslů obchodního podvodu, nyní povýšených na státní politiku. S důchodem si nebude pohrávat. Žvatlání o právech člověka nebude přijato jako platba za suchar nebo libru střelného prachu. Zde tedy metafyzikové sestupují ze svých povětrných spekulací a věrně následují příklady. Jaké příklady? Příklady bankrotů. Avšak poraženi, zmařeni, zneuctěni, když je jejich dech, jejich síla, jejich vynálezy, jejich fantazie opouštějí, jejich důvěra si stále udržuje své postavení. V zjevném selhání svých schopností si přisuzují zásluhu za svou dobročinnost. Když důchod mizí v jejich rukou, mají tu troufalost, v některých svých pozdních jednáních, cenit *sebe* za úlevu danou lidu. Lid neulevi-

li. Pokud chovali takové záměry, proč nařídili, aby odporné daně byly placeny? Lid si ulevil sám, navzdory Shromáždění.

Avšak vzdávaje se veškeré diskuse o stranách, které si mohou činit nárok na zásluhu za tuto klamnou úlevu, byla ve skutečnosti jakákoli úleva lidu v jakékoli formě? Pan Bailly, jeden z velikých agentů papírového oběhu, vás vpustí do povahy této úlevy. Jeho řeč v Národním shromáždění obsahovala vysoký a pracný chvalozpěv na obyvatele Paříže, pro stálost a nezlomné odhodlání, s nímž snášeli své tísně a bídu. Krásný obraz veřejného blaha! Co! velká odvaha a nepokořitelná pevnost mysli snášet dobrodiní a udržet nápravu? Z řeči tohoto učeného lorda starosty by si člověk myslel, že Pařížané po tomto posledním roce snášeli útrapy nějaké strašné blokády – že Jindřich Čtvrtý zastavil přístupy k jejich zásobování a Sully hřměl svými děly u bran Paříže – kdy ve skutečnosti nejsou obléháni žádnými jinými nepřáteli než svým vlastním šílenstvím a bláznovstvím, svou vlastní důvěřivostí a zvráceností. Avšak pan Bailly dříve rozpustí věčný led svých atlantických oblastí, než obnoví centrální teplo Paříži, dokud zůstává „udeřena studeným, suchým, zkamenujícím kyjem“ falešné a necítící filozofie. Nějaký čas po této řeči, totiž třináctého srpna minulého, týž úředník, vydávaje účet o své vládě u pultu téhož Shromáždění, se vyjadřuje takto: „V měsíci červenci tisíc sedm set osmdesát devět,“ (období věčné připomínky,) „finance města Paříže byly *dosud* v dobrém pořádku; výdaje byly vyváženy příjmem a tehdy měla milion [čtyřicet tisíc liber šterlinků] v bance. Výdaje, které byla přinucena učinit *po revoluci*, dosahují dvou milionů pět set tisíc livrů. Z těchto výdajů a velikého úpadku v produktu *svobodných darů* nastal nejen momentální, ale *úplný* nedostatek peněz.“ Toto je ta Paříž, na jejíž výživu, v průběhu posledního roku, byly vynaloženy tak nesmírné sumy, čerpané z nitra celé Francie. Dokud Paříž stojí na místě starodávného Říma, tak dlouho bude udržována podrobenými provinciemi. Je to zlo neodvratně provázející nadvládu svrchovaných demokratických republik. Jak se

stalo v Římě, může přežít onu republikánskou nadvládu, která k němu dala vznik. V tom případě se musí sám despotismus podrobit neřestem popularity. Řím pod svými císaři spojil zla obou systémů; a toto nepřirozené spojení bylo jednou velikou příčinou jeho zkázy.

Říkat lidu, že je mu ulevováno pleněním jeho veřejného statku, je krutý a drzý podvod. Státníci, dříve než si cenili úlevy dané lidu zničením jeho důchodu, by měli nejprve pečlivě dbát řešení tohoto problému: Zda je výhodnější pro lid platit značně a získávat úměrně, nebo získávat málo nebo nic a být zbaven veškerého příspěvku? Má mysl je rozhodnutá rozhodnout ve prospěch prvního návrhu. Zkušenost je se mnou, a věřím, i nejlepší mínění. Udržet rovnováhu mezi mocí získávání na straně poddaného a požadavky, které má zodpovědět na straně státu, je základní částí dovednosti pravého politika. Prostředky získávání jsou dřívější v čase a v uspořádání. Dobrý řád je základem všech dobrých věcí. Aby lid byl způsobilý získávat, musí být, aniž by byl servilní, povolný a poslušný. Úředník musí mít svou úctu, zákony svou autoritu. Těleso lidu nesmí shledat, že zásady přirozené podřízenosti jsou uměle vykořeněny z jeho mysli. Musí ctít onen majetek, kterého nemohou se účastnit. Musí pracovat, aby získali to, co lze prací získat; a když shledávají, jak obvykle činí, úspěch nepřiměřený snaze, musí být naučeni své útěše v konečných poměrech věčné spravedlnosti. Této útěchy kdokoli je zbavuje, otupuje jejich pracovitost a bije na kořen veškerého získávání i veškerého zachovávání. Ten, kdo toto činí, je krutým utlačovatelem, nemilosrdným nepřítelem chudých a bídných; zároveň tím, že svými zlými spekulacemi vystavuje plody úspěšné pracovitosti a nahromadění jmění drancování nedbalých, zklamaných a neúspěšných.

Příliš mnoho finančníků profese mívá sklon vidět v důchodu jen banky, oběhy, roční renty na životy, tontiny, trvalá nájemná a všechny drobnůstky obchodu. V ustáleném řádu státu nemají být tyto věci přehlíženy, ani dovednost v nich nemá být držena v triviálním ocenění.

Jsou dobré, ale pak dobré jen když přijímají účinky onoho ustáleného řádu a jsou na něm postaveny. Avšak když si lidé myslí, že tyto žebrácké výmysly mohou dodat zdroj pro zla, která vyplývají z rozbití základů veřejného řádu, a ze způsobení nebo trpění, aby zásady majetku byly podvráceny, zanechají, ve zkáze své země, melancholický a trvalý památník účinku zvrácené politiky a troufalé, krátkozraké, úzké moudrosti.

Účinky neschopnosti projevené populárními vůdci ve všech velkých údech obce mají být přikryty „všesmiřujícím jménem" svobody. U některých lidí vidím velikou svobodu vskutku; u mnoha, ne-li u většiny, utlačující, snižující poddanost. Avšak co je svoboda bez moudrosti a bez ctnosti? Je největším ze všech možných zel; neboť je to bláznovství, neřest a šílenství, bez vyučování nebo omezení. Ti, kdo vědí, co je ctnostná svoboda, nemohou snést vidět ji zneuctěnu neschopnými hlavami, protože mají ve svých ústech vysoce znějící slova. Velikými, vzdouvajícími se city svobody jsem si jist, že nepohrdám. Zahřívají srdce; rozšiřují a liberalizují naše mysli; oživují naši odvahu v době konfliktu. Ač jsem starý, čtu krásná vytržení Lucanova a Corneillova s potěšením. Ani zcela neodsuzuji malá umění a výmysly popularity. Usnadňují prosazení mnoha důležitých bodů; drží lid pohromadě; občerstvují mysl v jejích snahách; a šíří občasnou veselost na přísném čele mravní svobody. Každý politik má obětovat Grácem a spojit vlídnost s rozumem. Avšak v takovém podniku, jaký je ve Francii, jsou všechny tyto podpůrné city a úskoky málo cenné. Učinit vládu nežádá velké opatrnosti. Usaďte sídlo moci, naučte poslušnosti, a dílo je hotovo. Dát svobodu je ještě snadnější. Není nutno řídit; stačí jen pustit otěž. Avšak utvořit *svobodnou vládu*, to jest smíchat společně tyto protichůdné prvky svobody a omezení v jedno soudržné dílo, žádá mnoho myšlení, hlubokého rozjímání, prozíravé, mocné a kombinující mysli. Toto nenalézám v těch, kdo vedou v Národním shromáždění. Snad nejsou tak uboze nedostateční, jak se jeví. Spíše tomu věřím. Postavilo

by je to pod obecnou úroveň lidského porozumění. Avšak když se vůdcové rozhodnou učinit se dražiteli v dražbě popularity, jejich nadání v konstrukci státu nebudou k žádné službě. Stanou se pochlebovači místo zákonodárců – nástroji, nikoli vůdci lidu. Pokud by někdo z nich náhodou navrhl schéma svobody střízlivě omezené a definované s náležitými kvalifikacemi, bude okamžitě přebit svými soupeři, kteří vyrobí něco nádherněji populárního. Podezření vzniknou o jeho věrnosti své věci. Umírněnost bude stigmatizována jako ctnost zbabělců a kompromis jako opatrnost zrádců – dokud v nadějích, že si zachová úvěr, který by mu umožnil mírnit a umírňovat při některých příležitostech, lidový vůdce bude nucen se stát činným v šíření nauk a zakládání mocí, které potom zmaří jakýkoli střízlivý účel, na nějž byl nakonec mohl mířit.

* * *

Avšak jsem tak nerozumný, že vidím vůbec nic, co by si zasluhovalo pochvalu v neúnavných pracích tohoto Shromáždění? Nepopírám, že mezi nekonečným počtem aktů násilí a bláznovství může být nějaké dobro vykonáno. Ti, kdo ničí všechno, zajisté odstraní nějaký přečin. Ti, kdo činí vše novým, mají šanci, že mohou ustavit něco prospěšného. Dát jim zásluhu za to, co udělali na základě autority, kterou si uzurpovali, nebo omluvit je ze zločinů, jimiž byla ta autorita získána, musí se jevit, že téže věci nemohly být dosaženy bez vyprodukování takové revoluce. S největší jistotou mohly; neboť téměř každá z úprav jimi učiněných, která není velmi nejednoznačná, byla buď v postoupení krále, dobrovolně učiněném při zasedání Stavů, nebo v souhlasných instrukcích stavům. Některé zvyklosti byly zrušeny na spravedlivých základech; ale takové, že kdyby stály, jak byly, do věčnosti, by jen málo ubraly ze štěstí a prosperity kteréhokoli státu. Zlepšení Národního shromáždění jsou povrchní, jejich omyly základní.

Ať jsou jakékoli, přeji si, aby moji krajané raději doporučili našim sousedům příklad britské ústavy, než aby brali vzory od nich pro zlepšení naší vlastní. V té první získali neocenitelný poklad. Nejsou, myslím, bez některých příčin k obavám a stížnosti; ale ty nedluží své ústavě, nýbrž svému vlastnímu chování. Myslím, že náš šťastný stav vděčí naší ústavě – ale vděčí celku z ní, a nikoli žádné části jednotlivě – vděčí ve velké míře tomu, co jsme ponechali stát v našich různých přezkoumáních a reformách, stejně jako tomu, co jsme změnili nebo nadto přidali. Náš lid najde dost zaměstnání pro skutečně vlastenecký, svobodný a nezávislý duch v střežení toho, co vlastní, před porušením. Nechtěl bych vyloučit ani změnu; avšak i když bych měnil, mělo by to být pro zachování. Měl bych být veden k svému léku velikou pohromou. V tom, co bych učinil, bych následoval příkladu svých předků. Učinil bych opravu co nejblíže ve stylu stavby. Politická opatrnost, obezřelá obezřetnost, mravní spíše než povahová bázlivost, byly mezi vládnoucími zásadami našich předků v jejich nejrozhodnějším chování. Nebyvše osvětleni světlem, z něhož, jak nám gentlemani ve Francii říkají, získali tak hojný podíl, jednali pod silným dojmem o nevědomosti a omylnosti lidstva. Ten, kdo je takovými učinil omylnými, je odměnil za to, že ve svém chování dbali své přirozenosti. Napodobujme jejich opatrnost, pokud si přejeme zasloužit si jejich osud nebo udržet jejich odkazy. Přidávejme, pokud chceme, ale zachovejme to, co nám zanechali; a stojíce na pevném základě britské ústavy, buďme spokojeni obdivovat, spíše než pokoušet se následovat v jejich zoufalých letech, aeronauty Francie.

Řekl jsem vám upřímně své city. Myslím, že nejsou pravděpodobně schopny změnit vaše. Nevím, že by měly. Jste mladý; nemůžete vést, musíte následovat osud své země. Avšak později vám mohou být nějakým užitkem, v nějaké budoucí formě, kterou vaše obec může přijmout. V nynější sotva může zůstat; ale před svým konečným usazením může být nucena projít, jak jeden z našich básníků říká, „velikými

rozmanitostmi nevyzkoušeného bytí“, a ve všech svých proměnách být očištěna ohněm a krví.

Mám málo, čím doporučit svá mínění, kromě dlouhého pozorování a veliké nestrannosti. Pocházejí od toho, kdo nebyl nástrojem moci, pochlebovačem velikosti, a kdo si ve svých posledních činech nepřeje zrušit linii svého života. Pocházejí od toho, téměř celek jehož veřejné snahy byl zápasem o svobodu jiných – od toho, v jehož nitru nikdy nebyl zapálen trvalý nebo prudký hněv kromě tím, co pokládal za tyranii, a kdo vytrhává ze svého podílu na snahách, které jsou užity dobrými muži k zdiskreditování zámožného útisku, hodiny, které vynaložil na vaše záležitosti, a kdo takto jedná sám sebe přesvědčuje, že se neodchýlil od svého obvyklého úřadu. Pocházejí od toho, kdo touží po poctách, vyznamenáních a odměnách málo, a kdo je neočekává vůbec – kdo nemá opovržení k slávě a žádný strach z pomluv – kdo se vyhýbá sporu, byť bude riskovat mínění; od toho, kdo si přeje uchovat soudržnost, ale kdo by uchoval soudržnost měněním svých prostředků k zajištění jednoty svého cíle – a když rovnováha lodě, v níž pluje, může být ohrožena přetížením na jedné straně, si přeje přenést malou váhu svých důvodů na tu stranu, která může uchovat její rovnováhu.

**Edmund Burke: Úvahy o revoluci ve Francii**

Překlad: Audioknihy CZ. Nový český překlad z originálu, který vznikl pro tento projekt a prošel nezávislou korekturou.

Zdroj originálního textu: Project Gutenberg #15679.

Originální text je volné dílo. Překlad a vydání: Audioknihy CZ, licence CC BY 4.0. Můžete jej sdílet a dál používat, pokud uvedete zdroj (Audioknihy CZ, audioknihycz.cz/kniha/burke-uvahy-revoluce/).

Audioknihu připravujeme. Další knihy a audioknihy zdarma najdete na audioknihycz.cz/kniha/burke-uvahy-revoluce/.